

ભેટ ૧

ભેટ ૧૧

ભેટ ૧૧૧

પરોપકારાય સતાં વિભૂતયઃ

શ્રી જૈન હિતોપદેશ

ભાગ ૨-૩ જો. ૬૫૨

નીતિ અને વૈરાગ્યના વિષયથી ભરપુર,
શાતભૂતે મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રશિખ્યાણુ
મુનિ કર્પૂરવિજયજી વિરચિત.

સ્વધર્મી ભાઈઓ ખહેનોને વાચવા લાણના નિમિત્તે.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળી-મહેસાણા

અમદાવાદ

સત્યવિજય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. ગીરધરલાલ

લુકમચંદે છાપ્યું.

પ્રીત સંવત ૨૪૩૫ સને ૧૯૦૯ વિક્રમ સંવત ૧૮૬૫

કીમત. ૦-૬-૦

પ્રસ્તાવના.

આજ કાલ દુનિયામાં જાદુયા જનસ્વભાવનું વલણ સ
સ્કૃત અને માગધી ભાષામાં લખાયેલા કઠીન શાસ્ત્રીય વિષયો
તરફ ન હોતતા સ્વભાષામાં લખાયેલા સરલ વિષયો તરફ દો
શવા લાગ્યું છે તેથી કરીને દિવસે દિવસે શાસ્ત્ર સંબધી ઉચ્ચ
જ્ઞાન હીન, હીનતર થતું જાય છે જ્યાં મુધી શુજરાતી ભાષામાં
અનેક અથો બહાર પડ્યા નહોતા, ત્યાં મુધી ઉચ્ચ તત્ત્વજ્ઞાન
પ્રાપ્ત કરવાની ઉમેદ ધરાવનારાઓ મસ્કૃત તથા પ્રાકૃત ભાષાઓને
અભ્યાસ કરી તે દ્વારા ઉચ્ચજ્ઞાન મેળવતા હતા, પણ તેવા મનુ
ષ્યો સંખ્યામાં થોડા અને કોઈકે કોઈએ જોવામાં આવતા જ્યારે
શુજરાતી ભાષામાં કથારૂપે, નાટકરૂપે, કે તત્ત્વજ્ઞાનરૂપે અનેક
અથો બહાર પડ્યા, ત્યારે સોડોતું શાસ્ત્રીય કઠીન ભાષા તરફ
દુલક્ષ થયું અને તેથી તે દ્વારા ઉચ્ચ તત્ત્વજ્ઞાન મળતું હતું
તે બધ થયું તેથી શાસ્ત્ર સંબધી શુદ્ધ રહસ્યોને સ્વભાષામાં
બહાર પાડવા જરૂર જણાઈ વાચવાનો શોખ વધતો ગયો તેમ
તેમ બિન્ન બિન્ન વિષયોના પુસ્તકો બહાર પડતા ગયા પણ
તેમાં ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવવાને યોગ્ય અથો બહુ જ થોડા છે
તેથી જમાનાને અનુસરતી ભાષામાં વધારે પુસ્તકો બહાર પડવાની
આવશ્યકતા જણાયાથી અમારા તથા બીજા સજ્જનોના આશ્ર
હથી મુનિ મહારાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રના શિષ્ય શાત્રુઘ્ન મુનિ
મહારાજ શ્રી કપુરવિજયજીએ મધ્યમ તથા કનિષ્ઠ પદ્ધતિના
અભ્યાસીયોને અલ્પ અમે ધર્મતત્ત્વનો જોધ થાય એવા હેતુથી
જૈન હિતોપદેશ નામના પુસ્તકની રચના સરલ અને રસીલી
ભાષામાં કરી છે જેનો પહેલો ભાગ અમારા તરફથી અગાઉ
પ્રમિદ કરવામાં આવ્યો છે તે પુસ્તક વિશેષ પ્રકારે જનપ્રિય
થઈ પડ્યું છે જેના પરિણામે, આ બીજા તથા ત્રીજા ભાગનું

પુસ્તક અમારા વાચકવર્ગ સમક્ષ મૂકવા અમે ભાગ્યશાળી થયા છીએ. આ જૈન હિતોપદેશનું પુસ્તક પોતાના નામ પ્રમાણે પોતાનું ગાભીર્ય મહત્ત્વ અને બોધકત્વ જણાવે છે. વળી આ પુસ્તકનો ક્રમ એવી તો સરલતાથી ગોઠવવામાં આવ્યો છે કે ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ એ ત્રણે વર્ગના વાચક અધિકારીઓ સ્વસ્થ બુદ્ધિ અનુસારે નિશ્ચયપણે તેનો લાભ લઈ શકશે એ નિર્વિવાદ છે, સિદ્ધાંતરૂપ મમુકને પાર ઉતારવા માટે નૌકા તુલ્ય આ ગ્રંથ ગતનું એકજવાર અવલોકન કરવાથી તેની ખરી ઉપયોગીતા સજ્જનો સહેજે મમલ શકશે.

શ્રી જૈન હિતોપદેશ ભાગ ૨ બાની શરૂઆતમાં મગલાચરણરૂપે સામ્રતકાળમાં વિચરતા શ્રી ગીમધર જીનની સ્તુતિ કંઠિષ્ઠ શબ્દની પુટનોટ સાથે આપ્યા બાદ શ્રી ગણેશ મુનિ વિરચિત સુભાષિત રતનાવળી ગ્રંથમાંથી ધર્મ નીતિ અને શુભ વ્યવહારને ઉપયોગી જુદા જુદા ૪૫ વિષયો ઉપર સ્કુટપણે વિવેચન કર્યું છે. ઉક્ત વિષયોનું અત્ર દિગ્દર્શન કરવા કરતાં એકજ વખત તેને વાંચી મનન કરવાનું કામ અમે વાંચકવૃદ્ધનેજ સોંપીએ છીએ. ત્યાર પછી સુમતિ અને ચારિત્ર રાજના સુખનાયક સવાહમાં પતિત ચારિત્ર ધારીને પંચ મહાવતમાં પુનઃ સ્થિર કરવા માટે કરેલો રસિક બોધ નોવેલરૂપે આપેલ છે. પછી ‘ધર્મની કુચી’ એ વિષયમાં ધર્મરતનને લાયક જીવના ગુણાનું પ્રથમ મામાન્યથી અને પછી વિશેષથી વિવેચન આપ્યું છે અને અત્તમાં પરમાત્મ છત્રીસી અને અમૃતવેલીની સજ્જ આપવામાં આવી છે.

શ્રી જૈન હિતોપદેશ ભાગ ત્રીજામાં શ્રીમદ્ હેમચદ્રાચાર્ય વિરચિત શાસન નાયક વીરાધિવીરશ્રી વર્ધમાન જીનના સ્તોત્રનો સારાશ, મગલાચરણરૂપે આપીને પ્રથમ જ્ઞાનસાર સૂત્ર (અષ્ટકલ)ના મૂળ શ્લોકો તેના રહસ્યાર્થ સાથે આપેલ છે જે એવી તો સરલતાથી સ્કુટપણે લખાયેલ છે કે આધારણ જ્ઞાનવાળાને

પણ તે સહજ રીતે સમજમાં આવી શકે તેમ છે પછી વૈરાગ્ય સાર અને ઉપદેશ રહસ્ય એ નામના વિષયમાં વૈરાગ્ય અને ઉપદેશમય બાબતનો સારો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે ત્યાર પછી આધ્યાત્મિક વિષયની પુષ્ટીકારક અધ્યાત્મ ગીતા, સુધમ, બત્રીમી અને ક્ષમા છનાંશીકલીન શબ્દોની કુટનોટ સથે આપી અથા નમામી કરવામાં આવી છે

દરેક જૈનશાળાના બાળકોને ક્રમસર વાચનમાળા અવાવવાની આવશ્યકતા આપણી કોન્ફરન્સ તરફથી જે સ્વીકારવામાં આવી છે તે વાચનમાળાની ગરજ આ પુસ્તકનો પહેરેથી ક્રમસર અભ્યાસ કરવાથી કેટલાક અથે સરથે એમ અમારૂં નિ પક્ષપાત પછે માનવું છે તેથી તેનો ઘટતો ઉપયોગ કરવા અમે સહુ સજ્જનોને માગ્રહ વિનંતિ કરીએ છીએ

આ અથની પ્રથમાવૃત્તિની દોઢ હજાર નકલ છતાં છ માસમાં તે અપી જવાધી આ બીજી આવૃત્તિ છપાવવાની અમારે જરૂર પડી છે ઘણીજ દુઃક સુદતમાં પુસ્તકની મોટા જથામાં માગણી થવી એ પુસ્તકની મહત્વતા પ્રગટ દર્શાવે છે આ અથ ભરતવર્ષાઈ મર્વ મતાનુયાયી જનોને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડ્યો છે તે તેની પ્રથમ આવૃત્તિ ઉપરથી જણાઈ આવેલ છે

પૂજ્ય મુનિશ્રીના પ્રયાસ માટે અને અત કચ્છથી આશર માનના સાથે ઉક્ત અથરત્નનો લાભ લેઈ તેઓ સાહેબના સ્મરિ શ્રમને સર્વ બંધાત્માઓ સાર્થક કરે એમ ઇચ્છી અત્ર બીરમીએ છીએ

આ અથ છપાવવાને આશ્રયદાતા, સદ્ગૃહસ્થોનો અત કચ્છથી આશર માની તેમનું અનુકરણ કરવા અન્ય ધનિકોને ન અવિનંતિ કરીએ છીએ ઇતિશમ લી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

અનુક્રમણિકા.

શ્રી જૈનહિનોપદેશ ભાગ ૨ જો.

૧ સદ્ભાષિતાવળી	૫ થી ૧૦૮
૧ શિષ્ટ સેવિત સન્માર્ગનું સેવનકર	૧૦
૨ શિષ્ટ નિહિત પાપ કાર્યનો પરિહાર કર	૧૧
૩ નિમળ શ્રદ્ધાન કર	૧૨
૪ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કર	૧૪
૫ સમ્યક્ જ્ઞાનનું સેવન કર	૧૬
૬ મહાચારનું સેવન કર	૧૮
૭ ઇન્દ્રિયોનું દમન કર	૧૯
૮ સ્ત્રીનો સગ-પરિચય તજ	૨૦
૯ વિષયરમનો ત્યાગ કર	૨૩
૧૦ શ્રી વીતરાગ દેવની ભક્તિ કર	૨૫
૧૧ સદ્ગુણનું સેવન કર	૨૫
૧૨ તપ કરવામાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કર	૨૬
૧૩ છૂદાને વશ કર	૨૮
૧૪ તાગ દેષનો ત્યાગ કર	૩૦
૧૫ ક્રોધાદિક કપાયને દૂર કર	૩૨
૧૬ અહિંસા મતનો આદર કર	૩૫
૧૭ સત્ય વસ્તુનું પાલન કર	૩૭
૧૮ અદત્તનો ત્યાગ	૩૭

૧૯ પ્રદાયર્યનું સેવન કર	૪૦
૨૦ પરિગ્રહ મૂર્ખાનો પરિહાર કર	૪૨
૨૧ વૈરાગ્ય લાવ ધારણુ કર	૪૪
૨૨ ગુણી જનોનો સંગ કર	૪૬
૨૩ શ્રી વીતરાગને ઝોળખી વીતરાગનું સેવન કર	૪૭
૨૪ પાત્રાપાત્રને સમજી સુપાત્રે દાન દે	૪૯
૨૫ જરૂર જણાય ત્યાંજ જિનાલય જયણાર્થી કરાવવું	૫૦
૨૬ નિર્મળ લાવનાઓ લાવ	૫૨
૨૭ સત્રીલોજનનો ત્યાગ કર	૫૪
૨૮ મોહ માયાને તણને વિવેક આહર	૫૬
૨૯ ખેટી મમતાનો ત્યાગ કર	૫૭
૩૦ સંસારસાધરનો પાર પામવા પ્રયત્ન કર	૫૯
૩૧ ધૈર્યને ધારણુ કર	૬૧
૩૨ દુ ખદાયી શોકનો ત્યાગ કર	૬૫
૩૩ મનનો મેલ દૂર કર,	૬૭
૩૪ માનવ દેહની સફળતા કરી લે	૭૧
૩૫ પ્રાણાન્તે પણ મત ભંગ કરીશ નહિ	૭૩
૩૬ મરણુ વખતે સમાધિ માચવવા ખૂબ લક્ષ રાખજો	૭૬
૩૭ આ લવ પરલવ સળધી લોગાશસા કરીશ નહિ	૭૮
૩૮ સ્વકર્તવ્ય સમજીને સ્વપરહિત સાધવા તત્પર રહે	૮૦
૩૯ પચ પરમેષ્ઠિ મહામત્રનું નિરતર સ્મરણુ કર	૮૬
૪૦ ધમ રસાયણનું સેવન કર	૮૮
૪૧ વૈરાગ્ય લાવથી લક્ષ્મી વિગેરે ક્ષણિક મદાયો— નો મોહ તણ દે	૯૦

૪૨ સારભૂત એવા સદ્વિવેકનુ જ સેવન કર	૯૭
૪૩ ધર્મરૂપી મળલ બને તેટલુ માથે લઇ લે	૯૯
૪૪ મનુષ્ય ભવ ફરી ફરી મળવો મુશ્કેલ છે એમ સમજી શીઘ્ર સ્વહિત સાધિ લે	૧૦૦

૪૫ પુરૂષાર્થ વહેજ સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે માટે પુરૂષાર્થનેજ અગીકાર કર	૧૦૩

૨ સુમતિ અને ચારિત્ર રાજનો મુખદાયક મવાદ	૧૦૬ થી ૧૪૫
૩ ધર્મરત્નની પ્રાગ્નિને માટે અવશ્ય પ્રાપ્ત કરવા યો- ગ્ય શુભો અથવા ધર્મની ખરી કુચી	૧૪૬ થી ૧૫૭
૪ ધર્મની દશ શિક્ષા	૧૫૮
૫ પરમાત્મ છત્રીશી	૧૬૦
૬ અમૃતવેલીની સંજ્ઞાય	૧૬૩

શ્રી જૈનહિતોપદેશ ભાગ ૩ નો.

૧ હેમચ દ્રાચાર્ય વિરચિત મહાવીર જીવનનોન	૧ થી ૬
૨ જ્ઞાનસાર સૂત્ર	૭ થી ૧૨૧
૩ વૈરાગ્ય સારને ઉપદેશ રહસ્ય	૧૨૨
૪ અધ્યાત્મ ગીતા	૧૬૦
૫ સ્તુતિ છત્રીશી	૧૬૬
૬ યતિ ધર્મ છત્રીશી	૧૭૦

૮
શુદ્ધિપત્રક-ભાગ બીજો

પૃષ્ઠ.	સી.ટી.	અશુદ્ધ	શુદ્ધ.
૧૦	૩	ત્યજ	ત્યજ
૧૨	૧૭	દોષોપ્પિમત	દોષોપ્પિમત
૨૦	૭૦	મમમા	મમમા
૨૩	૩	લોકમા	લોકમા
૩૭	૫	તથા	તેથી
૩૬	૧૫	કરવાનો	કરવાનો
૬૫	૧૮	અતઃચરજ્યોતિર્ અક	તીવ્રજા લોકમાજ
„	૨૦	અથ તરવાણ્યથ તર	એમનો સમાવેશ થાય
૧૪૩	૨૩	દેનાત	છે એમ સમજવું
૧૪૭	૧૦	સામ્ય	દેનાચક્રમ
૧૫૩	૨૩	સેવાવાળો	સામ્ય
૧૫૧	૨૧	તેથી	સેવાવાળો
			તેની

જૈન દ્વિતીપદશ ભાગ ત્રીજો

૧૭	૧૬	વયતુ	વયતુ
૨૦	૮	મગ્ગત્યજ્ઞ	મગ્ગત્યજ્ઞ
૨૩	૪	શૈલ	શૈલ
૩૧	૧૨	આત્મ	આત્મા
૪૦	૩	વેદમનિ	વેદમનિ
૪૦	૧૫	પ્રાપ્ત	પ્રાપ્ત
૪૨	૨૨	અનુકૂલ	અનુકૂલ
૫૦	૮	જાનતિ	જાનતિ
૬૧	૧૧	એક	એકતો
૧૦૫	૧૨	જેવો	જેવી

મંગલાચરણરૂપ.

શ્રી સીમધર^૧ જિન—સ્તુતિ.

પ્રભુ નાથ તુ તિયલોકનો,^૨ પ્રત્યક્ષ ત્રિભુવન ભાણુ,
સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી^૩ તુમે, તુમે શુદ્ધ સુખની ખાણુ જિનજી
વિનતી છે એહ, ૧

પ્રભુ જીવ જીવન લગ્યના, પ્રભુ મુઝે જીવન પ્રાણુ,
તાહરે દર્શને સુખ લહુ, તુહિ જગત સ્થિતિ જાણુ જિં ૨
તુજ વિના હું બહુ ભવ ભગ્યો, ધર્યા વેશ અનેક,
નિજ ભાવને પરભાવનો, જાણ્યો નહીં સુવિચેક જિં ૩
ધન્ય તેહ જે નિત્ય^૪ પ્રહસમે, દેખે જે જિન સુખ ચદ,
તુજ વાણી અમૃત રસ લહી, પામે તે પરમાનંદ જિં ૪
એક વચન શ્રી જિનરાજનો, નયગમ^૫ લગ પ્રમાણુ,
જે મુઝે રચિથી તે લહે, નિજ તત્ત્વ સિદ્ધિ અમાન જિં ૫
જે ક્ષેત્ર વિચરે નાથજી, તે ક્ષેત્ર અતિ સુપસચ્ચ,^૬
તુજ વિરહ જે ક્ષણ જાય છે, તે માનીયે અકચચ્ચ^૭ જિં ૬
શ્રી વીતગગ દર્યાન વિના, વીત્યો જે કાલ અતીત^૮,
તે અકળ મિચ્છા દુષ્કંડ, તિવિહ તિવિહની રીત જિં ૭
પ્રભુ વાત મુજ મનની સહુ, જાણ્યોજ છે જિનરાજ,

૧ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા વિચરતા જિનવર ૨ ત્રણ લોકનો ૩ સર્વ
પરતુને સર્વથા શાક્ષાત દેખવાવાળા ૪ પ્રજાત અભયે ૫ નૈગમાદિક સાત
નપો ૬ સુદર મગલકારી ૭ અકૃતાર્થ-વિષ્કળ ૮ ગયેલો કાળ

સ્થિર ભાવ જો તુમચો^૧ લહુ, તો મિલે^૨ ચિવપુર સાથ^૩ જિં ૮
 પ્રભુ મિલે હુ સ્થિરતા લહુ, તુજ વિરહે ચ ચળ ભાવ,
 એકવાર જો તન્મય^૪ રમુ, તો કરે અચલ સ્વભાવ જિં ૯
 પ્રભુ અંધા ક્ષેત્ર વિઢેહમાં, હુ રહુ ભરત મગાર,
 તો પણ પ્રભુના શુણ વિષે, રાણુ સ્વચેતન સાર જિં ૧૦
 જો હેત જોડ દળે પ્રભુ, તો સરે સઘળા કાજ,
 સન્મુખ ભાવ અલેહતા કરી વર આતમરાજ જિં ૧૧
 પર પુઠ ઇંહા જેહની, એવડી જે છે સ્વામ,^૫
 હાજર હજારી તે મળે, નીપજે તે દેટલો કામ જિં ૧૨
 ઇંદ્ર ચંદ્ર નરે દ્રનો, પદ ન માણુ તિલ માત્ર,
 માણુ પ્રભુ મુજ મનથડી, ન વીસરો કણ માત્ર જિં ૧૩
 જ્યા પૂણ સિદ્ધ સ્વભાવની, નવી કરી ચક્રુ નિજ રિદ્ધ^૬,
 ત્યા અરણુ શરણુ તુમારડો, એહિજ મુજ નવનિધ^૭ જિં ૧૪
 ચહારી પૂર્વ વિરાધના,^૮ ચોળે પડયો જો લેહ,
 પણ વરતુ ધર્મ વિચારતા, તુજ મુજ નહિ છે લેહ જિં ૧૫
 પ્રભુ ધ્યાન રગ અલેહથી, કરી આતમભાવ અલેહ,
 છેડી વિભાવ^૯ અનાદિનો, અનુભવુ સ્વસવેહ^{૧૦} જિં ૧૬
 વિનવુ અનુભવ મિત્રને, તુ ન કરીશ પર રસ આહ^{૧૧}
 શુદ્ધાત્મ રસ રંગી^{૧૨} થઇ, કરી પૂર્ણ શક્તિ અખાહ^{૧૩} જિં ૧૭
 જિનરાજ સીમધર પ્રભુ, તે લેહો કારણુ શુદ્ધ,

૧ તમારો-તમારી જેવો. ૨ મળે-પ્રાપ્ત થાય. ૩ મોક્ષ સદાપી, અતે
 સખાઈ. ૪ મેહભાવ રહિત. ૫ સ્વામી. ૬ રિદ્ધિ. ૭ નિધિ. ૮ કચર. ૯
 વિરહ ભાવ વિષય કપાયાદિ. ૧૦ સ્વપ્ન-આતમભાવ આત્મ દર્શન-સાક્ષાત્કાર.
 ૧૧ આહના અભિલાષા. ૧૨ નિર્ગળ સ્વભાવમા મગે શાન્તરસ નિમમ
 ૧૩ અખાધ-વિન રહિત

હવે આત્મ સિદ્ધિ નિષાધવી, શી દીલ કરીએ બુદ્ધ	જિં ૧૮
કારણે કાર્ય સિદ્ધિનો, કરવો ઘટે ન વિલગ,	
સાધવી પૂર્ણાનદતા ^૧ , નિજ કર્તૃતા અવિલગ	જિં ૧૯
નિજ શક્તિ પ્રભુ ગુણુમા રમે, તે કેરે પૂર્ણાનદ,	
ગુણુગુણી ભાવ અલેદથી, પીછયે રામ-મકરદ ^૨	જિં ૨૦
પ્રભુ સિદ્ધ બુદ્ધ મહોદયી ^૩ , ધ્યાને થઇ લયલીન ^૪ ,	
નિજ દેવચ દ્રૂ પદ આદરે, નિત્યાત્મ ^૫ રસ સુખ પીન ^૬	જિં ૨૧
	ઇતિ.

૧ સ્વભાવ પૂર્ણતા. ૨ શાન્તરસ. ૩ મહા લગ્નચવત ૪ શ્યામ. ૫ સહજ સ્વમાર-પરમાત્મ ભાવ ૬ પુષ્ટ મત

સુભાષિત રત્નાવલી

પ્રસ્તાવના.

વિદીત થાયકે ‘ સુભાષિત રત્નાવલી ’ નામનો એક સરકૃત પદાત્મક ગ્રંથ શ્રી ગણેશ કૃત પ્રથમ ભાગ જોવામાં આવ્યો. તેની રૂઢિત એક-૪ પ્રત મળવાથી અને તે પછી અત્યંત અશુદ્ધ હોવાથી ઉજા ગ્રંથના મૂળ સાથે તેનું જાણાતર કરવા જે પ્રથમ વિચાર પ્રભવ્યો હતો તે તેવા રૂપમાં અમલમાં મૂકી શકાયો નહિ પરંતુ તેની શરૂઆતમાં સાર રૂપે જે સ્લોકો દાખલ કર્યા છે તે સાથે થોડાક ખીજા સ્લોકોનું જાણાતર આદિમાં કાચમ રાખીને બાકીના વિષયોનું વિવેચન કંઈક સ્વતંત્ર રીતે સ્વસ્યોપશમાનુસારે કરવું દુરસ્ત ધારી છે. ગ્રંથમાં કહેવા ધારેલા વિષયો પૈકી બની શક્યા તેટલા લગભગ ૪૫ વિષયો દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. વર્તમાન સમયને અનુસારે જિજ્ઞાસુ બાઈ પહેલોને છેલ્લા વિષયો સળધી સંક્ષેપથી બોધ પૂર્વક ગુલ ક્રિયા રૂચિની વૃદ્ધિ થાય અને એમ યથાશક્તિ જ્ઞાન અને ક્રિયાના મમેલનથી વીતરાગ પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞાનુસાર સ્વહિત આચરવા તેઓ સમર્થ થાય એવી સદ્બુદ્ધિથી પ્રેરણાને આ પ્રસ્તુત પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. આવા શુભાશયયુક્ત પ્રયત્નની સાર્થકતા કરવા લગ્ય બાઈ પહેલોને કંઈક સાચું લલામણ કરે તો તે કંઈ ખોટું કહેવાશે નહિ. વર્તમાનકાળે કંઈક જાગૃત થતી જિજ્ઞાસા સ્વસ્યોપશમાનુસાર લખી તે જિજ્ઞાસુ વર્ગ સમક્ષ મૂકવાને જેમ હું સ્વકર્તવ્ય સમજું છું તેમ તેનો યથાશક્તિ આદર કરવા રૂપ નિજ કર્તવ્ય કરવાને કૃતજ્ઞ બાઈ પહેલો ચક્રશે નહિ એમ સમજીને પ્રસ્તુત ગ્રંથ સળધી પ્રસ્તાવના પૂર્ણ કરે છું.

શુભ સ્થાત્ સર્વ સત્વાનામ્ સન્મિત્ર કર્પૂરવિજય

श्री जैनहितोपदेश भाग २जो.

सद्भाषितावली.

श्री गणेशाय विरचिता.

पीठिका

जिनार्थीश नमस्कृत्य, संसारांबुधितारकं ॥

स्वान्यस्य हित मुद्दिश्य, वक्ष्ये सद्भाषितावलीम् ॥१॥

धर्मत्वं कुरु दुस्त्यजं त्यज महापापं बुधैर्निदितं,
सम्भक्त्यं भज शर्मदं त्यज महामिथ्यात्वं मूलं च वै ॥

सच्छास्त्रं पठ वृत्तमाचर जय पचेन्द्रियाणां च भो,
नारी सगमपि स्वयं त्यज सदा कामं कलंकास्पदम् ॥२॥

दृष्ट्वा स्त्रीं सुशरीररूपमतुलं मध्ये विचार कुरु,
श्री तीर्थेश्वरपादसत्कमलयो सेवां सदा सद्गुरौ ॥

चाह्याभ्यन्तरसत्तप कुरु सदा जिह्वां वशे चानय,
भ्रातस्त्वं त्यज द्वेषरागसहितान् सर्वान् कपायांश्च वै ॥३॥
सर्वेषु जीवेषु दानं कुरुत्व, सत्यं वचो ब्रूहि धनं परेषां ॥४॥

वाऽब्रह्म सेवां त्यज सर्वकाल, परिग्रहं मुञ्च कुयोनिद्वारं । ४ ।
 वैराग्य सार सज सर्वकाल, निग्रथ सग कुरु मुक्ति वीजं ॥
 विमुच्य सग कुजनेपु मित्र, देवार्चन त्व कुरु वीतरागे । ५ ।
 दान त्व कुरु पात्रसारमुनय चैत्यालय भावनां,
 रात्रौ भोजनवर्जन त्यज महागार्हस्थ्यभाव सुहृद् ॥
 देह त्व त्यज भोग सारमपिवै ससार पारं व्रज,
 धीरत्वकुरु मुच शोकमशुभ शौच च नीरविना ॥ ६ ॥
 सार त्व कुरु देहमेव सफल वृत्वा व्रत मा त्यज,
 सन्यासे मरण च भोगविषये चारामिहाऽमुत्र च ॥
 मध्यस्थ हितमेव जाप्य जपन रोगस्य निर्नारान,
 जीरस्या रारणं चलच विभग सार विवेक भज ॥ ७ ॥
 सबल कुरु वै धर्म, मानुष्य दुर्लभ भवेत् ॥
 अयोग्य च परित्यज्य, मुक्ति योग्य समाचर ॥ ८ ॥

॥ इति श्रीठिका ॥

સુભાષિત રત્નાવલી મુખ પ્રવેશ.

સ સાર સમુદ્રથી તારણહાર શ્રી જિનેશ્વર દેવને નમસ્કાર કરી સ્વપરના હિતને માટે હું સુભાષિત રત્નાવલીની વ્યાખ્યા કરું છું ૧

લોભદ્ર ! તું ધર્મ આચરણ કર, જ્ઞાનીઓ નિંદેલા મહાપાપનો ત્યાગ કર, સુખદાયી સમક્રીતનું સેવન કર, મહા દુખ દાયી મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કર, ઉત્તમ જ્ઞાનનો અભ્યાસ કર, વ્રતનું સેવન કર અને પાપે ધ્રિયોનું દમન કર, સ્ત્રીના સગનો પપ્પ ત્યાગ કર, તેમજ સદોષ કામ સેવાનો સર્વદા ત્યાગ કર ૨

શ્રી સગથી સુદર દેહનું અતુલ રૂપ દેખીને લોભદ્ર ! તું મનમાં નિર્દોષ વિચાર કર શ્રી તીર્થંકર દેવના ચરણકમળની સેવા કર, સદ્ગુણી મહા લક્ષ્મી કર બન્ને પ્રકારના શુદ્ધ તપનું સેવન કર અને જીલ્લને વશ કર, તેમજ હે ભાઈ ! ગગ દ્વેષ સહિત સર્વ કષાયનો તું (કાળજીથી) ત્યાગ કર ૩

હે ભદ્ર ! તું સર્વે જીવોમાં હયા ભાવ રાખ્ય, સત્ય વાણી વદ, પરધન અને અશ્વદા સેવાનો સર્વદા ત્યાગ કર, તેમજ દુર્ગતિદાયક પરિગ્રહ મૂર્દાને ત્યજ ૪

સર્વદા શ્રેષ્ઠ વૈરાગ્યને ભજ, સુક્ષિતદાયક નિગ્રથ મુનિનો સગ કર, અને દુર્જનોનો મગ ત્યજ દે, હે મિત્ર ! તું વીતરાગ દેવની ભાવથી લક્ષ્મી કર ૫

વળી પાત્રાપાત્રનો વિવેક ગળીને તું દાન દે, જિન ચૈત્ય કરાવ, રૂડી ભાવના ભાવ્ય, રાત્રિસોજનનો ત્યાગ કર, તેમજ હે મિત્ર, તું સસારિક મોહને ત્યજ દે, દેવળ ભોગના સાધનરૂપ

એવા દેહની મૂર્છા ત્યજ, અને સસારનો પાર પામ તેમજ
ધીગપલુ ધારણકર, દુ ખદાયી શોકનેત્યજ અને મનનો મેલ દૂર કર ૬

શ્રેષ્ઠ એવો માનવ દેહ પામીને ગારા મત નિયમ પાળી
તેને સફળ કરવો, મત ભગ નહિ કરવો, સમાધિવાણુ મરણ
કરવું, આ ભવ પરભવ સળધી લોગાશ સા તણ દેવી, મધ્યસ્થ
રહી સ્વપર હિત સાધવું, પરમેષ્ઠિનો ભવ જપવો, ધર્મ રસાયણ
સેવવું, વૈરાગ્ય ભાવના ભાવવી, લક્ષ્મી વિગેરે ક્ષણિક વસ્તુ ઉપ
રથી મોહ ત્યજ દેવો અને સારભૂત એવા વિવેકને ભજવો ૭

હે સુભગ ! તું ધમરૂપી સળગ (ભાતુ) સાથે લઇલે, ફરી
ફરી મનુષ્યભવ પામવો દુર્લભ છે, માટે અયોગ્ય આચરણ ત્યજ
દઈ જેથી જન્મમરણનો ત્રાસ આવે એવું યોગ્ય આચરણ મેળીવે ૮

“ હિતિ પ્રસ્તાવના ”

ધર્મ કુરુ.

ધર્મં કરોતિ યો નિત્ય, સ પૂજ્ય સિદ્ધશેશ્વરૈ ॥

લક્ષ્મીસ્ત સ્વયમાયાતિ, ભુવન ત્રય સસ્થિતા ॥૧॥

વર્મવતોહિ જીવસ્ય, મૃત્ય કત્પદ્મો ભવેત્ ॥

ચિંતામાણિ કર્મ કર, કામધેનુશ્ચ કિંકરી ॥ ૧૦ ॥

વર્મેણ પુત્ર પૌત્રાદિ, સર્વ સપદ્યતે નૃણાં, ॥

ગૃહ વાહન વસ્તૂનિ, રાજ્યાલકરણાને ચ ॥ ૧૧ ॥

चर मुहूर्त मेकंच, धर्म युक्तस्य जीवितं ॥
 तद्धीनस्य वृथा वर्ष, कोट्य कोटि विशेषतः ॥ १२ ॥
 यम दम समयात्, सर्व कल्याण बीज ॥
 सुगति गमन हेतु, तीर्थनाथैः प्रणीतं, ॥
 भवजलनिधिपोतं, सार पाथेय मुच्चैः,
 स्तयज सकल विकारं, धर्ममाराधय त्वम् ॥ १३ ॥

पापत्यजः

पाप शत्रुं परं विद्धि, श्वभ्र तिर्यग्गतिप्रदं ॥
 रोग क्लेशादि भांडार, सर्व दुःखाकरं नृणाम् ॥ १४ ॥
 जीवतोऽपि मृता ज्ञेया, धर्म हीनाहि मानवाः ॥
 मृता धर्मेण संयुक्ता, इहा मुत्र च जीविता ॥ १५ ॥
 पापवतो हि नास्त्यस्य, धन धान्य गृहादक ॥
 वस्त्रालंकार सद्रस्तु, दुःख क्लेशानि संति च ॥ १६ ॥
 मित्र शत्रू च विज्ञेयौ, पुण्य पापे शरीरिणां ॥
 जीवेन व्रजतः सार्धं, सुखदुःखफलप्रदौ ॥ १७ ॥
 सकल भव निदानं, रोग शोकादि बीजं ॥
 नरक गमन हेतुं सर्व दासि मलम् ॥

इह परभव शत्रु, दुःख दानैक दक्ष ॥

त्यज मुनिवर निन्द्य पाप बीज समस्तम् ॥ १८ ॥

૧ શિષ્ટ સેવિત સન્માર્ગનું સેવન કર.

જે નિલ રવકર્તવ્ય સમજીને સન્માર્ગનું સેવન કરે છે તે ઇંદ્રોને પણ માન્ય થાય છે, અને સકલ લક્ષ્મી તેને સ્વયં આવી મળે છે. પુત્રશાળીને પણે પણે નિધાન છે. ૯

સ માગગામી ધર્મી જીવને કપવૃક્ષ સેવક થઇને રહે છે, ચિતામહિરત્ન તેણે ચિતિત કાર્ધ સાધી આપે છે, અને કામધેનુ તેના સકલ મનોરથ પૂરે છે. ૧૦

ધર્મ સેવનવટે પ્રાણીઓને પુત્ર પૌત્રાદિક પ્રાપ્ત થાય છે તેમજ રાજ્યના અનકારભૂત એવા ઘર વાહન વિગેરે વસ્તુઓ પણ સહજે મળે છે. ૧૧

ધર્મે કરીને યુક્ત એવા જીવનું જો ઘડી જોટણ પણ જીવતર લેખે છે, અને ધર્મહીન જીવનું તો કોટા કોટી કપ સુધીનું પણ જીવન નકામું છે. ૧૨

તે માટે હે ભગ્ય ! યમ-મહાવ્રતાદિ અને દમ-ઇંદ્રિયદમન આદિથી યુક્ત, સર્વ કપ્યાણુનું મૂળ કારણ, સદ્ગતિ ગમનનું હેતુ, ભવ સમુદ્રથી પાર પમાડવાને પ્રવહણુ તુલ્ય અને લવાન્તરમા સાર શળલરૂપ એવા ઋષભાદિક તીર્થનાથોએ પ્રગટ કરેલા ધર્મનું તું સર્વવિકાર રહિતપણે સેવન કર. ૧૩

૨ શિષ્ટ નિંદિત પાપ કાર્યનો પરિહાર કર

પ્રાણીયોને નર્ક તિર્યચ ગતિ આપનાર, રોગ ચોક્કાદિ દુ-ખના નિધાન, અને મકલ કલેશના સ્થાનરૂપ પાપને તુ પરમ શત્રુ સમજ ૧૪

ધર્મહીન માનવોને જીવતા છતાં પણ મુઆ માનવા, અને ધર્મે કરી ચુકત માનવો મુઆ છતાં આલોક અને પરલોકમાં જીવતાજ જાણવા ૧૫

પાપવત પ્રાણીને ધન ધાન્ય ગૃહાદિક તથા વસ્ત્ર અલ કારાદિક શુભવસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી, તેને તો દેવળ દુખ અને કલેશજ પ્રાપ્ત થાય છે ૧૬

પુણ્ય અને પાપ પ્રાણીયોના મિત્ર અને શત્રુ છે, એમ જાણવું, કેમકે મુખ દુખ ફળને આપનારા તે બંને પ્રાણીની સાથેજ જાય છે ૧૭

જલ બ્રમણના નિધાનરૂપ અને રોગ ચોક્કાદિકના ખીજ રૂપ નર્ક ગમનના હેતુ રૂપ અને સર્વ દારિદ્ર્યના મુળરૂપ આ જલ અને પરજવના શત્રુરૂપ અને દુખ દેવામાં એકાદુખ એવા સમસ્ત પાપોના નિધ નારણોને હે મુત્રત ! તુ તજીદે સમસ્ત પાપકાર્યથી તદ્દન અલગ રહેવું એજ સાર છે ૧૮

સમ્યક્ત્વ ભજ.

સમ્યગ્ દર્શન સશુદ્ધ સત્ય માનુષ્યતે બુધૈ ॥

સમ્યક્ત્વેન . . . જીવ પશુએ ન સંશય ॥ ૧૯

સમ્યક્ત્વ યુક્ત જીવસ્ય, હસ્તે ચિંતામણિર્ભવેત્ ॥
 કલ્પવૃક્ષો ગૃહે તસ્ય, કામગવ્ય નુગામિની ॥ ૨૦ ॥
 સમ્યક્ત્વાલ્લકૃતો યસ્તુ, મુક્તિ શ્રી સ્તં વરિણ્યતિ ॥
 સ્વર્ગશ્રી સ્મય માયાતિ, રાજ લક્ષ્મી સુખી ભવેત્ ॥ ૨૧ ॥
 યત્ર કુત્રાપિ સદ્ દ્રષ્ટિ પૂજ્ય સ્યાદ્ભુવનૈરપિ ॥
 સમ્યક્ત્વેન વિના સાધુ નિન્દનીય પદે પદે ॥ ૨૨ ॥
 સકલ સુખ નિધાન, ધર્મ વૃક્ષસ્ય વીજ ॥
 જનન જલધિ પોત, ભવ્ય સત્ત્વૈકપાત્ર ॥
 દુરિત તરુ કુઠાર, જ્ઞાન ચારિત્ર મૂલ ॥
 ત્યજ સકલ કુધર્મ, દર્શન ત્વ ભજસ્વ ॥ ૨૩ ॥
 ભાષા બુદ્ધિ વિવેક વાક્ય કુશલ શકાદિ દોષોપિભત ॥
 ગમ્ભીર પ્રશમશ્રિયા પરિગતો વશ્યેન્દ્રિયો ધૈર્યવાન્ ॥
 નિશ્ચયો વિરતિતો ભક્તિશ્ચ દેવે ગુરા,
 વૌચિત્યાદિ ગુણેરલ્લકૃત તન્નુ સમ્યક્ત્વ યોગ્યો ભવેત્ ૨૪

૩ નિર્મલ શ્રદ્ધાનકર.

તત્ત્વ શ્રદ્ધાથી સંસ્કાર પામેલા જીવોજ સાચા ગણાય એમ
 સમયના બાણ કહે છે શુદ્ધ શ્રદ્ધા વિનાના જીવ તો દેવલ પશુ

રૂપજ છે એમા મ શય નથી સમકિતવત જીવના હાથમાજ ચિતામણિ રત્ન છે, તેના આગણામાજ કલ્પવૃક્ષ ઉગ્યો છે અને કામધેનુ તો તેની સહચારિણીજ છે જે સમ્યક્ત્વ બૂધણથી બૂધિત છે તેનેજ મુક્તિ કન્યા વરનારી છે સ્વર્ગ લક્ષ્મી તો તેને સ્વયં આવી મળે છે, અને સજલક્ષ્મીનુ તો કહેવુજ શુ ? સમક્રીતવત જીવ સર્વ રીતે સુખીજ થાય છે સમકિત દૃષ્ટિ જીવ ત્રણે જીવનમા ગમે ત્યાં પૂજનિક થાય છે અને સમકિત શુભ વિનાનો તો પગલે પગલે નિદાપાત્ર બને છે ૨૨

“વીતરાગ પ્રભુના એકાત હિતકારી વચનનુ સાવધાનપણે શ્રવણ કરીને તેમા કૃત્યાકૃત્ય, ત્યાગ્યાત્યાગ્ય અને હિતાહિતાના નિર્ણયપૂર્વક શ્રદ્ધા-આરતા બેસવી તેનુ નામ સમકિત છે” શક, કામા, ક્ષણ સદેહ, મિત્યાત્વિની પ્રશસા, અને તેનો પરિચય એ પાત્ર દૂષણો સમકિતવતને દૂર કરવાના છે અને શુદ્ધ દેવ-શુદ્ધ તથા ધર્મ-તીર્થની ભક્તિ પ્રભાવનાદિક ઉત્તમ બૂધણો તેણે ચતનથી ધારણ કરવાના છે શમ, મવેગ, નિર્વેદ, અતુલ પા અને, આશિતકતા રૂપ પાત્ર લક્ષણ પણ સમકિતવત જીવમા અવશ્ય હોવા જોઈએ એટલે કે અપરાધિ ઉપર પણ ક્ષમા, અવિકારી એવા મોક્ષ સુખની અભિલાષા, સસારથી વિરકતતા, દુખી ઉપર દયા અને વીતરાગના વચનની પૂર્ણ પ્રતીતિ એથી સમક્રીત જોગખાય છે” એમ સમજીને હે ભદ્ર ! તુ સકલ સુખનુ નિધાન, ધર્મવૃક્ષનુ ખીજ, ભવનિધિ પાર પમાડનાર પોત, ભવ્યતાવતનેજ પ્રાપ્ત થનાર, પાપ તરુનુ ઉચ્છેદનાર અને જ્ઞાન-ચારિત્રનુ મૂળ એવુ સમકિત સકલ કુધર્મના ત્યાગપૂર્વક તુ અગીકાર કર

બાપા, બુદ્ધિ, વિવેક અને વાક્યમા કુશળ, શકાદિ દોષ-
રહિત, ગંભીર, સમતાવત, નિતેન્દ્રિય, ધૈર્યવાન, તત્ત્વશાસ્ત્રી,
દેવ-ગુરુ ભક્ત, અને ઉચિતતા વિગેરે ગુણોથી ભૂષિત એવા
બળ્ય આત્માજ સમકિત પામવાને અધિકારી ॥ ૨૪

૪ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કર.

અજ્ઞાનથી અથવા સમ્યક્ જ્ઞાનની ખામીથી સત્યામત્ય યા
તત્વાતત્ત્વ સભધી શુદ્ધ સમજ વિનાની અથવા કદાચ હવાળી વિપ-
રીત બુદ્ધિનું નામ મિથ્યાત્વ છે, તેથી હવે સત્ય માર્ગને ત્યજી
અસત્ય માર્ગે દોરવાઇ જાય છે અથવા સત્ય માર્ગને સારી રીતે
સમજી શકતો નથી, તેમજ કવચિત ગાદમિથ્યાત્વ યોગે સ-માર્ગને
ત્યજી અસત્ માર્ગનું સ્થાપન કરવા ભારે પરિશ્રમ કરી અનેક
જોખા હવેને ઉન્માર્ગે જોયી જાય છે સત્ય માર્ગમા ખોટી
શકાઓ કરવાથી અથવા મિથ્યાત્વિઓનો પરિચય કરી તેમના
પરસ્પર અસંગત વચન તાલગવાથી યા તેમની પ્રશ્ન સા કર-
વાથી સમકિતવત હવેને પણ ઉક્ત મહા દોષની પ્રાપ્તિ થઈ
જાય છે, કે જેને ધણીથી હઠાવી શકવા ભારે પરિશ્રમ કરવાની
ખાસ જરૂર પડે છે ઉક્ત મિથ્યાત્વ યોગે હવે સિ. ૧ શિષ્ય
વિપરીત કરણી કરવામા પ્રવર્તે ॥ તેથી ઉક્ત દોષના પ્રકાર તથા
તેના સ્વામીને બાણવાની જરૂર ॥

મિથ્યાત્વના પ્રકાર તથા ઉક્તદોષને

સેવનારનાં નામ.

૧ આભિગ્રહિક-પરીક્ષા રહિત કેવળ સ્વસમય પ્રમાણે
એકાતવાદી દર્શનો.

૨ અનભિગ્રહિક-વિવેક શૂન્યપણે સત્યાસત્યને સમજ્યા
વિના સર્વ દર્શનને સમાન સમજનાર.

૩ સાશયિક-સત્ય સર્વજ્ઞ વચનમા (ન્યાય વિરુદ્ધ) શકા
ધારનાર મૂઠાતમા

૪ અનાલોગિક-ઉપયોગ શૂન્યપણે મૂર્ચિછત દશ્યામા વર્તનાર
એકે દ્રિય, વિકલે દ્રિય વિગેરે

૫ આભિનિવેશિક-ભણી ભેધને હઠ કદાચહથી સત્ય
વસ્તુનો અનાદર કરીને અસત્ય વસ્તુ (ધર્મ) નો સ્વીકાર કરી
તેનુજ સ્થાપન કરનાર નિન્હવો વિગેરે

ઉક્ત મિથ્યાત્વ મહા દોષથી ભરેલા છોડે સત્ય ધર્મને સેવી
શકતા નથી જેમ જ્વસતુર છવને દૂધ સાકર ભાવતા નથી તેમ
મિથ્યામતિને સત્ય ધર્મ રૂચતો નથી જેમ રોગીને કુપચ્ચ
બહાલુ લાગે છે તેમ તેને કુધર્મ પ્રિય લાગે છે, છતાં પરાપ-
કારેકનિષ્ઠ સદ્વેદ્ય સમાન સદ્ગુરૂ મિથ્યામતિને વારવા અને શુભ
મતિને ધારવા ભવ્ય છવોને નીચે મુજબ હિતોપદેશ આપે છે
હે ભવ્યો ! સકલ પાપનુ મૂળ, દુષ્ટ વૃક્ષનુ ણીજ, નર્કગૃહનુ
દ્વાર, સ્વર્ગ, અપવર્ગનુ ભારે વિઘ્ન, પરમ પુરૂષ નિધ, અને

નિકદક અને મનરૂપ મદોન્મત્ત હાથીનો ગર્વ ગાળવાને કેસરી
સિંહ સમાન, સર્વજ્ઞ ભાવિત સમ્યગ્ જ્ઞાનનું તમે જરૂર ધયા
શક્તિ આરાપન કરો તેનું વિતરણ તો તમે કદાપિ કરશો નહિ

૬ સદાચારનું સેવન કર

આચારની શુદ્ધિ કરવી, સદાચરણનું સેવન કરવું એજ
સમ્યક જ્ઞાન-દર્શનનું ફળ છે સમ્યક્ જ્ઞાન-દર્શન હતા સદાચાર
(સમ્યક્ ચારિત્ર ગુણ) પ્રાપ્ત થયો નહિ તો વાઝીયા વૃક્ષની
પેદે તે જ્ઞાન-દર્શનને અધ્યાત્મી પુરૂષો નકામા કહે છે, એમ
સમજી જેમ અને તેમ સદ્ગતો સેવવા આત્માર્થી જનોએ આ
રોનિશ ઉજમાળ રહેલુજ ચોખ્ખું છે દશ દુષ્ટાતથી દુર્લભ મ
નુષ્યદેહ પામ્યાનું અર્જુ ફળ એજ છે

શુદ્ધ ચારિત્રચુકત એક દિવસનું પણ જીવિત લેખે છે,
પરંતુ ચારિત્રહીન કોટી વર્ષનું પણ જીવન નકામું છે શુભક
રણી વિનાના દિવસ માત્ર વાઝીયા લેખવાના છે

સઘયણ-શરીરબળ હીલ્તુ છતા જે ચારિત્રને સમ્યક્
આચરે છે તે ઉત્કૃષ્ટ શરીરબળની અપેક્ષાએ સહજગતુ ફળ
પામે છે સઘયણનું બાનું કાઢીને ચારિત્ર ગુણમા શિથિલ
જવાને બહો ઉલટો અધિક પ્રયત્ન કરવો ચુકત છે છતા શિ
થિલતાને લાજનાર પ્રગટ સ્વપરના અહિંતાજ ભાગી થાય ॥

ચારિત્ર વતે સ્વ-વર્ણાદાને સેવતો જે જે વસ્તુને ઇચ્છે છે
તેને તે તત્કાળ આવી મળે છે એવો સમ્યક્ ચારિત્રનો મહિમા
પ્રગટ હતા તેમા કોણ પ્રમાદી યશે ?

હીન મધ્યયણ છતાં જે એક વર્ષની દીક્ષા બરાબર પાળવી તે ઉત્કૃષ્ટ સધ્યયણની સહસ્ર વર્ષની દીક્ષા બરાબર મમજવી સુકત છે એમ વિચારી તપ, જપ, જ્ઞાન, ધ્યાન વિગેરે સદ્ગુણના સદા નાવધાનપણે વર્તવામાજ સ્વપરહિત સમાયેતુ બાણુર્થ

ચારિત્રથી ચલાયમાન થઈ બ્રહ્મ થયેલો જીવ જીવતો હતો મૂળા બરોબર છે અને ચારિત્ર સચુત આત્મા મૂળા હતા ઉભય લોકમા અમર થઈ રહે છે ઉક્ત હેતુથી ચારિત્ર ગુણની પુષ્ટિ માટે ચાત્રકાગ બાગ મુકીને ઉપદેશે છે કે—

“મકલ મહરહિત, દેવમાન્ય, મર્વ તીર્થનાથોએ સદર સેવવાયોગ્ય મહા ગુણસાગર પડિનોએ નેવિત, મુકિત સુખનુ અવધ્ય ખીજ, નિર્મળ ગુણનિધાન, મર્વ કટ્યાણુનુ મૂળ કારણ, અને મકળ વિકારરહિત એવુ નિર્મળ ચારિત્ર હે બળ્યો ! તમે સાવધી ભજો, જેથી અક્ષય અનત સુખને તમે સહજે વરો”

૭ ઇન્દ્રિયોનું દમન કર.

નાયક એવા મને પ્રેરેલા ઇન્દ્રિય-ચોરોએ ધમ ધનતુ હરણ કરીને બાપડા લોકોને આકુળ-આકુળ કરી મૂક્યા છે, તેથી તે અને વશ કરવાને ભગીરથ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે અન્યથા તે સર્વને વશ કરી જીવની ભારે દુર્દશા કરશે

જેમ ઇંધનથી અગ્નિ તૃપ્ત થતો નથી અને ગમે તેટલી નદી ચોથી પહો દરીયો પૂતનો નથી તેમ વિષયસુખથી કદાપિ પહો ઇન્દ્રિયો તૃપ્ત થવાની નથી એમ મધ્વરાયે વિચાર કરી વિ-
વેકથી મતોષવૃત્તિ ધારવી યોગ્ય છે

જેણે વૈરાગ્ય ખડ્ગથી ઇદ્રિય ચોરીને હણ્યા ॥ તેનોજ ખરેખર મોક્ષ થાય છે બાકી બીજા કાયાકલેશો વડે શુ વળવાતું છે ? માટે પ્રથમ મન અને ઇદ્રિયોનેજ વશ કરી લેવાની જરૂર ॥ તે વિના કગ્વામા આવતી કષ્ટકરણી કષ્ટહરણી થવાની નથી મનનો જય કરીને જેમણે ઇદ્રિયોનો નિગ્રહ કર્યો નથી તેમણે સાધુ-સુદ્રા ધારણ કરીને કેવળ પોતાના આત્માને હગ્યોજ છે એમ નિશ્ચય સમજવું

જે પોતાની ઇદ્રિયોને પણ જીતવાને સમર્થ થઈ શકતા નથી તેમની દીક્ષા કે તપસ્યામા કાંઈ માલ જેવું નથી ઇદ્રિયોના શુભામ થઈને ઉઠતા તે ધર્મની અપભ્રાજનારૂપ મહા અનથને પેદા કરે છે માટે દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા પહેલાંજ યોગ્ય વિચાર કરવાની જરૂર છે દીક્ષા લીધા બાદ તો ઇદ્રિયો ઉપર સંપૂર્ણ કાળુ રાખવા અહોનિશ લક્ષ રાખી ગહેવાની ખાસ જરૂર છે કેમકે વિરક્ત આત્માને પણ તે વિષયપાસમા પાડી નાખતા ચુકતી નથી

ઇદ્રિયરૂપી દુર્ધર ચોરો જીવના મલજ્ઞાનાદિ શુભ રત્નથી બદેલા જગતારક ભાડને ક્ષણવારમા રખલના પમાડે છે તેથી જે સુનીશ્વરો સનદ્ધ થઈને મહામલરૂપી બાણો સાવધાનપણે ગ્રહી મર્યાદામા રહ્યા છતાં ધ્યાનરૂપ તીરથી તેમને મમમા હણે છે, તેઓજ સુખેસમાધે મોક્ષપુરીમા જઈ શકે છે

૮ સ્ત્રીનો સગ-પરિચય તજ

શ્રી કેવળ કામવિકારવું ધર છે, એમ સમજી સાધુ જ

નોએ તેની સગતિ વારવી યોગ્ય જ છે લલા લલા પણ સાધુ શ્રી સગતથી નિશ્ચાન ચુકી ગયા છે તેથી બ્રહ્મચારી-નોએ શ્રીઓના પરિચયથી દૂર રહેવું જ હિતકારી છે એમ વર્તવાથી જ નવકોટિ શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યની રક્ષા થઈ શકે છે

દુનિયામાં ગહનમાં ગહન શ્રી ચરિત્ર જ છે તેથી જેમ બને તેમ સાધુ પુરૂષોએ તેનાથી ચેતતા રહેવાની જરૂર છે જેવો મૂષકને માર્ગેરી તરફથી ભય રાખવાની જરૂર છે તેમ બ્રહ્મચારી સાધુને પણ શ્રીસમુદાય તરફથી ભય રાખવાની જરૂર પડે છે, શ્રીજનોનો પરિચય સાધુજનોને હિતકારી નથી જ એ નિર્વિવાદ સિદ્ધ છે

અગ્નિથી લાલચોળ મચેલી લોહમય પૂતળીનું આલિંગન કરવું સાદું પણ નર્દના દ્વારમૂત નારીના નિતબનું સેવન કરવું સાદું નથીજ

શ્રીને એક દૂગતી વિષની વેલ છે એમ સમજીને તેનાથી દૂર રહેવું

શ્રીના મોહમય વચન વિલામ યા હાવલાવથી લોભાઈ પ્રબળ કામથી પીડિત થઈ અતે આપ ખુદ ચાલનાર સાધુ બ્રહ્મ-વ્રતથી બ્રહ્મ થાય છે

શ્રીના ચિર પરિચયથી સાધુ કુલબાલુકની પેરે માર્ગબ્રહ્મ થઈને મહા વિડબનાપાન થાય છે, અને ક્ષણિક સુખને માટે અક્ષયસુખથી ચુકી બાય છે તેથી આત્માર્થી સાધુજનોએ શ્રી સગથી દૂર રહેવું જ યુક્ત છે

જ્યારે ચિત્રાદિમા નિર્મલ કરેલી નારી પણ મનને ક્ષોભ કરે છે તો પછી સાક્ષાત્ જીવતી જ્યોત (મહામાયા) નારી સાથે

સર્વ વર્નાદિક કરતા કેમ કાયમ રહી શકાય એ જરૂર વિચારવા જેવું છે

સર્પ, વ્યાઘ્ર, ચૌદિકની સાથે મહુવાસ કરતા એટલું તુંક શાન નથી જેટલું સ્ત્રીની માથે ક્ષણમાત્ર રહેતા સભવે એમ સમજીને શાણા સાધુઓએ ક્ષણમાત્ર પણ સ્વચ્છદપણે સ્ત્રીને સગ થા પરિચય કરવો યોગ્ય નથી

સાપણી સ્પર્શ કરીને કરડે છે અને નારી તો ફરધીજ હસ મારે છે તેથી એમ સમજાય છે કે દૃષ્ટિ વિષય સર્પની જેમ તેની દૃષ્ટિમાત્ર એર રહેલું છે એવી સ્ત્રીનું નામ સામાન્યતાજ સ્થાનાન્તર થાવ્યા જવું જોઈએ

સર્વ રીતે સયમ પ્રાણને હરનારી હોવાથી નારીને શામકારે પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી ઠરીને બોનાવી છે છતાં તેનો વિશ્વાસ કરનાર સાધુના ચરિત્ર વિષે વધારે શું કહેવું ? સ્ત્રીસગી સાધુ જરૂર મયમથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે

સારાશ એ છે કે ભવલીક હોવાથી જેઓ ભગવતની આજ્ઞા મુજબ સ્ત્રીના અગોપાગને પણ દૃષ્ટિ દઈને નીરખતા નથી, વિકારમુદ્ધિથી (પશુવૃત્તિથી) તેની સાથે વાત પણ કરતા નથી, અને મનથી વિષયમુખની ભાવના કરતા નથી, એમ સર્વ રીતે સાવધાન થઈને પ્રહાર્યનું પાલન કરે છે તેજ મહાત્માઓ આ દુરતર ભનોદધિને સહજમા તરીને અક્ષયમુખના અધિકારી થાય છે એવા મહાશયોનાજ શુદ્ધ ચર્ચિત્ર અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે વળી કહ્યું છે કે—

ન ચ રાજમય ન ચ ચૌરમયં, ઇહલોક સુખ પરલોક હિત ॥
વર કીર્તિકર નરદેવનત, શ્રમણત્વ મિદર મણીયતર ॥૧૧॥

જેને નથી તો રાજભય અને નથી તો ચોરભય, આ લોકમાં પણ મુખકર અને પરલોકમાં પણ હિતકર, શ્રેષ્ઠ એવી ક્રીતિ-કોમુદીને વિસ્તારનાર અને જેને નર દેવાદિક નમેલા છે, એવું આ પ્રકટ અનુભવાતું સાધુપણુ જ એવ કાગી છે માટે તેમાં વિગેરે આદર કરવો

૯ વિપયરસનો ત્યાગ કર,

જાણે દેવલ નર્કતું જ સ્થાન નહોય ! એવી અસાર નિર્દનીય, અશુચિ અને દુર્ગંધી એવી સ્ત્રીની યોનિમાં કામાન્ધ માણસ કીડાની પેરે કીડા કરે છે ભવભીરૂ વિવેકમાં તો સ્વપ્નમાં પણ તેનો સંગ ધરછતો નથી

ચામડાથી વી ટેલા હાડપિંજરવાળા અને દુર્ગંધી એવા શ્લેષ્માદિકથી ભરેલા કામિનીના મુખને કામાન્ધ માણસ શ્વાનની પેરે ચાટે છે

માસના લોચા જેવા સ્ત્રીના રતનો અને વિદ્યાદિથી ભરેલા દુઃખાકુળ સ્ત્રીના ઉદરમાં કામાન્ધ માણસ ઠાગડાની જેમ કીડા કરે

ગોરી ચામડીથી વી ટેલું અને વસ્ત્રાભરણથી ભૂષિત કરેલું સ્ત્રીનું રૂપ જોઈને હે ! ભદ્ર ! તું વિવેકથી વિચાર કર પણ તેમાં પતંગની પેરે તું એકાએક અપલાઈ પડીશ નહિ નહિતો છેવટ પશ્ચાત્તાપ કરીશ સ્વભાવિક રીતેજ અધિક અશુચિથી ભરેલા અને અનેક દ્વારથી અશુચિને વહન કરતા હતા ચામડાથી મટેલા સ્ત્રીના રૂપે

સ્વરૂપ વિચારીને તું વિવેકથી તેને પરિહાર કર

જે સદ્ગુરુ સ્વયં ભવસમુદ્ર તરી શકે છે તેજ અન્ય જીવોને પણ તારી શકે છે જે પોતેજ ભવસાગરમાં ડૂબે છે તે પરને શી રીતે તારી શકશે ? એમ વિચારીને સદોષ-માર બી. ગુરુનો ત્યાગ કરવો.

સ.ગુરુ સેવક સુખુદ્ધિ પુરૂષ સ્વર્ગ અને મોક્ષ સળધી સુ અને પામે છે પણ કુગુરુ કામી દુર્બુદ્ધિ તો નરક અને તિર્યચ ગતિનેજ પ્રાપ્ત થાય છે.

જે નિર્મય ગુરુને તણને કુગુરુની સેવા કરે છે તે ધરના આગણે ઉગેલા ક-પવૃક્ષને છેદીને ધતુશને વાવવા જેવું જ કરે છે.

માતાપિતા અને સર્વ કુટુંબાદિક, દુર્ગતિમાં પડતા જીવનો ઉદ્ધાર કરવા અસમર્થ છે પણ એક સન્ગુરુ, પવિત્ર ધર્મની સ હાયથી અનેક લબ્ય જીવોને આ ભવસાગરથી તારવાને સમર્થ થઈ શકે છે.

જેને સ્વપર સળધી સમ્યગ્ વિચાર વર્તે છે, જે સસારના પારને પામેલા છે, વળી નિરૂપમ ગુણે કરીને સુકત, જ્ઞાન વિજ્ઞાનમાં દક્ષ, જીતેન્દ્રિય, લબ્ય જીવોને તારવા પોત સમાન, અને સકળ દોષરહિત એવા મદ્ગુરુની હે લાભો ! તમે લાવથી ભક્તિ કરો.

૧૨ તપ કરવામાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કર

જે સુખુદ્ધિ તપનુ અવરૂપ સમજીને કેવળ આત્મક-યાજ્ઞ માટે તેનું સેવન કરે છે તેને અનુક્રમે સર્વ કર્મનો અંત થતા સુકિતકમળા પણ વરે છે તો યદી સ્વર્ગ સળધી સુખ અને

રાજ્યના સુખનું તો કહેવું જ શું ? તેવા સુખ તો પ્રાપ્ત ગિક
હોવાથી સહજે સંપન્ને છે

અનશન, ઊનોદગી વૃત્તિ સંલેપ, રસત્યાગ, કાયકલેશ અને
સલીનતારૂપ બાહ્યતપ તથા પ્રાયશ્ચિત, વિનય, વેદ્યાવગ્ય, સ્વા
ધ્યાય, ધ્યાન અને કાઉરસંગ (મમાધિ) રૂપ અભ્યતર તપને
જે વિવેકથી સેવે છે તે મહારાચની સકળ મનોગ્યમાળા કૃણી
બુદ્ધ થાય છે

બાહ્યતપથી જેમ અભ્યતરતપની પુષ્ટિ થાય તેમ લક્ષ્ય
રાખવાની ખાસ જરૂર છે વળી જેમ ધર્મસાધનમાં વધારે સા
વધાનપણું રહે, કપાયની મદતા થાય અને પરિણામની શુદ્ધિ
થાય તેમ લક્ષ્ય રાખીને તપ કરવો સમતાપૂર્વક તપ કરવાથી
નિકાશિત કર્મના પણુ બધ તૂટી જાય છે વિવેકયુક્ત તપ સમ
મથી ગમે તેવા અઘોર પાપનો પણુ ક્ષય થાય છે

જે કરતા દુર્કર્મના થાય અથવા આગળ ઉપર ધર્મસાધન
અટકી પડે એવા અજ્ઞાન તપ ઘણા કરવા કરતા વિવેકયુક્ત
સ્વરૂપ તપથી વિશેષ હિત થઈ શકે છે જે સ્વાધીનપણું તપ
સંપન્નથી દેહનું દમન કરે છે તેને કદાપિ પરત્રતા સંબંધી
દુઃખ સહન કરવું પડતું નથી પણ ચરીર-મમતાથી જે કંઈ
પણ નપ જપ સંયમ એવતા નથી તેમને પરાધીનપણું બહુજ
ચોગ્ય પડે છે અતે પણ તપ જપ સંયમ વિના નકળ દુઃખનો
અંત નથી તો પછી શા માટે પ્રાપ્ત થયેલી શુભ મામત્રીને
લાભ લેવા ચુકવું જોઈયે ? પુણ્ય સામગ્રીને ખામીને તેનો સદુ
પયોગ નહિ કરનારને તેવી સામગ્રી પુનઃ પ્રાપ્ત થવી જ મુશ્કેલ
છે માટે જેમ અને તેમ તેનો સદુપયોગ કરવોજ યુક્ત છે

આર જ્ઞાને કરી સુકત અને મુર-સેવિત એવા તીર્થનાથ પણ
જ્યારે કર્મ ક્ષય માટે તપ કરે છે તો પછી સામાન્ય જનોએ
તે જ્ઞા માટે કરવો ન જોઈયે ? આત્મ ઉન્નતિ માટે તે ઠરવાની
ખાસ આવશ્યકતા છે.

કમરૂપ પર્વતનું બેઠન કરવા વાજ સમાન, સ્વર્ગ અને
મોક્ષ સુખ સાધવાને મન સમાન અને વિષય વિકારને હઠાવવાને
શ્રેષ્ઠ ઉપાય રૂપ એવા અમાધિકારક તપનું હે લગ્યો ! તમે ભાવથી
સેવન કરો.

જે મમતાપૂર્વક શુદ્ધ તપનું સેવન કરે છે તે ચિત્તાતિ
પુત્રની પેરે સ્વર્ગ સબધી સુખને પામી જતે દુઃખહારીની
જેમ અવિચળ સુખને પામે છે અથવા નાગકેતુની પેરે કદ્યાણુ
પરપણે સુખે સાધી શકે છે.

૧૩ જીહ્વાને વગ કર

રસને દ્રિયમા લ પટ છતો જે મૂઠ લક્ષ્યાલક્ષ્યનો ખ્યાલ
રાખતો નથી તે કુષુદ્ધિ અલક્ષ્ય લક્ષણથી અધોગતિનેજ પામે છે.

આહુ, મૂળા, ગાજર, પિંડ, પિંડગુ, સૂરણ, ગરમર, ની
હીંગળો, ખટાટા, મક્કરકદ વગેરે સર્વ ભૂમિકદ, કોમળ પત્ર-
ફલ કે ફળ, વિષ, હિમ, કરા, અભણ્યા ફળ, કાચુ મીઠું, તિલ,
ખસખસ રાત્રિભોજન, રિગણ, વિગણ, બટુળીજ ફળ, તુચ્છ
ફળ, વડળીજ પ્રમુખ, જે રાત્રી ઉપરાતનું દહિ, ત્રણ રાત્રિ
ઉપરાતની છાશ, કઠોળ સાથે કાચો ગોરસ (દૂધ, દહિ કે છાશ) મધ,
માખણ, વાસી અન્ન, બોળ અથાણુ અને સડી ગયેલી વસ્તુ

વિગેરે અભક્ષ્યદિકનું સ્વરૂપ સમજીને સુખદુઃખનોએ તેનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે કેમકે ક્ષણિક વિષય સુખની ખાતર તેથી અમ-
ન્ય કે અનત જીવોનો વિધ્વસ થાય છે

એક તલમાત્ર ભૂમિકદમા પણ અનત જીવો રહેલા છે તેથી પશુની પેરે વિવેકરહિત તેવી અભક્ષ્ય, અનતકાય વસ્તુ જોને પ્રમાણુ રહિત ખાનાર માણસો અનત જીવોનો મહાર કરી ક્ષણિક ભૂમિ મેળવી અધોગતિને પામી અનત જન્મ મરણ સંબંધી દુખને પ્રાપ્ત થાય છે

તિલમાત્ર સુખને માટે મેરૂથી પણ મોટું દુખ મૂર્ખ લોકો અજ્ઞાનતાથી માગી લે છે જિહ્વેન્દ્રિયને વશ કરી અભક્ષ્ય માત્રનો ત્યાગ કરનાર સુખદુઃખનો સર્વત્ર સુખી થાય છે

રમણ પદ જીવો અનેક વ્યાધિઓને લોગ થઈ પડે છે તેમ જીવેન્દ્રિય કદાપિ થઈ પડતો નથી એમ સમજીને પણ અભક્ષ્યભક્ષ્યથી સદતર દૂરજ રહેવા પ્રયત્ન કરવો

ઔષધ ઉપચારની ખાતર મધ, માખણ વિગેરે અભક્ષ્ય વસ્તુ વાપરી ખાનારને પણ પરિણામે અહિતજ કહેણું છે તેથી તેવા વિષમ સંયોગોમા વિવેકી માણસોએ વિશેષે સાવધાન રહેણું યોગ્ય છે (ચુકતછે)

પવિત્ર દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા છતાં રસનેન્દ્રિયને વશ થઈ યથે ચિંતિત લોજન કરનાર ભિક્ષુ મજૂ આચાર્યની પેરે વિડળનાપાત્ર થાય છે

તેથી ઉભય લોકના સુખને ઈચ્છતા આત્માર્થી જીવોએ અહવાને જેમ જાને તેમ વિવેકથી વશ કરવા સતત પ્રયત્ન કરવો

જેમ કુપથ્ય લોજનથી માઠા પરિણામ આવે છે તેમ તેવા વિવેક વિનાના રાગદ્વેષ યુક્ત સ્વથી વચનોથી પણ વિપરીતજ પરિણામ આવે છે એમ સમજીને સ્વપરને હિતકારી મન્ય અને પ્રિય વચનજ પ્રસંગોપાત જોલવાની ટેવ પાડવી જરૂર વિનાનુ, વગર વિચાર્યું, સ્વસ્થ દૃષ્ટિએ બહુ જોલવાની કુટેવથી જીવ ઘણીવાર જીવના પણ જોખમમાં આવી પડે છે એમ વિચારીને શાણા માણસોએ હિત, મિત, પ્રિય, એવું સત્ય પણ પ્રસંગોપાત જરૂર જોટલું જ નમ્રપણે જોલવાની ટેવ ફાખવી આથી સર્વ દોષને સતોષ મળવાનો સારો સભવ રહે છે રાગદ્વેષ રહિત મધ્યસ્થપણે વિચારીનેજ પ્રસંગોપાત પ્રિય અને સત્ય વચન વદવાથી તે પરને પણ પ્રાપ્ત હિતકારીજ થાય છે

૧૪ રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કર

અનાદિ દુકમના ચોગથી જીવને રાગદ્વેષરૂપ ભારે દુસ્તર વિકાર થયા છે, જેથી જીવ એકને દેખી તણ થાય છે અને બીજાને દેખી કતણ થાય છે તેમજ તે એથી રોગ અનેક ભવ સંતેતિ યુધી આ યા કરે છે

ઉક્ત મહાવિગ્નરથી જીવને સ્વપરનું થયાથ ભાન થઈ શકતું નથી તેથી તેને શુષ્કદોષ સળધી ઉલટું અવળું જ ભાન થાય છે રાગી દોષ ન પર્યતિ—વિષય સુખમાં મગ્ન થયેલો જીવ સ્ત્રી આદિક પદાર્થોમાં રહેલા દોષોને તેમજ તેમના સગ-પરિચયથી લાવી દોષોને નહિ સમજતા ઉલટા તેમાં શુ ધ્વનોજ આરોપ કરીને અધ પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે એવીજ રીતે

ધર્મી-દેવથી જેનું અત કરણ કલુષિત થઈ ગયું છે તેની મતિ પણ વિપરીતજ દોરાવાથી સામામા ગમે તેવા સદ્ગુણો દતા અને તેવા સદ્ગુણી-સમર્થની આથે દેવણુદિ રાખવાથી ભાવી અનર્થને તે સુદાત્મા સમર્થ શકતો નથી, એટલુજ નહિ પણ સામાનામા રહેલા મદ્ગુણોને તે જડમતિ દેવણ દોપડૂપેજ દેખે છે અને તેને તૂણની જેમ ગણી મિથ્યાસિમાનથી તેની સાથે વગ આધીને ઉલટો અનર્થજ પેદા કરે છે વડના બીજની પેરે આગળ જતા તેની પરપરા વધતીજ જાય છે એમ સમજીને શાશ્વા માણ્યોએ જેમ બને તેમ શીઘ્ર ઉક્ત મહા વિકારોને ઉપશમાવવા અવશ્ય ઉદ્યમ કરવો ધરે છે

રાગ અને દેવ હલાહલ જે કરતા પણ અધિક દુ ખદાયી નીવડે છે

જો સમતા ભાવિત મત પુરૂષોની સોળત કરીને તેમની હિત શીખામણથી પોતાની અનાદિની બુદ્ધ સમજવામા આવે અને તેથી પોતાના વિકારોને વારવાને જોઈતો પ્રયત્ન કરવામા આવે તો અનુક્રમે સતત શુભ અભ્યાસના બળથી આપણામા જડ ધાત્રી બેઠેલા રાગ દેવાદિ વિકારોનો સમૂળગો અત આવી શકે પણ જ્યાં સુધી ઉક્ત મહા વિકારોનો અત ન આવે ત્યાં સુધી તેમનું ઉન્મૂલન કરવા અડગ પ્રયત્ન કર્યાજ કરવો જોઈએ.

રાગ અને દેવથી અધ થયેલા પ્રાણીયોની પ્રાય અધોગતિજ થાય છે એવા અધ જીવોને ખરી આખ આપનારા અલોકિક શસ્ત્રવેદ સમાન કોઈક મત પુરૂષનો સમાગમ ભાગ્યોદયે થઈ આવે અને જો તેમની સમ્યક્ ઉપામના કરવામા આવે તો સદુદ્યમના રવા ન રૂપે આપણા અનાદિના મહા

કારો નહિ થઈ આપણને સમતા રૂપી દિવ્ય ચમુની સ્વતંત્ર પ્રાપ્તિ થઈ શકે

૧૫ ક્રોધાદિ કપાયને દુર કર.

ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ એ ચાર કપાય છે અ-
પ્રીતિ લક્ષણ ક્રોધ, અહંભાવ લક્ષણ માન, દભ લક્ષણ માયા,
અને અસતોષ લક્ષણ લોભથી અનુક્રમે પ્રીતિ વિનય, મિત્રાઈ,
અને સુખ શાન્તિનો નાશ થાય છે આટે સમગ્ર માણસને તે
અવશ્ય પરિહરવા યોગ્યજ ॥

દેવ યા ઈર્ષ્યા થકી ક્રોધ અને માન પેદા થાય છે તેમજ
કામ યા રાગાન્ધતાથી માયા અને લોભ પેદા થાય છે અને
જેમ જેમ તેમને તેથી પોપણ મળતુ જાય છે તેમ તેમ તેઓ
વૃદ્ધિ પામતા જાય છે

બાહ્ય અને અંતર બે પ્રકારના શત્રુઓમા અજ્ઞાની લોકો
જેના પ્રતિ વેરભાવ રાજે છે તે બાહ્યશત્રુ છે, અને જ્ઞાની પુરૂષો
જેમનો ક્ષય કરવા અહોનિશ યત્ન કર્યા કરે છે તે અંતરગ
શત્રુઓ-કામ, ક્રોધાદિક છે બાહ્યશત્રુ ઉપર કપાય કરવો તે અ-
પ્રશસ્ત છે અને અંતરગ શત્રુઓ ઉપર કપાય કરવો તે પ્રશ-
સ્ત કહેવાય છે પ્રશસ્ત કપાયના યોગે અપ્રશસ્ત કપાયનો અનુ-
ક્રમે અભાવ થાય છે, તેથી પ્રશસ્ત કપાય અપ્રશસ્ત રાગાદિને
દૂર કરવા અમોઘ ઉપાય તુલ્ય છે

અતે તો સર્વ પ્રકારના કપાય સર્વથા પરિહરવાથીજ પર-
મપદ પ્રાપ્ત થાય છે જ્યાં સુધી લેશ માત્ર રાગ, દેવાદિક

વિકાર હોય ત્યાં સુધી વીતરાગતા હોઈ શકે નહિ અને તે વિના અક્ષયપદના અધિકારી થઈ શકાયજ નહિ માટે વીતરાગ દશાને પ્રગટ કરવા રાગદ્વેષ અને ક્ષાય માત્રનો ક્ષય કરવાને સતત-પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

ક્ષમા ગુણવટે કોધનો, વિનય-નમ્રતા ગુણથી માનનો, સર-લતાગુણથી માયા-કષ્ટનો, અને મતોષ ગુણથી લોભનો પરાજય કરવો કહ્યું છે કે—

ક્ષમા સાર ચ દનરસે, સિચો ચિત્ત પવિત્ર,
દયા વેલ મડપ તળે, રહો લહો મુખ મિત્ર
દેત ખેદ વર્જિત ક્ષમા, ખેદ રહિત મુખરાજ,
તામે નહિ અચરિજ કહ્યું, કારણ સરિખો કાજ

क्षमा खड्ग करे यस्य, दुर्जन. कि करिष्यति ॥
अवृणे पतितो वह्नि. स्वयमेवो पशाम्यति

મૃદુતા કોમળ કમલથે, વજ્રસાર અહ કાર,
ઉદતહે એક પલકમે, અચરિજ એહ અપાર

માયા સાપણી જગડસે, ઝસે સકળ ગુણસાર,
સમરો રૂણતા જાગુલી, પાઠ સિદ્ધ નિરધાર

કોઈ સય જૂ રમણકો, જો નર પાવે પાર,
સોણી લોભ સમુદ્રકો, લહૈ ન મધ્ય પ્રચાર

મન સતોષ અગસ્તિકુ, તાકે શોષ નિમિત્ત,
નિતુ સેવો જિનિ સો કિયો, નિજબલ અજલિ મિત

પૂર્વોક્ત બે પ્રકારના કથાય સમજવાનું કથા બોલે છે જેનાથી ભવ સતતિ વધે એવા અપ્રશસ્ત કથાયથી દૂર રહેવા માટે પ્રથમ તો પ્રશસ્ત રાગાદિક સેવવા એટલે કે શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ અને ધર્મ પ્રતિ પ્રેમભાવ ધારણ કરવો ને વધારવો તે એટલે સુધી કે સ સાર મળી જોડો રાગ સમૂળગો નહ થઇ જાય અને આત્મ-શુણ્ણુ આપણને સહજ જ્ઞાન થાય અને છે વટે વીતરાગદશા, પ્રગટ કરવાને સર્વ પ્રમાદ દોષનો પરિહાર કરીને સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના દૃઢ અભ્યાસથી આ પછે સર્વથા નિષ્કામપણુ પામીયે

જેઓ શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ, ધર્મ ઉપર નિર્મળ રાગ કરવાને ગાદલે ઉલટો કરાગ-દ્રેષ પેદા કરે છે, તે હતભાગ્યોને ભવિષ્યમા અનંત ભવ શ્રમણુ કરણુ પડશે અને તેમને પ્રાપ્ત સામગ્રી પુન પામવી દુર્લભ થઇ પડશે

જેઓ પોતે શુદ્ધી છતા શુણ્ણુવત ઉપર રાગ ધરશે તેઓ અવશ્ય ઉભય લોકમા મુખ અને યશના ભાગી થઈ અતે અક્ષય પદને પામશે

દીક્ષા ગ્રહણ કરીને જે કોષાદિ કથાયને સેવશે-હિતકારી વચન કહેનારની ઉપર કેાપશે, તપશ્ચતનો ગર્વ કરશે અથવા પૂજા પ્રતિષ્ઠાદિકથી મનમા અભિમાન ધરશે, ખરા શુણ્ણુ વિના જોડો આકબર રચી દશવૃત્તિ ચલાવશે અને જરૂ પાન પુસ્તક યા શિષ્ય શિષ્યાઓનો જોડો લોભ રાખશે, તેમની ઉપર

મમતા ધારણ કરશે તો તે સ્વચારિત્રને નિષ્કુળ કરીને અતે
અધોગતિને પામશે સહજ સુખદાયી ચારિત્રને ધારીને જે ભવભીરૂ
સાધુઓ રાગ દેવાદિક દુષ્ટ વિકારના ઉત્પાદક અનુકુળ યા પ્રતિકુળ
કારણો મળતા છતાં નિરતિચારપણે સ્વસયમને પાળે છે તેજ
ખરા ધીરવીર સાધુઓ છે એમ નિશ્ચે બાણુવ કહ્યું પણ છે કે -
વિકારહેતૌમતિવિક્રિયંતે, ચેવા ન ચેતાસિ ત એવ ધીરા -
રાગ દ્વેષ યા કામક્રોધાદિ વિકાર જાપજે, એવા કારણ વિદ્યમાન
છતાં જેમનાં ચિત્ત જરાએ ક્ષોભ પામતા નથી તેજ ધીર-
વીર પુરૂષો છે

૧૬ અહિંસા વ્રતનો આદર કર.

પ્રમાદ યુક્ત આચરણથી સ્વપર પ્રાણનો નાશ કરવો તેનું
નામ હિંસા છે મદ્ય, વિષય, કપાય, નિદ્રા, અને વિકથા એ
પાંચ પ્રમાદ જીવોને દુર્ગતિમાં પાડનાર છે તેથી તે અવશ્ય
વર્જ્ય છે સર્વ પ્રમાદ રહિત થઇને “આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ”
સર્વ પ્રાણીને સ્વસમાન લેખના મહાશય અહિંસા વ્રતને યથાર્થ
પાળી શકે છે

સર્વ જીવને અસય દાન દેનાર જેવો કોઈ ઉત્કૃષ્ટ પુરુષવાન
નથી કેમકે સર્વ દાન કરતા અસય દાન ચઢીયાતું છે

દુનિયામાં વહાવામાં બહાલી ચીજ પ્રાણુજ પોતાના ગણાય છે.
તેથી કોઈ દુદ્ધ જીવના પણ પ્રિય પ્રાણુ અપહરવા ચત્ન કરવો નહિ.

સર્વે જીવિતજ ધરછેડે, કોઈપણ મરણને ધરછતુજ નથી.

એમ સમજ નિર્જય પુરૂષો અહિંસા વ્રતનો અત્યંત આદર કરે છે

મનથી, વચનથી, કે કાયથી હિંસા કરવા, કરાવવા, કે

અનુમોદવાનો સાવધનપણે ત્યાગ કરવાથીજ અહિંસાવતનુ પૂર્ત રીતે પાત્ર થાય છે

જે જેવા મદ કે ઉત્કૃષ્ટ પરિણામથી પરને પરિતાપ કરે છે તે તેનો તેવોજ અપ કે અધિક વિષાક સ્થગવે છે, તથા દોષ રીતે કોઈને પણ ખીકા ઉપરે એવું મનથી, વચનથી, કે કાયાથી, કરવું, કરાવવું કે અનુમોદવું નહિ કેમકે જેવું બીજા વાવીયે તેવું જ ફળ પામીયે વળી આપણને હુ ખમાત્ર અનિષ્ટ દતા જો આપણે અન્યને આપણા તુરંચ સ્વાર્થની ખાતર જાણી જોઈને અસમાધિ ઉપજાવિયે તો પછી તેના જાદલા તરીકે આ પણને પણ અસમાધિજ પેદા થાય તેમા આશ્ચર્ય શું? તથા ઉત્તમ રસ્તો જોજ છે કે સાગ કે નરસા અનુકુળ કે પ્રતિકુળ સંજોગોમા મહનગીળપણુ ધારણ કરીને કોઈ જીવને કંઈપણ અસમાધિ નહિ કરતા જાની શકે તેટલી સમાધિ કરવા પ્રયત્ન શીવ થાતુ આવા કઠીણ પણ મીઠે રસ્તે ચાલનાર સત્પુરુષને કદાપિ કંઈપણ કષ્ટ પ્રાપ્ત થવાતુ નથી, એટલું જ નહિ પણ તે સત્પુરુષ પોતાના સદાચરણથી શ્રેષ્ઠ મુખનોજ અધિકારી થવાનો શરીર સંબંધી અનેક પ્રકારના વ્યાધિ, નિધનતા, પરત્રતા, અને વૈર, વિગ્રહ વિગેરે સર્વ હિંસાના ફળ સમજીને સુ-શુદ્ધિજનોએ અહિંસાનોજ આદર કરવો

આરોગ્ય, સૌભાગ્ય, સ્વામિત્વ, અને સમાધિ પ્રમુખ અહિં-સાના ફળ સમજીને શાણા માણસોએ અહિંસાવતનોજ અત્યંત આદર કરવો સુજ્ઞ છે

સત્ય વ્રતનુ પાલન કર.

પ્રિય અને હિતકારી વચનને જ્ઞાની પુરુષો સત્ય કહે છે, અને સત્ય છતાં અપ્રિય, કટુક અને અહિતકારી વચન અસત્યજ કહ્યું છે તથા વક્તાએ વચન વ્યવહારમાં વિશેષે વિવેક રાખવાની જરૂર છે.

આધેળો, લુચ્ચો લણાડ, ચોર, દુષ્ટ, ધીઠ વિગેરે વચનો રાગદ્વેષાદિક વિકારથી ઉચ્ચરાયેલા હોવાથી તે પ્રસંગે અસત્ય કહે છે.

વેર, ખેદ, અવિશ્વાસાદિ અનેક દોષો અસત્ય બોલવાથી ઉદ્ભવે છે તેમજ આલોકમાં વસુરાતની જે રૂપવાદ અને પ-રલોકમાં અનર્થ પરપરાને પામે.

અસત્ય બોલનારને પોતાના વચનપર પ્રતીતિ પ્રેસાડવા અનેક કુતર્કો કરવા પડે છે તેથી તેનું મન મહા માહા ધ્યાનમાં મગ્ન રહે છે.

સત્ય બોલનારનું મન નિર્ભય રહે છે, તેથી તેને જોતા સક-ટપ વિકલ્પ કરવા પડતા નથી મત્ય વચનમાં ટેક રાખનારને દેવતા પણ સહાય કરે છે.

સત્ય વચન ક્ષીરસમુદ્રના જળ જેવું મીઠું છે તેથી સત્ય-નુજ પાન કરનારને ખારા સમુદ્રના જળ જેવા અસત્ય વચનથી કદાપિ સંતોષ વળતો નથી.

અસત્ય ભાષણથી લોખા લોકોને અવળે રસ્તે દોરનાર જે-વો કોઈપણ વિશ્વાસઘાતી-મહાપાપી નથી તેથી સલાસમક્ષ ભા-ષણ કરનારે જવાબદારી સારી રીતે વિચારી રાખવાની

જરૂર છે કેમકે તેના ઉપર લાખોગમે માણસોના ભવિષ્યનો સ વાલ રહેલો છે.

સત્યના સગીએ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ કે દુનિયામાં અ-સત્ય જોલવાના કારણ માન ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ભય કે હાસ્યજ હોય છે, અને જેમ જો તેમ કાળજીથી તેવા કારણોને દૂર કરીને સત્યજ વચન વડું જોવા સત્યવાદીનો મુયશ કાલિ કાચાર્યની પેરે ચિર સ્થાયી રહે છે.

સત્યની ખાતર પોતાના પ્રિય પ્રાણને પણ ગણે નહિ તેજ સત્ય ધર્મનો અધિકારી છે જેમ સમજીનેજ મુધિધિર પ્રમુખે પ્રાણાત મુધી તે વ્રતનું પાલન કર્યું છે.

જે માણસ વિવેકથી વિચારીને પ્રસંગોપાત, હિત, મિત, ભાષણથી સર્વને પ્રિય લાગે એવું સત્ય વચન બોલે છે તેનું વચન સર્વ માન્ય થવાથી અતે તે અભીષિત કાર્ય સુખે સાધી શકે છે.

તોતડી જીભ, મૂંગાપણ, મુખપામદિ રોગ, મૂર્ખતા, દુખર અને અનાદેયવચનાદિકે સર્વ અસત્યનાજ ફળ સમજીને તેનાથી મુખુદ્ધિજનોએ દૂર રહેવું તેમજ જીભ પણ ચોગ્ય જીવોને દૂર રહેવા પ્રેરણા કરવી.

ચોખ્ખી જીભ, સુરુપદ ભાષિત્વ, નિર્દોષતા, પાકિત્વ, સુસ્વર, અને આદેયવચનાદિકે સર્વ સત્યનાજ ફળ સમજીને શાણા માણસોએ સદા સત્યનોજ પક્ષ કરીને સત્યવ્રતનું પાલન કરવા ઉજમાજ રહેવું.

૧૮ અદત્તનો ત્યાગ કર.

સાક્ષાત્ અન્યાયથી દાવપેચ કરીને પરાઈ વસ્તુ છીનવી લેવી, તેમ કરવા બીજાને ઉશ્કેરણી કરવી, તેને સહાય આપવી, બાણી જોઈને ચોરાઈ વસ્તુ લેવી, આપણુ જોળવવી, અને વિંધા સઘાત કરવો એ બધા ચોરીના પેટામાં આવી જાય છે એમ સમજીને દક્ષ, નીતિવત્ અને દયાળુ આવકે તેનાથી બીજાકુલ દૂર રહેવું

હસ પ્રાણ ઉપરાત પેસાને લોકો અગીયારમો પ્રાણ લેખે છે તો એવા પ્રાણપ્રિય દ્રવ્યનું અપહરણ કરનાર પ્રાણસ પરાયા પ્રાણના હરણ કરનાર કળ્તા પણ અધિક પાતકી ઠરે છે, અને તેથી તે આકોશમાં પ્રત્યક્ષ વધ બધનાદિક પામીને પરબવમાં નરકનો અધિકારી થાય છે

સુમુક્ષુ સાધુને તો એથી પણ અધિક ગારીફીથી અદત્તનો ત્યાગ દરવાનો છે તેને તો મનથી પણ અદત્ત લેવાનો સખત નિષેધ કહેલો છે

સ્વામી અદત્ત, જીવ અદત્ત, તીર્થંકર અદત્ત, અને શુદ્ધ અદત્ત એમ ચાર પ્રકારનું અદત્ત સર્વથા તજી સાધુને મહાન્ત પાળવાનું છે તેમાં જેટલો જેટલો અનાદર કરાય છે તેટલું તેટલું મહાન્ત દૂષિત થતું જાય છે તેથી તેનું સ્વરૂપ યથાર્થ સમજીને સુસાધુ જનોએ અદત્તથી સર્વથા દૂર રહેવા યત્નવત્ રહેવાની અવશ્ય જરૂર છે

આહાર, પાણી, ઔપધ, લેપજ, વસ્ત્ર, પાન, અને રહેઠાણ વિગેરે તેના ધણીની રજા શિવાય લઈ વાપરવાથી સ્વામી-અદત્ત લાગે છે

ધર ધણીયે આપ્યા છતાં જો તે તે વસ્તુ સચેત (સજીવ) અથવા અચેત (નિર્જીવ) નહિ થયેલી એવી મિશ્ર છતી લઈ વાપરવામાં આવે તો તે લેનાર અને વાપરનાર સાધુને જીવ અહત્ત લાગે છે

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, અને ભાવને પ્રધાન કરીને પ્રવર્તતી એવી પ્રભુ આજ્ઞાને પ્રમાણ કરવાને બદલે સ્વચ્છ હપ્તે વ્યવહાર ચલાવવાથી આપખુદ વર્તનથી તીર્થંકર અહત્ત લાગે છે

તેમજ ગીતાર્ય ગુરૂ મહારાજની તેવીજ હિતકારી આજ્ઞાને અવગણી આપમતે ચાલનાર સાધુને શુરુ અહત્ત લાગે છે

અહત્તનું સ્વરૂપ સમ્યગ્ વિચારીને જે ભવભીરુ જનો તે નાથી અલગ રહેશે તે સ્વર્ગાદિકની સપદાને સાક્ષાત્ પામી અતે અવિચળ સુખના અધિકારી થાશે

૧૯ વ્રહ્મચર્યનું સેવન કર

દેવતા, મનુષ્ય અને તિર્યચ સબધી વિષયભોગોથી વિરમીને સહજ સતોષધારી, ધર્મધ્યાનમાં નિમગ્ન રહેવું તેનું નામ વ્રહ્મચર્ય છે

મનથી પણ ઉક્ત વિષયોને નહિ ઇન્દ્રિયારૂપ મહામત સુ સુક્ષ્મ પુરુષોને દોષ છે, અને યથાસભવ સામાન્યપણે તો તેમ જ ગૃહસ્થ શ્રાવકોને પણ હોય છે મુનિયોમાં સ્થૂલભદ્રાદિકના અને ગૃહસ્થોમાં વિજય શેઠ અને વિજયા શેઠાણી તથા સુદર્શન રોઠ વિગેરેના તેમજ અનેક સત્તા અને સતીઓના દૃષ્ટાન્તો જગ જાહેર

અનાદિની વિષયવાસના ભાગ્યયોગે સર્વથા અથવા અશ

થી ઉપશાન્ત થયે છતે ઉક્ત મહાવ્રત સર્વથી કે દેશથી ઉદય આવે છે ઉક્ત મહાવ્રતના ૬૯ અઘ્યાસપૂર્વક ભાવનાથી તેની સિદ્ધિ થતા તે મહાશયને સહજ સતોષજન્ય અનત સુખ વ્યાપી જાય છે અને એવા સ્વાભાવિક સુખમા નિમગ્ન થયેલા યોગી પુરુષને કદાચ અસરા ચલાયમાન કરવા યત્ન કરે તો તે તદ્દન નિષ્ફળ જાય છે એવા સ્વાભાવિક આત્મ સુખનીજ કામનાથી જે મહાશયો ઉક્ત મહાવ્રતને સેવે છે તે સકળ સુરાસુરને માન્ય થઇને અક્ષયસુખના અધિકારી થાય છે

ઉક્ત મહાવ્રતની રક્ષા માટે પ્રથમ નવ બ્રહ્મ—વાડા પાળવાની જરૂર રહે છે માટે તે વાડોનું સ્વરૂપ સમજી દરેક સુમુક્ષુએ તેનો ખપ કરવો શુકત છે

૧ વસતિ—શ્રી, પશુ, પડક વિગેરે રહે ત્યાં બ્રહ્મચારીને રહેવું કદ્યે નહિ

૨ કથા—કામકથા કરવી ઘટે નહિ

૩ નિવધા—શ્રી વિગેરેનું આસન શયન વિગેરે વાપરવું નહિ

૪ ઇન્દ્રિય—શ્રી આદિકના અગોપાગ રાગભુદ્ધિથી નીરખવા નહિ

૫ કુઠયતર—લીલ અથવા પડદા પાસે શ્રી આદિકનો વાસ તજવો

૬ પૂર્વક્રીડા—પૂર્વે અનતીપણે કરેલી કામ ક્રીડા સભારવી નહિ.

૭ પ્રણીત લોજન—રસકસવાળા ઘેળર પ્રમુખનું સ્નિગ્ધ લોજન કરવું નહિ

૮ અતિમાત્રાહાર—પ્રમાણથી વધારે હાથ લોજન પણ કરવું નહિ

પરિશ્રદ્ધ નથી પણ જો મૂર્ખ સખીને તેમનો સદુપયોગ કરવામા ન આવે તો તે સર્વ પરિશ્રદ્ધ યદ્ય પડે છે કેમકે મૂર્ખ એજ પરિશ્રદ્ધ છે એમ જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર સ્વામીએ કહેલું છે માટે મૂર્ખ તણને જેમ તપ, જપ, જ્ઞાનમવડે દેહને માથક કરવામા આવે છે, તેમ ધર્મોપગરણને પણ તે તે ધર્મ કાર્યમા મૂર્ખારહિત ઉદાર દીલથી ઉપયોગપૂર્વક વાપરી માર્થક કરવા, એ વીરપુત્રોની દરજ છે

૨૭ વૈરાગ્ય ભાવ ધારણ કર.

सपदो जलतरंग विलोला, यौवन त्रिचतुराणि दिनानि।
शारदाध्रमिव चचलमायु, किं धनैः कुरुत धर्ममनिन्द्या।

લક્ષ્મી જળતરંગની જેવી ચપળ છે, યૌવન અદ્ય સ્થાયી હોવાથી અસ્થિર છે, અને આયુષ્ય સરદના વાદળા જેવું ચ ચળ છે માટે હે બન્ધો ! તમે ક્ષણિક ધનનો લોભ તણને સર્વોત્તમ એવા વીતરાગભાવિત ધર્મતુજ સેવન કરો

રાગીના ઉપર પણ વિરક્ત રહેનારી યા સ્વાર્થ પૂરતા કૃત્રિમ રાગને ધરનારી એવી નારીને કોણ સહૃદય પુરૂષ વાહે ? તેતો વિરાગી ઉપર પણ પ્રેમને ધરનારી એવી મુકિતકન્યા નેજ વાહે છે

દુનિયામા સર્વ કોઈ સ્વજનવર્ગાદિક સ્વાર્થનિષ્ઠજ છે એમ સુરુપદ સમજ્યા છતાં કોણ સહૃદય પુરૂષ તેમા નિષ્કારણ મગ્ન થઈ રહે ? જ્યારે મોહ માયાનો પડદો દૂર ખસે છે ત્યારે આ ખડ સામ્રાજ્ય સુખને સાક્ષાત્ સેવનારા ચક્રવર્તી સરખા સિદ્ધ

પુરુષો પણ પૂર્ણ વૈરાગ્યથી આ પૌદ્ગલિક સુખનો ત્યાગ કરીને સહજ આનંદને સાક્ષાત્ અનુભવવાને શ્રી વીતરાગ દેશિત ચારિત્ર ધર્મનો સ્વીકાર કરીને તેને જિહ્વી પેઠે પાળવા પ્રવૃત્ત થાય છે.

હુ ખગલિત, મોહગલિત, અને જ્ઞાનગલિત એમ વૈરાગ્ય ત્રણ પ્રકારનો છે એ ત્રણે પ્રકારમાં જ્ઞાનગલિત વૈરાગ્યજ શિરોમણિ છે.

જેમ હમ ક્ષીર નીરને મ્વચ્ચ સુધી જૂદા પાડી ક્ષીરમાત્રનું અહણુ કરી લે છે તેમ જ્ઞાનગલિત વૈરાગ્યવત-વિવેકાત્મા શુદ્ધ ચારિત્રના બળથી અનાદિ કર્મભજને દૂર કરી શુદ્ધ આત્મતત્ત્વ (સહજાનંદ સુખ) ને સાક્ષાત્ પામે છે.

રાગદ્વેષાદિક દુષ્ટ દોષોને દૂર કરવાથીજ શુદ્ધ વૈરાગ્ય પ્રગટે છે, અને ઉક્ત વૈરાગ્યના દૃઢ અભ્યાસથી રાગદ્વેષાદિક વિકારો સમૂળગા નાસે છે, ત્યારેજ આત્માની મહજ વીતરાગ (પરમાત્મ) દર્યા સાક્ષાત્ પ્રાપ્ત થાય છે.

આવા વીતરાગ પરમાત્માના વચન સર્વથા પ્રમાણ કરવા ચોગ્યજ હોય છે આ હુ ખમય અસાર સસાર મધ્યે શ્રી વીતરાગ દેશિત ધર્મનું સેવન કરી લેવું, એજ સારભૂત છે, છતાં પણ પ્રમાદવશવર્તી જનો સત્ત્વ-સર્વજ્ઞ દેશિત ધર્મનું યવાર્થ સેવન કરી શકતાજ નથી, જેથી પૂર્વ પુરુષોદયે પ્રાપ્ત થયેલી આ અમૂલ્ય તકને ગમાવી તે બાપડાઓને પાછળથી બહુ શોચવું પડે છે.

સમતામાગર સત્પુરુષોના સદુપદેશનું વિધિવત્ શ્રવણ મનન કરવાથી લબ્ય જીવોને પૂર્વોક્ત ઉત્તમ વૈરાગ્યનો અપૂર્વ લાભ મળે છે.

- વિરકન લાવે રહેતા વિશાળ રાજ્યાદિક ભોગો પણ બાધકભૂત

થઈ શકતા નથી. પણ અન્યથા તો ગાહમોહથી આત્મા મલીન થયા વિના રહેતોજ નથી વિરકત પુરૂષ છતી વસ્તુએ અનાસકત રહે છે, અને મૃદાત્મા તો તેમા સદાકાળ આસકતજ રહે છે શુદ્ધ વૈરાગ્યનીજ ખરી બલિહારી છે, ખરા વૈરાગ્યથી ચક્રવર્તિને સ્વ રાજ્ય તજવું લગારે મુશ્કેલ નથી પણ મોહગ્રસ્ત લીખારીને તો એક રામપાત્ર (શકોડ) તજવું પણ ભારે કઠણ થઈ પડે છે શુદ્ધ વૈરાગ્યવત નિષ્કલક ચારિત્રને પાળી સર્વ દુખને શા માઘી અતે અક્ષય સુખને વરે છે

૨૨ ગુણીજનોનો સંગ કર.

નિર્ગુણી એવા ખલ યા દુર્જનોનો મગ લ્યજીને હે ભગ્ય તુ તારૂ સ્વહિત સાધવાને સદ્ગુણી-સજ્જનોનો સદા સમાગમ કર સદ્ગુણીની સોળતથી નિર્ગુણ પણ ગુણવત થાય છે અને નીચ એવા નિર્ગુણીની સોળતથી સદ્ગુણી પણ નિર્ગુણી થઈ જાય છે જુઓ ! મલયાગિરિના સગથી સામાન્ય વૃક્ષો પણ ચ દનતાને અને મેરૂગિરિના સગથી તૃણ પણ સુવર્ણતાને ભજે છે તેમજ લીમડના મગથી આળા અને કોળાના સગથી કણુ-કનો વાક વિનાશ પામે છે

સાધુ પુરૂષો સદુપદેશવડે સામાના અજ્ઞાન અધકારનો નાશ કરી તેને સત્ય વસ્તુનું જ્ઞાન કરાવે છે, જેથી તેનો મોહ શ્રમ દૂર નાસે ॥

ગુણીજનો નિગુણજનોને પણ સદ્ગુણી કરવા ઇચ્છે છે, ગુણીમાથી ગુણ અહણ કરે છે, સદ્ભૂત ગુણનું ગ્જાન કરે ॥

અને પોતાના શુણ્ણીનો પણ ગર્વ કરતા નથી એવા સદ્ગુણીનો સંગ મહા સાગ્યયોગેજ થાય

શુણ્ણીજનો મનથી, વચનથી અને કાયથી નિ રૂપૃકપણે પરોપકાર કરે છે.

સદ્ગુણીના સગથી આમાના પાપનો લોપ થાય છે, ધર્માચરણ કરવામા નિર્મળ મતિ વિસ્તરે છે, વૈરાગ્ય પ્રકટે છે, શ્રેષ્ઠ રાગ વિઘટે છે, સર્વ ઇદ્રિયો ઉપર કાબુ મળે છે, શોક, કલેશ અને ભયાદિક દુ ખનો જય થઈ શકે છે અને સમાગ્નો પાર થાય છે એમ સમજીને સ્વ ચરિત્રને નિર્મળ કરનાર એવા સત્પુરુષોની સોળત તુ નિરતર કર પાત્રાપાત્રની યોગ્ય કદર શુણ્ણી પુરૂષ કરી શકે છે પણ નિર્જુણી કરી શકતો નથી તેથી જો સામામા પાત્રતા હશે તો તે તેને સ્વ સમાન કરવા પણ ભૂલશે નહિ, પરંતુ જો પાત્રતાની ખામી જણાશે તો ખેલુ લક્ષ સામાને પાત્રતા પ્રાપ્ત કરાવવા દોરશે, અને તે યોગ્યજ છે કેમકે સુપાત્રમાજ કરેલો શ્રમ સાર્થક થાય છે કહ્યું પણ છે કે “ પાત્રાપાત્રનો વિવેક શિખવાને ગાય અને સર્પનો સુકાળલો કરવો ગાયને તૃણ-ભક્ષણથી દૂધ થાય છે અને સાપને દૂધ પાવાથી પણ ઊરજ થાય છે ” સુશુદ્ધિજનોએ તો સર્વથા પ્રથમ પાત્રતાજ પ્રગટ કરવા લક્ષ્ય દોરવાનું છે

૨૩ શ્રી વીતરાગને ઓઝ્ઝી વીતરાગનું સેવન કર.

જેને મઠલેશકારી રાગ, ચાન્તિભજક દેષ અને મધ્યમ

જ્ઞાનાચ્છાદક તથા વિપરીત ચેષ્ટાકારી મોહ સર્વથા નષ્ટ થયા છે, અને ત્રિભુવનમાં જેનો મહિમા ગવાયો છે તેજ ખરા મહાદેવ ॥ જે વીતરાગ, સર્વજ્ઞ, અક્ષય સુખના સ્વામી, કિંવદ એવા કર્મથી મુક્ત અને સર્વથા દેહાતીત-જન્મ મરણથી રહિત થયા છે જે સર્વ દેવોના પુન્ય છે, સર્વ યોગીયોના ધ્યેય ॥ અને સર્વ નીતિના કર્તા છે તેજ ખરા મહાદેવ છે એ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠ ચરિત્રવાળા જેમણે સર્વ દોષ રહિત મોક્ષ માર્ગ પ્રકાશક શાસ્ત્ર પ્રજ્ઞા છે તેજ પરમ દેવ પરમાત્મા છે

સદા સાવધાનપણે તેમની આજ્ઞાનો અભ્યાસ કરવો એજ તેમની આરાધનાનો ખરો ઉપાય છે અને તે પશુ શક્તિના પ્રમાણમાં કરવાથી અવશ્ય ફળદાયી નિવડે છે છતી શક્તિ ગોપ વીને પ્રાપ્ત સામગ્રીનો જોડે તેવો મર્જા આજ્ઞાને અનુસાર સદુપયોગ નહિ કરનાર પ્રમાદશીલ જનોને શ્રી વીતરાગ સેવાનો વ્યર્થ લાભ મળી શકતો નથી જેમ પરોપકારશીલ એવા કુશલ વૈદના નિસ્વાર્થ વચનાનુસારે વર્તન કરનાર વ્યાધિગ્રસ્ત જનોના વ્યાધિનો અત આપે છે, તેમ પરમાત્મ પ્રભુના એકાત હિતકારી વચનને પરમાર્થથી અનુસરનાર ભવ્ય જીનોના ભવદુખનો જરૂર અત આપે છે

એવી રીતે પરમશાત, કૃતકૃત્ય, અને સર્વજ્ઞ-સર્વદર્શી ? એવા વીતરાગ પરમાત્માને સમ્યક્ ભક્તિ-ભાવથી સદા નમસ્કાર થાઓ !

મોહ માયા તણને જે પ્રસન્નચિત્તથી પરમાત્મ પ્રભુની પૂજા સેવા કરે છે તે સર્વ અધને ટાળી અતે અનધ એવા અક્ષયપદને વરે છે જે ઉપર મુજબ પરમાત્માનુ સ્વરૂપ સદ્બુદ્ધિથી વિચા

રીને વિવેક પૂર્વક તેમની પવિત્ર આજ્ઞાને યથાશક્તિ આરાધવા રૂપી ઉપાસના નિષ્કપટપણે કરે છે તે અનુક્રમે દૈવ અભ્યાસના યોગથી સર્વ કુળનો અતઃકરીને પોતેજ પરમાત્મપદને વરે છે

૨૪ પાત્રાપાત્રને સમજી સુપાત્રને દાન દે.

જે સસારથી ઉદારસીન થઈ, સર્વજ્ઞ વીતરંગ વચનાનુસારે સર્વ આરભ પરિમહનો ત્યાગ કરી પાત્ર મહામતોને ધારણ કરીને સ્વ કર્તવ્ય સાવધાનપણે સાધવા ઉજ્જમાળ રહે છે તે જૈન-શાસનમા સુપાત્ર કહેવાય છે તેથી વિરુદ્ધ વર્તન કરનાર પ્રમાદી, સ્વચ્છ દી યા દહી ઝાળધાણની કુપાત્રમા ગણના થાય છે કે દયાણુાર્થીએ કુપાત્રની ઉપેક્ષા કરીને પ્રતિદિન સુપાત્રનીજ પોપણુા કરવી સુકત છે

સુપાત્રમા પણ ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યવડે વિવેક પૂર્વક ક્ષેત્ર ક્ષાલાદિ વિચારીને ઠરેલો વ્યય અત્યત હિતકારી થાય છે

સુપાત્રને કુપાત્ર ખુદિથી કે કુપાત્રને સુપાત્ર ખુદિથી દીધેલું દાન દૂષિત છે

પાત્રાપાત્રની યોગ્ય પરીક્ષા પૂર્વક સુપાત્રને સ્વરૂપ પણ આપેલું વિવેકવાળું દાન અમૂલ્ય થઈ પડે છે, વિવેક વિના તો તે વિશેષ પણ ફલીજત થતું નથી

સ્વાભાવિક પ્રેમ, ઉદ્દાસ, ઉદારતા, અને અકુટિત ભાવના વિગેરે વિવેક સુકત દાનના બધણુ છે, તેથી દાતાને અત્યત લાભ થાયછે

સ્વાતિ નશ્વરનું જળ જેમ પાત્રતા પ્રમાણે બહા બહા ફળ આપે છે, તેમ ગમે તેવું સારૂ દ્રવ્ય પણ પાત્રતાના પ્રમાણમાજ ફળીયુત થાય છે. આટેજ પાત્રપાત્ર સબધી વિચાર પ્રથમ કર્તવ્ય છે. સુપાત્ર દાનથી શાળીભદ્રની પેરે વિશાળ ભોગ પામી પછી સ્વર્ગ યા મોક્ષના સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. અરે તેની અનુમોદના માત્રથી મૃગલા જેવા મુઘ્ધ પ્રાણી પણ સાક્ષાત્ દાતારની પેરે સ્વર્ગ ગતિ પામે છે તો પછી પરમ પ્રેમ પૂર્વક પવિત્ર ચારિત્રપાત્ર સાધુજનોને જે સદા ઉદ્વસિત ભાવે દાન દેછે, અને અન્ય દેનારની અનુમોદના કરે ॥ તેમનું તો કહેવું જ શું ? તેતો તેમના પવિત્ર આશયથી અક્ષય સુખનાજ અધિકારી થાય છે તેથી શાસ્ત્રકારે યોગ્યજ કહ્યું છે કે હે ભગ્યે ! તમે અનેક શુભનિધાન સ્વર્ગ મોક્ષદાયક મકલ સુખકારક, પાપ બોધ નિવારક, સ્વપર હિતદાયી, અને સર્વ સતોષકારી એવું અક્ષય સુખ હેતુક દાન નિર્મથ મુનિયોને મદા આપે.

૨૫ જરૂર જણાય ત્યાજ જિનાલય જયણાર્થી કરાવવું

કોઇકે ભાગ્યશાળી ભગ્યનું જ દ્રવ્ય જયણાર્થી જિનાલય-મા વપરાય છે.

નવું જિનાલય કરવા કરતા બીનું સમરાવવામા સામાન્ય રીતે આઠ શુભ ફળ શાસ્ત્રકારો કહે છે. શુદ્ધ સમજથી તો તે કરતા અનતગણુ ફળ મળે ॥

ન્યાયોપાજિત દ્રવ્યવાળો, ઉદાર આશય, મોટી લાગવગવાળો, શાસ્ત્ર નીતિ પ્રમાણે ચાલનારો, ભવણીક શ્રાવકજી જિનાલય કરાવવાનો અધિકારી છે કેમકે તેજ તેને જયણા પૂર્વક નિર્વિદ્ધે કરાવી સાચવી શકે છે,

જિનાલય કરાવતા કોઈપણ જીવને લગ્યરે કિલામના ઉપનતવવી નહિ તેમા ઉત્તમોત્તમ વસ્તુઓ વાપરવી, અને કારીગરોના કામની વિશેષે કદર કરી નીચ જાતિના લોકોને યા મંદ્રમાસ ભોજીને તેમા કામે લગાડવા નહિ દયાના કામમા પૂરતી કાળજી રાખવી

ચેત્ય પૂર્ણ થયે છતે તેમા વિલગ રહિત વિધિવત્ જિનજિભની સ્થાપના કરવી જિભ પ્રતિષ્ઠાદિક સત્ ક્રિયા યથાચોગ્ય સુવિદિત સાધુ પાસે કરાવવી સૂરિમત્રાદિકથી પ્રતિષ્ઠિત પ્રભુ પ્રતિમામા અપૂર્વ ચૈતન્ય પ્રગટે છે, જેથી ભવ્ય જીવોને દર્શન કરતા સાક્ષાત્ ભગવત્સરણુનું જ્ઞાન થાય છે, અને પ્રભુ મહિમાથી પૂજા ભક્તિમા ભાવિક જીવો તહીંન થઈ જાય છે

પ્રભુ પ્રતિમા શાસ્ત્રાક્રત નીતિ મુજબ પ્રમાણુમા નાની યા મોટી કરાવવામા આવે છે જેને દેખતાજ ભવ્ય જીવોને પ્રભુની પૂર્વ અવસ્થાનું યથાર્થ જ્ઞાન થઈ આવે છે, જેથી તેઓ હ્રદયસ્થ, કેવળી, અને નિર્વાણ અવસ્થાને જૂદી જૂદી રીતે ભાવી શકે છે

સ્નાનાર્ચનવડે છન્મગ્ધ અવસ્થા, પ્રાતિહાર્યવડે કેવળી અવસ્થા, અને પર્યં વાસને કાઉરસગ્ગમુદ્રાથી પ્રભુની નિર્વાણ અવસ્થા ભાવી શકાય છે

જિનજિભ મુજબ જિનાલય જ્યાં સુધી સ્થિર રહે ત્યાં સુધી

અનેક લબ્ય જીવો ઉક્ત જ્ઞાપના વડે મહાન્ લાભ ઉપાર્જન કરી
અનેક લવચ્ચિત કર્મનો ક્ષય કરીને નાગકેતુની પેરે અવિચળ
પદવી વરે છે

આથી કેવળ જશ કીર્તી માટે જરૂર વિના નવા જીના
લય કરવા કરતાં અર્ધ જીનાલય સમરાવવાની કેટલી બધી જરૂર
છે તે સ્પષ્ટ સમજી, અર્ધ દ્રવ્યથી, અર્ધ શ્રમથી અને અર્ધ
વખતથી અચિત્ત લાભ લેવાને અને એમ કરીને અક્ષય નામના
જે નાને આત્માથી જનોએ ભુલવું ભેળવું નથી જ્યાં સુધી
અને અન્ય જેણે લક્ષ્મી સાધ્ય છે, ત્યાં સુધીજ તેવું મહત્ત્વ
તેતો તેમના જેવું પણ જની શકે તેમ છે એમ જાણી વિચારમાજ
છે તેથી શાસ્ત્ર જાગતા આવા પરમાર્થવાળાં કાર્યમાજ તેને સફળ
શુશ્રુણિધાન રૂપે છે અર્થાદ્વાર કરાવનાર મહાશય પોતાના આત્મા
રક્ત, સ્વપર હિં કરે છે એટલું જ નહિ પણ અનેક લબ્યાત્માઓને
હેતુકે દાન નિ કરે છે તે વાત ઉપરથી હકીકત સમભાવે વિચા
રૂમ પડશે

૨૬ જરૂર જુ અનેક ભૂપતિ, અમાત્ય અને એકીદોકોએ આવા
સ્વપર ઉદ્ધાર કર્યાના દાખલા શાસ્ત્રમા મોટા છે

કેણકે ભાગ્યશાળી
મા વપરાય છે

નિ ભાવનાઓ માલ્ય

નવું જિનાલય કરવા કરતાં જીજ, કે તપ વિગેરે કર્મો
રીતે આઠ શુદ્ધ રૂજ શાસ્ત્રકારો કહે છે શકાય તેને માટે શોધ
કરતા અનતગણ રૂજ મળે છે

“નિધિવત્ કર્મકં”

કહેવાય છે ઉક્ત ભાવના વડેજ કરેલી કરણી સફળ થાય છે, અભિનવ ભાવ પેદા થાય છે અને અતે ભવ થમણનો અત આવે છે

મૈત્રી, મુદિતા, કરુણા, અને માધ્યસ્થરૂપ ભાવના ચતુષ્ટય દરેક કલ્યાણાર્થી જનોએ પ્રત્યહ ભાવવા-આહરવા યોગ્ય છે, તેથી ઉક્ત ચારે ભાવનાઓનું સ્વરૂપ કઈક સંક્ષેપથી પણ જાણવાની જરૂર છે

૧ મૈત્રી—સર્વ કોઈ મારા મિત્ર છે, કોઈ મારા શત્રુ છે નહિ સર્વ કોઈ સુખી થાઓ ! કોઈ દુઃખી નજ થાઓ ! સર્વ કોઈ સુખના માર્ગે ચાલો ! કોઈ પણ દુઃખના માર્ગે નહિ ચાલો ! સર્વ કોઈ સત્ય સર્વજ્ઞ ભાષિત ધર્મનુજ ચરણુ ગ્રહો ! કોઈ પણ અધર્મ યા દુષ્કર્મના પાસમા નહિ પડો ! એવી પવિત્ર મુદ્ધિ સર્વ પ્રતિ રાખવી તે મૈત્રી

૨ મુદિતા—યા પ્રમોદ-મેઘમાળાને દેખી જેમ મોર ઢેકા રવ કરે છે અને ચંદ્રને દેખી જેમ ચક્રોર ખુશી થાય તેમ શુણુ મહોદયને દેખીને લભ્ય ભવો અતરમા આદહાદ પામી ઉદ્ધસિત થાય તે મુદિતા

૩ કરુણા—કોઈ દીન દુઃખીને દેખી સ્વશક્તિ અનુસારે સહાય અર્પિ તેનું દેખીતું દુઃખ દૂર કરવા, અને ધર્મહીન ભવોને યથાયોગ્ય હિતોપદેશ દર્શ ધર્મ સન્નુખ કરવા ઉચિત સહાય આપી ધર્મના અધિકારી બનાવવા પ્રયત્ન કરવો તે કરુણાભાવના કહેવાય છે

૪ મધ્યસ્થ—દેવ શુરૂ ધર્મના નિદક, નાસ્તિક, નિર્દય

નિષ્પ્રતિકાર્ય (જેને કોઈ રીતે હિતોપદેશ લાગે નહિ એવા અન્ય) જીવો ઉપર પણ દ્રેષ નહિ કરતા કર્મની વિચિત્રતા માત્ર વિચારી તટસ્થ રહી સ્વકર્તવ્ય કરવું પણ નાહક સગદ્રેષથી કર્મ બધ થાય તેમ નહિ કરવું તેનું નામ મધ્યસ્થ ભાવના છે.

અથવા ભવ વૈરાગ્યને કરનારી અનિત્ય, અશરણ, સસાર, એકત્વ, અન્યત્વ આદિ દ્વાદશ ભાવનાઓ ભગ્ય જીવોએ નિરતર ભાવવા યોગ્ય છે ઉક્ત ભાવનાઓના બળ થકી ભરત મહા રાજા મહાદેવાદિકે અનેક ભાવિત આત્માઓ પરમપદના અધિકારી થયા છે તથા દરેકે મોક્ષાર્થી જનોએ ઉક્ત ભાવનાઓને પ્રતિ દિન પરમાર્થથી અભ્યાસ કરવો યોગ્ય છે.

પૂર્વોક્ત ભાવના વિના કરવામા આવતી ધર્મકરણી પણ અનુષ્ઠા ધાન્યની પેરે લૂખીજ લાગે છે અને ભાવના યુક્ત તે અમૃત કિંયા શીઘ્ર મોક્ષ મુખ અર્પે છે.

૨૭ રાત્રી ભોજનનો ત્યાગ કર.

સૂર્ય અસ્ત થયા પછી અન્નાદિ ભોજન માસ સમાન અને જળ પાનાદિ રૂપીર સમાન કવું છે તેથી જ્ઞાની પુરૂષોને તે વર્જ્યજ છે.

દિવસમા પણ ભોજન કરતા અનેક સૂક્ષ્મ જીવો ઉડતા ભોજનમા આવી પડે છે તે પછી રાત્રી વળતે તો તેવા અસંખ્ય જીવો ભોજનમા આવી પડે એમા તો કહેવુંજ શું ? આ રાત્રિ ભોજન વર્જ્ય છે દિવસમા પણ કરતા ઉ નહિ સખવાથી ચા ભોજન ન કરવું.

કોઈ ઝેરી જીવ કે તેની ઝેરી લાળ માહે પડ્યા હોય તો તેથી ભોજન કરનારના જીવનું પણ નોખમ થાય છે

જો દિવસમા પણ બેઢરકગીથી આટલો ભય રહે છે તો રાત્રિમા એવા અવનવા બનાવો સ્વભાવિકજ બનવા પૂરતો ભય રાખવો જોઈએ જો ભોજનાદિક કરતા ભોજનમા જુ આવી જાય તો જોડોદર રોગ પેદા થાય, જો કરોળીયો વગેરે આવે તો લૂતા (કોઠ) આદિક રોગ પેદા થાય, જો કીડી યા ધનેડા વિગેરે કુદ્ર જીવો આવે તો બુદ્ધિ નષ્ટ થાય માખી, આવે તો વમન થાય, માળ આવે તો કઠ (સ્વર) ભગ થાય, અને ઝેરી જીવોના વિષ ગરલાદિક આવે તો પોતાના માણુ પણ જાય, એમ સમજીને સ્વદેહની રક્ષા માટે પણ રાત્રિભોજનનો સર્વથા ત્યાગ કરવો ઉચિત છે પરમાર્થબુદ્ધિથી તેનો ત્યાગ કરવાથી તો અસંખ્ય જીવોને અભયદાન દેવાના અનંત પુન્યના ભાગી થઈને ઉભયલોકમા ઉત્કૃષ્ટ સુખ પામી શકાય છે આથી રાત્રિભોજનનો સર્વથા ત્યાગ કરવા શાસ્ત્રકારોએ ભાર દઈને કહ્યું છે

ગાત્ર મળધી પવિત્ર આજ્ઞાનો ભંગ કરીનેજ મૂઢમતિ જનો રાત્રિભોજન કર્યા કરે છે, તેઓ પુણ્ય સામગ્રીને નિષ્કુળ કરીને, કરેલા કિલ્લ કર્મના યોગથી ભવાન્તરમા ધૂવડ, નોળીયા, સાપ, માર્ગર, અને ગરોળી જેવા નીચ અવતાર પામી નરકાદિકની મહાબ્યધાને પામે છે રાત્રિભોજનને ગાત્ર નીતિથી તજનાર ભાઈ પહેનોએ સૂર્ય અસ્ત પહેલા બે ઘડીથી માડીને સૂર્યોદય પછી ભોજનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને એમ કરવાથી એક માસમા ૧૬ ઉપવાસનો લાભ મહજ મળી શકે છે તેમજ જો ' ગઠ-

અજ્ઞાન-અવિવેક એ મોહ બધનતુ, અને જ્ઞાન-વિવેક એ વૈરાગ્ય દશા પ્રગટ કરવાનું પ્રબળ કારણ છે.

પૂર્વે જીવે જેવો શુભાશુભ અભ્યાસ કર્યો હોય છે તેવોજ તેને જન્માતરમા ઉદય આવે છે, એમ સમજીને સદા શુભજ અભ્યાસ સેવવો અને અશુભ અભ્યાસ ત્યજી દેવો યુક્ત છે.

જે લક્ષ્યપૂર્વક સદા શુભ અભ્યાસનુંજ સેવન કરે છે, તેને પૂર્વ સેવિત અશુભ કર્મોનો આપોઆપ અનુકરમે અત આવે છેજ.

જેમ નિર્મોહી-મોહરહિત મહાપુરુષ વસ્તુસ્વરૂપને જાણી જોઇ શકે છે તેમ મોહાધીન-મૂઢાત્મા કદાપિ જાણી શકતો નથી તેતો બેલાનતાથી છતાં શુભમા દોષનો અને છતાં દોષમા શુભનો આરોધ કરી લે છે આવો વિજ્રમકારી મોહ દૂર કરવા મુમુક્ષુ ઓએ સતત ઉદ્યમ કરવો યુક્ત છે મોહનો ક્ષય કરવામાજ તે મના ચારિત્રની સફળતા રહેલી છે, એમ સમજીને જેમ રાગા દિક વિકારોનો લોપ થાય તેમ તેઓ પ્રમાદરહિત પરમાર્થ પથમા પ્રવર્તવા પ્રતિદિન પ્રયત્નશીલ રહે છે અને અન્ય આત્માર્થી જનોને પણ ઉક્ત મન્માર્ગમાજ પ્રવર્તાવવા ઉપદિશે છે.

૨૯. ખોટી મમતાનો ત્યાગ કર.

નિત્ય મિત્ર સમો દેહઃ, સ્વજના. પર્વ સન્નિભા ।

જુહાર મિત્ર સમો જ્ઞેયો, ધર્મઃ પરમ વાંધવઃ—

જીવશત્રુ રાજાને સુબુદ્ધિ નામા પ્રધાન છે બુદ્ધિ નિધાન હોવાથી તે રાજાને બહુ વહુલ છે, છતાં કવચિત્ દેવવશાત્ તેના

ઉપર કુપિત થયાથી તેણે કોઈક મિત્રનું જ્યાં સુધીમા રાજાનો
કોય શાન્ત થઈ જાય ત્યાં સુધી શરણ લેવાનું ધાર્યું તેને નિત્ય
મિત્ર, પર્વ મિત્ર, અને જુહાર મિત્ર નામના ત્રણ મિત્ર છે
પ્રથમ નિત્ય મિત્ર પામે ગયો તો “અતિ પરિચયાત અવજ્ઞા”
એ ન્યાયથી તેની વાત હસી કાઢવાથી તે પછી પર્વ મિત્ર પાસે
ગયો, તેણે કંઈક પ્રથમ તો આશ્વાસન આપ્યું પણ સત્યવાત
નિવેદન કરીને દાઢ માગતા તેણે પોતાનું અમામર્શ જણાવ્યું
છેવટ પ્રધાન કંટાળીને જુહાર મિત્ર પાસે આવ્યો તો તેણે
પોતાના ઉદાર સ્વભાવને અવગળી પ્રધાનને અસાધારણ આવકાર
આપીને ભારે આશ્વાસન પૂર્વક જણાવ્યું કે મિત્ર !
આજ તમે કંઈ ભારે આપત્તિમા આવી પડયા છો એમ
તમારી સુખસુદ્રા ઉપરથી હું સમજી શકું છું તેથી કહું
હું કે તમે નિશ્ચિત થઈને જે દુષ્ટનું કારણ હોય તે મને
શીઘ્ર જણાવો આથી પ્રધાનને ઘણી હિંમત આવી, અને સત્ય હું
ક્ષીકત નિવેદન કરવાથી તેણે કહ્યું કે ભાઈ ! લગારે ક્ષીકર
કર્યો નહિ જ્યાં સુધી મારા જોળીયામા પ્રાણ છે ત્યાં સુધી
તમારો વાકો વાળ કરવાને કોઈ સમર્થ નથી તમે સુખેથી અહિં
રહો આવા આવકારવાળા આશ્વાસનથી અત્યંત સુખી થયેલો
પ્રધાન જુહાર મિત્રનું જ શરણ કરીને રહ્યો કાળ જતા રાજાનો
કોય પણ ઉપશાત થયો, અને પ્રધાનની લીતિ નહ થઈ ગઈ
પણ આવેલી વિપત્તિમા તેને મિત્ર સંબંધી યથાર્થ અનુભવ
થઈ આવ્યો આપણે પણ આમાથી બહુ સરસ શિખામણ લે
વાની ॥ ચમરાજને જિતરાડ રાજા સમાન સમજવો અને આ
ત્માને સુખુદ્ધિ પ્રધાન સમાન સમજવો, તેમજ દેહને નિત્ય

મિત્ર સમાન, સ્વજન વર્ગને પર્વ મિત્ર સમાન અને પરમ ઉપ
ગારી ધર્મને જીહાર મિત્ર સમાન સમજવો જ્યારે યમરાજ
ક્રુપિત થાય છે, અને કોઈનો અવસાન વખત આવે છે ત્યારે તે
ગાભરો બનીને પોતાના બચાવ માટે બહુ બહુ ક્ષાક્ષા મારે છે
પરંતુ તે સર્વ નિષ્ફળ જાય છે પ્રતિદીન યત્નપૂર્વક પાણી પોષીને
પોઢો કરેલો દેહ તેને લગારે સહાય દેતો નથી, તેમજ વળી
પ્રસંગે પોષવામા આવતા સ્વજનો પણ તેને મુખથી મીઠું બો-
લવા ઉપરાત કંઈપણ વિશેષ સહાય કરી શકતા નથી પરંતુ
જીહાર મિત્રની જેમ અત્યંત પરિચિત છતાં ઉદાર આશયવાળો
ધર્મજ કેવળ પરમ ઉપકારી બધુની પેટે પરમ મહાયમૂલ થાય
❶ એમ સમજીને શાણા માણસોએ દુષ્ટ દેહાદિકનો મોહ તણીને
એકાત હિતકારી પરમ ગુણનિધાન મદગતિદાતા ધર્મનોજ
આશ્રય કરવો ચુકત છે તેની ઉપેક્ષા કરી દેહાદિ ઉપર મમતા
રાખી કેવળ અનુચિતજ છે વિવેકી હમો તો દેહ મમત્વને
તણીને નિર્મળ ધર્મ રમાયણુજ પાન કરે છે

૩૦ સંસારસાયરનો પાર પામવા પ્રયત્ન કર.

નર્ક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવતા મળી ૮૪ લક્ષ
જીવાયોનીથી અતિ ગહન અને મહા જાયકર જવસાગરને તરી
પાર પામવું અતિ અવશ્યજ છે

દુર્બુદ્ધિ, મત્સર અને દ્રોહરૂપી તોફાનથી સંસારસાયરમા
સ્વચ્છ દપણે પરિભ્રમણ કરનાર લોકોને ભારે સંકટ સહન
કરવું પડે છે

કપાયરૂપી પાતાલ કળશા, કામરૂપી વડવાગતી, રનેહરૂપી
 સંધન અને ઘોર રોગચોક્કાદિ રૂપ મરુછ કમ્બપથી આકુળ એવા
 અજ્ઞાનમય તળાવાળા સસારસમુદ્રના માર્ગે દુખના દુગરા-
 જોથી આસપાસ રૂધાયેલા છે એ સવ વિષમ સયોગોમાથી
 સહજમાં પસાર થઈ જવું બહુ દુર્લભ છે, તેથી તેની પાર
 જવાને ઇચ્છનારે અત્યંત ઘણી સખવાની જરૂર છે, સકટ
 સમયે હિમત હારી જનાર પ્રમાદીજનો ભવનો પાર પામી શકતા
 નથી પણ ગમે તેવા વિષમ સયોગોને સમભાવે ભેટી પુરુષાર્થ
 યોગે પોતાનો માર્ગ કાપે છે તેજ અતે ભવનો અત કરી શકે છે

ખરા હિમતવાન પુરુષો આપત્તિને સપત્તિરૂપ દેખીને સુખે
 ઉલ્લસી જાય છે પણ પુરુષાર્થહીન જનો તો પ્રાપ્ત પત્તિનો
 પણ સદુપયોગ કરી શકતા નથી એટલું જ નહિ પણ ઉલટો તેનો
 દુરુપયોગ કરીને દુખી થાય છે

જેમ રાધાવેદ સાધનાર માણસને રાધાવેદ સાધતા બારીક
 ઉપયોગ રાખવો પડે છે, તેમ દરેક મુમુક્ષુ જનને પણ અવશ્ય
 રાખવાનો છે

સમ્યગ્ જ્ઞાન, સમ્યગ્ દર્શન (શ્રદ્ધા) અને સમ્યગ્ વર્તન-
 સહાયરણ (એ રતનત્રય) આ સસારસાગર તરીને પાર પામવાનો
 અકસીર ઉપાય છે

જન્મમરણજન્ય અનંત દુખ જળથી આ સસારસમુદ્ર
 ભરેલો છે છતાં વીર્યકર જેવા નિપુણ નિર્યામકની સહાયથી
 તેનો સુખે પાર પામી શકાય છે

કંઠ સકટપથી સસારસાગરનો પાર પામવાની પવિત્ર
 શુદ્ધિથી સર્વજ્ઞ વચનાનુસારે સદ્બ્રમ સેવનાર સત્પુરુષ જરૂર સ-

સારનો પાર પામે છે ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમા, સરલતા, નમ્રતા, નિર્દોષતા, ઉપરાત તપ, સયમ, સત્ય, યોગ્ય, નિર્મમતા અને બ્રહ્મચર્ય રૂપ દશવિધ યતિધર્મનું યથાર્થ સેવન કરનાર શીઘ્ર મોક્ષમુખ માધી ગણે છે શુદ્ધ યતિ ધર્મની અનુમોદનાપૂર્વક યથા યોગ્ય સહાય અર્પનાર સ વિજ્ઞ પક્ષીય સાધુ યા શ્રાવકો પણ નિર્દોષચરણથી અનુક્રમે સ સાર સમુદ્રનો અંત કરી અક્ષયસુ-ખને સાધી શકે છે.

૩૧ ધૈર્યને ધારણ કર. (HAVE PATIENCE)

સમતાના કૃણ મીઠા છે અને તે અનુભવગમ્ય છે. કંઈપણ સત્કાર્ય ધીમેથી પણ દૃઢતાથી કરનાર અંતે અવશ્ય ફતેહમંદ નીવડે છે, તેમ અધીરત્વથી એકએક કરનાર ભાગ્યેજ ફતેહ મેળવે છે નિયમ વગરની ઉતાવળ ઉલટી નુકશાનકારી નીવડે છે

દીર્ઘદૃષ્ટિ જનો કોઈપણ મહત્વનું કાર્ય પ્રથમ નાના પાયાથી શરૂ કરે છે અને અતુટ સામગ્રી મળતા તેને ઉત્સાહપૂર્વક આગળ વધારે છે

અદીર્ઘદૃષ્ટિ જનોને તો તેવો પૂર્નાપર વિવેક નહિ હોવાથી અતુટ સામગ્રીના વિરહે ઉત્સાહભર્યા આરંભે ગમે તેટલું મહત્વનું કાર્ય પણ છોડી દેવું પડે છે

વ્યાવહારિક કાર્યની પેરે કોઈપણ ધાર્મિક કાર્યમા પણ આત્માર્થી પુરૂષે અભ્યાસપૂર્વક હિંમતથી આગળ વધવાની જરૂર છે

ધર્માર્થી પ્રથમ પાત્રતા મેળવવાને માટે માર્ગાનુસાર

સારી થવું યુક્ત છે અને અધુદ્રતાદિક ઉત્તમ ગુણોનો અખડ અભ્યાસ કરીને હુદ્રતા, નિદયતા, શકતા, અપ્રમાણિકતા, અનીતિ, અન્યાય, અસત્ય, અહંકાર, કૃત્રિમતા અને સ્વાર્થઅધતા વિગેરે અનાર્થ દોષોને પ્રથમ જરૂર દેશવગે દેવો જોઇયે

આ પ્રમાણે અનુક્રમે અધિકાર પામીને સત્ સમાગમની ટેવ પાડીને તેમાથી વખનો વખત મધ્યસ્થપણે સત્યને સમજી સત્ય મહુષ્ય કરવું જોઇયે આ પ્રમાણે વધતી જતી સત્ય તત્વ-ક્રમિથી અને તત્વજ્ઞાનથી સમ્યક્ત્વ અપરનામ સમકિત થા સમ્યગ્ દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે આનું નામજ તત્વમુક્તિ તત્વ થા વિવેકખ્યાતિ કહેવાય છે,

તત્વ ઇદ્દારૂપી વિવેકદીપક ઘટમા પ્રગટયા પછી અનુક્રમે તત્વાચરણ-સન્માર્ગ નેવન કળ્યા માટે સતત પ્રયત્ન કરવો જોઇયે, અને તેવો દૃઢ અભ્યાસ કરીને સદ્ગુરૂ મળીપે સમકિત મૂળ ઉક્ત અહિંસા, સત્ય, અસ્તેયાદિક નો યથાશક્તિ આદરવા જોઇયે તેમા પણ પ્રથમ મામ, મદિસ, શીકાર પરદાર ગમન, વેશ્યાગમન, ચોરી, અને લુગારરૂપ મમ વ્યસનોને તો ઉભયબોક વિરૂદ્ધ બાણીને અવશ્ય પરીહરવા જોઇયે તેમજ મધ, માખણ, ભૂમિકંદ અને સન્નિવોજન વિગેરે પણ વર્જવા જોઇએ

સુધાનકે અનુક્રમે સદ્ગુરૂ સમીપે પાયા અભ્યુત્પત્ત, ત્રણ ગુણવત્ત અને ત્યાર શિશુનત મળીને દાદશ વ્રત સળધી દૃઢ નિયમ લેવો જોઇએ આવા વ્રતધારી ઇવકોએ પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞાને અનુસરી એવો તટસ્થ અને ન્યાયયુક્ત-નિષ્પક્ષપાત વ્યવહાર ચલાવવો જોઇએ કે તે પ્રાય સર્વ કોઇને પ્રીય થઇ પડયા વિના રહેજ નહિ નિયુષ્ઠ શ્રાવક ન્યાયનો એવો નમુનો

હોવો ભેદને કે કોઈ પણ સહૃદય પુત્ર તેનું અનુમોદન યા અનુકરણ કરવા ચુકે નહિ,

આવા યુગ્માવકો જરૂર સ્વપરની ઉન્નતિપૂર્વક પવિત્ર જીનશામનની ઉન્નતિ પણ કરી શકે છે, અને અનુક્રમે સત્ ચારિત્રને સેવી અક્ષયસુખના અધિકારી થઈ શકે છે

શમ, સંયોગ, નિર્વેદ, અનુક્રેષ્ઠ અને આસ્તિક્ય લક્ષણ સમ્યક્ત્વપૂર્વક દ્વાદશ વ્રતધારી શ્રાવકો, ધર્મઆરાધક થઈને આનંદ, કામદેવની પેરે એકાવતારી થઈને અતે શાસ્વત સુખને પામી શકે છે

કેટલાક ભવણીરૂ મહાશયો સમારની અસારતા વિચારીને, પૂર્વોક્ત વ્રતોનું યથાર્થ પાલન કરી, સુની યોગ્ય મહાવ્રત લેવા ઉજમાળ થાય છે

મહાવ્રત લેવાના અર્ધીજનોએ પ્રથમ તેનું સ્વરૂપ યથાર્થ ખીલાણીને ચોટા વખત પણ પહેલા તેનો અભ્યાસ પાડીનેજ તે લેવા યોગ્ય છે અનનુભવીપણે મહાવ્રત લેવાથી ક્ષયિત્ પરી-ષદ ઉપસર્ગાદકથી પડી જવાનું બને છે, તેમ અનુભવી મહાશયથી મહાવ્રત લીધા બાદ પ્રાય પડી જવાનું બનતું નથી

મન, વચન, કે ક્રિયાથી કોઈપણ જીવની હીસા રાગ કે દ્વેષ વડે બળતે કરવી નહિ, બીજા પામે કરાવવી નહિ અને કળનારને સારા બણવા નહિ તે પ્રથમ મહાવ્રત છે

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, લપ, કે હાસ્યથી કંઈપણ અસત્ય (અપ્રિય-અહિતકારી) વચન કદાપિ કહેવું કહેવરાવવું કે અનુમોદવું નહિ તે બીજું મહાવ્રત છે

કોઈપણ પ્રકારે દેવ ગુરૂ કે સ્વામીની આજ્ઞા વિરુદ્ધ કોઈની

કંઈપણ વસ્તુ અન્ન, પાન, પાત્ર, ઔષધ, લેખ-૪ કે રથાનાદિ કદાપિ લેવી લેવગવત્રી કે લેતા અનુમોદવી નહિ તેમજ મન વચનઅને કાયાથી સચેત (સજીવ) કે મિત્ર (જીવમિત્ર) એવી ઉપરની વસ્તુ કદાપિ કોઈ આપે તોપણ શ્રદ્ધણુ કરવી નહિ એ ત્રીણુ મહાવ્રત ॥

દેવ મનુષ્ય તિર્યચ સજાથી મૈથુન મન વચન કે કાયા વડે કદાપિ સેવણુ નહિ અન્યને સેવવા પ્રેરણુ નહિ તેમજ સેવનારને સારા બાણુવા પણ નહિ એ ચતુર્થ શ્રદ્ધાચર્ય નામે મહાવ્રત કહેવાય છે

ધર્મેષ્વકરણાદિક કેવળ ધર્મ નિવાહને માટેજ જરૂર જોટલા રાખી તેનો યથાર્થ ઉપયોગ કરવા ઉપરાત કોઈ પંથુ વસ્તુ મૂલ્યવાળી યા બહુ મૂલ્યવાળી હોય તેના ઉપર મૂઠા કરવી નહિ નિષ્પૃહતા રાખવી, અને પરસ્પૃહા તણુ કેવી તે પરિબ્રહ્મ દયાગ નામે પાચમુ મહાવ્રત ॥

ઉક્ત પચ મહાવ્રત ઉપરાત મુનિએ રાત્રી લોજનનો મર્વથા ત્યાગ કરવાનો છે જેથી વટ્સ પેઢી કોઈપણ વસ્તુ અન્ન પાનાદિકનો સર્વથા નિપેધ સૂર્યાસ્ત પહેલા (જો ઘડીથી) સૂર્યોદય પછી (જો ઘડી) સુધી મુનિને માટે નિશ્ચિત હોવાથી તેવો પણ અવ્યાસ પ્રથમથીજ કર્તવ્ય છે મુનિને ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમા, મૃદુતા, રુચ્છતા, અને મતોપાદિ દશવિધ ચતિધર્મ બહુજ બારીકીથી નિરતર આસધવા યોગ્ય ॥

સમતાદિક શ્રેષ્ઠ ધમના સેવનથી મુનિજનોને શીઘ્ર મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તેથી અતરમા મોક્ષાર્થીજનોને એનુજ શરણુ યોગ્ય છે

૩૨ દુઃખદાયી ચોકનો ત્યાગ કર

ઇષ્ટ વસ્તુના વિયોગથી કે અનિષ્ટ વસ્તુના સંયોગથી બહુધા મુગ્ધ અજ્ઞાની જનોને જે અતરમા દુઃખકારી મોહ પેદા થાય છે અને રૂઢનાદિક વિવિધ ચેષ્ટાઓ કરાવે છે તેનું નામ ચોક કહેવાય છે.

સમ્યગ્ જ્ઞાની-વિવેકી આત્માને ઉક્ત મોહ-ચોક એટલે સતાવી શકતો નથી કવચિત્ સ્વપ્ન માત્ર અવકાશ મેળવી જ્ઞાનીને પણ ચોક છળવાને લાયક છે, પરંતુ અતે તે વિવેક યોગે તેનોજ પરાજય થાય છે.

જે જે કારણો મુગ્ધ અજ્ઞાની જનોને મોહ-ચોકની વૃદ્ધિના છે તે તે જ્ઞાની-વિવેકીને મોહાદિકની હાનિના એટલે કે વૈરાગ્ય વૃદ્ધિના જ થાય છે.

પૂર્વે અનેક સતીઓ વિગેરેને એવા કારણો સસાગ્યક્રમાં અનેકથા મળ્યા છે પણ પરિણામે તેવા કારણોથી તેમને લાભ જ થયો છે.

તેવા જ્ઞાનવિવેક કે વૈરાગ્યની ગભીર ખામીથી આજ કાલ મુગ્ધ અજ્ઞાની લોકો ઉક્ત મોહ-ચોકને વશ પડી ભારે દુઃખી થાય છે-થતા દેખાય છે, એટલું જ નહિ પરંતુ પોતાની અનાર્થ ટેવથી અન્ય જનોને પણ દુઃખી કરે છે.

મૂર્ખ માણાપો દીર્ઘદૃષ્ટિની ખામીથી આ સ્વાર્થ અધતાથી ભાળલગ્ન, કબોડા, કન્યાવિક્રય અને વિધર્મીની સાથે પોતાનાં પુત્ર પુત્રીને પરણાવવાથી તેમને જન્માત દુઃખદરિયામાં દુઃખ વવાના પાતકી થાય છે ઉક્ત દુઃખનો અત બહુધા માણાપની

ટલા જળસ્નાનથી પણ પવિત્ર થવાનો નથી જેનું મન શુદ્ધ નિર્મળ થયું છે તેજ ખરો પવિત્ર છે

જે સમતાકુડમા સ્નાન કરીને પોતાના પાપમળને પ ખાળી નાખે છે અને ફરી મલીનતાને પામતાજ નથી તે વિવેકાત્માજ પરમ પવિત્ર છે

જે દોષ અનરશુદ્ધિ કરવાના ઉચ્ચ ઉદ્દેશથી શાસ્ત્રની પવિત્ર નીતિપૂષ્ક પ્રવૃત્તિ સેવે છે, તે પોતાના પવિત્ર લક્ષ્યથી ચિત્તની શુદ્ધિ કરી શકે છે

ઉક્ત લક્ષ્ય પૂર્વક શુદ્ધ દેવ ગુરૂની પૂજા કરવાની અભિલાષાવાળા સદ્ગૃહસ્થને જ્યેષ્ઠાપૂર્વક જળસ્નાન કરવાની પણ શાસ્ત્રમા મ મતિ છે

તેથી અધિકારપરત્ને ગૃહસ્થલોકો વડે એવા પણ પવિત્ર હેતુથી જો જ્યેષ્ઠાપૂર્વક જળસ્નાન કરવામા આવે તો તે પણ તેમને હિતકારી કહેણું છે

પરંતુ એવા ઉચ્ચ ઉદ્દેશવિના સ્વચ્છ હપણે અનેકવાર જળસ્નાન કરવામા આવે નો તે જળમધ્યવતી મચ્છની પેરે કંઈ પણ પરમાર્થથી હિતકારી થઈ શકતું નથી આથી આત્માથીજ નોએ અતરમળ સાફ કરવાનોજ મુખ્ય ઉદ્દેશ મનમા સ્થાપી રાખીને સ્વસ્વ અધિકાર પ્રમાણે ક્રિયાકાંડ કરવો ઘટે છે નિર્દેશ ધર્મસેવીનો સરલ આશય શીઘ્ર સફળ થાય છે

સકળ ધર્મ સાધનમા સમતા—સગદ્વરહિત વૃત્તિની પ્રથમ જરૂર છે.

ગમે તે દશનમા સમતાભાવિની સિદ્ધિ અવશ્ય થવાની

છે કેમકે તે સમદૃષ્ટિથી સગદેષ તણને ગમે ત્યાંથી તત્વતુ જ ગ્રહણ કરે છે મિથ્યા આગ્રહી-કદાગ્રહીજનો એમ કદાપિ કરી શકતા નથી તે તો ઉલટા પરનિદાદિકમા ઉતરી પોતાનું સર્વસ્વ બગાડી સમાચરક્રમા પુન પુન ભટકયા કરે છે તેમ તું અતર વિષ નહિ ટળવાથી તેમને વારવાર જન્મમરણના ફેરા દરવા પડે છે તે ઉપર એક કડવી તુળડીનું દષ્ટાંત લક્ષમા લઈ રાખવું બહુ ઉપયોગી છે-એકદા કોઈ વૃદ્ધ ડોશીના પુત્ર ને અડસઠ તીર્થમા જઈ ન્હાવાનો વિચાર થયો પુત્રમા પાત્ર તાની મોટી ખામીથી માતા તેના કામને અનુમોદન આપતી ન હતી, પણ પ્રથમ તેનામા કોઈ રીતે પાત્રતા આવે તે જોવાને આતુર હતી પુત્ર તો જીવાનીના મદમા માતાના હિતકારી વચનોનો પણ અનાદર કર્યો હતો છેવટ જ્યારે તે અડમઠ તીર્થમા જવાને તૈયાર થયો ત્યારે માતાએ તેને મધુર વચનથી કહ્યું કે બેટા ! આ મારી કડવી તુળડીને પણ તીર્થ કરાવતો આવજો માતાનું આ વચન તેને કંઠજી નહિ લાગવાથી માન્ય રાખ્યું અને માતાએ આપેલી કડવી તુળડી સાથે લઈને તે તીર્થ ઠરવા નિકળ્યો લૌકિક રૂઢી મુજબ જ્યાં તીર્થમા સ્નાન કરી માતાએ સાથે આપેલી તુળડીને પણ સ્નાન કરાવીને અનુક્રમે પોતે પોતાને સ્થાને આવ્યો, અને તે તુળડી માતાને પાછી સોપી માતાએ તેની સમક્ષ તપાસ કરીને કહ્યું કે લાઈ ! અડસઠ તીર્થમા ન્હાયા છતાં તુળડીની કડવાશ ગઈ નહિ આ પ્રગટ દાખલાથી તેને સરસ બોધ મળ્યો તેમ દરેક ધારે તે તોમાથી આવો બોધ મેળવી શકે કે અધિકાર-યોગ્યતા વિના જે સ્વભાવેજ કડવી તુળડી અડમઠ તીર્થના જળમા ન્હાયા છતાં

પોતાની સ્વાભાવિક કડવાશને તજી મીઠી થઈ શકી નહિ, તેમ
 ઘોષ પણ પાતતા માટે પૂરતો પ્રયત્ન કરીને પાતતા પામ્યા
 વિના ઉત્કૃષ્ટ ઠરણી વડે પોતાનામા જડ ઘાવીને રહેલા એવા
 ક્ષમ ક્રોધાદિક અથવા રાગદ્વેષાદિક દોષોને કદાપિ દૂર કરી શકે
 જ નહિ માટે મનની શુદ્ધિ કરવાના અર્થજનોએ અતરનો
 મેલ સાફ કરવાને પ્રથમ મુદ્દતાદિક દોષોનું વિરેચન કરીને ચો
 ગ્યતા મેળવવાની અતિ આવશ્યકતા છે અને એમ સાધવાનતા-
 પૂર્વક ઉપાય કરવાથી અતે સમતા જેવા મેદ રસાયણથી ચિત્ત
 શુદ્ધિ સહજમા સાધ્ય થઈ શકે છે

જેમ નિર્મળ વસ્ત્રઉપર બેઇએ એવો રંગ ચડી શકે છે,
 અને ઘઠારી મઠારીને સાફ કરેલી ભીંતો ઉપર આગેદુખ ચિત્રા
 મણુ ઉઠી શકે છે તેમ નિર્મળ ચિત્તવાળાને શુદ્ધ ધર્મની યથાર્થ
 પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે

જેમ નિમળ આદર્શમા વસ્તુનું યથાર્થ પ્રતિબિંબ પડે છે
 તેમ શુદ્ધ-નિર્દોષ ચિત્તમા પણ શુદ્ધ તત્ત્વ ધર્મનું યથાર્થ સ્ફ
 મણુ થઈ શકે છે

જેમ નિપુણ વેદ રાગીને પ્રથમ વિરેચનાદિકથી અતર
 શુદ્ધિ કરવાનું જ કરમાને છે, તેમ સદગુરુ પણ શુદ્ધ ધર્મોર્થી
 જનોને પ્રથમ મનનો મેવજ સાફ કરી લેવાની બલામણુ કરે છે,
 અને ખરૂં હિત પણ એમજ સંભવે છે

૩૪ માનવ દેહની સફળતા કરી લે.

बुद्धेःफलं तत्त्वविचारणं च, देहस्य सार व्रतधारणं च॥
वित्तस्य सारंकिलपात्र दानं, वाच.फल प्रीतिकरं
नराणाम् ॥ १ ॥

તત્ત્વતત્ત્વ, સત્યાસત્ય, ગુણદોષ, હિતાહિત, લાભાલાભ, ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેષાપેષ અને ઉચિતાનુચિત વિગેરેનો વિચાર કરીને સારભૂત તત્ત્વનું શ્રદ્ધા-સેવન કરવું એજ સદ્ગુણિ પામ્યાનું ફળ છે.

દશ દુષ્ટાતે દુર્લભ માનવ દેહ, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ જાતિમા જન્મ, ઇન્દ્રિય પટુતા, શરીર નીરોગતા, સદ્યર્થ યોગ, નિર્મળ બુદ્ધિ, ધર્મકૃતિ અને તત્ત્વ-શ્રદ્ધાદિ શુભ સામગ્રી મહા ભાગ્યયોગે પામીને પાછે પ્રમાદ ત્યજી ઉદ્ધસિત ભાવથી સિદ્ધની પેરે શૂરવીરપણે અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અને નિષ્પરિશ્રદ્ધતાદિક મહાપ્રતોનું સ્વરૂપ મથાર્ય સમજીને અભ્યાસ-પૂર્વક તેમનો સ્વીકાર કરવો અથવા પરિણામની મદતાયોગે સમકિત મૂળ શ્રાવકના બાર વ્રત પેઢી બની શકે તેટલા સમજીને તેવા મળુ વ્રત ધારણ કરવા, એ આ ઉત્તમ માનવભવ પામ્યાનું ફળ છે. સમ વ્યસન, રાત્રી લોજનાદિક અભક્ષ્ય ભક્ષણ, અને ભૂમિકદાદિક અનત જીવાત્મક વસ્તુ, અણુગળ જળપાન વિગેરેનું તો દરેક શાણા માણસે અવશ્ય વર્જન કરવું જ જોઈયે પ્રારબ્ધયોગથી પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મીનું ફળ એ છે કે તેનો ઉદાર આશયથી પરમાર્યદાવે પુણ્યક્ષેત્રમાં ઉપયોગ કરવો.

યશકીર્તિનીજ ખાતર દાન પુણ્ય નહિ કરતા કેવળ કદ્યાણ્યો કરવામા આવતું પાત્રદાન પરિણામે અનતગણુ ઉત્તમ કૃણ આપી શકે છે અને વચનશક્તિ પામ્યાનુ ઉત્તમ કૃણ એ છે કે સર્વ કોઇને પ્રીતિ ઉપજે એવું મિદ-મધુર અને હિતકારીજ વચન વડવું કદાપિ પણ કોઇને અપ્રીતિ કે ખેદ ઉપજે એવું કંઇક કે અહિત વચન કહેવું નહિ પરને પ્રિય એવું પ્રસંગને લગતું હિત-મિત ભાવણુ કરનારજ સત્યવાદી હોવાથી પ્રાય સર્વ કોઇને માન્ય થઇ શકે છે

આ પ્રમાણે દુઃખમા કહેલી હકીકત લક્ષમા રાખીને વિ વેકથી વર્તનાર પોતાના શુભ ચરિત્રથી સ્વ માનવલ્લભ સફળ કરી શકે છે અથવા પૂર્વે પ્રમગોપાત બતાવેલી મેત્રી મુદિત્તા કરણા અને મધ્યસ્થ ભાવનાથી પણ મનુષ્યદેહની સફળતા થઇ શકે છે દુઃખમા યથાશક્તિ તન, મન, ધનથી સ્વ પરહિત સાધી લેવું એજ આ મનુષ્ય ભવનુ રહસ્ય છે તેમા ઉપેક્ષા કરવી એ મૂળગી મૂઝી જોવા જેવું છે તેથી જેમ બને તેમ પ્રમાણરહિત સ્વપરહિત સાધવા સદા તત્પર રહેવું સહુદય જનોને ઉચિત છે

નદિવેકથી સ્વ કર્તવ્ય સમજીને જે શુભાશયો શુદ્ધ અત-કરણથી તેનું મેવન કરે છે, તે મનુષ્ય છતાં દેવી જીવન ગાળે છે, પણ જે સ્વ કતવ્ય સમજતાજ નથી અથવા તો મમત્ત્વા છતાં તેની ઉપેક્ષાજ કરે છે, તે તો મનુષ્યરૂપે પણ જીવનજ ગાળે છે એમ કહેવું યુક્ત છે

જે ખારકી નિદા કરવામા મુગો છે, પરછીનુ મુખ એ વામા અ ધ છે અને ચરદ્રવ્ય હરણુ કરવામા પાગજો છે, તેવો

મહાપુરુષજ લોકમા જય પામે છે જેના ઘટમા વિવેક દીપક પ્રગટ્યો છે તેજ લોકમા ખરો પડિત છે, તથા જેણે મધ, વિધય, કપાય, નિદ્રા અને વિકારૂપ પાચે પ્રમાદને વશ કર્યા છે એવો અપ્રમાદી પુરુષજ જગતમા ખરો શુરવીર છે

૩૬ પ્રાણાન્તે પણ વ્રત-ભગ કરીશ નહિ.

પ્રથમ આપણાથી સુખે પાળી શકાય એવીજ પ્રતિજ્ઞા યા વ્રત નિયમ લેવા યોગ્ય છે, અને તે લીધા બાદ તેને પ્રાણાન્ત સુધી પાળવા જરૂરના છે

જે પ્રથમ ગ્રહણ કરવામા આવતા વ્રત-નિયમનું સ્વરૂપ યથાર્થ સમજી લેવામા આવતું હોય અને તેનો જરૂર જેટલો અભ્યાસ પણ કરવામા આવતો હોય તો ઘણું કરીને વ્રતભગને પ્રસંગજ આવવા પામે નહિ

આત્મકલ્યાણને માટે જે જે સારા વ્રત ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે તે બધાનું સ્વરૂપ સક્ષેપથી કે વિસ્તારથી પ્રથમ સદ્-શુદ્ધ સમીપે સમજી લઈ તેમાથી આપણે સુખે પાળી શકીએ એવા વ્રતજ ગ્રહણ કરીને તેમને નિરતર સભારી સભારીને કાળજીપૂર્વક પાળવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

જે વ્રત-પચ્ચખ્યાણ ઉપયોગ શુન્ય યા સમજ્યા વિનાજ લેવામા આવે તે દુ પચ્ચખ્યાણ હોવાથી નિષ્ફળ છે તેથી તેવા વ્રત લીધા હોય યા ન હોય તોપણ પ્રસંગોપાત યા રૂઢાઈને સદ્-શુદ્ધ પાસે જઈ તે તે વ્રત સબધી જરૂર જેટલી સમજ

લઈને જો સારી રીતે સાવધાન થઈને તે પાળવામા આવે તો પોતાના પ્રયત્નના પ્રમાણમા જરૂર લાભ પ્રાપ્ત થઈ શકેજ પ રતુ કેવળ ગતાતુગતિકપણે સ મૂર્છિમની પેરેજ વર્તવામા આવે તો ગમે તેટલુ કષ્ટ સહન કર્યા છતાં જોઈએ એવુ ફળ કદાચિ થઈ શકેજ નહિ જે જે મતલુ પાવન પ્રીતિથી રૂચિથી-કરવામા આવે છે તેતુજ ફળ સાડુ બેસે છે અરૂચિથી કરવામા આવતી ગમે તે ક્રિયાતુ પરિણમન સાડુ થઈ શકતુજ નથી તેથી ચિત્તની પ્રસન્નતા માટે ભય (ચિત્તની અચળતા) દેય (અરૂચી) અને ખેદ (ક્રિયા કરતા થાકી જવુ તે) દોષને દૂર કરવાને પ્રથમ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ વસ્તુનુ સ્વરૂપ યથાર્થ સમજાયાથી અને તેમા પોતાનુ મન વેધાયાથી ઉજા દોષો સહજમા દૂર થઈ શકે છે પછી ખરી લહેજતથી પાળવામા આવતા મતોથી આત્માને યથાર્થ લાભ થાય છે આ લોકના કે પરલોકના મુખને માટે કરવામા આવતી ક્રિયાને વિષય ગરલ સમાન કહી છે ક્રિયાના ફળ, હેતુ સમજ્યા વિના કેવળ દેખાડેખીથી કરવામા આવતી ક્રિયાને જ્ઞાની પુરૂષો અનનુકાન કહે છે તે તે ક્રિયા સબધી ફળ હેતુ, વિગેરેને સમજી કેવળ કન્યાણને માટેજ કરવામા આવતી ધમક્રિયાને તદ્દહેતુ કહે છે, તેમજ જ્યારે હઠ અક્યાસથી ઉકન ક્રિયા મન વચન અને કાયાની એકતાથી અવચકપણે થાય છે ત્યારે તેમા અમૃતના જેવો સ્વાદ આવવાથી જ્ઞાની પુરૂષો તેને અમૃતક્રિયા કહે છે, તદ્દહેતુ, અને અમૃત-ક્રિયાજ આત્માને મોક્ષદાયી છે, બાકીની ત્રણ તો ભવક્રમણુ કારીજ કહેવી છે એટલો અધિકાર અતિ ઉપયોગી હોવાથી પ્રસંગોપાત કહેવામા આવ્યો છે

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, અને સઘનજી વિગેરે વિચારી સ્વશક્તિના પ્રમાણમા સમજૂર્વક સદ્મતોને ધારણ કરીને જે તેમનું અખડ પાલન કરે છે તેમનું જીવિત સફળ છે, પરંતુ જે કંઈ પણ પૂર્વાપર વિચાર કર્યા વિના વિવેકશૂન્યપણે મત લઈને વિરાધે છે તેમનું જીવિત કેવળ નિષ્ફળ છે. મત ખડીને હુકારની ધમ્મણી જેમ જીવનને ગાળનાર જેવો કોઈ કમન શીળ નથી. મત ખડીને જીવનાર કરતા મતને અખડ શખીને મરનાર માણસ ઘણો ઉત્તમ છે, કેમકે અનેક ભવભ્રમણ કરતા પવિત્ર મત પાવનની રૂચિ થવીજ સુશ્કેલ છે તો તેને પ્રાણાન્ત સુધી અખડ પાલન કરવાની પ્રજાળ કામનાનું તો કહેવું જ શું ?

અહણુ કરેલા પવિત્ર મતોને અખડ પાલન કરીને પરલોક-ગમન કરનાર માણસો પોતાની પાછળ અખડ કીર્તિ અને અમૂલ્ય દૃષ્ટાંત મૂકતા જાય છે, જેને અનુસરીને અનેક આત્મહિને મહક જનો સન્માર્ગનું સારી રીતે સેવન કરે છે. ભરતેશ્વર બા હુબળી પ્રમુખ અનેક મતાઓના અને બાહ્યી, સુહરી પ્રમુખ અનેક મતીઓના ઝોલા ઉત્તમોત્તમ દાખલા જગતમા પ્રસિદ્ધ છે.

મહાય તો શ્રી હોય. યા તો પુરૂષ હોય. પણ પુરૂષાર્થપ્રસયણતાથીજ સદ્મતોની સમજ મેળવીને તે તેમનું વિધિરત પાલન કરી શકે છે, અને ઝોમ વિધિવત્ મનનું અખડ પાલન કરીને સ્વજીવન સફળ કરે છે. એવી સદ્બુદ્ધિ સર્વ કોઈને જાગૃત-યાઓ ? અને મત ભગ કરવા યા કરાવવા સળધી કુબુદ્ધિનો સર્વથા અત આવો એજ ઇષ્ટ છે.

૩૬ મરણ વખતે સમાધિ સાચવવા સુવ લક્ષ રાખજે

જીવને જીવિતપર્યંત જેવા શુભાશુભ અભ્યાસની આદત હોય છે તેવીજ તેની શુભાશુભ અસર તેના મરણ સમયે સમાધિના સંબંધમાં થાય છે એમ સમજીનેશાણા ભાઈ પહેલેના જીવિતપર્યંત શુભ અભ્યાસનીજ આદત પાકવી ઉચિત છે સારા કારણ સેવવાથી કાર્ય પણ સાફ જ થાય છે એવા નિશ્ચય અને શ્રદ્ધાપૂર્વક મરણ વખતે સમાધિ ઇચ્છનાર જનોએ જીવિત પર્યંત શુદ્ધ ભાવનાથી શુભ કરણી કરવા પરાયણ રહેવું જરૂર છે સતત લક્ષપૂર્વક ખતથી મત્કરણી કરના સત્પુરુષો અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી અતે સમાધિયુક્ત મરણ કરી સદ્ગતિના ભાગી થાય છે

જો તું જન્મમરણના દુખથી ત્રાસ પામ્યો હોય તો શ્રી વીતરાગવચનાનુસાર નિર્દોષધમત્ત આરાધન કરીને જેમ સમાધિ મરણની પ્રાપ્તિ થાય તેમ ખાસ લક્ષ નાખ સમાધિ મરણથી જીવિતપર્યંત કરેલા ધર્મની સાચકતા થાય છે ગમે તેટલા ઉંડા કુવામાંથી જળ કાઢવાને માટે લાળી દોરી સાથે લોટો વિગેરે કુવામાં નાખતા દોરીનો અમુક છેડોનો ભાગ હાથમાં મજબુત રીતે પકડી રાખવામાં આવે છે અને જો તે યુક્તિથી નાળવી શકે છે તો તે લોટા સાથે અલિપ્ટ જળ મેળવી શકે છે, પણ જો ઉવટના ભાગમાં કંઈ પણ ગડલત કરે છે તો તે સર્વને ગમાવી પોતાના જીવને પણ જોખમમાં નાખે છે, તેમ

સમાધિ મેળવી પોતાનો જન્મ સુધારવાને આખી જીવનના મોટા ભાગ સુધી યત્ન કર્યા છતાં જો છેવટના ભાગમાં ગરુવત બેદરકારી કરવામાં આવે તો પોતાના ચળચિત્તથી તે અલિપ્ત સમાધિને અત વખતે મેળવવા ભાગ્યશાળી થઈ શકતો નથી, પરંતુ દ્વિત થયેલા મન, વચન, અને કાયાથી ઉલટી અસ માધિ પેદા કરીને અધોગતિને પામી જન્મમરણજન્ય અનત દુખનોજ ભાગી થાય છે માટે રાગદ્વેષાદિક અતરવિકારો જેમ નિર્મૂળ થવા પામે તેમ યત્નથી જીવિતપર્યંત નિઃકામ ચિત્ત રાખી વ્યવહારિક નૈતિક અને ધાર્મિક જીવન ગાળવામાં આવે અને કદાપિ પણ સ્વછંદ કાર્યમાં ગરુલત થવા ન પામે તો છેવટ અત સમયે સમાધિ પ્રાપ્ત થયા વિના રહે નહિ. એમ સમજીને કોણ વિવેકીનર સ્વછંદ કાર્યની ઉપેક્ષા કરી સ્વ-ચ્છંદ વર્તનથી સસાર પરિભ્રમણ પસંદ કરે વારૂ ? અથવા ખ રેખરૂ તત્ત્વરહસ્ય શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે “ જેવી ગતિ એ-વી મતિ અને મતિ એવી ગતિ ” આ ધાર્મિક વચન બહુ બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે, અને દુઃકાણુમાં સર્વ હિતોપદેશના સારરૂપ છે.

સમાધિસુખના કામીજનોએ આરાધના પ્રકરણાદિકમાં કહેલા આર શમ્ભા, દુષ્ટવનિદના, સુકૃત અનુમોદના સર્વ જીવ સાથે ખામણા, સલેખના, પચાચારની વિશુદ્ધિ તથા નવકાર મહામત્રાદિકનું લક્ષપૂર્વક સ્મરણાદિક દશ અધિકારો બહુ સારી રીતે સમજવા, આ-રવા અને આરાધના અથવા પુન્યપ્રકાશના સ્તવનથી પણ ઉક્ત અધિકાર સારી રીતે સમજી શકાય તેમ હોવાથી અત સમાધિને ઇચ્છવાવાળા ભાઈ બહેનોએ

તેનું નિરતર શ્રવણ મનન કરીને તેમાં રહેવા પરમાર્થનું પરિ
શીલન કરવું સુખ છે

ગમે તેવા સ્વયોગોમાં પોતાનું ખરૂં નિશાન નહિ ચૂકનાર
દૃઢ અભ્યાસી અને સમાધિમરણને પામી અક્ષયસુખનો અ
ધિકારી થઈ શકે છે

૩૭ આ મવ પરમવ સંવધી મોગાઝાસા કરીશ નહિ

આ લોક અથવા પરલોકના સુખની ઇચ્છાથી કરવામાં
આવતી ધર્મકરણી અર્થ ક્ષણદાયી થાય છે, પણ જો તેજ
કરણી કેવળ પારમાર્થિક મોક્ષ સુખને માટેજ સહેતુંક સગળને
વિવેકથી કરવામાં આવી ટાય તો તેથી સુખ્યપણે મોક્ષનો અને
ગૌણપણે સામાન્યતઃ સ્વર્ગાદિક સુખનો સહેજે લાભ મળે છેજ
મનના પરિણામ સુજન સામાન્ય વિશેષ ક્ષણની પ્રાપ્તિ થાય છે
માટે જેમ અને તેમ નળગ પરિણામને મનમાં અવકાશ આપવો
નહિ ઠાવ્ય તેવો પરિણામ થયો તો તેને દુર કરી દેવા ઘટતો
પ્રયત્ન કરવો, અને શુભ કાવનાને શીઘ્રસ્થાન આપવું ખેડુત
લોકો ખેડ કરી ખાતર નાખીને જેમ ધાન્યના મોટા પાકને માટે
ધા યના ખીજ વાવે છે, પણ કેવળ પવાલ (ઘાસ) ને માટે
વાવતા નથી, છતાં ધાન્યની નિષ્પત્તિ સાથે પલાલ પણ સાથેજ
પાકે છે, તેમ મોક્ષને માટે કરવામાં આવતી કરણીથી પ્રસંગો
પાત સ્વર્ગાદિકના સુખ પણ મળે છે, કેવળ સ્વર્ગાદિક સુખને

૩૮ સ્વ કર્તવ્ય સમજીને સ્વપર હિત સાધવા તત્પર રહે

જો શુભાશય પ્રથમ સ્વહિત યથાર્થ સમજીને આદરે છે, તેમાજ અહોનિશ સાધવાન રહે છે, તેજ મહાશય કાલાતરે પરહિત સાધવાને સમર્થ થઈ શકે છે પણ જો પહેલા પોતાનું અર્થ હિતજ શુ છે તે પૂરૂ બાણુતો કે આદરતો નથી તો તે પરહિત શી રીતે સાધી શકશે ? પોને નિર્ધન છતા અન્યને શી રીતે ધનાઢય કરી શકશે ? પોનેજ દરિઆમા ડુબતા છતા અન્યને શુ તારી શકશે ? માટે સ્વ હિતને યથાર્થ સમજીને સાધનારજ પરહિતને પણ પરમાર્થથી બાળી સમજીને સાધી શકવાનો જો વાત નિ સશય સિદ્ધ છે

જ્ઞાની-વિવેકીજનો સ્વહિતની ચેરે પરહિતને પણ સ્વ કર્તવ્યજ સમજે છે, અને તેથીજ તેઓ નિરભિમાનપણે સ્વહિત સમજીનેજ પરહિત કરે છે

તત્ત્વદષ્ટિ મહાપુરૂષો કદાપિ પણ ‘ હું અમુકનું હિત કરૂ છું ’ ‘ મારા વિના અમુકનું હિત થઈ શકશે નહિ ’ એવું કર્ત્તવ્ય-અભિમાન લાવતા નથી સ્વહિત અને પરહિત તેમને મન એક છે, જુદા લાગતા નથી, તેવી તેવા મિથ્યાભિમાનને મનમા આવવા અવગ્રાશ પણ મળતો નથી અર્થ કારણ તો એ છે કે તેમને તેમનું અર્થ હિત યથાર્થ સમજાયું અને અનુભવાયું છે તેથી સ્વહિતને સહાયભૂત સર્વ સાર્ત્ત્વિક વિચાર ચા લાવનાનેજ તેમના મનમા સ્થાન મળે ॥ પણ તેમા વિદ્યભૂત બાધક એવા કોઈ પણ દુષ્ટ વિચાર કે લાગનાને સ્થાન મળી શકતું જ નથી

અને તે તેવા તત્ત્વદૃષ્ટિ વિવેકી જનોને કેવળ ઉચિતજ છે

આ ઉપરથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે સ્વપર હિંતૈષીએ પ્રથમ સ્વહિંતજ સારી રીતે સમજીને આદરવું અને અનુભવવું યોગ્ય છે.

સ્વહિંત પણ સાધવું સહેજ નથી, કેમકે તે યોગ્યતા વતનેજ પ્રાપ્ત થાય છે

સ્વહિંત સાધવાને યોગ્યતા મેળવવા માટે નીચે બતાવેલા શુભોપાદેયો ખામ અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે તેવા સફળો મેળવ્યા વિના બાધકબૃન હોયો દૂર થતાજ નથી, જેથી જીવ સ્વહિંત સાધવાને અવગતઅયોગ્ય થાય છે, તેથી પ્રથમ આત્મહિંતૈષીએ નીચેની હકીકત ધ્યાનમાં લેવી જરૂરની છે તેનું ચર્ચા પ-રિશીલન કરવાથી આત્મા જરૂર સ્વહિંત સાધી શકે છે.

૧ અક્ષુદ્ર-પારકા છિદ્ર જોવાની કુટેવ ત્યજ્યાથી અને સ્વ દોષને નીરખી સુધારવાની સારી ટેવ પડવાથી આત્મામાં ગભીરતા નામે મહાશુભ પ્રગટ થાય છે

૨ કપ નિધિ પાચે-ઇ દ્રિયો પરવડી અને દેહ નીરોગી હોવાથી શરીર મોઢવ શુભ લાભે છે વિષય લોભુપતા તજીને મન અને ઇંદ્રિયોને નિયમમાં રાખવાથી અને આયોગ્યતાના નિયમોને પણ લક્ષ્યપૂર્વક પાળવાથી ઉકત શુભ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે 'શરીર મોઢવ ખલુ ધર્મ સાધન' -શરીર એ ધર્મ અધનોમાનુ એક અતિ અગત્યનું સાધન હોવાથી તેની યોગ્ય સલાહ લેવાની સર્વ કોઈની પ્રથમ દરજ્જા છે

૩ સૌમ્યતા-જેમ ચંદ્રને દેખી મવ દોષને શીતળતા વળે એવી પ્રકૃતિની સહજ શીતળતા માર્ત્તિક વિચાર, માર્ત્તિક ભૂ

પણ, સાર્વિક કાર્યોપડે સહજ સિદ્ધ થાય છે મહજ શીતળ સ્વભાવવાળા માણસો સર્વ કોઈને અભિજમ્ય થાય છે તેવી ઠી પ્રકૃતિ પ્રાય સર્વ કોઈને પ્રિય હોવાથી તે સર્વના વિશ્વામપાત્ર થઈ પડે છે

૪ જનપ્રિય-લોકપ્રિય ગુણ સર્વ કોઈને વલ્લભ થવાય એવા સત્કાર્ય-સુકૃત કરવાથી અને આલોક પરલોક વિરૂદ્ધ કુકૃત ત જવાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે આ ગુણથી માણસ ધારે એવા મોટા કાર્ય કરી શકે છે

૫ અકૂર-તામસી પ્રકૃતિ તણને દુઃખ, નમ્રતા તથા અનુકેપાદિક ગુણનો અભ્યાસ કરવાથી કૂરતા-કઠોરતા દોષ દૂર થાય છે અને હૃદયમા, વચનમા અને કૃતિમા સહજ કૌમળતા પ્રગટ થાય છે

૬ બીર-ધર્મી માણસોની સગતિથી અથવા ધર્મશાસ્ત્રનું અવળી મનન કરવાથી યા તો પૂર્વના શુભ સંસ્કારથી જીવને સ્વભાવિક રીતે પાપનો યા પરભવનો ડર લાગે છે કંઈ પણ અનીતિ કે અન્યાય કરતા મન ઝટ દઈને સંકોચાય છે, અને પાપથી તરત વિરમે છે ઉકળ ગુણથી પોતાના પત્ન્ય વડીલ જ નોનું મન પણ ન દુઃખાય એવી કાળજી રખાય છે

૭ અશક-શકતા (હજ પ્રપચારિક કષ્ટ વૃત્તિ) તત્ત્વાથી એ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે, સરલ સ્વભાવ ધારવાથી સ્વવ્યવહાર પણ સરલ કરી શકાય છે કષ્ટી માણસોને તો કષ્ટ કરીને પોતાનો દોષ ગોપવવાને માટે બહુ વક વ્યવહાર ચલાવવો પડે છે સરલ સ્વભાવિને તેમ કરવાની કંઈ જરૂર રહેતી નથી કેમકે સરલ સ્વભાવિના વચન ઉપર સર્વ કોઈને વિશ્વાસ આવે છે ક

દયાણુ પણ જોવા સરલ સ્વભાવીનું જ થાય છે, કપટીનું થતું નથી.
૮. દાક્ષિણતાવ ત-અવ ઇચ્છા હોય યા ન હોય પણ ક'ઇક લાભાં
લાભ વિચારીને વડીલની અથવા સમુદાયની ત્રીન ઇચ્છાને માન આ
પીને ક'ઇ કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ લોકમાન્ય હોવાથી તેથી કવચિત્ સારો
લાભ પણ મળે છે પરંતુ ઉક્ત દાક્ષિણતા ક'ઇક મર્યાદાસર હોવી
જોઇએ વિવેક વિનાની દાક્ષિણ્યતાથી વિપરીત પરિણામ પણ
આવે છે એ વાત જીલવી જોઇતી નથી, વિવેકથી સ્વપર હિત
સાધી શકાય છે,

૯ લભજી-ઉત્તમ કુળની અથવા ધર્મની મર્યાદા પાળ-
નાર માણસોના પરિચયથી યા પુર્વેના શુભ સંસ્કારથી લભજીને
શુભ લાભી શકે છે એ શુભથી ક'ઇ પણ ખોટું કામ કરના
જીવ કહે છે અને શુભ કામમા પરાણે પ્રવૃત્તિ કરવા દોરાય છે
એવી લભજીની દરેકને આવશ્યકતા છે

૧૦ દયાળુ-ક્ષમા, સહનશીલતા અને દુ ખી લોકોની દાઝ
દીલમા ધરવાથી અથવા નીચ નિર્દયજનોનો સહવાસ તજીને ઉ
દાર આશયોની સગતિ કરી તેમના જેવા સત્ગુણોનો અભ્યાસ
કરવાથી સર્વ પ્રતિ દયાલાવ રહે છે

સમદર્શિ-મધ્યસ્થ-આધણા તમ કે દેવ તજીને નિધ્યસ-
પાતપણે મત્યામત્ય મળ ધી તોલ કરવાની ટેવગણાને એ શુભ
પ્રાપ્ત થઇ શકે છે

૧૨ શુભરાગી-ગમે તેમા રહેલા સદ્ગુણ પ્રત્યેના સાચા
પ્રેમથી-ઉક્ત શુભ પ્રાપ્ત થાય છે, શુભરાગથી શુભની અને શુ
ભદેવથી દોષની પ્રાપ્તિ થાય છે નિર્ગુણના રાગથી પણ દોષ
નીજ પુષ્ટિ થાય છે કેમકે કેવળ રાગઅથવા દોષને પણ શુભ

માની લે છે અને દ્વેષ અથવા યજ્ઞ ગુણને દોષજ માની લે છે. વિવેક શુ યપણે તગાદિક કરતા ઉલટું વિપરીત પરિણામજ આવે છે, માટેજ જ્ઞાની પુરૂષો પરીક્ષા પૂર્વકજ સદ્ગુણના સંગી થવાતુ દરમાવે છે, જેથી સકળ દોષને અનુક્રમે દૂર કરીને સદ્ગુણ મ પ ન થવાય છે

૧૩ સત્યવાદી-જેને અમત્ય અહિત અપ્રિય લાપણુ હું લાહલ જેર જેવુ લાગે છે, અને સત્ય, હિત અને પ્રિય વચન અમૃત જેવુ મિષ્ટ લાગે છે તેજ પરમાર્થથી સત્યવાદી થઇ શકે છે તે સત્યની ખાતર પ્રાણ પાથરશે

૧૪ સુપક્ષ-જેના સગા સજાથી નિર્મળ બુદ્ધિના, માયાળુ, ધર્મશીળ અને ટેદીલા હોય તેમજ બીજાને પણ તેવાજ થવા પ્રેરણા કરતા હોય તે સુપક્ષ (સમય પણ-ખાળવાળો) હોવાથી સર્વ કાર્મમા કૃતેહમદ નીવડે છે

૧૫ દીર્ઘદર્શી-કંઈપણ કાર્ય સહસા નહિ કરતા તેવુ ભાવી પરિણામ વિચારીને વિવેકથી કરવા યોગ્ય કાર્ય કરે તે દીર્ઘદર્શી સમયજ કહેવાય છે

૧૬ વિશેષજ્ઞ-જે ખરૂ સ્વહિત શુ છે અને તે શી રીતે સાધ્ય થઇ શકે છે એ તથા ગુણદોષ, લાલાલાબ, હિતાહિત, દ્રવ્ય, જ્ઞેન, કાળ, અને ભાવને સારી રીતે સમજીને બીજાને સમજાવી શકે તે વિશેષજ્ઞ ગણાય છે

૧૭ વૃદ્ધાનુગત-શિષ્ય સદાચારી મતપુરૂષોના પગલે ચાલનાર પોતે પણ અનુક્રમે સત્ ચારિત્રના પરિશીલનથી સારી પદ્ધતિમા આવી શકે છે

૧૮ વિનયવત-મદ, અહિકારાદિક દોષને ત્યજીને સ ત પુરુષોની સેવાથી યા સાધુજનોની હિત ચિંતામણીને હૃદયમા ધરવાથી વિનય-નમ્રતા આવે છે

૧૯ કૃતબલુ-કરેલા ગુણના બલુ માણુનો પોતાના ઉપકારી માતા, પિતા, સ્વામીકે ગુર્વાદિકના બની શકે તેટલા ગુણાનુવાદ કરવા ચૂકતા નથી કૃતર માણુસ ઉપકારીના હિતને માટે બને તેટલો સ્વાર્થનો ભોગ આપે છે

૨૦ પરહિતકારી-મહુને સ્વહિત બહાલુ છે એમ મનજીને સ્વહિતની પેરે પરહિત કરવામા પણ જેને પ્રીતિ છે તે મનથી, વચનથી કે કાયાથી દોષનું અહિત થાય એવા કાર્યથી દૂર રહેવાનોજ અને હિત થાય એવાજ શુભ કાર્યમા જોડાવાનો પ્રયત્ન કરે છે

૨૧ લબ્ધલક્ષ્ય-સર્વ બાબતમા જેની દૃષ્ટિ આગપાર ખેંચી શકે છે એવો અકાર પુરુષ સુખેથી સ્વહિત સમજીને તેને વિવેકથી સાધી શકે છે, ઉક્ત ૨૧ ગુણથી ભૂષિત લબ્ય સ્વહિત સાધવાને સર્વજ્ઞ અધિકારી છે સ્વહિત સાધવાના અનેક માર્ગ પૂર્વે પ્રસંગે પ્રસંગે બતાવ્યા છે એમ જેણે ચત્નથી સ્વહિત-સ્વ કર્તવ્ય સાધ્યુ છે તેને પરહિત પણ સુસાધ્યજ છે તે પરહિતને સ્વહિત-સ્વ કર્તવ્ય સમજીને સુખે સાધી શકે છે, પણ જે સ્વહિત-સ્વ કર્તવ્યનેજ સમજતા નથી કે સેવતા નથી તે બાપડા નિર્ધનની પેરે પરહિત તો ચી રીતેજ સાધી શકે વાર ?

૩૯ પચ પરમેષ્ઠિ મહામત્રનું નિરતર સ્મરણ કર.

અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય ઉપાધ્યાય, અને સાધુ એ પાચ પરમેષ્ઠિ છે

જેમણે રાગદ્વેષ અને મોહાદિક અતરંગ શત્રુગણનો સવથા ઉચ્છેદ કરી સ્વપક્ષ સ્વદક્ષી સંપૂર્ણ સહજનદિ અને સર્વશક્તિ માન થઈ નિદોષ વચનવડે અનેક ભવ્ય જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે તે અરિહંત દેવ કહેવાય ॥ જેમણે સર્વ ધાતી અધાતી કર્મોનો સવથા અત કરીને આત્માના સ્વભાવિક અનંત ગુણોને પ્રગટ કરી લોકના અગ્ર ભાગે સ્થિતિ કરી છે તે સિદ્ધ પરમાત્માના નામથી જોળખાય છે

પચે દ્વિય નિઝહ, નવવિધ વ્રદાશુસિના ધારક, ચાર કૃપાયથી સુકત, પાચ મહામત સુકત, પચાચાર પાળવાને સમથ, પાચ સમિતિ અને ત્રણ શુસિના પાલક એમ ૩૬ પ્રધાન ગુણો વડે અલકૃત આચાર્ય ભગવત દોષ છે તેમના વચન તીર્થંકરના વચનની પેરે માનનીય થાય છે

સાગોપાગ આગમને અથ રહસ્ય સુકત જાણતા છતાં, અન્ય શિષ્યોને પદાવવામા કુશલ અને પ્રમાણ રહિત મૂળ-ઉત્તર મતને પાળવામા તત્પર છતાં, શિષ્ય સમૂહને ધર્મશિક્ષા દેવામાં ચતુર એવા ભવિષ્યમા આચાર્યપદ પામવાને યોગ્ય ધર્મશુરૂ ઉપાધ્યાયના નામથી જોળખાય છે

બાહ્યાતર પરિશ્લેષથી સુકત સુસુક્ષ્મ જનો જૈન દર્શનમા સાધુ, અમણુ અને નિઝયાદિના નામથી જોળખાય છે, તેઓ અહોનિશ

પ્રમાદ રહિત ધર્મસાધનમા તત્પર છતા સ્વહિત પૂર્વક પરહિત સાધે છે અહિમા, સયમ અને તપ લક્ષણ ચારિત્ર ધર્મમા સદા સાવધાનપણે વર્તતા સખ્ય જીવોને સન્માર્ગ ગતાવે છે

શુદ્ધ આત્મ ધર્મથી અલકૃત હોવાથી ઉક્ત પચ પરમેષ્ઠિ જગતમા સારભૂત છે, જેમા અરિહત અને સિદ્ધ શુદ્ધ દેવપદે, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સર્વ સાધુજનો શુદ્ધ ગુરૂપદે તેમા સારભૂત રહેલા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ શુદ્ધ ધર્મપદે વર્તે છે એવો શુદ્ધ ધર્મ દરેક આત્મ વ્યક્તિમા શક્તિરૂપે રહેલો છે અને તેજ શક્તિરૂપે રહેલો શુદ્ધધર્મ પરમેષ્ઠી પુરૂષોની પેરે પરમ પુરૂષાર્થ યોગે પ્રકટ થઈ શકે છે પરમેષ્ઠી પુરૂષોને તે પ્રગટ થયેલ છે આપણા પ્રત્યેક આત્મામા શક્તિરૂપે રહેલા તે શુદ્ધ ધર્મને પ્રગટ કરવાની પવિત્ર બુદ્ધિ-નિષ્ઠાથી જો પૂર્વોક્ત પચ પરમેષ્ઠિ ભગવતનું તન્મયપણે ભજન, સ્મરણ, રમણ, પૂજન કરવામા આવે તો આપણામા શક્તિરૂપે રહેલો શુદ્ધ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ લક્ષણ ધર્મ અવશ્ય પ્રગટલાવને પામે એ વાત નિ સશય છે માટે આપણે શુદ્ધ દેવગુરૂ અને ધર્મ સબધી સદગુરૂ મનીષે સારી સમજ મેળવી, તેનું મનન કરી, તેવા પવિત્ર લક્ષથીજ જગતમા સારભૂત એવા પચ પરમેષ્ઠી મહામત્રનું અહોનિશ રટણ કરવું યુક્ત છે એમ પવિત્ર લક્ષ પૂર્વક પરમેષ્ઠી મહામત્રનું અહોનિશ રટણ કરતા આપણે પણ અતે કીટ જમરીના ન્યાયથી પરમેષ્ઠીરૂપ થઈને અવિનાશીપદના અવશ્ય અધિકારી થઈ શકીશું

ધર્મ રસાયણનું સેવન કર

इदं शरीर परिणाम दुर्बल, पतत्यवश्य श्लथ सन्धिजर्जर॥
किमौषधै क्लिग्यसि मूढ दुर्मते, निरामयं धर्म
रसायन पिय ॥ १ ॥

ગમે તેટલું પાણ્યુ પોષ્યુ છતાં પરિણામે દુર્બળ એવું આ શરીર તેના સાધા નરમ પડવાથી જાળરૂ થયું હતું અને અવશ્ય (એક દિન) પડવાનું જ છે, તો હે મૂઢ દુર્મતિ ! તું શા માટે અનેક ભાતના ઔષધ લેવજ કરીને દેહનું દમન કરે છે ? કેવળ નીરોગી અને નિરૂપમ એવા ધર્મ રસાયણુ તું જ તું અહોનિશ પાન કર ધર્મ રસાયણુ વિના કદાપિ તારા જન્મ, જરા અને મૃત્યુરૂપી ભાવ-રોગોનું નિકાન થઈ શક્યેજ નહિ જન્મ જરા અને મૃત્યુ એજ પ્રાણીયોના અરેખરા રોગ છે અને ધર્મ રસાયનવડેજ તે દુર થઈ શકે તેમ છે તો પછી જન્મમરણ-જન્ય અનત દુઃખથી ઉદ્ધિગ્ન થયેલા મુમુક્ષુ જનોએ તેનું પાન કરવા શા માટે દીવ કરવી જોઈયે ? વીરપ્રભુએ ગૌતમ સ્વામીને પણ પૂર્વે કહ્યું ॥ કે “ગૌતમ મ કર પ્રમાદ” એ વચન બહુ બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે

આપણા સાચા અર્થમા-સ્વાર્થમા અનાદર કરવો, સ્વહિતથી ચુકવું, સ્વ કર્તવ્યથી બ્ર' થવું, અને નહિ કરવા યોગ્ય કરવાને તત્પર થવું, તેનું નામ જ્ઞાની પુરૂષો પ્રમાદ કહે છે હું કાણુમા સર્વજ્ઞ પ્રભુની અતિ હિતકારી આજ્ઞાની ઉપેક્ષા કરીને સ્વસ્થ દર્શન કરવું તેનું નામજ પ્રમાદ છે મઘ, વિષય, કથાય, નિદ્રા,

અને વિકલા મળીને પ્રમાદના મુખ્ય પાત્ર ભેદ છે, જે ધર્મીઓનોએ અવશ્ય પરિહરવા યોગ્ય છે અપ્રમાદી પુરુષજ ધર્મનું યથાર્થ સેવન કરી શકે છે પ્રમાદશીલ જનો જરૂર સ્વ-કર્તવ્ય-કાર્યથી ચુકે છે

ઉપશમ શ્રેણિ ઉપર આરૂઢ થયેલા, આદ્ય પૂર્વધર સાધુઓ પણ પ્રમાદ વશાત્ સ્વસ્થાનથી ચુકી પતિત થાય છે તે બીજાનું તે શુ ગણુ ? એમ સમજી જેમ બને તેમ પ્રમાદ સ્થાનને તણ અપ્રમત્ત થવું જોઈએ થોડા પણ મણ, ઋણ, કે અગ્નિની પેરે પ્રમાદને પણ વધતા વાર લાગતી નથી તેથી તે જ્યાં સુધી નિરવશેષ નહ ન થાય ત્યાં સુધી તેનો વિશ્વાસ કરવો ભવભીરૂ જનોને ઉચિત નથીજ

શુદ્ધ ભાવના એજ ખરૂં રસાયણ છે કેમકે તેના વિના ગમે તેવી ધર્મ કરણી પણ ફળીભૂત થતી નથી અને શુદ્ધ ભાવના માત્રથી સર્વ કરણી સફળ થાય છે માટે ઉક્ત ભાવનાનો અવશ્ય અભ્યાસ કરવો જોઈએ ‘ભાવના ભર નાશિની’-ભાવના જન્મ મરણના દુખ માત્રનો અંત કરે છે અને અસૂચ્ય અનંત સુખ મેળવી આપે છે

મત્રી, સુદિતા, કરૂણા અને મધ્યસ્થતા રૂપ ભાવના અતુલ્ય પરમ હિતકારી છે તેમજ અનિત્ય, અશરણુ, સંસાર, એકત્વ, અન્યત્વાદિક દ્વાદશ ભાવના પણ ભવ ભયને હરનારી છે

શુદ્ધ ભાવના રહિત ક્રિયા કચના ઠટકા જેવી હોવાથી ત્યાં જ્યાં છે પણ ક્રિયા રહિત શુદ્ધ ભાવના તો અમૂલ્ય રત્ન જેવી હોવાથી સેવ્ય છે શુદ્ધ ભાવના રહિત અધ ક્રિયાથી અહ કારા

દિક દોષો પ્રભવે છે ત્યારે કેવળ શુદ્ધ ભાવનાથી તો શુદ્ધ ગુણાનુ
સાગાદિક સદ્ગુણો પ્રગટે છે શુદ્ધ ભાવનાવત કદાપિ વીતરાગ
દેશિત સન્માર્ગનો અનાદર કરેજ નહિ, એટલુજ નહિ પણ
યથાશક્તિ જ્ઞાન-ક્રિયા રૂપ મોક્ષ માર્ગનો આદર કરે ॥ અને
એજ ખરૂં રસાયણ છે

શુદ્ધ ભાવના સુક્ત ધર્મ ક્રિયા દ્વંધમા સાકર જેવી ઉજ્જવળ
શખમા દ્વંધ જેવી અને સુવર્ણમા જડેવા સાચા રત્ન જેવી મનોહર
થઈ પડે છે, અને આત્મ કલ્યાણ પણ એવી સત્ક્રિયાથીજ સાધી
જાય છે તેથી મોક્ષાર્થ સજ્જનોએ એવી સત્ક્રિયાનોજ અપ
કરવો ઉચિત છે, જેથી શીઘ્ર સ્વમોક્ષ થઈ શકે

૪૯ વૈરાગ્ય માવથી લક્ષ્મી વિગેરે ક્ષણિક પદાર્થોનો મોહ તજી દે.

અનિત્ય અને અસાર ક્ષણ વિનાશી પદાર્થોમા મોહ બા
ધીને મુગ્ધ-અજ્ઞાની હોવો મહા દુ ખી થાય છે મમતાવડે થ
યેલા મતિ ભ્રમથી મૂર્ખ બનેા અનિત્ય વસ્તુને નિત્ય, અસાર
-અશુચિ વસ્તુને સાર-શુચિ અને પરાઈ વસ્તુને પોતાની માની
તેમા મુગ્ધાઈ મરે છે જો હવેને વસ્તુ સ્વસ્થાવનુજ યથાર્થ
જ્ઞાન થાય તો જોઈ વસ્તુમા નાહક મુગ્ધાઈ મરવાનો વખત
આવેજ નહિ, માટે પ્રથમ મધ્યસ્થપણે વસ્તુ સ્વરૂપ જાણીને
વિવેકથી બાધકભૂત બાવોનો ત્યાગ કરીને કલ્યાણકારી માર્ગનુજ
ગ્રહણ કરવું જોઈયે

સંપદો જલ તરંગ વિલોલા, યૌવનં ત્રિચતુરાણિદિનાનિ॥
શારદામિવ ચચલમાયુઃ, કિં ધનૈઃ કુરુત ધર્મ મનિન્દ્યમ્-

લક્ષ્મી જળ તરંગની જેવી ચ ચળ છે, યૌવન વય શીઘ્ર
આયુ ભય છે, અને આયુષ્ય શરદ રૂતુના વાદળની જેમ આ
ત્ય ત અદ્યક્ષણ ટકે એવું છે તે અસ્થિર ધનને માટે આટલી
દોહધામ કરવાની શી જરૂર છે? આટલા અદ્ય સમયમાં બની
શકે તેટલી ત્વરાથી અહિંનાદિક શુદ્ધ નિર્દોષ ધર્મતુજ સેવન
કરવું ખાત જરૂરનું છે કેમકે સર્વ ઇચ્છિત વસ્તુ ધર્મથીજ
પ્રાપ્ત થઈ શકે છે શુદ્ધ ધર્મસેવન વિના ભવિંચમા કંઈપણ
સુખની આશા રાખવી બ્યર્થજ છે અને ધર્મ સેવનથી સર્વ પ્ર
કારનું સુખ સ્વતઃ પ્રાપ્ત થાય છે

જ્યાં મુખી જીવ સમારના મોહમય સળધમાં રચ્યો
પચ્યો રહે છે ત્યાંમુખી તે મોહ માયાના ભેરથી સમારના સ્વ
રૂપને યથાર્થ સમજ્યા વિના, સ્વહિત સાધવાને કંઈપણ શક્તિ
વાનું યઈ શકતો નથી જ્યારે જીવને સમાર સળધી દુખનો
ખરો ખ્યાલ આવે છે ત્યારેજ તેથી છટવાને કંઈક સાધનની શોધ
કરે છે, અને ભાવ્યયોગે સત્સગવડે ધર્મનું સ્વરૂપ સમજવાને
તેમજ સમજીને તેને સેવવાને તે સમર્થ થઈ શકે છે, સમારનું
સ્વરૂપ વિચારીને તેનો ખરો ખ્યાલ લાવવાને માટે જ્ઞાની પુર-
વોએ અનિત્ય, અશરણાદિક બાર ભાવનાઓ શાસ્ત્રમાં કહી છે
તેનું યથાર્થ મનન કરતા ભરત, મહેદેવી, નમિ રાજપિ, પ્રમુખ
અનેક જાણી જીવો મુક્તિપદને પામ્યા છે માટે ઉક્ત ભાવના
ઓનું સ્વરૂપ લેશ માત્ર જતાવવું અત્ર દુરસ્ત ધાર્યું છે

૧ અનિત્ય-દેહ, લક્ષ્મી અને કુટુંબ વિગેરે સર્વ સયોગિક વસ્તુઓનો વિયોગ થયા વિના રહેવાનો નથી સર્વ અતક કાળ સર્વત્ર પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે કાલને કાળનો લાય છે એમ સમજીને શીઘ્ર સ્વહિત સાધવું

૨ અશરણ-સ્વજન દેહ કે લક્ષ્મી પેકી ઠાઇપણ પરભવ જતા હવેને સહાયભૂત થઈ શકતા નથી દેહ કે કુટુંબને ગમે તેટલા પોષ્યા છતાં અતે આપણા થતા નથી સ્વાર્થી નિત્ય મિત્રની ઘેરે તે ઉપડે છેડે દે છે તેથી જુદાર મિત્રની જેવા પદમ ઉપકારી ધર્મનુજ શરણ કરવું યોગ્ય છે

૩ સંસાર-આપ આપણા કમાનુસારે સવે હવે, નર્ક, તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવ ગતિમા ગમન કરે છે, જેણે જેવું શુભાશુભ કમ જેવા ભાવથી કર્યું હોય છે, તેને તેવું શુભાશુભ ફળ તેવી રીતે ભોગવવું જ પડે ॥ વિવિધ કમ વશાત્ હવે નટવત્ વિવિધ ચોટાઓ કરે છે કર્મને વશવર્તી હવેની તેવી વિચિત્ર અવસ્થા જોઈને તત્ત્વ દૃષ્ટિ સુઝાઈ જતા નથી, કારણ કે તત્ત્વ દૃષ્ટિ પુરૂષો તેના મૂળ કારણને સારી રીતે સમજતા હોવાથી મનનું સમાધાન કરી શકે છે, અતત્ત્વ દૃષ્ટિજનો એવી રીતે મનનું સમાધાન કરી શકતા નથી, તેથીજ હુ ખમય સંસારમા પણ રવ્યા પવ્યા રહે છે

૪ એકત્વ-હવે એકલોજ આવે છે અને એકલોજ જાય છે માથે ફક્ત પુણ્ય અને પાપજ રહેવાથી હવ તદનુસારે સુખ હુ ખને પામે છે હવ જેવા જેવા કમ કરે છે, તેવા તેવાજ આ ભવમા કે પરભવમા ફળ ભોગવે છે તેમા કોઈ કંઈ પણ મિથ્યા કરી શકતું નથી છતાં આણે માફ સુધાર્યું અથવા આ

જે માફ બગાડયું એમ જીવ મુગ્ધતાથી માની બેસે છે તથા એકની ઉપર રાગ અને બીજા ઉપર દ્વેષ કરીને નાહક દુખ પેદા કરે છે, તત્ત્વથી જોતા આપણું સુધારનાર કે બગાડનાર આપણે જ છીએ

૫ અન્યત્વ-દેહ, લક્ષ્મી કે કુટુંબને આત્માની સાથે અત્યંત સબંધ નથી, ફક્ત અટપ કાળને માટે સંયોગ સબંધ થયેલો છે કે જેનો અવશ્ય વિયોગ થવાનો છે અને નિત્ય મિત્ર સમાન દેહ પણ અતે આપણું થતું નથી તો અન્યતું તો કહેવું જ શું ? વળી દેહ લક્ષ્મી વિગેરેનો અને આત્માનો સ્વભાવ ભિન્ન ભિન્ન છે દેહ, લક્ષ્મી વિગેરે જડ વસ્તુઓ છે, ત્યારે આત્મા ચૈતન્ય યુક્ત છે દેહ વિગેરે વસ્તુઓ ક્ષણ વિનાશી છે અને આત્મા તો અચળ અવિનાશી છે એમ સમજી દેહાદિક સબંધી મિથ્યા મોહ તણવે નિર્મળ જ્ઞાન, દર્શન, અને આ વિત્રાદિક આત્માની સહજ સપત્તિ સપ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

૬ અશુચિ-આ શરીર મળ મૂત્રાદિક મહા અશુચિથી ભરેલું છે પુરૂષને નવદારે અને સ્ત્રીને દ્વાદશદારે અશુચિ વહેતી રહે છે તેમજ સડનપડન અને વિવ્વસનજ જેનો ધર્મ છે એવા આ જડદેહમા કોણ વિવેકરીલ સુઝાય ? આવા અસાર અસ્થિર અને અશુચિમય દેહની ખાતર કોણ તત્ત્વદષ્ટિ પુરૂષ પાપનો પોટલો શિરપર ઉઠાવે ? આવા અશુચિમય દેહમા વિવેકી હસ તો રાચેજ નહિ, કેવળ નિર્વિવેકી-ભૂડ જેવાજ રાચી શકે, અને તેની ખાતર અનેક પાપ કરીને પણ પુરૂષ થાય

૭ આશ્રવ-હિંસા અમત્ય, અદત્ત, અપ્રહા, અને અસંતોષ

પ્રમુખ તથા વિષય કથાયાદિક સળધી સર્વ વિરૂદ્ધ ક્રિયા આત્માને સહજાનંદ મુખમા અતરાયભૂત હોવાથી આશ્રવસનાથી ઝોળખાય છે કંઈક સારા આશયથી મન, વચન, અને કાયા વડે ક્રિયા કરવાથી પુણ્યાશ્રવ અને માઠા આશયથી પાપાશ્રવ થાય છે પુણ્યાશ્રવથી કંઈક મુખની પ્રતીતિ અને પાપાશ્રવથી દુખનીજ પ્રતીતિ થાય છે સોનાની કે લોહની બેડી જેવા બંને આશ્રવોને વિવેકી પુરૂષ સંવર વડે ઊઠી શકે ॥

૮ સંવર-આવોક કે પરલોક સળધી લોભાદિ સા તણને કેવળ આત્મ કયાણાએ શુદ્ધચારિત્ર ધર્મનું સેવન કરીને આશ્રવનો અટકાવ કરવો તેનું નામ સંવર છે ગમે તેવા અનુકુળ કે પ્રતિકુળ પરીપહો સહન કરવા, પ્રવચન માતાનું યથાથ પાલન કરવું, ક્ષમાદિક દશવિધ યતિધર્મનું સેવન કરવું, મૈત્રી, મુદિત્વાદિક ભાવના ચતુષ્ટય અથવા અનિત્યાદિક પ્રસ્તુત ભાવનાનું વિવેકથી પરિશીલન કરવું, અને સામાયમદિક ચારિત્ર માગનું નિષ્કપટપણે સેવન કરવું એ સંવર સવ મુખકારી છે, એમ સમજી યથાશક્તિ તેમા ઉદ્યમ કરવો, અથવા તેવા સન્માર્ગની બનતી સહાય કે અનુમોદના કરવીજ ઉચિત ॥ સંવર યોગે ચિદ્વાતિપુત્ર દંડપ્રહારી અને કંદુરાજા જેવા નિર્ભય જીવોના પશુ કંટાણુ યથા છે સંવર વિના કદાપિ આ દુખમય સંસારનો છોગ પામી શકાય નહિ

૯ નિર્જરા-જેથી પૂર્વ મચિત કર્મનો ક્ષય કરી શકાય એટલે કે આત્માને કર્મથી જુદો પાડી મુક્ત કરી શકાય તેનું નામ નિર્જરા છે તેવી નિર્જરા સમતાયુક્ત તપ કરવાથી થાય છે ઉક્ત તપના છ બાજી અને છ અભ્યતર મળીને ૧૨ ખાર લેદ છે

વિવેકથી કરવામાં આવતો બાહ્ય તપ અભ્યંતર તપની પુષ્ટિ કરી આત્માને અત્યંત નિર્મળ કરે છે તેથી દરેક આત્માથી જનોએ તે અવશ્ય આદરવા યોગ્ય છે અનશન-ઉપવાસાદિ, ઉનોદરી-અદ્વ્ય સોજન, વૃત્તિ સંક્ષેપ-નિયમિત ભોગોપભોગ, રસ ત્યાગ-અમુક રસની ભોલુપટાનો ત્યાગ, કાયકવેશ-કેશ લોચ, આતાપનાદિ, અને સહીનતા-આસનજય પ્રમુખ એ બાહ્ય તપના ૬ છ ભેદ છે તેમજ પ્રાયશ્ચિત-પાપની આલોચના, વિનય-ગુણાનુરાગ, વૈયાવૃત્ય-સેવા ભક્તિ, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, અને કાઉસગ્ગ-દેહાદિક પરથી મૂર્ખાનો ત્યાગ એ પ્રમાણે અભ્યંતર તપના છ ભેદ મળી તપના બાર ભેદ કહ્યા છે જેમ પ્રબળ અગ્નિના તાપથી મુવર્ણની શુદ્ધિ થાય છે તેમ પૂર્વોક્ત પરમ પુરુષ પ્રણીત તપના સમ્યગ આનાધનથી આત્માની વિશુદ્ધિ થઈ શકે છે એમ સમજીને ઉક્તતપનું સેવન કરવા સાવધાન રહેવું

૧૦ લોક સ્વભાવ-ઉર્ધ્વ, અધો અને તીર્થ લોકનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રમાં જેવું કહ્યું તેવું વિચારવું પડેલા પગ કરીને અને કેટલાક દર્શને દેલેલા પુરુષની જેવી આકૃતિ સંપૂર્ણ લોકની કહેલી છે ઉર્ધ્વ લોકમાં ચરચર જ્યોતિષ્વચક, બર દેવલોક, નવ ઐવેયક, પાચ અનુત્તર વિમાન તથા સિંધશીલા રહેલી છે અધો લોકમાં વ્યંતર, વાણ્વ્યંતર, ૧૦ ભુવનપતિ, તેમજ સાત નર્દ પૃથ્વીઓ રહેલી છે, અને તીર્થ લોકમાં અસંખ્યાતા દ્વીપ તથા અસંખ્યાતા સમુદ્ર જળુદ્વીપની ફરતા વલયાકારે આવી રહેલા છે આ ભાવનાથી સમકિતની દૃઢતા થાય છે

૧૧ જોધિ દુર્લભ-ઈદ્ર કે ચક્રવર્તી જેવી સપત્તિ કરતા પછી જીવને આ સંસાર ચક્રમાં લામતા સમકિત રત્નની પ્રાપ્તિ

થવી પરમ દુર્લભ છે શુદ્ધ દેવગુરૂ અને ધર્મનુ સ્વરૂપ યથાર્થ જ્ઞાણવાધી અને જ્ઞાણીને તેને સમ્યગ્ આદરવાથીજ સમ્યક્ત્વ શુણ્ણી પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે, સમકિતવતનીજ સર્વ કરણી લેખે પડે છે-મોક્ષ મહાકળને આપે છે, એમ સમજીને મોક્ષાર્થી સજ્જનોએ પ્રથમ સમકિતનીજ ભાવના દૃઢ કરવાની જરૂર છે શમ, સવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા, અને આસ્તિકતા એ પાંચ સમકિતના ક્રેન્ટ લક્ષણ છે સમકિતવતનું જ્ઞાન યથાર્થ હોય છે તેથી તે હિતાહિત, લાભાલાભ, અને લક્ષ્યાલક્ષ્યાહિને યથાર્થ સમજે છે

૧૨ અરિહંત ભાષિત ધર્મ-રાગ, દેષ અને મોહાદિક સર્વ દોષ રહિત સર્વજ્ઞ પ્રભુની સાતિશય વાણીથી અનેક જીવોના હૃદયગત સંશયોનો ઉગ્રછેદ થઈ જાય છે અને તેથી અનેક જીવો સ્વપરહિત સાધવાને અનુમ્મ થાય છે એગત હિતકારી પ્રભુની વાણી લબ્ધ થકોરોને અમૃતથી પશુ મીઠી લાગે છે તેથી તેનો કદાપિ અભાવો થતોજ નથી પુષ્કરાવર્ત મેઘની જેવા પ્રભુના હિતોપદેશથી લબ્ધ જીવો પોતાનું ખરૂં હિત યથાર્થ સમજીને સેવી શકે છે, અને તેથીજ તેઓ મર્વ પાપ ક્રિયાનો અનુકંમે પરીહાર કરીને નિપાપ એવા મોક્ષ માર્ગનું આરાધન કરવા ઉજ્જમાળ થાય છે વિશ્વ જનોને પવિત્ર સાસનના રાગી કરવાની અપૂર્વ ભાવનાથીજ અરિહંતપણુ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, અને તેવું પરમપદ પ્રાપ્ત કરીને તે મહાત્મશાવ પૂર્વ ભાવનાનું સારું ત્રિભુવનવર્તી જનોને પવિત્ર હિતોપદેશ આપી તેમને સાક્ષાત્ સાસનના રાગી કરે છે તેથી સિદ્ધ થાય છે કે પૂર્વોક્ત સદ્ભાવના આપણી લવિષ્યની ઉન્નતિના અવધ્ય ખીજરૂપ છે

વર્તમાન કાળમાં રસાયનશાસ્ત્રીઓ પણ અનુકૂળ ભૂમિમાં વાવવા યોગ્ય ખીજ-વસ્તુઓનો વિવિધ ભાવના (સંસ્કાર) હોયને વાવી તે વડે ઇચ્છિત ફળને મેળવી શકે છે તો સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી-સર્વ શક્તિ સંપન્ન-પૂણ્યનદી પરમાત્માપ્રણીત પવિત્ર ભાવના ભાવિત જનો વ્યવસ્થાપ્ય યોગે કેમ અણીબટ ફળ મેળવી ન શકે? અવશ્ય મેળવી શકેજ ફક્ત પૂર્વોક્ત ભાવના શુદ્ધ હૃદયથીજ ભાવવી જોઈએ અને જોમ થાય તોજ તે શુદ્ધ ભાવનાના બળથી ભવ્ય છવો આ ભયકર ભવ દુખનો સર્વથા અત દરીને અક્ષય મુખને મુખે સાધી શકે

૪૨ સારભૂત એવા સદ્વિવેકનુંજ સેવન કર.

‘સદસદ્ વિવેચનં વિવેક’

સત્યાસત્યનો સમ્યગ્ વિચાર પૂર્વક નિર્ણય કરવો કે આતો તત્ત્વભૂતજ છે અને આ અતત્ત્વરૂપ છે આનો અપૂર્ણજ છે અને આ અપૂર્ણ છે આતો આદરવા યોગ્યજ છે, અને આ તજવા યોગ્ય છે આતો હિતકારીજ છે, અને આ અહિતકારી છે આણુ કાર્યજ ઉચિત છે, અને આણુ અનુચિત છે આમાજ લાભ સમાયેલો છે, આમા નથીજ અથવા ગેરલાભ છે આતો ગુણવાનજ છે અને આ નથી, અથવા દોષવાન છે આવી વસ્તુઓજ લક્ષ્ય છે અને આવી અલક્ષ્ય છે આવી વસ્તુઓજ પેય (પીવા યોગ્ય) છે અને આવી અપેય છે આવા લક્ષણવાળા છવજ હોય છે, અને આવા લક્ષણ વિનાના અજીવજ હોય

છે આતુ નામજ પુણ્ય, અને આતુ નામ તે પાપ, આતુ નામ તે આશ્રય અને આતુ નામ સ વર, આવા-પરિણામથી કર્મનો બાધ થાય છે, અને આવા પરિણામથી નિર્જરા અથવા કર્મહય મોક્ષ થાય છે આવી રીતે આત્મહિત સબધી કંઈક ભારીકતાથી અવલોકન કરતા વિવેકદીપક પ્રગટે છે જે અનાદિ અજ્ઞાન અધકારનો નાશ કરી નાખે છે અને ઘટમા સમાધિકારક જ્ઞાન પ્રકાશને વિસ્તારે ॥

અતર રાગ, દ્રેષ, અને મોહાદિક મહા વિકારોને હક્ષમા શખીને જેમ નિર્વિકારતા પ્રાપ્ત થાય તેમ મધ્યસ્થપણે વિચાર પૂર્વક વતવાથી અને સમતાભાવિત સર્વ પુરુષોના સતત સમાગમથી અનાદિ અવિવેકનો પણ અત આવે ॥ અને હિતાહિતનું યથાર્થ જ્ઞાન કરાવનાર વિવેકનો ઉદય થાય ॥ જેને વિવેકની યેવના નથી તેને તે પ્રાપ્ત પણ થતો નથી

સદ્વિવેક જાગવાથી જીવને સત્ય વસ્તુનું યથાર્થ જ્ઞાન થતા ખોટી અસત્ય વસ્તુ ઉપરથી સહેજે અભાવ અરૂચિ પેદા થાય છે અને તેમ થવાથી સાચી વસ્તુ ઉપર જોઈએ તેવી રૂચિ, પ્રીતિ અને શ્રદ્ધા જાગવાથી તેનો સચોટ સ્વીકાર થઈ શકે છે, અભ્યાસ અભ્યાસને વધારેજ ॥ તેથી વિવેકવત આગળ ઉપર શુણ્ણમા સારો વધી શકે છે વિવેકશૂન્યને જોવો સભવજ નથી માટે પ્રથમ રાગદ્રેષાદિક અતરવિકારોને હક્ષવી મધ્યસ્થતાદિક શુણ્ણનો અભ્યાસ કરીને આત્માર્થીજનોએ વિવેક જગાવવાની જરૂર છે, શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજજીએ યથાર્થ કહ્યું છે કે રવિ દુલ્લે તીજો નયન, અતર ભાવિ પ્રકાશ, કરો ધન્ધ સખ પરિહરી, એક વિવેક અભ્યાસ અતરમા પ્રકાશ

કરીને પોતાની શુભ સંપત્તિને પ્રગટ બતાવનાર વિવેક બીજો સૂર્ય અને ત્રીજો લોચન છે એમ સમજીને શાણા જનોએ ઓર ઉપાધિને તણીને એક વિવેકનોજ અભ્યાસ કરવો ઉચિત છે વિવેકથી સર્વ શુભની સહજ પ્રાપ્તિ થશે, પણ પ્રથમ અવિવેકના કારણે સદતર દૂર કરવા ભેધયે

૪૩ ધર્મરૂપી સંબલ વને તેટલું સાથે લઈ લે.

જીવને ભવાતર જતા કોઇ પણ પરમાર્થથી સહાયભૂત હોય તો તે કેવળ ધર્મજ છે અને તેથી દરેક કલ્યાણ-અર્થો એ તે અવશ્ય આરાધવા યોગ્યજ છે ઉક્ત ધર્મ સાક્ષાત્ કરવાથી, કરાવવાથી કે અનુમોદવાથી આરાધી શકાય છે, પરંતુ શક્તિ છતાં તેની ઉપેક્ષા કરવાથી અથવા ગમે તેવા કલ્પિત કારણો વડે તેની મર્યાદા ઉલ્લંઘવાથી વિરાધના થાય છે

જેમ દૂર ગામાતર જતા કેહના નિર્વાહ માટે પ્રથમથીજ જ્ઞાતાની સગવડ કરી રાખવામા આવે છે તેમ ભવાતર જતા જીવે જરૂર ધર્મ સંબલ પ્રથમથીજ તૈયાર કરી રાખવું ભેધયે ધર્મ સંબલ વિના જીવને ભવાતરમા ભારે વિપત્તિ સહન કરવી પડે છે અને ધર્મ સંબલ વડે સુખે સમાધિયે સર્વ સંપત્તિ સાધી શકાય છે

આ ભય કર ભવાટવીમા શુદ્ધાચર્ય સુક્ત કરેલો ધર્મ એક ઉત્તમોત્તમ લોભિયા તરીકે ભારે ઉપયોગી થાય છે ચાલતે તે હેમકુશળે મોક્ષ નગરે પહોંચાડી દે છે

અહિંસા (સ્વચ્છ હૃદયે કોઈના પ્રાણ નહિ લેવારૂપ ક્રિયા),

સત્ય (હિત મિત અને પ્રિય બાપણ), અસ્તેય (અનીતિથી
 કોઈનું કંઈપણ હંરણ નહિ કરવા રૂપ પ્રમાણિકતા), બ્રહ્મચર્ય
 (વિપય વ્યાવૃત્તિરૂપ સદાચાર), અને અસંગતા મૂર્ધારહિત-
 પણ, સહજ સતોષ, (નિરપૃહતા) વિગેરે સદ્વર્તોનું સારી
 રીતે સેવન કરવાથી સંગતિની અવગથ પ્રાપ્તિ થાય ॥ એમ
 સર્વ શાસ્ત્રકારો એકે અવાજે કહે છે આ શિવાય ‘ અહિંસા
 પરમેશ્વરમ્ ’ એ સુદ્રોલેખ ખાસ લક્ષમા સખીને, માસ,
 મહિસા, મધ, માખણ, મૃવક-મૂળાદિક ભૂમિકંઠ રિગણ વિગણ
 આદિક કામોદીપક અને બહુબીજ ફળ તથા સનિયોજન વિગેરે
 અનેક અલક્ષ્ય વસ્તુઓનું પણ શાસ્ત્રકારોએ વર્જન કરવા ભાર
 હાથે કહ્યું છે આ પ્રમાણે અહિંસાદિક મહા વર્તોને પુષ્ટિકારી
 જે જે નિયમાવળી શાસ્ત્રમંદોએ ધમની વૃદ્ધિ માટે બતાવી છે,
 તે તે લક્ષમા લઈને દરેક ધમાવલળી સજ્જનોએ તેનો યથા
 શક્તિ અમલ કરવો ખાસ અગત્યનો છે કેમકે યથાશક્તિ ય-
 તનીય શુભે-સ્વપર હિતકારી શુભ કાયમા હતી શક્તિ નહિ
 ગોપવતા યથાશક્તિ યત્ન કરવો એ આપણી ફરજજ છે

**૪૪ મનુષ્યભવ ફરી ફરી મળવો મુઠકેલ છે,
 એમ સમજો ઝીઘ્ર સ્વહિત સાધી લે.**

મનુષ્યભવની દુલભતા એટલા માટે સ્વીકારવામા આવી
 ॥ કે તે વીના કોઈ પણ બીજી ગતિમા સમ્યગ્ જ્ઞાન-ક્રિયાનું
 અથવા સમ્યગ્ દર્શન, જ્ઞાન અને આરિત્વ રૂપી રત્નત્રયોનું યથાર્થ

આરાધન કરીને કોઈ પણ જીવ કદાપિ પણ તે જ ભવમા સર્વ ઘાતિ-અઘાતિ કર્મનો સર્વથા અત કરીને અણ્ય અવિનાશી એવું મોક્ષસુખ સાધવાને સમર્થ થઈ શકે નહિ, અને તેથી જ આવો મનુષ્ય ભવ દેવને પણ દુર્લભ કહ્યો છે અર્થાત્ સમ્યક્ દૃષ્ટિ દેવો પણ મોક્ષ ગતિના દ્વારરૂપ મનુષ્ય ભવની ઇચ્છા કરે છે અને તેવો માનવ ભવ ખમીને તેને સાર્યક કરવા સમજમા આવ્યા બાદ બનતો પ્રયત્ન પણ કરે છે

તેવો માનવભવ સાક્ષાત્ પામીને મોક્ષાર્થી જનોએ મોક્ષ સાધનમા ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ કરવો યોગ્ય નથી પ્રમાદજ પ્રાણીયોનો કટ્ટામા કટ્ટો દુશ્મન છે, જેથી લોકો પ્રાપ્ત સામગ્રીને પણ નિષ્ફળ કરી નાખે છે

પ્રમાદને પરવશ પડી જે લોકો માનવભવને નિષ્ફળ કરે છે તેમને આ મ સાર ચક્રમા પરિભ્રમણ કરતા તે પુન પ્રાપ્ત થયો અતિ દુર્લભ છે

આથીજ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા આ માનવભવ દશ દૃષ્ટાંતે દુર્લભ કહ્યો છે એટલુંજ નહિ પણ ભગવાન્ શ્રી વીરપ્રભુએ પોતાના મુખ્ય શિષ્ય શ્રી ગાતમ ગણધરને સંબોધીને પ્રગટ રીતે કહ્યું કે 'એક ક્ષણમાત્ર પણ પ્રમાદ નહિ કરવો'—આ વાક્ય કેટલું ઘણું અર્થસૂચક છે ? તેનાથી આપણને કેટલો બધો બોધ લેવાનો છે ? હતા જો આપણે સુખશીલ થઈને પ્રમાદાચરણ તજશું નહિ તો છેવટ આપણને કેટલું ઘણું શોચવું પડશે ? તેનો ખ્યાલ પણ આવવો અત્યારે મુશ્કેલ છે

જ્ઞાની પુરુષો યથાર્થ કહે કે ક્ષણિક સુખને માટે લાખા કાળનું સુખ ને જોઈને નહિ પણ પ્રમાદને

વશ પડેલા પ્રાણીઓ એમજ કરે છે

‘ક્ષાણુ લાખેણો જાય’-આ અમૃત્ય માનવભવનો વખત એણે શુભાવવાનો નથી સાચા સુકૃતોવડે તે સીધા સદ્ગ કરી લેવાનો છે

ધર્મહીન માનવનો ભવ નિષ્ફળ જાય છે અને ધર્મ યુક્તને તે સદ્ગ થાય છે. ધર્મહીન માણસે ભવાન્તરમા ભારે દુખના ભાગી થાય છે, અને ધર્મવૃક્ત માણસો અણપ મુખના અધિ કરી થઈ શકે છે. ‘દેહે દુખ મહારૂઢ’-સ્વાધીનપણે જાતમ કંઈપણને માટે દેહનુ દમન કરવું બહુ હિતકારી છે, અન્યથા પરાધીનપણે તો દમાવું જ પડશે, અને એમ કરતા પણ અલીપ મુખની પ્રાપ્તિ થઈ શકશે નહિ. સ્વાધીનપણે તો દેહને દમ વાધી થયેલ મુખ મળી શકશે. ‘દેહસ્ય સાર વ્રત ધારણુ ચ’-યથાશક્તિ સદ્વ્રત ધારણ કરવાથીજ આ માનવદેહની સાર્થકતા શાસ્ત્રકાર સ્વીકારે છે, તે વિના તો ‘અજાગડ સ્તનસ્યેવ, તસ્ય જન્મ નિરર્થકમ્’-જકરીના ગજામાના આચળની પેઠે તેનો જન્મ માત્ર નિરર્થકજ છે. જેઓ કેવળ વિષયકષાયાદિ પ્રમાદને વશ થઈ પોતાનો માનવભવ વ્યર્થ શુમારે છે, તેઓ સોનાના ઘાળમા કરતૂરીને બદલે ધણ ભરે છે, અમૃતનુ પાન કરવાને બદલે તેના વડે પાદચોથ કરે છે, શ્રેષ્ઠ હાથીની પાસે લોકડો વહારે છે, અને ચિન્તામણિરત્નને દાગડને હિડાડવા માટે હાથ માંથી ફેંકી દે છે-આવી મૂખાઈ કરે છે વળી જે સ્વચ્છદ વર્તનથી દાણિક મુખને માટે અમૃત્ય માનવભવને હારે છે તે મધ્ય દરિયામા એક ફલકને માટે તારક વહાણને ભાગી નાખે છે, એક ખીંટીને માટે આખા મહેલને પાડી નાખે છે, અને એક

પુરુષાર્થવતજ સત્ય ધર્મનું ચોપન મા હોહન કરીને તેનું
યથાર્થ સેવન કરી શકે છે પુરુષાર્થહીન લોકો તો અધઘ્રદ્વાથી
કેવળ જૂની રૂઢીને અનુસરીનેજ આલવાવાળા હોય છે, તેથી
તેમા કંઈ વિશેષ લાભ મેળવી શકતા નથી પુરુષાર્થ વિના કોઈ
પણ કાર્ય પરિપૂર્ણ થઈ શકતું નથી પૂર્વોક્ત પાત્રે પ્રકારના પ્ર
માદને તણને સાવધાનપણે સ્વપરહિત સાધનારજ પુરુષાર્થવત
કહેવાય છે અને ઉક્ત પ્રમાદને પરાધીન થઈ પડેલા લોકો પુરુ
ષાર્થહીન કહેવાય છે

પુરુષાર્થજ માણસનું ખરૂં જીવન છે, તેથી પુરુષાર્થહીન
માણસ પણ સમાનજ છે પુરુષાર્થહીન, મનુષ્યસ્વ પામીને ઉ
લટુ લેવાનું હેતુ કરે છે

પુરુષાર્થવત પોતાના પવિત્ર વર્તનથી આ જુલોકમા પણ
દેવી જીવન જીવીને અતે અક્ષય સુખના અધિકારી થાય છે

આપણે ધારીએ તો પૂર્વોક્ત પ્રમાદને તણ ખરો પુરુષાર્થ
ધારી આપણા પ્રમાદી બધુઓને પણ પુરુષાર્થવત કરી શકીએ
પણ તે સ્વદૃષ્ટાંતથીજ સાક્ષાત્ રહેણીએ રહેવાથીજ, નહિ કે કેવળ
હુખી કહેણી માત્રથી

આપણે ધારીએ તો આપણે પોતેજ સત્ય પુરુષાર્થથી અ
રિહત સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય કે સાધુપદને સાક્ષાત્ પામી
શકીએ, તેમજ તેવી પવિત્ર પદવી પામીને અથ અધિકારી જી
વોને તેવાજ કરી શકીએ જે જે પૂર્વોક્ત પવિત્ર પદવીને પ્રાપ્ત
થયા છે તે તે સર્વ સત્ય પુરુષાર્થને સાધીનેજ, તો આપણે પણ પુરુ
ષાર્થવતે તેવા કેમ થઈ શકીએ નહિ ? પુરુષાર્થવતેજ પૂર્વે અનેક
સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, અને શ્રાવિકાઓ પ્રસિદ્ધિમા આવ્યા છે તેથી

પૂર્વોક્ત પ્રમાદરહિત થઇને સ્વ સ્વ કર્તવ્ય કર્મ કરવાને સાવધાન રહેલુ એજ આત્મ ઉન્નતિને માટે પ્રથમ આવશ્યક છે એજ ખરો ધર્મ છે અને એજ સત્ય સાધન છે

એવા અપ્રમત પુરુષાર્થવત પુરુષોજ ખરેખર સ્વપરહિત સાધી શકે છે, પણ પ્રમાદશીલ એવા પુરુષાર્થહીન જનો કંઈ હિત સાધી શકતા નથી

પુરુષાર્થવત ગૃહસ્થ પોતાનુ ગૃહતત્ર ન્યાય ખીતિને અનુમરી પ્રમાણિકપણેજ ચલાવે છે ત્યારે પુરુષાર્થહીન તથા વિ-રુદ્ધવર્તી અપ્રમાણિક પણેજ ચલાવે છે પુરુષાર્થવત સુખ કુખમા સમલાવે રહે છે, ત્યારે પુરુષાર્થહીન હર્ષ વિપાદ ધારે છે પુરુષાર્થવત હિ મતથી અને શદ્ધાથી વિપત્તિની સામા થઈ લગ્યાર પણ સ્વધર્મકર્તવ્યથી ચૂકતા નથી, પણ પુરુષાર્થહીન તે તેવે વખતે હીનતા ધારણ કરીને કતવ્યમણ ચાય છે પુરુષાર્થહીન કર્તવ્યકર્મનો અનાદર કરીને સુખશીલ થઈ, અર્થ થા કામનોજ આદર કરે છે, ત્યારે પુરુષાર્થવત તે ગમે તેવા સયોગોમા પ્રમાદરહિત ધર્મનેજ પ્રધાન પદ આપે છે

પુરુષાર્થવત સાધુજ અહિ સા સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અસંગતાદિકે મહામતોને અખડ અતિચારરહિત પાળીને સ્વ ચારિત્રને ઉત્ત્વળ કરે છે ત્યારે પુરુષાર્થહીન સાધુ તેવા મહામત લઈને સ્વચ્છદ વર્તનથી તેમને ખડી-વિરાધી સ્વચારિત્રને કલકિત કરી અતે અધો ગતિનાજ સાગી થાય છે

પુરુષાર્થવત સાધુજ વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહને નિરપ્ત હતાથી અખડ પાળી નાના પ્રકારની લબ્ધિઓને ખેદા કરે છે, પણ તેનો કદાપિ ગેરહિપયોગ કરતા નથી પુરુષાર્થહીનમા

પુરુષાર્થવતજ સત્ય ધર્મનુ શોધન આ ઠોઠન કરીને તેનુ ચથાર્ય સેવન કરી શકે છે પુરુષાર્થહીન લોકો તો અધઘડાથી દેવળ બૂની રૂઢીને અનુમરીનેજ આલવાવાળા હોય છે, તેથી તેમા કંઈ વિશેષ લાભ મેળવી શકતા નથી પુરુષાર્થ વિના ઠોઠ પણ કાચ પરિણ્ણ થઈ શકતુ નથી પૂર્વોક્ત પાચે પ્રકારના પ્ર માદને તલને સાવધાનપણે સ્વપરહિત આધનારજ પુરુષાર્થવત કહેવાય છે અને ઉક્ત પ્રમાદને પરાધીન થઇ પડેલા લોકો પુરુષાર્થહીન કહેવાય છે

પુરુષાર્થજ માણસનુ ખરૂં જીવન છે, તેથી પુરુષાર્થહીન માણસ પશુ સમાનજ છે પુરુષાર્થહીન, મનુષ્યભવ પામીને ઉ લડુ લેવાનુ દેણુ કરે છે

પુરુષાર્થવત પોતાના પવિત્ર વર્તનથી આ બૂલોકમા પણ દેવી જીવન જીવીને અ તે અક્ષય સુખના અધિકારી થાય છે

આપણે ધારીયે તો પૂર્વોક્ત પ્રમાદને તલ ખરે પુરુષાર્થ ધારી આપણા પ્રમાદી બધુઓને પણ પુરુષાર્થવત કરી શકીયે પણ તે સ્વદૃષ્ટાતથીજ સાક્ષાત્ રહેણીએ રહેવાથીજ, નહિ કે દેવળ હુખી કહેણી માત્રથી

આપણે ધારીયે તે આપણે પોતેજ સત્ય પુરુષાર્થથી અ રિહત મિદ્ધ, આચાર, ઉપાધ્યાય કે સાધુપદને સાક્ષાત્ પામી શકીયે, તેમજ તેવી પવિત્ર પદવી પામીને અ ય અધિકારી જી વોને તેવાજ કરી શકીયે જે જે પૂર્વોક્ત પવિત્ર પદવીને પ્રાપ્ત થયા છે તે તે સર્વ સત્ય પુરુષાર્થને સાધીનેજ, તો આપણે પણ પુરુષાર્થવતે તેવા કેમ થઈ શકીયે નહિ ? પુરુષાર્થવતેજ પૂર્વે અનેક સાધુ, સાધ્વી, શાવક, અને આવિષ્ણો પ્રસિદ્ધિમા આગ્યા છે તેથી

નહિ કરતા તે દુ ખ ઉપરજ રોષ કરે છે અને ઝેમ કરવાથી કંઈ સુખ તો મળતુ નથી પણ ઉલટુ દુ ખજ વૃદ્ધિ પામે છે

સવજ્ઞ-સર્વદર્શી ભગવાન્ કહે છે કે કોઈ કોઈનુ ખગાડતું કે સુધારતુ નથી બીજા તો કેવળ નિમિત્ત માત્રજ છે પોતેજ કરેલા કર્મોનુસારે પ્રાણી દુ ખ સુખને પામે છે તેમા અન્ય ઉપર અજ્ઞાનપણે આરોપ મૂકવો મિથ્યા છે ઝેમ સમજીને ખરા પુરુષાર્થવત પુરુષો પ્રાપ્ત દુ ખના મૂળ કારણભૂત કર્મને લક્ષમા શખીને તેનેજ નિર્મૂળ કરવા પ્રયત્ન કરે છે, અને તેજ સુકત છે, છતા હાયર અજ્ઞાની માણસો તેમ કરી શકતા નથી

પુરુષાર્થવત શ્રી પુરુષજ પરમાર્થભૂત એવા મોક્ષ માર્ગને સાધી શકે છે અને ધર્મ એજ ખરા પુરુષાર્થ છે, ઝેમ સમજી મોક્ષાર્થી જનોએ સર્વજ્ઞભાવિત ધર્મનુ યથાશક્તિ આરાધન કરવા અવશ્ય ઉજમાળ રહેવુ સુકત છે

પૂર્વ પુણ્યયોગે મનુષ્યભવાદિક શુભ સામગ્રીને પામીને અને સ્વશુભાદિકનો વિશિષ્ટ યોગ પામીને જે સ્વહિત સાધી લેવાની ઉપેક્ષા કરે છે તેના પાછળથી કેવા હાલ થશે ? તે સબધી શ્રી ધનેશ્વરસુરી મહારાજ શ્રી શત્રુજય મહારામ્ભમા આ પ્રમાણે કહે છે —

ધર્મેણાધિગતૈશ્વર્યો, ધર્મમેવ નિહન્તિ ય. ॥

કથં શુભાયતિ ભાવી, સ સ્વામિદ્રોહપાતકી ॥ ૧ ॥

ધર્મના પ્રભાવેજ સર્વ કષ્ટદાને પામ્યા છતા જે નરાધમ મનનાજ દોષ કરે છે તેરવામિદ્રોહી પાપી ભવિ યમા કેની રીતે સુખી થઈ શકશે ? આ ભવમા પણ અત્યંત હિતકારી ધર્મની રૂપાથીજ સર્વ સાહેબી પામીને જે તેજ પરોપકારી ધર્મને

તેથી વિપરીતજ બોવામા આવશે

પુરુષાર્થવત સાધુજ સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ક્રિયાની ચચાચોગ્ય સહાયથી રત્નત્રયીનુ આત્મધન કરીને અલ્પ કાળમા જ ક્ષય અવિનાશી પદને પામે છે અને પુરુષાર્થહીન સાધુ તો મોક્ષના સાધનભૂત જ્ઞાનક્રિયામાના કોઇની ઈચ્છાનુસાર ઉપેક્ષા કરી રત્નત્રયીને વિસધી પૂર્વોક્ત પ્રમાદને પરવશ પડી દીર્ઘકાળ સ સાર પરિશ્રમણુજ કરે ॥

સત્ય પુરુષાર્થવત સાધુજ છિદ્રરહિત પ્રવહણુની પેરે આ સ સારસમુદ્રને સુખે તરી જઇ સ્વપરનો ઉદ્ધાર કરી શકે છે પુરુષાર્થહીન તો પથ્થરની પેરે સ્વપરને ડૂબાવેજ છે

કોઇપણ મોક્ષાર્થીએ પૂર્વોક્ત પુરુષાર્થવત પુરુષોનોજ આશય કરવો ચોગ્ય ॥ કેમકે તેથી એવો પુરુષાર્થ પામવો સુલભ થઇ પડે છે

પુરુષાર્થવત પુરુષની વૃત્તિ સિદ્ધની જેવી અને પુરુષાર્થહીનની વૃત્તિ ત્યાનની જેવીજ હોય છે પહેલાની વૃત્તિ ઉંચી અને બીજાની કેવળ નીચી હોય છે

પુરુષાર્થવત ગમે તેવી વિષમ સ્થિતિમા પણ સિદ્ધની જેમ સ્વ ઈષ્ટ કામ સાધે છે પણ પુરુષાર્થહીન તેમ કદાપિ કરી શકતોજ નથી સિદ્ધને કોઇએ બાણ માર્યું હોય તો તે તેનુ ઉત્પત્તિ સ્થાન ચોધીને તેનેજ મારે ॥ પરંતુ ત્યાન તો તેને મારવામા આવેલા પાનાણુ વિગેરેનેજ કાટવા (કરડવા) જાય છે

એવી રીતે કઇપણ દુષ્ટ ઉત્પન્ન થતા પુરુષાર્થવત તેનુ ખરૂં કારણ તપાસીને તે કારણનેજ દૂર કરે છે ત્યારે પુરુષાર્થહીન-કાયર માણસ તો તેની કઇપણ આગળ પાછળ તપાસ

સુમતિ અને ચારિત્રરાજનો સુખદાયક સંવાદ.

પ્રેક્ષક ભાઈયો અને બહેનો ! આજે હું તમને એક અતિબોધદાયક સંવાદ સંભળાવવા ઇચ્છુ છું તેથી પ્રથમ તેમાં ખામ ઉદ્દેશ કરાએલા પાત્રોની તમને કંઈક વિશેષ સમજ આપવી હરસ્ત ધારૂ છું અને આશા સખુ છું કે તે સર્વ વાત તમે લક્ષ્યમાં રાખી તેમથી એક ઉત્તમ પ્રકારનો બોધ થઈ જાય.

એકાન્ત હિતબુદ્ધિની પ્રેરણાને તમને આ બોધદાયક પ્રબંધ સંભળાવવા માગી ખાસ ઉત્ક્રાંધ ધઈ આવી છે તે કંઈક તમારા ભાગ્યની જ લાલી નિશાની હોય એમ હું માનુ છું હવે હું સુદાની વાત તમને જણાવુ છું દરેક આત્માને પોતાના સાગ નરસા ચરિત્ર (આચરણ) ના પ્રમાણમાં મતિનું તારતમ્ય હોયજ છે, છતાં સામાન્ય રીતે સારા ચરિત્રવાળાને સુખ્યતાએ સુમતિનો અને માદા આચરણવાળાને સુખ્યતાએ ક્રુમતિનોજ સંગ હોય એમ મનાય છે તેથી તેમનો અરમખરસ પ્રસંગવગાત્ સંવાદ થયાજ કરે છે તેની છદ્દાસુ ભાઈ બહેનોને કંઈક જાણી આપવાની બુદ્ધિવીર્ય ક્ષયોપશ્ચમાનુસારે આ ઉદ્દેશ ધકયો છે વીતસંગ પ્રભુના પવિત્ર વચનાનુસારે વિવેકચુકત વર્તન કરનાર સત્ચારિત્રપાત્ર પુરુષ જગત્માં એક મહાત્માજી થઈ પશુ અધિક પૂજ્ય મનાય છે, તેથી તેવા ચારિત્રવંતને સત્ (સાચા) ચારિત્રતાજ કહેવામાં કંઈપણ બાધ આવતો નથી પણ જેઓ વીતસંગ વચનથી વિરુદ્ધ વર્તન ચલાવીને દલ વૃત્તિથી સ્વદોષ બોધવવા માટે લોકમાં પૂનવામનાના માટે તથા સ્વર્ગારવ વધારવા માટે અહોનિશ મથન કરી જગત્માં ચારિત્રવંત કહેવડાવવાનો દાવો રાખે છે તેઓ તે કેવળ નામનાજ

ધ્વસ કરવામા આવશે તો સ્વામીદ્રોહ કરનાર તે નીચ પાપીનું
કહ્યાણુ પછી શી રીતે યદ્ય શક્યે ? ખડ જોતા જોવા પાપી
ધર્મ દ્રોહીનું ભવિષ્ય સુધરવું ખરેખર હુ શક્યજ ॥

જે માણસને આવા હૃદયવેધક શાસ્ત્રવચનોથી પોતાના
કરેલા પાપોનો પુરેપુરો પચાતાપ થાય છે અને ફરી જોવા પાપ
નહિ કરવાની પવિત્ર બુદ્ધિથી સદગુરુ સમીપે પ્રાયશ્ચિત (કરેલા
પાપોની શુદ્ધિ) કરવા ઇચ્છા થાય ॥ જોવા પણ યોગ્ય જીવ
ઉપર કૃપાળુ ધર્મ મહારાજ જરૂર કૃપાકટાક્ષ કરે છે એટલે
જોવા જીવોનો પણ ઉદ્ધાર આની રીતે યદ્ય શકે ॥

પરંતુ પાપ કરીને ખુશી થનારા, અથવા લોકરજનને
માટે ફક્ત મોટેથીજ બળાપો કરનારા અથવા કપટરચનાથી
સ્વદોષને છુપાવનારા જોવા અયોગ્ય અને દભીજનો ઉપર શુણ્ણ
અને શુણ્ણ પક્ષપાતી ધર્મ મહારાજની મહેરબાની ભવિષ્યકાળમા
પણ કદાપિ હોઈ શકેજ નહિ

એમ સમજી નીચ નાદન, અને નિર્વજ્રજ જોવા નાલા
ચક્ર જનોની સગતિ તથા તેમના અનર્થકારી આચાર વિચારને
તણ દઇને, ઉદાર, દયાળુ, અને લક્ષ્મણુ જોવા સુપાત્રનીજ
સગત અથવા તેમના હિતકારી આચાર વિચારને આદરી આપણે
પરમ ઉપકારી ધર્મ મહારાજની કૃપાથી પ્રાપ્ત કરેલ સર્વ શુભ
સામગ્રીની સફળતા કરી શકીએ એવો સત્પુરુષાર્થ તેવવો એજ
આપણુ મુખ્ય કર્તવ્ય છે સર્વ પ્રમાદરહિત સત્પુરુષાર્થ ઉ
પરજ આપણી, આપણા સધર્મીઓની, તેમજ સમન્તજનોની
ખરી ઉન્નતિનો આધાર છે એ વાત ખુબ લક્ષમા રાખીનેજ
આપણુ જ્યવહારત ન ચલાવવું યોગ્ય છે ઇત્યલમ

ચીને તેવી ઇચ્છા છતાં આપને જોકાન્તે કહેવાની મને જોઇએ તેવી તકજ મળી શકી નથી ?

ચારિત્ર—આજ સુધી કહેવાની પ્રબળ ઇચ્છા છતાં કેમ તક ન મળી શકી ? તેનું કારણ હવે સકોચ રાખ્યા વિના કહે હું તારી ઉપર પ્રસન્ન છું

સુમતિ—આપ મારા સ્વામીનાથ મારી ઉપર મુપ્રસન્ન થયા છે તેથી હું મારૂં અહોભાગ્ય માનું છું આપની તેવી પ્રસન્નતા સદા બની રહે તેમ ખરા જીગરથી ઇચ્છું છું, પણ સચુ કારણ કહેતા મન સકોચાય છે

ચારિત્ર—સુદરી ! જરાયે સકોચ રાખ્યા વિના ખરૂં કારણ હોય તે કહીદે

સુમતિ—આજ સુધી આપ લાભો વખત થયા મારી ઉપેક્ષા કરીને 'મારી સપત્ની (શોક્ય) કુમતિનેજ' વશ પડ્યા હતા, એ વાત શું આપ આટલામા વિસરી ગયા કે જેથી મારે મોઢે તેનું કારણ કહેવડવો છે ?

ચારિત્ર—સુમતિ ! તારા સ્થાયી સમાગમ વિના સર્વ મેઘ કુમતિ વશ પડીને ખુવાર થાય છે તે તો તને સુવિદિતજ છે.

સુમતિ—હા, પણ આપે તો ચારિત્ર નામ ધારીને અને દુનિયામા પણ જેવોને તેવો દમામ રાખીને મારી વિગોવણા કરી તેનું કેમ ?

ચારિત્ર—સુદરી ! તું જે કહે છે તે સત્ય છે, મારી દાંભિક વૃત્તિને સંભારતાજ હવે તો મને શરમ આવે છે પણ જો તારો સમાગમ થયો ન હોતતો શું બહીયે મારા શાએ હાલ થાત, હશે પાછી તેવી જૂઠ ન થાય માટે અને તારો

મહારાજ કહેવાય છે એવા દશી ચારિત્રરાજને હોળીના રાજ
 ઇંદોળની ઉપમા થતી શકે છે આવી હલકી પાયરીએ પોતાની
 કુટિલતાથી ઉતરવા કરતા સરલતાથી સત્ ચારિત્રરાજના સેવક થઈ
 રહેવામાજ ખરી મજા છે કેમકે 'સિદ્ધિ સ્થાદ્ રૂપુભૂતસ્ય'
 એવા આગમ વચનથી સર્વ દલરહિત-રૂપુ-સરવ પુરૂષનીજ
 સિદ્ધિ થાય છે આવી સિદ્ધાંતની વાતને ખાસ લક્ષમા રાખીને
 જગત્ પ્રસિદ્ધ સ્વ સ્વામી ચારિત્રરાજની આગળ ઉપર વિહંગના
 ન થાય એવા પવિત્ર દેશથી સુમતિ, ચારિત્રરાજને સખો-
 ધન કરે છે

સુમતિ—સ્વામીનાથ ! હું આપને લજ્જાથી કંઈ હિતકારી
 વાત પણ કહી શકતી નથી તોપણ આજે નમ્રપણે કંઈક કહેવા
 ધારૂ છું તેથી આપ જોડું નહિ લગાડતા સાર થકી મને ઉપ
 કૃત કરશે, એવી મારા અંતરની ઈચ્છાપૂર્વક કરેલી પ્રાર્થના
 સ્વીકારી મને પ્રસન્નોપાત બે બોલ બોલવાની રજા આપશે ?

ચારિત્રરાજ—અહો સુમતિ ! માતથી આટલો અંતર તખ
 વાત કંઈ કારણ નથી, તારે કહેવું હોયતો સુખેથી કહે, સાચી
 અને હિતકારી વાત કહેતા કેનો દિવસ ક્યો ? કે ઉલટી
 રીત અઠાવશે ?

સુમતિ—સ્વામીનાથ ! હવે મને કાંઈક હિમ્મત આવી છે
 તેથી મારા મનની વાત કહેવાને કંઈક ભાગ્યશાળી થઈ શકીશ.
 નહિતો—તો—

ચારિત્રરાજ—તું આજ સુધી કહેવાનો કેમ વિલગ કરી
 રહી હતી ?

સુમતિ—સ્વામીજી ! સાચું કહું છું કે મારા અંતરમા જે

માત્રથી વિમુખ કર્યા ન હોત તો આપે ક્યારનાએ મારી સન્મુખ ભેઠ મને આવકાઠ આવ્યો હોત, પણ મારી શોક્ય સ્વામિનપણે એમ થવા દેજ કેમ ?

ચારિત્ર—મુમતિ ! તું નો તારી કુચીનતાને ઉચિતજ કહે છે પણ વાક માત્ર મારેજ છે કેમકે મારૂં મન જો મારે હાથ દોય તો કુમતિ આપડી શુ કરી શકે ? હું પોતેજ પ્રમાદશીલ હોવાથી કુમતિને વશ પડી રહ્યા હતો.

મુમતિ—સાહેબ મહીમલામત રહો ! હવે આપે આપની ગતિ ભણી તેથી ફરી હું ઇચ્છુ છું કે આપ કુમતિના કળભમાં આવશો નહિ.

ચારિત્ર—હવે તો મેં તેણીને દેશવટો દેવાનોજ નિશ્ચય કર્યો છે.

મુમતિ—કુમતિની ગતિ એવી વિચિત્ર છે કે તે ગમેલાથી ગમે તેવી રીતે અંતરમા પેળી છુવડી ડાકણની જેમ છુવડુ ભેખમ કરે છે મોટા યોગીજનોને પણ લાગ ભેઠને હોય છે અને અમરકારી આત્માને તો ક્ષણવારમા ઉથલાવીને ઉધો વાળે છે આવી તેની દુટીલતા જગ ભહર છે, મારે ક્ષણવાર પણ તેનો વિશ્વાસ કરવો ઉચિત નથીજ.

ચારિત્ર—પ્રિયે ! તેણીને તિલાંજલિ દેવાનો મારો સંપૂર્ણ વિચાર છે, પણ તે પુન મને હળી ન શકે એવા સમર્થ ઉપાય તું ભણતી હોય તે મને કહે કે જેનો અભ્યાસ કરીને હું પુન તેણીના પાપી પાશમા ગાવી શકુ નહિ, કેમકે જેમ તું કહે છે તેમ પ્રતીત છે કે કુમતિનો સ્વભાવ કુટીલ છે.

મુમતિ—જે કહેવાની મારી ઇચ્છાજ હતી તેજ આજતની

સમાગમ સ્થાયી જન્યો રહેશે તો હું મારૂં અહો ભાગ્ય માનીશ હવે તારે જે કાંઈ હિતકારી વાત કહેવી હોય તે ખુબે મનથી કહે બહાણી ! સાચી વાત કહેતાં કંઈ પણ સકોચ રાખીશ નહિ
 સુમતિ—આપનાથી આરે પ્રમજે આતરો કે સકોચ રાખવો તેને તો હવે હું સ્વામીદ્રોહ કે આત્મદ્રોહજ લેખુ છું વધારે શું કહું !

ચારિત્ર—સુમતિ ! થોડા વખતના પરિચયથી પણ મને તારા સરસ સ્વભાવની ખાતરી થયેલી છે કે તું જે કંઈ કહીશ તે એકાત હિતમશેજ હશે તેની સત્યતાને માટે મને સંદેહ નથી, તેથી તારૂં ખરૂં મતબ્ધ કહે

સુમતિ—મેં આજ સુધી આપની સેવાબલવચનો લાભ મેળવ્યોજ નથી તેને માટે શોયુ છું પણ હવે ખરી સેવા બલવવાની સોનેરી તક હાથ આવેલી જાણી મનમા ઘણોજ હર્ષ થાય છે તે આપને પ્રથમ જણાવુ છું

ચારિત્ર—મારીજ કસૂરથી કટોકે ઉપેક્ષાથીજ તું મારાથી આજ સુધી દૂર રહી અને તેથીજ તું મને સવળે રસ્તે ઠોરવાની તક ન સાધી શકી તેમા તારો તો તલમાત્ર પણ વાક નથી વાક માત્ર મારા નમીજનોજ છે કે જેથી હું છતી સામગ્રીયે તેનો લાભ લેવા અત્યાર સુધી ભાગ્યશાળી થઈ શક્યો નહિ તે વાતનો વિચાર કરતા જાહુજ શોચ થાય છે પણ તેવા શોચ માત્રથી શું સરે ? હવે તો જાગ્યા ત્યાંથી સવાર

સુમતિ—આપનું કંવાણુ થાઓ ! ખુદ આપનો વાક કાઢવા કરતા મારે તો મારી મપત્તિ—સુમતિનોજ વાક કાઢવો વ્યાજબી છે કેમકે જો આજ સુધી તેણીયે આપને જાણેલા ન હોત અને

સકળ કારણોનો સ્વત ક્ષય થઈ જશે

મુમતિ—આટલા અદ્ય કાળમા પણ આપના અપ્રતિમ પ્રેમની મને જે પ્રતીતિ થઈ છે તે મને આપના ભવિષ્યના સુખ સુધારાની સપૂર્ણ આગાહી આપે છે હવે હું આપને મારા સદિયારો રોશન કરવાની રમ લઉં છું આશા છે કે આપની હૃદયભૂમિમા રોપાયેલા એ સદિયારો અતિ અદભૂત ફલદાયક નીવડશે

ચારિત્ર—મારામા જેટલી પાત્રતા હશે તેટલા તો તે અવશ્ય ફળદાયી થશે, સાથે એવી પણ ખાતરી છે કે તારી સતત સગતિથી મારામા પાત્રતા પણ વધતી જશે, તથા પાત્રતાના પ્રમાણમા ફળની અધિકતા થતીજ જશે

મુમતિ—હું અતઃકરણથી ઇચ્છુ છું કે આપને સપૂર્ણ પાત્રતા પ્રાપ્ત થાઓ, અને આપ સપૂર્ણ સુખમય પરમપદના પૂર્ણ અધિકારી થાઓ !

ચારિત્ર—તારા મુખમાજ અમૃત વસે છે કેમકે તારી સાથેના આ વાર્તા વિનોદમા મને એટલો તો સ્વાદ આવે છે કે તેની પામે સ્વર્ગના સુખ પણ નહિ જેવા છે જેને તારો સગ થયો નથી તેનું છું હું ધુળ જેવું લેખુ છું

મુમતિ—મહારી શોક્ય પહેને જો આપને અનુભવ સુખડી અખાડી નહોત તો આપને મારો સ્થાયી સમાગમ કરવાનો વિચારજ કયાથી થાત ? કેમ ખરૂંને ? હું ધારૂં છું કે આપ તેના સ્વભાવિક ગુણોને સ્વસ્થમા પણ ભૂલશે નહિ સામી વસ્તુથી સપૂર્ણ કંટાળ્યા વિના અમુકમા પણ પ્રીતિ બધાતી નથી

ચારિત્ર—કુમતિથી હું ખુશ કંટાળ્યો છું એ નિર્વિવાદ

આપની જિજ્ઞાસા થયેલી જોઈને મારે તો દુઃખમાં સાકર મળ્યા
બરાબર થયું છે

ચારિત્ર—બરેબર આવું ઉત્તમ નામ ધરાવીને અને કુ
નિયા આગળ આવો જોડો દમ્ભમ રાખીને ખસ ચારિત્ર સળધી
શુદ્ધ વિના કેવળદલ-મથાથી જીવવા કરતા તો મરવું જ મને
તો હવે બહેતર લાગે છે

સુમતિ—સ્વામીજી ! આપ ચતુર છો ખરા ચારિત્રના
અર્થો દરેક શબ્દને એટલી ચાનક ચઢ્યા વિના તે પતિત અ
વસ્થાને તણ શકેજ નહિ

ચારિત્ર—પણ પ્રિયે ! જે તું મને હિતકારી વચન કહેવા
શરૂ છે તે હવે વિલગ કર્યા વિના કહે, કેમકે કહ્યું છે કે
' શ્રેય કામમાં બહુ વિદ્ય આવે છે '

સુમતિ—આપણું કહેવું યથાર્થ છે અને તેથી આપ
સાહેબની આજ્ઞાને અનુસરીને હું મારૂં કતબ્ય બજાવવાને ત-
રખર થઈ છું જે જે આપને મારી દરજ વિચારીને કહીશ
તેનું આપ કૃપા કરીને મનન કરતા રહેશે

ચારિત્ર—પ્રિયે ! તારા અમૃત વચનનું હું આહરપૂર્વક
પાન કરીશ અને તે વડે મારા ત્રિવિધ તપ આત્માને શાન્ત
કરીશ એ નિશ્ચે સમજજો

સુમતિ—આપના આત્માને સર્વથા શાન્તિ સમાધિ મળે
તેમજ અસમાધિના ખરા કારણોનો ક્ષય થાઓ ! અને સમા
ધિના ખરા સાધન પ્રાપ્ત થાઓ

ચારિત્ર—મને ખાત્રી થઈ છે કે તારો સ્વાધી સમાગ-
મજ સર્વ સમાધિનું મૂળ કારણ છે અને તેથી અસમાધિના

- ૫ મનની કઠોરતા તથા કોમળતા આદરવી જોઈએ
- ૬ લોક અપવાદથી તથા પાપથી બીવું જોઈએ વડીલનું મન પણ ન દુભાવવું જોઈએ
- ૭ સર્વ દલ-માયાને મૂકીને નિદેશી-નિર્માયી-સરલ રસલાવી થવું જોઈએ
- ૮ આપણી ઇચ્છા નહિ હતા વડીલનું મન પ્રસન્ન રાખવાને દાક્ષિણતા કરવી જોઈએ
- ૯ સ્વચ્છતા તથાને લગ્નમાં રાખવી જોઈએ નિર્મર્યાદા પણ તથાને લગ્નમાં, મર્યાદા, મેવવી જોઈએ
- ૧૦ નિર્દયતા તથાને દયાદ્રાગ આદરવી જોઈએ, સર્વ ઉપર અમીની નજરથી જોવું જોઈએ દેષ, મત્સર, ઇર્ષ્યાદિક તો દૂર કરવા જોઈએ
- ૧૧ પક્ષપાત બુદ્ધિને તથાને નિષ્પક્ષપાતપણું આદરવું જોઈએ
- ૧૨ સદ્ગુણી માત્ર ઉપર ગગ ધરવો જોઈએ મદ્ગુણ રાગી થઈ રહેવું જોઈએ
- ૧૩ પ્રાણાન્ત કષ્ટ આવે છતે પણ અસત્ જાપણું ન કરવું જોઈએ મત્સ્યની ખાતર પ્રાણ અર્પણું કરવા જોઈએ, એકાત મત્સ્યપ્રિય થવું જોઈએ
- ૧૪ ગ્રામજાતી વર્ગ પણ ધર્મની તાલીમ લડી મળ્યા યાય તેમ કરવું જોઈએ સ્વપક્ષ ધર્મસાધન વિમુખ ન રહે તેની યોગ્ય કાળજી રાખવી જોઈએ અથવા આત્મસાધન સન્મુખ થયેલા સ્વગ્રામજાતી વર્ગનીજ યોગ્ય સહાય લેવી જોઈએ

છે, કુમતિના કુસગવડેજ હું આવી અનુપમ સુખ સંગતિથી ચુક્યો.
હુ, તેથી તે વાત હું સ્વપ્નમા પણ કેમ જૂની શકું ! હશે હવે
એક ક્ષણ પણ મને તારો વિછોડ ન પડે, એજ મને ઇષ્ટ છે
એવી મારી અતરની ઇચ્છા ફળીભૂત થાઓ !

સુમતિ—સ્વામીજી ! કુમતિના લાળા વખતના પરિચયથી
આપની ઉપર જે જે વિરૂદ્ધ સંસ્કાર જોસી ગયા હોય તે તે
સર્વે નિર્મળ થાય તેવો અનુકુળ પ્રયત્ન આપને પ્રથમજ સેવ
વવાની ખાસ જરૂર છે કુમતિના કુસગથી ઉદ્દલવેલા માઠા સ-
ન્કારોને નિર્મળ કરવાના સતત પ્રયત્નમા હું પણ સહાયભૂત થઈશ.

શારિત્ર—કેવા ક્રમથી મારે ક્રમ સ્કારોને ટાળવાનો ઉ-
પાય કરવો જોઈયે ?

સુમતિ—વક્ત્રમાણુ (કહેવાતા) ક્રમથી તેમનું ઉન્મૂલન
કરવા મંત્ર કરવો જોઈયે

- ૧ કુદ્રતા-દોષકૃષ્ટિ તણને અકુદ્રતા-ઉદાર શુશ્રુષ્ટિ આ
દરવી જોઈયે
- ૨ રસજુદ્ધતા-વિધવલ પટલા તણને હિત (પચ) અને
મિત (અપ) આહારથી શરીરને સતોષી આરોગ્ય
અને શરીર સૌંદર્ય સાચવવું જોઈયે
- ૩ ક્રોધાદિક કષાયના ત્યાગથી અને ક્ષમાદિકના સેવનથી
સૌમ્યતાવડે ચત્રનીપેરે શીતળ સ્વભાવી થાવું જોઈયે ॥
જેથી ક્રોધને સ્વ સંગતિથી અજાણો થવાનો કદાપિ
પ્રસંગ આવે નહિ
- ૪ સર્વ લોક વિરૂદ્ધ તણને સ્વપર હિતકારી કાર્ય ક-
રવાવડે લોકપ્રિય થવું જોઈયે

- ૫ મનની કઠોરતા તથા ઝેમળતા આદરની જોઈએ
- ૬ લોક અપવાદથી તથા પાપથી બીડુ જોઈએ વડીલનું મન ખચુ ન દુભાવવું જોઈએ.
- ૭ સર્વ દલ-ગાયને મૂકીને નિદેશી-નિર્માયી-સરલ સ્વભાવી થવું જોઈએ
- ૮ આપણી ઇચ્છા નહિ છતાં વડીલનું મન પ્રમન્ન રાખવાને દાક્ષિણતા કરવી જોઈએ
- ૯ સ્વચ્છતા તથાને લગ્ન રાખવી જોઈએ નિર્મયાદ પણ તથાને લગ્ન, મર્યાદા, નેવની જોઈએ
- ૧૦ નિર્દયતા તથાને દયાદ્રાગ આદરવી જોઈએ, સર્વ ઉપર અમીની નજરથી જોવું જોઈએ દેવ, મતમગ, ઇશ્વારિક તો દૂર કરવા જોઈએ
- ૧૧ મક્ષપાત બુદ્ધિને તથાને નિષ્પક્ષપાતપણું આદરવું જોઈએ
- ૧૨ સદ્ગુણી માત્ર ઉપર ગમ ધરવો જોઈએ સદ્ગુણ રાગી થઈ રહેવું જોઈએ
- ૧૩ પ્રાણાન્ત કષ્ટ આવે છતે પણ રાસત લાપણું ન કરવું જોઈએ મત્યની ખાતર પ્રાણ અર્પણ કરવા જોઈએ, એકાત સત્યપ્રિય થવું જોઈએ
- ૧૪ સ્વમળધી વર્ગ પણ ધર્મની તાલીમ લઈ મળજ થાય તેમ કરવું જોઈએ સ્વપક્ષ ધર્મસાધન વિમુખ ન રહે તેની યોગ્ય કાળજી રાખવી જોઈએ અથવા આત્મસાધન સન્મુખ થયેલા સ્વસળધી વર્ગનીજ યોગ્ય સહાય લેવી જોઈએ

- ૧૫ હુ ક્રી દૃષ્ટિ તણને કરવામા આવતા દરેક કાર્યનુ કેણુ પરિણામ આવશે તેનો પુખ્ત વિચાર કરી શકાય એવી દીર્ઘદૃષ્ટિ રાખવી જોઇએ એકાએક વગર વિચાર્યું કંઈ પણ સાહસ જોડવુ નહિ જોઇએ
- ૧૬ હું કોણ છું ? મારી સ્થિતિ કેવી છે ? મારી ફરજ શી છે ? મારી કસૂર કેટલી છે ? તે કસૂર સુધારવાને ઉપાય કયો છે ? તેમજ આસપાસના સંયોગો કેવા અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ છે ? તેમાથી મારે શી રીતે પસાર થઈ જવુ જોઇએ ? એ આદિ સબધી વિશેષ જાણપણું મેળવવુ જોઇએ
- ૧૭ એવો અનુભવ મેળવવાને શિષ્ટજનોનુ સેવન કરવુ જોઇએ
- ૧૮ ગુણ વિશિષ્ટ એવા શિષ્ટજનોનો મથાથીગ્ય વિનય કરવો જોઇએ
- ૧૯ ઉપકારીનો ઉપકર કદાચિ ભૂલવો નહિ જોઇએ હાગ આવે તો તેનો યોગ્ય બદલો લાગવા પશુ ચૂકવું નહિ જોઇએ એવી કૃતજ્ઞતા આદરી પરમ ઉપકારી-નિષ્કારણ બધુજ્ઞત ધર્મનો કદાચિ પણ અનાદર નજ કરવો જોઇએ, કિંતુ ધર્મની ખાતર સ્વ પ્રાણપણુ કરવુ જોઇએ
- ૨૦ બની શકે તેટલુ પરહિત કરવા તત્પર રહેવું જોઇએ. પરંતુ હિત કરતા આપણુ જ હિત થાય એવો દંઢ નિશ્ચય કરી રાખવો જોઇએ
- ૨૧ સર્વ ઉપયોગી બાબતમા કુશળતા મેળવવી જોઇએ,

અને જરૂર જણાતા કોઈ પણ બાબત અભ્યાસના બળથી અત્ય પ્રયાસે સાધી શકાવી જોઈએ એવી નિપુણતા કહો કે કાર્ય-દક્ષતા પ્રાપ્ત થઈ જવી જોઈએ કુમતિના કુસંગથી પડેલા માઠા સંસ્કારોને હટાવવા ઉક્ત ૨૧ ઉપાયો પૈકી સઘળા કે બની શકે તેટલા યોજવાને હું આપને નમ્રપણે વિનંતિ કરું છું.

ચારિત્ર—અહો સુમતિ ! દુર્મતિને દૂર કરી દુષ્ટ સંસ્કારોને હળી નાખવા સમર્થ સદ્બોધ ધારા વર્ધાવવાથી તે તો તારૂં સુમતિ નામ સાર્થક કર્યું છે.

સુમતિ—સ્વસ્વામી એવામા તન મન અને વચનનો અનન્ય ભાવે ઉપયોગ કરવો એજ ખરી પતિવ્રતાને ઉચિત છે તેવી પવિત્ર ફરજો હું જોટલે અશે અદા કરી શકું તેટલે અશે હું પોતાને કૃતાર્થ માનું છું પણ જે તેથી વિરૂદ્ધવર્તી સ્વસ્વામીને અવળો ઉપદેશ હાથને અવળે રસ્તેજ દોરી જાય છે, તેવી સ્વામીને સતાપનારી કુમતિ સ્ત્રીને તો હું સ્વામીટ્રોહી કે આત્મટ્રોહી માનું છું.

ચારિત્ર—ખરેખર તારી જેવી સુગીણા અને કુમતિ જેવી કુશીણા કોઈકજ નાગી હશે ? અહો ! જેઓ બાપડા સદાય કુમતિનાજ પાસમા પડ્યા છે તેમને તો સ્વપ્નમા પણ આવેા સદુપદેશ સામળવાનો અવકાશ કયાથી મળે ? અરે ! એતો બાપડા જીવતા પણ સુવા બરાબરજ તો !

સુમતિ—જ્યાં સુધી કુમતિનો પહો પકડી રાખે છે ત્યાં સુધી સર્વ કોઈ એવીજ દુર્દશાને પ્રાપ્ત થાય છે જ્યારે તેનો કુસંગ

તજે ॥ ત્યારેજ તે કંઈપણ તત્વથી સુખ પામે ॥ ત્યાં સુધી
તો તે મૂર્છિતપ્રાયજ રહે ॥

ચારિત્ર—તુ આવી શાણી અને સોભાગી છતાં કેવળ કુ
મતિની કુટીલતાથી કંઈયેના પામતા પામર પ્રાણીયોનો કેમ ઉ
દ્ધાર કરતી નથી ? અહો એકાન્ત દુઃખમાજ દુઃખદી મારી રહે
લા તેવા અનાથ જીવોનો ઉદ્ધાર કરતા તને કેવો અપૂર્વ
લાભ થય ?

સુમતિ—આપની વાત મત્ય છે પણ અન્ય તો નિમિત્ત
માત્ર છે, પોતાનો પુરુષાર્થજ ખરો કામ લાગે છે સ્વપુરુષાર્થ
જ ઇષ્ટ સિદ્ધિમા પ્રળ કારણરૂપ ॥ તે વિના રોષ સિદ્ધિ
નથી આવા સખળથીજ લોકમા પણ કહેવત પ્રચલિત છે કે
'આપ મમાન બાળ નહિ અને મેઘ મમાન જળ નહિ' એમ
સમજીને સર્વ કોઈયે કુમતિની કુટીલતાથી ચતા અનેક ગેરફા
યદાઓનો વિચાર કરીને તેનો કુસંગ તજવા ઉચમ કરવો જોઈયે

ચારિત્ર—એ કુમતિનો કુસંગ તજવાનો ઉદ્યમ કરવા
તે બાપકાઓને શી રીતે અવકાશ મળે ? કેમકે તદનુકૂળ ઉદ્યમ
કર્યા વિના કદાપિ તેના કુમંગનો અત આવી શકેનો નથી માટે
કેવો મયોગ પામીને તે કુસંગ ટળે એ મને કહે

સુમતિ—કુમતિના કુસંગથી વિવિધ વિરૂઢના યુક્ત જન્મ
મરણજન્ય અનત દુઃખને સહી અકામ નિર્જરાવડે જીવને
ઠવચિત્ સત્સમાગમ યોગે પૂર્વે મેં આપને જોવો ઉપાય કમ
ખતાજ્યો છે તેવોજ કમ પ્રાપ્ત થાય સમજ પૂર્વક તેનો સ્વીકાર
થાય, ત્યારેજ જીવ કુમતિનો સંગ તજવાને સક્તિવાન બને, તે
વિના કદાપિ તે તેનો સંગ તજી શકે નહિ,

ચારિત્ર—ત્યારે ઉપર બતાવેલો ઉપાય ક્રમ જાણવા માત્રથી કંઈ વળે નહિ શુ ? સમજ પૂર્વક તેનો સ્વીકાર કરવાથી જ ઇષ્ટ કાર્યની મફળતા થાય શુ ?

સુમતિ—ખરેખર ઉક્ત ક્રમનો સારી રીતે આદર કરવાથીજ ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ થઈ શકે છે, પણ તેના જાણવા માત્રથી કંઈ ઇષ્ટ સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી

ચારિત્ર—શાસ્ત્રમા જ્ઞાનનીજ મુખ્યતા કહી છે તેનું કેમ !

સુમતિ—તે વાત સત્ય છે પણ તેનો અન્તર હેતુ એ છે કે સ્વ કર્તવ્ય કાર્યને પ્રથમ સારી રીતે જાણી સમજીને સેવ્ય હોય તો તેથી શીઘ્ર શુભ ફળની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે બિલ્લકુલ સમજ્યા વિના કરેલી અધકારણી તો ઉલટી અનયકારી થાય છે માટે સમજીને સ્વ કર્તવ્ય કરવાથીજ સિદ્ધિ છે

ચારિત્ર—અન્ય ધર્માવનળી લોકો તો જ્ઞાન માત્રથી પણ સિદ્ધિ માને છે !

સુમતિ—તેઓની તેરી માન્યતા મિથ્યા છે, તરતા આવડતુ હોય પણ તરવાની અનુકૂલ ક્રિયા કયા વિના સામે તીરે જઈ શકાતુ નથીજ તથા લૂખ લાગ્યે છતે લક્ષણ ક્રિયા કયા વિના શાન્તિ થતી નથી, તેમ ખરા ચારિત્રના અર્થીજનોને પણ શુદ્ધ ચારિત્રની અનુકૂલ ક્રિયા કરવાની ખામ જરૂર છે જેમ બે ચક્ર વિના ગાડી ચાલતી નથી તથા બે પાખ વિના પક્ષી ઉડી શકતુ નથી, તેમ સમ્યગ્ જ્ઞાન અને ક્રિયા વિના કાર્યસિદ્ધિ થઈ શકતી નથી આથી આપને સમજાય હશે કે સમ્યગ્ ક્રિયા (સદ્વર્તન) વિનાનું એકલું જ્ઞાન લૂહુ-પાગળું છે અને સમ્યગ્ જ્ઞાન (વિવેક) વિનાની કેવળ ક્રિયા

પણ આપણી છે, માટે મોક્ષાર્થીજનોએ તે બનેની સાથેજ સહાય લેવી જોઈએ

ચારિત્ર—હવે મને સમજાયું કે કેવળ તુષી કથની માત્રથી કાર્ય સરવાતું નથી જ્યારે કથની પ્રમાણે સરસ & રહી થશે ત્યારેજ ક'યાણ થવાતું છે

સુમતિ—આપની આવી સહેતુક શ્રદ્ધાથી હું બહુ ખુશી થાઉં છું, અને ઇચ્છુ છું કે આપને બતાવેલો ઉપાયક્રમ હવે સફળતાને પામશે પરંતુ કુમતિનો સગ સર્વથા વારવાનો અને અક્ષય સુખના અવધ્ય કારણુજત સત્ય ચારિત્ર ધર્મની યોગ્યતા પામવાનો જે ઉપાય ક્રમ મેં આપને વાત્સલ્ય ભાવથી બતાવ્યો છે તેનો પૂર્ણ પ્રીતીથી આદર કરવામા આપ લગાર પણ આગસ કરશો નહિ એવી મારી વિનંતિ છે

ચારિત્ર—મારાજ સ્વાર્થની ખાતર કેવળ પરમાર્થ દાવે બતાવેલા સત્યમાર્ગથી હું હવે ચુકીશ નહિ, તું પણ તેમા સહાયજત થયા કરશે તો તે માર્ગનું સેવન કરવું મને બહુ મુશ્કેલ પડશે

સુમતિ—આપને સમયોચિત સહાય કરવી એ મારી પવિત્ર ફરજ છે, એમ હું અતઃકરણથી લેખુ છું, તેથી હું સમયોચિત સહાય કરતી રહીશ

ચારિત્ર—જ્યારે તું મારે માટે આટલી બધી લાગણી ધરાવે છે ત્યારે હું હવેથી સન્માર્ગ સેવનમા પ્રમાદ નહિ કરું, તારી સમયોચિત સહાય છતાં સન્માર્ગ સેવનમા ઉપેક્ષા કરેતેના પૂરા કમનસીબજ

સુમતિ—આપને બતાવેલો અન્નાર્થ એવોજ ક્રમ જેઓ

બેઠરકારીથી આદરતાજ નથી તેઓ કદાપિ સત્ય ચારિત્રના અધિકારી થઈ શકતાજ નથી પરંતુ તેનો યોગ્ય આદર કરનારા તો તેના અનુક્રમે અધિકારી થઈ શકે છેજ માટે કદાપિ તેમા બેઠરકારી કરવીજ નહિ

ચારિત્ર—ઉપરના સદ્ઉપાયને સંન્યાયાદ આત્માને શુ શુ કરવું અવશિષ્ટ (બાકી) રહે છે ? અને ઉક્ત ઉપાયથી આત્માને શો સાક્ષાત્ લાભ થાય છે ?

સુમતિ—ઉક્ત ઉપાયના યથાર્થ સેવન કર્યા બાદ પણ આત્માને કરવાનું બહુજ બાકી રહે છે આથી તો હૃદય-ભૂમિકાની શુદ્ધિ થાય છે હૃદય ચોખ્ખુ-સ્વચ્છ થયા બાદ તેમા ચારિત્ર શુભના આધારભૂત સદ્વિવેક પ્રગટે છે આ સદ્વિવેકનું બીજું નામ સમકિત યા તત્ત્વશ્રદ્ધા છે હૃદય-ભૂમિ શુદ્ધ થયા બાદજ તેમા ચારિત્ર-મહેલનો સદ્વિવેક યા સમકિત રૂપી પાયો ન ખાય છે તેના વિના ચારિત્રમહેલ ટકી શકતોજ નથી

ચારિત્ર—ઉક્ત રીતે હૃદય શુદ્ધિ કર્યાબાદ જ સદ્વિવેક યા સમકિત પામવું ઈષ્ટ છે, તેનું સ્વરૂપ અને લક્ષણ બાણવાની મને અભિલાષા થઈ છે, તેથી પ્રથમ સંક્ષેપ માત્ર તેનું સ્વરૂપ અને લક્ષણ કથન કરો

સુમતિ—‘ સદ્સદ્વિવેચન વિવેક ’ તત્ત્વાત્તત્ત્વની જેવડે યથાર્થ સમજ પડે, શુભ, દોષ, હિતાહિત, કૃત્યાકૃત્ય, ભક્ત્યા ભક્ત્ય, અને પેચાપેચ વિગેરેની જેથી યથાર્થ ઓળખાણ થાય, દેવ, ગુરૂ અને ધર્મ સળધી જેથી સંપૂર્ણ નિશ્ચય થાય, તેવો નિર્ણય-નિર્ધાર કર્યાબાદ ખોટી બાળતમા કદાપિ સુઝાવાય નહિ અને સત્ય વસ્તુની ખાતર પ્રાણ અર્પણ કરવા પણ તૈયાર થવાય

આ ઉપરાંત ઉપશમ, સવેગ, નિવેદ, અનુકંપા અને આત્મિકતા એ પાંચ, સમકિતના ખાસ લક્ષણ છે એ લક્ષણથી સમકિતની ખાત્રી થઈ શકે છે જ્યાં સુધી ઉપશમાદિક લક્ષણ અતરમા પ્રગટ થયેલા દેખાય નહિ ત્યાં સુધી સદ્ વિવેક યા સમકિત પ્રગટ થયાની ખાત્રી થઈ શકતી નથી તેથી પૂર્વના ક્રમથી હૃદય શુદ્ધિ કર્યાબાદ સદ્ વિવેક યા સમકિત રત્નના અર્થી જનોએ ઉક્ત ઉપશમાદિ ગુણનો અભ્યાસ કરવાની આવશ્યકતા છે કેમકે કારણથી કાર્ય સિદ્ધિ થાયજ છે, એવો અચળ સિદ્ધાંત છે

આરિત્ર૦—સમિપથી નામ માત્ર કહેલા ઉપશમાદિક લક્ષણોનું કઈક સ્વરૂપ સમજવાની મારી ઈચ્છા છે તે હું ખાડું છું કે તમે સફળ કરશો

આરિત્રરાજનો સ્વહિત પ્રત્યે વિશેષ આદર થયેલો જાણી સુમતિ તેનું સમાધાન કરે છે

સુમતિ—આપની આવી અપૂર્વ જિજ્ઞાસા થયેલી જાણીને હું વિશેષે પુશી થઈ છું અને ઉક્ત પાંચે લક્ષણોનું અનુક્રમે સ્વરૂપ કહું છું તે આપ લક્ષમા રાખવા કૃપા કરશો કેમકે એ પાંચે લક્ષણથી લક્ષિત થયેલું સમકિત રત્નજ સકળ ગુણોમા સારભૂત એટલે આધારભૂત છે

આરિત્ર૦—હું સાધવાનપણે સમકિતના પાંચે લક્ષણનું સ્વરૂપ સાબળવાને સન્મુખ થયેલો છું તેથી હવે તમે તેનું નિરૂપણ કરો

સુમતિ—ઉક્ત પાંચે લક્ષણમા પ્રધાનભૂત ઉપશમનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે અપરાધીનું પણુ જાહિત કરવા મનથી પણુ પ્રવૃત્તિ થાય નહિ, એવી રીતે કોપાદિ કષાયોને શમાવી દીધા હોય,

સાધ્ય દૃષ્ટિથી સામાન્ય અતરથી અહિત નહિ કરવાની બુદ્ધિથી તેને યોગ્ય શિક્ષા પણ કરાય, કિંતુ દિવન્ટ ભાવથી તો મન, વચન કે કાયાની પ્રવૃત્તિ તેનું અહિત કરવા માટે યાચજ નહિ તે શમ અથવા ઉપશમ કહેવાય છે

યત-અપરાધીયું પણ નવી ચિત્ત ચઢી, ચિંત-વિશે પ્રતિકૂલ મુગુણુનર.

ચારિત્ર-અપરાધી ઉપરામનું આપું અદ્યત્ત સ્વરૂપ મનન કરવા લેવું જ છે તેમા કેવી અદ્યત્ત ક્ષમા રહેવી છે હવે બીજા મવેગનું સ્વરૂપ કહો

મુમતિ-સસાર સળધી ક્ષણિક મુખને હુ ખ રૂપજ લે ખાય અને તેવા કલ્પિત મુખમા મગ્ન નહિ થાતા દેવળ મોક્ષ મુખનીજ આહુના બની રહે યથાશક્તિ અનુકુળ સાધનવડે વ્યભાવિક મુખ માત્ર કરવા પ્રયત્ન કરાય અને પ્રતિદૂગ કારણોથી કમ્પા રહેવાય તેનું નામ મવેગ છે

યત-“મુરનર મુખ જે હુ ખ કરી લેખવે, તો ગિવમુખ એક મુગુણુનર”

ચારિત્ર-અહો મવેગનું સ્વરૂપ પણ અત્યંત હૃદયહારક છે તે અશ્યમુખમા અથવા અક્ષયમુખના સાધનમા કેવી રત્તિ કરવા અને ક્ષણિક મુખમા કે ક્ષણિક મુખના સાધનમા કેવી ઉત્તમીનતા કરવા બોલે છે અહો ! અત્ય માગે દર્શકની બલિ-હારી છે ! હવે ત્રીજા નિર્વેકનું કર્ણ સ્વરૂપ કહો ?

મુમતિ-જેમ દેહધને દેહમાથી ક્યારે દૂર અથવા નરક સ્થાનમાથી ક્યારે નીસરૂં એવી સ્વભાવિક ઈચ્છા પ્રવર્તે, તેમ આ જન્મમરણના પ્રલય હુ ખથી કટાણી તેથી સર્વથા મુક્ત થવાની

બુદ્ધિથી પવિત્ર ધર્મ-કરણી કરવા સ્વાભાવિક રીતે પ્રેરાય તે નિવેદ નામે ત્રીજી લક્ષણ છે

“યતઃ—નારક ચારક સમ લાવ ઉભાગ્યો, તારક જાણીને ધર્મ સુગુણનર

ચાહે નીકલણુ નિવેદ તે, ત્રીજી લક્ષણ મર્મ સુગુણનર”

ચારિત્ર—અહા ! આ નિવેદનુ લક્ષણ વિષય લપટ અને કઠોર મનવાળાને પણ વેરાગ્ય પેદા કરવાને સમર્થ છે તેથી ચિર પરિચિત એવા વિષય ભોગ ઉપર તેનું અતર સ્વરૂપ વિચારતા સ્વાભાવિક રીતે તિરસ્કાર છુટે છે પરમ ઉદાસીન વિના એવું સ્વરૂપ કોણ પ્રતિપાદન કરી શકે વાડ ? હવે અનુક પાતુ ક-ઇક સ્વરૂપ બતાવો

શુભતિ—હુ ખીતુ હુ જ દીલમા ધરીને તેનું વારણ કરવા યથાશક્તિ ઉદમ કરવો, ધમહીન યા પતિત જીવોને યથાયોગ્ય સહાય આપીને ધર્મમા ભેડવા, તેમની લગાડે ઉપેક્ષા નહિ કરતા જેમ ધમની ઉન્નતિ થાય તેમ સ્વ શક્તિ અનુસાર પ્રયત્ન કરવો, તે અનુક પા કહેવાય છે

યત —“ દ્રવ્ય થકી હુ ખિયાની જે દયા, ધર્મહીણાનીરે લાવ, સુગુણ નર, ચોથું લક્ષણ અનુક પા કહી, નિજ શક્તે મન લાવ સુગુણ નર, શ્રીજિન ભાષિત વચન ત્રિચારીયોજા

ચારિત્ર—અહો ? આ લક્ષણતો જગત્ માત્રનો ઉદાર કરવા સમર્થ છે તેમા દર્શાવેલી દયાળુતા કેવી ઉત્તમ છે ? એવી ઉત્તમ અને નિપુણ દયાથીજ જીવનું કલ્યાણ થઈ શકે છે કેવળ દયા દયા યોગરવાથી કદાપિ કંઈ પણ વળવાનું નથી અહો આ દુનિયામા ધર્મનું બાક કાઢીને પોતાનો તુચ્છ સ્વાર્થ સાધવાને

સે કરેા જીવેાનો જાન લેવાવાળા ડેટલા બધા દીસે છે તે બધા હવે તો મને ધર્મ-હગજ માવમ પડે છે અહો દીનઅનાથ એવા તે બાપડાઓના પરલોકમા ગા હાલ થયે ? ઉપરનું અનુ કપાનું લક્ષણ તો મને અભિનવ અમૃત જેવું, નવું જીવન આપનારૂં લાગે છે હવે અવશિષ્ટ રહેલું આસ્તિક્ય ઠેવા પ્રકારનું જોઈયે તે કઈક સમજાવો,

સુમતિ—રાગ, દ્વેષ, અને મોહાદિક દોષ સમૂહથી સર્વથા મુક્ત અને અનત શક્તિ સંપન્ન મર્વસ મર્વદગી શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુ પ્રણીત જીવ અજીવાદિક તત્ત્વોનું સ્વરૂપ મમજીને તેનું યથાર્થ શ્રદ્ધાન કરવું ગમે તેવી કુ-યુક્તિ કોઈ કરે તો પણ શુદ્ધ તત્ત્વ માર્ગથી કદાપિ હગવું નહિ આવા તત્ત્વામૂલ અથવા તત્ત્વ શ્રદ્ધા- નથી કુમતિનો સર્વથા ક્ષય થઈ જાય છે

ચત્ત—“જે જિન બાધ્યું તે નહિ અન્યથા, એવો જે હદ

રંગ, મુગુણુનર;

તે આસ્તિકતા લક્ષણ પામ્યું, કરે કુમતિનો એ ભંગ

મુગુણુ ”

ચારિત્ર—અહા ! પ્રાણપ્રિયે ! સુમતિ ! આ લક્ષણ તો આટો આકર્ષક છે આવા પરમાત્માના વચનમાજ પ્રતીતિ રાખ- વી, તે વિનાના કપોળ કપિત વચનોનો વિશ્વાસ ન જ કરવો એ ખરા પરીક્ષકનું કામ છે કેમ ?

સુમતિ—મોટા મોટા ગણાતા પણ અધ શ્રદ્ધાગ્ર ખરી તત્ત્વ પરીક્ષામા ખાસ થઈ શકતા નથી તેમને મિથ્યાત્વનું મોટું આવરણ આડું આવતું હોવું જોઈયે, નહિ તો ડાહી હમરી વાતો કરી જગતને રજન કરનારા છતાં તેઓ શુદ્ધ તત્ત્વ પરીક્ષામા કેમ

કે હું તો માત્ર નામનોજ ચારત્રશજ છું અહો સુમતિ ! ને
 મને તારો સમાગમ થયો ન હોત તો આ અનાદિ માયાનો પ
 કડો શી રીતે દૂર થઈ શકત અને તે પકડો દૂર થયા વિના
 મારા શા હાલ થાત ? હું દલપ્રતિષ્ઠી મુગ્ધ જનોને કળીને કેવો
 દુઃખી થાત ? અરે માયાવી એવા મારા મિથ્યાલબનથી કેટલો
 બધો અનથ થાત ? હું કહું છું કે તારૂં કટ્યાણ થાને ! તું
 કલ્પ કોટી કાળ સુધી જીવતી રહેજે ! અને તારા સત્સમાગમથી
 કોટી જીવોનું કલ્યાણ થાને ! હવે અનુકૂળતાએ મને શુદ્ધ પ
 મેનું સ્વરૂપ સમજાવવા શ્રમ લેજે

સુમતિ-તમારી પ્રબળ તરવ-જિજ્ઞાસાથી હું આત્યંત ખુશી
 થઈ છું અને આપની ઇચ્છા અનુસારે શુદ્ધ ધર્મ તરવનું સ્વરૂપ
 સમજાવવાને યમામતિ ઉદયમ કરીશ મને આશા છે કે તે સર્વ
 સાવધાનપણે સાંભળી તેમાંથી સાર જેચી, તેનો યથાશક્તિ આ
 દર કરીને આપ મારો શ્રમ સફળ કર્યો

ચારિત્ર—હું તે સર્વ સાવધાનતાથી સાંભળી તેનો સાર
 સહ યથાશક્તિ આદર કરવા ચૂકીશ નહિ તેથી હવે નિ સ
 શ્રવણે ધર્મ તરવનું સ્વરૂપ સમજાવવાને સંમુખ થાઓ !

સુમતિ—“ અહિંસા પરમો ધર્મ ” એ સર્વ સામાન્ય
 વચન છે એ વચન જેટલું વ્યાપક છે, તેટલું જ ગંભીર છે
 સર્વ સામાન્ય લોકો તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી શકતા નથી
 તેથીજ તેઓ તેમાં કષયિત્ત્વાદે સ્થલના પામે છે અથવા
 તેનો યથાર્થ લાભ લઈ શકતા નથી ‘ નહિસા-અહિંમા ’
 અર્થાત્ કયા એટલે કોઈને દુઃખ નહિ દેવું એટલોજ તેનો સા
 માન્ય અર્થ કેટલાક કરે છે પરંતુ તે કરતા ઘણીજ વધારે અ

ચ—ગભીરતા તેમા રહેલી છે તે નીચેની વાતથી આપને રોશન થશે—“ પ્રમત્ત યોગાત્ પ્રાણ વ્યપરોપણ હિંસા ” અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રકારના પ્રમાદવાળા મન, વચન, કે કાયાના વ્યાપારથી કોઈ પણ વખતે કોઈ પણ સ યોગમા આપણા કે પારકા કોઈના પ્રાણનો નાશ કરવો તે હિંસાનો અર્થ છે તેવી હિંસાથી દૂર રહેવું—દૂર રહેવા અનુકુળ પ્રયત્ન સેવવો તેનું નામ અહિંસા છે એવી નિપુણ અહિંસા, ‘સયમ’ વડે સાધી શકાય છે અને એવો અંયમ, સવજ્ઞદર્શિત ઇચ્છા નિરોધરૂપી તપથીજ સાધ્ય થાય છે, માટેજ ત્રિદાન્તકારે સૂત્રમા ધર્મનું આર્તુ સ્વરૂપ બતાવ્યું છે કે

ધર્મો મગલ સુક્રિદ્, અહિંસા સંજમો તવો,
દેવા વિ તં નમંમતિ, જસ્ય ધર્મે સયા મણો
(દશવૈકલિક)

તેનો પરમાર્થ એવો છે કે અહિંસા સજમ અને તપ છે લક્ષણ જેનું એવો ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મગલરૂપ છે જેનું મન મહા મગલમય ધર્મમા સદા વર્ત્યા કરે છે તેને દેવ દાનવો પણ નમસ્કાર કરે છે, “ દુર્ગતિમા પડના પ્રાણીને છલી લઇને સ દગતિમા સ્થાપન કરે તેજ ખરો ધર્મ છે ” અહિંસા, સજમ અને તપ, એ તેનું અસાધારણ લક્ષણ છે તેથીજ અહિંસા દિકતું સવિશેષ સ્વરૂપ સમજવાની ખાસ જરૂર છે

ચારિત્ર—પરમ પવિત્ર ધર્મના અગબૂત ઉક્ત અહિંસા દિકતું સહજ વિશેષ સ્વરૂપ બાણવાની મને પણ અભિલાષા થઇ છે, તેથી હવે તે સમજાવો

સુમતિ—પ્રથમ હું આપને ‘અહિંસા’ નું કદાંક સ-

સેવન કરવાથી દેશ સયમના અધિકારી તો ધમણોપામક-
શ્રાવક હોય છે

આરિત્ર૦—સવ (સર્વાયે) સયમ લેવાનો ચો કમ છે ?
સર્વ સયમ અદ્ય કયા બાદ કદાચ કર્મવશાત્ તે બરાબર પળી
ન શકે તો તેનો ચો ઉપાય ॥ તે બતાવો !

સુમતિ—પૂરે બતાવેલા અનુદ્રતાદિક ગુણના અભ્યાસવડે
હૃદયની શુદ્ધિ કરી, સદગુરુ યોગે સદ્વિવેક યા સમકિત પામ
વાથી ચતુર્થ ગુણ સ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે ત્યાર બાદ શકા ૬
બાદિક દ્વપણ ટાળીને, શુદ્ધ દેવ ગુરુ સઘ સાધર્મી વિગેરે પૂજ્ય
વગની યથોચિત ભક્તિરૂપ જણ બારીને, પૂર્વોક્ત શમ, સવેગ,
નિવેદ, અનુકંપા, અને આસ્તિક્યરૂપ લાજુ લક્ષિત સમકિત
સ્તનને મન, વચન, તથા કથાની શુદ્ધિથી અજ્ઞવાળી શુદ્ધ કરીને
સર્વ અભ્યાસના બળથી દેશ-સયમી શ્રાવકની સીમાયે (હદે)
પહોંચી શકાય છે તે દેશ-વિરતિ ગુણ સ્થાનક પાથનું ગણાય
॥ તેમા પાથ અલુપ્ત ૩ ગુણવન અને ૪ શિક્ષાવતનો સમા
વેશ થઈ જાય છે હદ વિરાગી શ્રાવક સદગુરુ યોગે શ્રાવકની ૧૧
પડિમા (પ્રતિમા) વહેંચે પરંતુ પૂર્વોક્ત વ્રતને ધારણ કર્યા
પહેલા તેમાના દરેકનો અભ્યાસ કરી જોરે છે, જેથી તેનું પા
લન કરવું કંઈક વધારે મુતર પડે છે શ્રાવક યોગ્ય વ્રત અને
પડિમાના ગુણ અભ્યાસથી અનુક્રમે ‘ સર્વ સયમનો અધિકાર
પ્રાપ્ત થાય છે પાથ મહાવ્રતાદિકનો એમા સમાવેશ થાય છે
એ ગુણ સ્થાનક છઠું ‘ પ્રમત્ત ’ નામે ઓળખાય ॥ લીધેલા મ
હાવ્રત વિગેરે જો સાવધાનપણે સાચવી તેમની શુદ્ધિ અને પુષ્ટિ
કરવામા આવે છે તો પરિણામની વિશુદ્ધિથી અપ્રમત્ત નામે

સાતમુ ગુણ સ્થાનક પ્રાપ્ત થઈ શકે છે પણ જો ઉક્ત મહાન-
તાદિકની ઉપેક્ષા કરી સ્વચ્છદ વર્તન કરવામા આવે છે તો પ
રિણામની મલીનતાથી પતિત અવસ્થાને પામી છેવટ મિથ્યાત્વ
નામના પ્રથમ ગુણ સ્થાનકે જલુ પડે છે, તેથીજ દીધદ્વિટ
થઈને જેનો સુખેથી નિર્વાહ થાય તેવા મત ગ્રહણ કરવામા
આવે તો તેથી પતિત થવાનો પ્રાય પ્રમગ આવે નહિ “સ્વ
સ્વ શક્તિ સુજળ બની શકે તેટલી ધર્મ કરણી કપટ રહિતજ
કરવાની જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા છે” એવી અખડ આ
જ્ઞાનુ ઉદ્ધાધન કરવાથી હાનીજ થાય છે. તેથી ઉક્ત આજ્ઞાનુ
આરાધન કરવામાજ સર્વ હિત સમાયેલુ છે કદાચિત્ સરલ
ભાવથી સર્વ સયમ આદર્યા બાદ તેનો યથાયોગ્ય નિર્વાહ કર
વાની તાકાત જણાય નહિ તો શુદ્ધ બુદ્ધિથી સદગુરુ સમીપે
ખરી હકીકત જાહેર કરીને ગુરુ મહારાજ પરમાર્થ દ્વિટથી જે
હિતકારી માર્ગ બતાવે તેનુ નિર્દેશપણે સેવન કરવામાજ ખરૂ
હિત રહેલુ છે. દલ યુક્ત સર્વ સયમ કરતા દલ રહિત દેશ
સયમ (અભુવતાદિક) નુ પાલન કરવુ વધારે હિતકારી છે
તેથી ગુરુ મહારાજ તેમ કરવા કે બીજી ઉચિત નીતિ આદરવા
કહે તે આત્માર્થી જનને અવશ્ય અગીકાગ કરવા યોગ્ય છે કે
મકે સદગુરુ મહારાજ આપણું એકાત હિત ઇચ્છનારાજ હોય છે

ચારિત્ર—ઉક્ત મયમનુ સ્વરૂપ અને તત્સ બધી કરેલો
પ્રતાસો મને તો અત્યંત હિતકારી થવા સંભવ રહે છે અહો
આવા સમ્યગ્ જ્ઞાન વિનાનુ તો કેવળ અધારૂજ છે અહો પ્રા
ણપ્રિયે ! તારી નિસ્વાર્થ વાતસત્યતાના શા વખાણુ કરૂ ? અહો
તારી અનહદ તેનો બદલો હુ શી રીતે વાળી શકીશ ?

સુમતિ—આપના પ્રતિની મારી પવિત્ર ફરજ અદા કરતાં હું કંઈ અધિક કરતી નથી ગુણ આહક બુદ્ધિથીજ આપને એમ જાસતું હશે ગમે તેમ હોય પણ આ સવ શ્રેય સૂચકજ છે

ચારિત્ર—પ્રાણ પ્રિયે ! ખરૂં કહું છું કે અતરમા તત્ત્વ પ્રકાશ થવાથી અને અધ શ્રદ્ધા નષ્ટ થવાથી જાણે હું કંઈક અપૂર્વ ભવનજ પામ્યો હોઉં એમ મને તો જણાય છે હવે મને શુદ્ધ સયમ સેવન કરવાની પૂર્ણ અભિલાષા વર્તે છે એવી મારી ઉચ્ચ અભિલાષા સફળ થાય માટે સર્વજ્ઞ પ્રભુની કૃપા સાથે તારી સતત સહાય માગુ છું

સુમતિ—મારાથી જની શકે તે સર્વ સહાય સમર્પવા હું સેવામા સદા તત્પર છું અને ખરા ભગરથી ઇચ્છુ છું કે આ પની આપી ઉચ્ચ અભિલાષા શીઘ્ર ફળીભૂત થાઓ !

ચારિત્ર—પ્રિયે ? તારી સત્સંગતિથી હું દિનપ્રતિદિન અપૂર્વ જ્ઞાનદ અનુભવતો જાઉં છું તેથી મને ખાત્રી થાય છે કે મારી ઉચ્ચ અભિલાષા એક દિવસે સફળ થાશેજ ! હાલ તો મને ધમના પવિત્ર અગમ્ય અવશિષ્ટ રહેલા તપનુ સ્વરૂપ જાણવાની પ્રબળ ઇચ્છા વર્તે છે તેથી તેનું કંઈક વિશેષ સ્વરૂપ સમજાવીને સમાધાન કરવું ઘટે છે

સુમતિ—જેથી પૂર્વ સચિત કર્મભળ દગ્ધ થઇને ક્ષય પામે તેનું નામ તપ છે અનાદિ અજ્ઞાનના ચોગથી વિવિધ વિષયમા ભટકતા મનનો અને ઇદ્રિયોનો નિરોધ કરી સહજ સ્વ જાવમાં સ્થિત થાવું તેજ ખરો તપ છે તે તપના ૬ બાદ્ય અને ૬ અવ્યતર મળીને ૧૨ બેદ છે, જે જાસ લક્ષમાં રાખવા જેવા છે આત્મ વિશુદ્ધિ કરવાના કામી જનોને તે સર્વ

અત્યંત હિતકારી છે તેમાથી પ્રથમ ૬ બાહ્ય લેઈવું કિચિત્
સ્વરૂપ કહું છું

- ૧ અનશન-સર્વ પ્રકારના અન્ન પાણી વિગેરે લોન્ન્ય પદાર્થોનો અમુક વખત સુધી અથવા કાયમના માટે ત્યાગ કરીને મહજ મતોષ રાખવો તે
- ૨ ઉણોદરી (ઔનોદર્ય) લોન્નનો અમુક ભાગ બાણી જોઈને ઝાંછો ખાવો નિદ્રા તદ્રાદિકના જય માટે જાણી જોઈને ઉણુ રહેવું અથવા સતોષ સુખની અભિવૃદ્ધિ માટે જરૂર જોઈલા આહારમા પણુ કમી કરતા જવું પોણા, અર્ધા અને છેવટ પા લાગના લોન્ન નથી નિર્વાહ કરી લેવો તે
- ૩ વૃત્તિસંક્ષેપ લોન્ન કરતી વખતે વાપરવાની વસ્તુ ઝોનું પ્રમાણ કરવું, અમુક ચીજોથીજ ચલાવી લેવું તેમજ એક કે બે વખત નિયમસર વાપરવું
- ૪ રસત્યાગ પદ્ધતિ લોન્નમાથી જોઈલા રસનો ત્યાગ થઈ શકે તેટલાનો કરવો ખાટો, ખારો, તીખો, મીઠો, કઠવો, અને કપાયલો, એવા પદ્ રસ છે તેમજ દૂધ, દહી, ધી, તેલ, ગોળ, અને તળેણુ પકવાત્ર એ પદ્ વિકૃતિ વિગણ્યો છે તેમાથી જોઈલી તત્ત્વય તેટલી ત જીને બાકીથી સતોષ રાખવો તેમજ રસલોણુપતા તજવી
- ૫ કાયકલેશ ઠંડી રૂતુમા ટાઢ સહન કરવી, ગ્રીષ્મ રૂતુમા તાપ સહન કરવો, અને વર્ષારૂતુમા સ્થિર આસનથી રહી જ્ઞાન ધ્યાન તપજપમા મશગૂળ રહેવું કેશનો લોચ કરવો તથા જૂની શય્યાદિક કપટ સ્વાધીનપણે

પુરીથી સહન કરવું એવું વિચારીને કે ‘દેહે દુખ’ મહા ફેલમ’ દેહને દમવામા બહુ ફળ છે સમજીને સહનશીળતા રાખવામા આવશે તો આગળ ઉપર તે બહુ લાભકારી થાશે સ્વેચ્છાએ સુખલ પદ થવાથી પોતાના બંને ભવ બગડે છે,

- ૬ સહીનતા—આસનનો જય કરવા અગોપાગ સઠે થીને સ્થિર આસને બેસવું આ પ્રમાણે સમજીને પૂર્વોક્ત બાહ્ય તપનું સેવન કરનાર અભ્યતર તપની પુષ્ટિ કરે છે

ચારિત્ર—એ બાહ્ય તપ શરીરની આરોગ્યતા માટે પણ બહુ ઉપયોગી લાગે છે ઉક્ત તપ વિવિધ વ્યાધિઓનો સહાર કરવાને કાળ જેવો લાગે છે એ ઉપરાંત તેનું વિધિવત્ સેવન કરવાથી જે અભ્યતર તપની વૃદ્ધિ થાય છે તેનું કંઈક સ્વરૂપ મને સમજાયો

સુમતિ—પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાકૃત્ય, (વૈયાવચ્ચ) સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ (કાઉત્સર્ગ) એવા અભ્યતર તપના ૬ લેહ છે અતર આત્માને અત્યંત ઉપકારી હોવાથી તે અભ્યતર તપના નામથી જાણખાય છે તેમનું કંઈક સ્વરૂપ આપની તેવી જિજ્ઞાસાથી કહું છું તે આપ આસ ધ્યાનમા રાખી લેશો

- ૧ જાણુતા કે અજાણુતા જે અપરાધ થયો હોય તે શુ રૂમહારાજને નિવેદી નિ ચત્ય થયા બાદ શુરુ મહારાજ તેનું નિવારણ કરવા જે શિક્ષા આપે તે બરાબર પાળવી તેનું નામ પ્રાયશ્ચિત્ત સમજવું થયેલા અપરાધ

સબધી પોતાના મનમા પણ પૂર્ણ પશ્ચાતાપ કરી,
કરી તેવો અપરાધ બીજા વાર થઈ ન જાય તેવી
પુરતી સભાજી રાખવી જોઈએ

- ૨ સદ્ગુણી અથવા અધિક ગુણીજનો સાથે ભક્તિ, જા
હુમાનાદિ ઉચિત આચરણ કરવું તે વિનય કહેવાય
છે ગુણ સ્તુતિ, અવગુણની ઉપેક્ષા, અને આશાતનાનો
ત્યાગ કરવો એ સર્વ વિનયનાજ અગમ્ય છે વિનય,
અનેક દુર્ધર શત્રુઓને પણ નમાવે છે. વળી જિન,
અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, સાધ
મી ભાઈ, અને ચેત્ય (જિનમુદ્રા યા જિનમંદિર)
વિગેરે પુજ્ય વર્ગ ઉપર પૂર્ણ પ્રેમ રાખવો એ વિન-
યનું પ્રમણ અગ છે

- ૩ બાળ, ગદાન, વૃદ્ધ, તપસ્વી, સદા, સાધર્મીને બનતી
સહાય આપવી, તેમની અવસરે અવસરે સભાજી લેવી,
નિસ્વાર્થપણે તેમની સેવા બજાવવી તે વૈયાવચ્ચ
કહેવાય

- ૪ અભિનવ શાસ્ત્રની વાચના, તેમા પડેલા સદેહના સ-
માધાન માટે ગુરુને પૃચ્છના, ભણેલું વિસ્મૃત થઈ
ન જાય માટે તેની પરાવર્તના-પુનરાવૃત્તિ કરવી, તેમા
સમાયેલા ગભીર અથડ ચિંતવન કરવું તે અનુપ્રેક્ષા
અને નિશ્ચિત-સદેહ વિનાની ધર્મકથાવડે અન્ય આ-
ત્માથી જનોને યોગ્ય અવલંબન દેવારૂપ પાત્ર પ્રકા
રના સ્વાધ્યાયથી આત્માને અત્યંત ઉપકાર થતો હોવાથી
જ્ઞાત્રી-પરૂષોએ તેને અવ્યતર તપરૂપ લેખ્યો છે

પુષ્ટ કારણમૂલક છે બ્યવહાર સાધન વિના નિશ્ચય સાધી શકાય નહિ

ચારિત્ર—પૂર્વે જતાવેલુ ધમનુ સ્વરૂપ મુખ્યતાથી કેવા પ્રકારનું છે ?

સુમતિ—ધમનુ પૂર્વોક્ત સ્વરૂપ મુખ્યતાથી બ્યવહારની અપેક્ષાએ ઠહેલુ છે તેથી તેમા નિશ્ચય સ્વરૂપ કેવળ ગોણુપણેજ રહ્યું છે

ચારિત્ર—ત્યારે હવે મને નિશ્ચય ધમનુ કઈક સ્વરૂપ સમજાવો.

સુમતિ—સર્વથા કર્મ કલક રહિત નિર્મળ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય (શકિત) રૂપ આત્માને સહજ (નિરૂપાધિક) સ્વભાવ બેજ નિશ્ચય ધમ છે સત્તા રૂપે તો તે સદા આત્મામા રિધત રહેલોજ છે

ચારિત્ર—સત્તા રૂપે રહેલો તે ધમ આત્માને ઉપકારી કેમ થઈ શકે નથી અને તે ક્યારે અને શી રીતે આત્માને ઉપકારી થઈ શકે છે તે સમજાવો ?

સુમતિ—આત્મા અનાદિ કમ કલકથી રહિત થયેલો હોવાથી સત્તા માત્ર રહેલો ધર્મ આત્માને સહાયમૂલક થઈ શકતો નથી જ્યારે પૂર્વોક્ત બ્યવહાર ધમનુ રૂચિ પૂર્વક સેવન કરવામા આવે છે, ત્યારે પરિણામની વિશુદ્ધિથી જેટલે જેટલે અશે કર્મ મળના હઠવાથી આત્મ સ્વભાવ ઉજ્જવ થાય તેટલે તેટલે અશે પ્રગટ થયેલા સત્તાગત ધર્મથી આત્માને સહજ ઉપગાર થાયજ છે યાવત્ શુદ્ધ બ્યવહાર ધમના સપૂણુ જળથી જ્યારે ધનપાતિ કમ મળેલો સ્વયં થઈ જાય છે, ત્યારે તો અનંત જ્ઞાન,

અનત દર્શન, અનત ચારિત્ર અને અનત વીર્ય રૂપ સહજ અનત ચતુષ્ટયી પ્રગટે છે તેથી આત્મા સર્વરા, સર્વદર્શી, સ-પૂર્ણ સુખી અને સર્વ શક્તિવત થાય છે

ચારિત્ર—વ્યવહાર ધર્મ કયા સુધી કહી શકાય છે તે સમજાવો ?

સુમતિ—જ્યા સુધી પૂરે કહેલા પાંચે પ્રમાદના પરિહાર વડે સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રની સહાયથી રાગ, દ્વેષ અને મોહાદિ દુષ્ટ દોષોનો સર્વથા ક્ષય થાય નહિ ત્યા સુધી તેમનો સંપૂર્ણ ક્ષય કરવા માટે કાળજી પૂર્વક જે જે ધર્મ કરણી કરવામા આવે તે તે સર્વ વ્યવહાર કરણીમાજ લેખાય છે પરંતુ એટલો વિશેષ (તક્ષવત) છે કે જેમ જેમ આત્મા પૂર્વોક્ત દોષોનો ક્ષય કરવાને વિશેષે સન્મુખ થતો જાય છે તેમ તેમ સહજ સન્મુખ ભાવે સેવન કરવામા આવતો તે વ્યવહાર શુદ્ધ, શુદ્ધતર, અને શુદ્ધતમ કહેવાય છે

ચારિત્ર—પૂર્વોક્ત નિશ્ચય અને વ્યવહાર ધર્મનું કઈક વધારે સ્ફુટ થાય તેમ સમજાવો ?

સુમતિ—અનાદિ કર્મ સંયોગથી પ્રભવતા રાગ દ્વેષાદિકને પૂર્વોક્ત આહિંસા સયમ અને તપ રૂપ ધર્મની સહાયથી દૂર કરીને આત્માના સ્વાભાવિક જ્ઞાનાદિક ગુણોને પ્રગટ કરી તેમનું રક્ષણ કરવું પૂર્વોક્ત પ્રમાદ યોગે તેમનું વિરાધન થવા ન દેવું તેજ નિશ્ચય ધર્મ છે સત્તાગત રહેલા આત્માના સ્વભાવિક ગુણોને ઢાકી દેનારા આવરણો ને હટાવવાને અનુકૂળ જે જે સદા ચરણ સેવવું પડે તે તે સર્વ વ્યવહાર ધર્મ કહેવાય છે આથી સ્ફુટ સમજાશે કે વ્યવહાર માર્ગનું વિવેકથી સેવન કરવું એ નિશ્ચય ધર્મ સિદ્ધ કરવાનું અવધ્ય (અમોઘ) સાધન છે એ-

ટલે કે વ્યવહાર કારણ રૂપ II અને નિશ્ચય કાર્ય રૂપ અથવા
રૂપ રૂપ છે

શારિત્રી—ઉક્ત સ્વરૂપનું સમર્થન કરવા મુખે સમજ
શકાય એવું કોઈ પદાત્મક પ્રમાણ ટાકી દેખાડો ?

સુમતિ—મહોપાધ્યાય શ્રીમદ્ યથોચિત્ત્યલ્લ ઉક્ત વાતનું
આ પ્રમાણે સમર્થન કરે છે—

“ જેમ નિર્મલતોરે સ્તન સ્ફટિક તળી, તેમ એ જીવ
સ્વભાવ;

તે જિન વીરેરે વર્મ પ્રકાશિયો, પ્રવલ કપાય અભાવ
શ્રી સીમધર સાહિબ સાંભળ્યો ૧

જેમ તે રાતે ફૂલે રાતડુ, શ્યામ ફૂલથીરે શ્યામ,
પુણ્ય પાપથીરે તેમ જગ જીવને, રાગ દ્વેષ પરિણામ
શ્રી સીમધર ૨

ધર્મ ન કહિયેરે નિશ્ચય તેહને, જેહ વિભાવ વડ વ્યાધિ
પહેલે અગેરે ણી પેરે માંસિયુ, કર્મેં હોય ઉપાધિ
શ્રી સીમધર ૩

જે જે અરોરે નિરૂપાવિકપણુ, તે તે જાણોરે વર્મ,
સમ્યગ્ દષ્ટિરે ગુણઝાણા થકી, જાવ લહે શિવ શર્મ.
શ્રી સીમધર ૪

एम जाणीनेरे ज्ञान दशा भजी, रहीये आप स्वरूप;
पर परिणतिथीरे धर्म न छडीये, नवि पडिये भव कूप.
श्री सीमधर साहिव सांभलो० ५ ”

આવી રીતે બંને માર્ગનું યોગ્ય સમર્થન કરીને ઉભાપનું
આરાધન કરવા આ પ્રમાણે કહેલું છે

“निश्चय दृष्टि हृदय धरीजी, पाले जे व्यवहार,
पुण्यवंत ते पामशेजी, भव समुद्रनो पार सोभागी
जिन सीमंधर सुणो वात।”

આમ હું કાણુમા ઉક્ત મહાપુરુષે જણાવ્યું છે કે નિશ્ચયને
પામવા ઇચ્છનારે તેનેજ હૃદયમા સ્થાપીને-તેના સન્મુખજ દૃષ્ટિ
રાખીને વિવેક પૂર્વક વ્યવહાર માગનું સેવન કરતા રહેલું એમ
કરવાથીજ અતે સાધ્ય સિદ્ધિ-લવસમુદ્રનો અત આવી શકશે
તે વિના લવ ભ્રમણનો કદાપિ અત આવી શકશે નહિ એમ
સમજીને અક્ષય સુખના અર્થી સર્વે લાઈ પડેનોએ સ્ફટિક રત્ન
જેવો નિમળ આત્મ સ્વભાવ પ્રગટ કરવાના પરમ પવિત્ર-દે
શથી તેમા બાધકબળ રાગ, દ્વેષ અને મોહાદિક કર્મભળ જેમ
દૂર થાય તેમ ઉપયોગ રાખી સર્વજ્ઞભાષિન અહિસા, સયમ
અને તપ લક્ષણ ધર્મનું સદા ચતનથી સેવન કરવુંજ ઉચિત છે
આપશ્રીનું પણ એથીજ કલ્યાણ થવાનું નિશ્ચિત છે

ધર્મ રત્નની પ્રાપ્તિને માટે અવશ્ય પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય ગુણો અથવા ધર્મની સ્વરી કુર્ચી

‘ જેમ ચિતામણી રત્ન સાગ્યહીન હોવાને મળવું મુશ્કેલ છે તેમ અશુદ્ધતાદિ કે ઉત્તમ ગુણરહિત જનોને પણ ધર્મ રત્ન મળવું મુશ્કેલજ ■ ’

‘ અશુદ્ધતાદિ કે એકવીશ ગુણો વડે સુક્ત હોવને જિનમતમા ધર્મ રત્નને યોગ્ય કહેવો છે માટે તે ગુણોને ઉપાજવા ધર્માભિલાષીજનોએ જરૂર ચત્ન કરવો પડે છે ’ ઉક્ત વાતનું સમર્થન કરતા છતાં શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજ આ પ્રમાણે કહે છે—

- “ એકવીશ ગુણ પરિણમે, બાસ ચિત્ત નિત્યમેવ,
ધર્મ રત્નકી યોગ્યતા, તાસ કહે તુ હેવ ” ૧
- ઉક્ત એકવીશ ગુણોની નોંધ આ પ્રમાણે આપેલ છે કે—
- “ ક્ષુદ્ર નહિ વળી રૂપનિધિ, સામ્ય જનપ્રિય ધન,
ક્રૂર નહિ ભીરુ વળી, અશક ક્રુદ્ધમિત્ર ૨
- લજ્જાહીન હયાહીન, સોમદિક્તિ મનઃસ્થ,
જ્ઞાનગી સતકથ્ય, સુપ્રજ્ઞ દીપદર્શી અથ ૩
- વિશેષજ્ઞ વૃદ્ધાનુગત, વિનયવત્ કૃત બાણ;
પરહિતકારી લબ્ધ લક્ષ, જેમ એકવીશ પ્રમાણ ૪

ગુણગુણીનો કથચિત્ત અલેહ સબધ હોવાથીજ ઉપર ગુણોને બદલે ગુણોનું નિરૂપણ કયું છે અર્થાત્ ધર્મ રત્નને યોગ્ય આવા પુણ્ય કર્મો જોઈએ કેવા ગુણો થવું જોઈએ ? તેનું

ઉપર મુજબ પ્રથમ સક્ષિપ્ત વર્ણન કરીને પછી કઈક રીતે સંબંધી વિશેષ વર્ણન કરવાને બનતો પ્રયત્ન કરશુ

૧ ક્ષુદ્ર નહિ એટલે અક્ષુદ્ર, ગભીર આશયવાળો, સૂક્ષ્મ રીતે વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર કરવાને શક્તિ ધરાવનાર સમર્થ જીવ વિશેષ ધર્મ રત્નને પામી શકે

૨, રૂપનિધિ એટલે પ્રચરત રૂપવાળો, પાએ ઇન્દ્રિયો જેને રૂપદ્ર રીતે પ્રાપ્ત થયેલ છે એવો અર્થાત્ શરીર સંબંધી મુદ્દર આકૃતિને ધારનાર આત્મા

૩ સામ્ય એટલે સ્વભાવેજ પાપદોષ રહિત, શીતળ સ્વભાવવાળું આત્મા

૪ જનપ્રિય એટલે સદા સદાચારને સેવનાર લોકપ્રિય આત્મા

૫ કૂર નહિ એટલે કૂરતા યા નિષ્કુરતાવડે જેતું મન મલીન થયું નથી એવો અકિતદ્ર યાને પ્રસન્ન ચિત્તયુક્ત શાન્ત આત્મા

૬ જીડ્ એટલે આલોક સંબંધી તથા પરલોક સંબંધી અપાયથી ડરવાળો અર્થાત્ અપવાદજીડ્ તેમજ પાપજીડ્ હોવાથી બંધી રીતે સંભાળીને ચાલનાર, ઉભય લોક વિરૂદ્ધ કાર્યનો અવશ્ય પરિહાર કરનાર

જ અશઠ એટલે હજી પ્રપચવડે પરને પાસમા નાખવાથી દૂર રહેનાર

૮ સુદખિન્ન એટલે શુભ દાક્ષિણ્યાવત, ઉચિત પ્રાર્થનાનો ભગ નહિ કરવાવાળો, સમય ઉચિતવર્તી સામાન્ય હિત પ્રસન્ન કર

૯ લજ્જાલુઓ એટલે લજ્જાશીલ, અકાર્ય વર્જી સત્કાર્યમાં સહેજે જોડાઈ શકે એવો મર્યાદાશીલ પુરૂષ

૧૦ દયાલુઓ એટલે સવ કોઈ પ્રાણી વગ ઉપર અતુ ક પા રાખનાર

૧૧ સોમદિક્ષિ-મન્યશ્ચ એટલે રાગ દ્વેષ રહિત નિષ્પક્ષપાતપણે વસ્તુતત્ત્વને યથાર્થ રીતે જાણખી મધ્યસ્થતાથી દોષને દૂર કરનાર

૧૨ શુભ રાગી એટલે સદ્ગુણીનોજ પક્ષ કરનાર, શુભનોજ પક્ષ લેનાર

૧૩. સત્કથ એટલે એકાત હિતકારી એવી ધમકથા જેને પ્રિય ■ એવે

૧૪ સુપખ એટલે સુશીન અને સાતુકુળ ઉ કુટુંબ જેનું એવો જાડાખળિયો

૧૫ હીઘદર્શી એટલે પ્રથમથી સારી રીતે વિચાર કરીને પરિણામે જેમાં લાભ સમાયો હોય એવા શુભ કાર્યનેજ કરવાવાળો

૧૬ વિશેષજ્ઞ એટલે પક્ષપાત રહિતપણે શુદ્ધ દોષ, હિત અહિત, કાર્ય અકાર્ય, ઉચિત અનુચિત, ભક્ષ અભક્ષ્ય, પેય અપેય, ગમ્ય અગમ્ય વિગેરે વિશેષ વાતનો જાણુ

૧૭ વૃદ્ધાનુગત એટલે પરિપક્વ જુદિવાળા અનુભવી પુરૂષોને અનુસરી ચાલનાર, નહિ કે જેમ આન્યુ તેમ ઉન્મદ્ધ ખલપણે ઇન્દ્રિય ગુજ્જળ કામ કરનાર

૧૮ વિનયવત એટલે શુદ્ધાધિકનુ ઉચિત ગૌરવ સાચવનાર સુવિનીત

૧૯ કૃત જલણ એટલે ણીજાએ કરેલા ગુણને કદાપિ નહિ વિસરી જનાર

૨૦ પરહિતકારી એટલે સ્વત સ્વાર્થ વિના પરોપકાર કરવામા તત્પર દક્ષિણતાવત તો જ્યારે તેને કોઈ પ્રેરણા અથવા પ્રાર્થના કરે ત્યારે પરોપકાર કરે અને આતો પોતાના આત્માની જ પ્રેરણાથી સ્વ કર્તવ્ય સમજીનેજ કોઈની કંઈ પણ અપેક્ષા રાખ્યા વિનાજ પરોપકાર કર્યા કરે એવા ઉત્તમ સ્વભાવને સ્વ ભાવિક રીતે ધારનાર ભગ્ય

૨૧ લબ્ધ લક્ષ એટલે કોઈ પણ કાર્યન સુખે સાધી ગયે એવો કાર્ય દક્ષ

હવે ઉપર કહેલા ૨૧ ગુણોત્તુ કંઈક સહેતુક ધ્યાન કરવાનો ઉપક્રમ કરવામા આવે છે જેમ શુદ્ધ કરાયેલા વસ્ત્ર ઉપગ્રજ રંગ જોઈયે એવો ખરાબર ચઢી શકે છે, પરંતુ અશુદ્ધ એવા મક્ષીન વસ્ત્ર ઉપર રંગ ચઢી શકતો નથી, તેમજ ઉપર કહેલા ગુણ વિનાના મક્ષીન આત્માને ધર્મનો રંગ લાગતોજ નથી ઉપર કહેલા ગુણોવડે વિશુદ્ધ થયેલા આત્માનેજ ધર્મનો રંગ ચઢે છે ઘણી જેમ ખડખચરડી^૧ અને પાત્રીસ કર્યા વિનાની^૨ ભીંત ઉપર ચિત્ર આગ્રેહુખ ઉઠતુ નથી પરંતુ ધક્કારી મક્કારીને સાફ કરેલી સરખી ભીંત ઉપર ચિત્ર જોઈયે એવુ આગ્રેહુખ ઉઠી નીકળે છે તેમ ઉપર કહેલા ગુણોના સરકાર વિનાના અસરકુળ હૃદય ઉપર ધર્મનુ ચિત્ર ખરાબર પડી શકતુ નથી, પણ ઉક્ત ગુણોથી સંસ્કારિક હૃદય ઉપર સત્ય ધર્મનુ ચિત્ર ખરાબર ખીલી ઉઠે છે ઉક્ત ગુણોની પ્રાપ્તિદ્વારા ભગ્ય આ મા સત્ય ધર્મનો ઉત્તમોત્તમ લાભ પામી શકે છે એથી ઉપર કહેલા સદ્ગુણોનો ખાસ અભ્યાસ કરવાની અન્યાવશ્યકતા સ્વત સિદ્ધ થાય છે, અને તેથીજ

તે શુદ્ધ સંબંધી બની શકે તેટલી સમજ લેવી પણ જરૂરી
 છે એમાજ જીવતું ખર્ચ હિત સમાયેલું છે

૧ “ સુદ્ર સ્વભાવવાળો અગભીર અને ઉછાછળો હોવાથી
 ધર્મને સાધી શકે નથી તે નથી તો કરી શકે. સ્વહિત કે
 નથી કંઈ શકે. પરહિત, સ્વપરહિત સાધવાની તેનામાં યોગ્ય-
 તાજ નથી તેથી સ્વપરહિત સાધવાને અમુદ્ર સ્વભાવી જોયો.
 ગભીર અને ઠરેલ પ્રકૃતિવાળોજ યોગ્ય અને મમર્થ હોઈ શકે છે

૨ હિત અગોપાગવાળો, નબળા સંઘયજીવાળો તથા ઇન્દ્રિ-
 યોમાં ખોડવાળો સ્વપરહિત સાધવાને અમમર્થ હોવાથી ધર્મને
 અયોગ્ય કહ્યો છે કેમકે ધર્મ સાધવામાં તેની ખાસ અપેક્ષા રહે
 છે તે વિના ધર્મ સાધનમાં ઘણીજ અડચણ આવે છે તેથી
 સંપૂર્ણ અગોપાગવાળો, પાવે ઇન્દ્રિય પૂરેપૂરી પામેલો અને
 ઉત્તમ સંઘયજીવાળો સુદર પ્રકૃતિવત પ્રાણી ધર્મને યોગ્ય કહ્યો
 છે એવી શુભ સામગ્રીવાળો જીવ શાસનની ચોક્કસ વધારી શકે
 છે અને સર્વજ્ઞ ભગવાને જાણેલા ધર્મને સમ્યક્ પાળી શકે છે

૩ પ્રકૃતિથીજ શાત સ્વભાવવાળો જીવ પ્રાય પાપક્રમમાં
 પ્રવૃત્તિ કરતોજ નથી અને સુખે સમાગમ કરી શમય જોવા શીળા
 સ્વભાવને લીધે અન્ય આકળા જીવોને પણ સમાધિતું કારણ
 થઈ શકે છે અર્થાત્ આકરી પ્રકૃતિવાળા પણ શીળા સ્વભાવ
 વાળા મજાજનોના સમાગમથી ઠંડા પ્રકૃતિના થઈ જાય છે તેથી
 ઠંડી પ્રકૃતિવાળા પ્રાણી સુખે સ્વપરહિત સાધી શકે છે પરંતુ
 આકળી પ્રકૃતિવાળા તેમ કરવાને અસમર્થ હોવાથી ધર્મ સાધ-
 વાને અયોગ્ય કહ્યો છે

૪ દાન વિનય અને નિર્મળ આચારને સેવનાર માણસ

સર્વ જનોને પ્રિય થઇ શકે છે અને તે આલોક વિરૂદ્ધ તથા પરલોક વિરૂદ્ધ કાયને સ્વભાવિક રીતેજ તજનાર હોવાથી સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવોને પણ મોક્ષમાર્ગમા જાહુમાન ઉપજાવનાર થઇ પડે છે સદાચાર સેવી લોકપ્રિય પુરૂષ પોતાની પવિત્ર કહેણી કરણીથી અન્ય જનોને પણ અનુકરણીય થઇ પડે છે, તેવી રીતે ઇન્દ્રા મુજળ વર્તી અત્યે રહેનાર માણસ કઇ પણ વિશેષ સ્વપરહિત સાધી શકે નથી

કૂર માણસ કિંવદ પરિણામથી પોતાનુજ હિત સાધવાને અશક્ત હોતો પરંતુ હિત શી રીતે સાધી શકે ? તેથી તે ધર્મ રત્નને અયોગ્ય સમજવો સમ પરિણામને ધારણ કરનાર એવો અનુક પાવાન-અકૂર આત્માજ મોક્ષમાર્ગ સાધવાને અધિકારી હોઇ શકે છે

૬ આલોક સળધી તથા પરલોક સળધી દુખની વિચારણા કરનાર પાપ કર્મમા પ્રવૃત્તિ કરતો નથી અને લોકાપવાદથી પણ ડરતો રહે છે, એવો ભનભીરૂ માણસજ ધર્મરત્નને યોગ્ય હોઇ શકે છે પરંતુ જે નિર્ભયપણે-લોકાપવાદને પણ ભય રાખ્યા વિના સ્વચ્છદ વતેન કરે છે, તે ધર્મરત્નને યોગ્ય નથીજ

૭ અશક માણસ કોઇની વચના કરતો નથી, તેથી તે વિશ્વાસપાત્ર અને પ્રશસાપાત્ર બને છે વળી તે પોતાના સદ્ભાવથી ઉદયમ કરે છે તેથી તે ધર્મરત્નને યોગ્ય ઠરે છે કપટી માણસ તો પર વચનાથી પોતાના કુટિલ સ્વભાવને લઇ પરને અપ્રીતિપાત્ર બને છે, તેમજ સ્વહિતથી પણ ચુકે છે માટે તે ધર્મને માટે અયોગ્ય

૮ સુદક્ષિણતાવત પોતાનું કામ તથા જાતી શકે તેટલે બીજાનો ઉપકાર કરતો રહે છે તેથી તેનું વચન સહુ કોઈ માન્ય રાખે છે તેમજ સહુ કોઈ તેને અનુમતીને આપે ॥ આવા સ્વભાવથી સહેજે સ્વપરહિત સાધી શકાય છે, તેથી તે ધર્મરત્નને યોગ્ય છે જેનામા જો ગુણ નથી તે સ્વાર્થસાધક અથવા આપ મતલબીયાના ઉપનામથી નિંદાપાત્ર થાય છે માટે તે ધર્મરત્નને અયોગ્ય ઠરે છે

૯ લજ્જાશીલ માણસ લગારે ખણુ અકાર્ય કરતા ડરે છે તેથી તે અકાર્યને દૂર તથા સત્કારને સેવતો રહે છે, તેમજ અગીકાર કરેલા શુભ કાર્યને તે કોઈ રીતે તથા શકનો નથી તેથી તે સદ્ધર્મને યોગ્ય ગણાય છે લજ્જાહીન તો કંઈપણ અકાર્ય કરતા ડરતો નથી તેથી તે અશુભ આચારને અનાયાસે સેવતો રહે ॥ ગમે તેવા ઉત્તમ કુળમા ઉત્પન્ન થયા હતા તે કુળ મયાદાને તથા દેતા વાર કરતો નથી, તેથી લજ્જાહીન ધર્મરત્નને અયોગ્ય છે

૧૦ દયા જે ધર્મનું મૂળ છે અને દયાને અનુસરીનેજ સર્વ સદ્અનુષ્ઠાન પ્રવર્તે છે એમ જિન આગમમા સિદ્ધાન્ત રૂપે કહેલું છે, તેથીજ સર્વજ્ઞ ભાષિત સત્ય ધર્મનું ચથાર્ય આરાધન કરવાને દયાનું હોવાની ખાસ જરૂર છે અર્થાત્ દયાનું ધર્મરત્નને યોગ્ય છે દયાહીન કોઈ રીતે ધર્મને યોગ્ય નથી કેમકે તેવા નિર્દય પરિણામવાળાનું સર્વ અનુષ્ઠાન નિષ્ફળ થાય ॥

૧૧ મધ્યસ્થ એટલે પક્ષપાત રહિત એવો સૌમ્ય હૃદિ પુરૂષ રાગ દ્વેષ દૂર તથા શાંત ચિત્તથી ધર્મ વિચારને યથા સ્થિત સામળે છે અને ગુણનો સ્વીકાર તથા દોષનો ત્યાગ કરે

૭ માટે તે ધર્મને લાયક છે પરંતુ પક્ષપાત યુક્ત બુદ્ધિવાળો માણુમ અંધ શ્રદ્ધાથી વસ્તુતત્ત્વનો યથાસ્થિત વિચારજ કરી શકેનો નથી તો પછી ગુણનો આદર અને દોષને ત્યાગ શી રીતે કરી શકે ? તેથી પક્ષપાત બુદ્ધિથી એકાત ખેચતાણુ કરી ખેસનાર ધર્મ રત્નને યોગ્ય નથીજ

૧૨ ગુણરાગી માણુમ ગુણવત્તુ બહુ માન કરે છે, નિ ગુણની ઉપેક્ષા કરે છે, સદ્ગુણનો સમ્મહ કરે છે અને સપ્રાપ્ત ગુણને સારી રીતે સાચવી રાખે છે પ્રાપ્ત થયેલા ગુણોને દોષિત કરતો નથી તેથી તે ધર્મને યોગ્ય છે નિર્ગુણ માણુસ તો બીજા ગુણવત્તને પણ પોતાની જેવા લેખે છે તેથી તે નથી તો કરતો તેમની ઉપર રાગ કે નથી કરતો ગુણ ઉપર રાગ પરંતુ ઉલ્લેખે ગુણદ્રેષી હોઈ સદ્ગુણનો પણ અનાદર કરે છે અને આત્મ ગુણને મચીન કરી નાખે છે માટે તે ધર્મ રત્નને માટે અયોગ્યજ છે

૧૩ વિકલા કબાલા અભ્યાસવડે કલુષિત મનવાળો માણુસ વિવેક રત્નને ખોઈ દે છે અને ધર્મમા તો વિવેકની ખાસ જ રૂર છે તેથી ધર્માર્થી માણુસે સત્ય પ્રિય થવાનો અને સત્ય હિતકારી વાતનેજ કહેવાનો અથવા સાક્ષળવાનો દાળ રાખવો જોઈયે આવા સત્યપ્રિય અને સત્યભાવક છુવથી સ્વપરંતુ હિત સહેજે થાય છે તેથી તેવા ગુણવાળાજ ધર્મરત્નને યોગ્ય છે વિકલાવતથી ઉભયને હાનિ પહોચે છે તેથી તે અયોગ્ય છે

૧૪ જેનો પ્રચિન્ન અનુકુળ વર્તનારો, ધર્મશીલ અને સદાચારને સે જેવો જાણજાણિયો માણુસ નિર્વિધનપણે

ધર્મસાધન કરી શકે છે પૂર્વોક્ત સ્વભાવવાળા કુદુબથી ધર્મ સાધનમાં કંઈ પણ અતસાય આવવાનો સંભવ રહેતો નથી કે મકે એવું સાનુકૂળ કુદુબ તો ધર્મસાધનમાં જોઇએ તેવી સહાય દઈ શકે છે તેથી ધર્મશીવ અને સદાચારવાળા અનુકૂળ પરિવારવાળો ધર્મને દીધાવવાને જેવો યોગ્ય ગણાય છે તેવો પ્રતિ કુલ આચાર વિચારવાળા પરિવારવાળો યે ગ્ય ગણાતો નથી, કે મકે તેથી તો ધર્મ માર્ગમાં વખનોવખન વિદ્ધ ઉભા થાય છે માટે શુદ્ધ અને સમર્થપક્ષની પણ ખાસ જરૂર છે

૧૫ દીર્ઘદર્શી માણુમ પૂર્વપરનો અથવા લાભલાભનો વિચાર કરી જેતું પરિણામ સારું જ આવવાનો સંભવ હોય, જેમાં લાભ વધારે અને કલેશ અલ્પ હોય અને જે ઘણા માણુસોને પ્રથમ મનીય હોય તેવા કામનોજ આરંભ કરે છે તેવા દીર્ઘદર્શીજનો ધર્મ રત્નને યોગ્ય છે કેમકે તે વિચારશીલ અને વિવેકવત હોવાથી સદ્ગુણ પ્રવૃત્તિને કરનારા હોય છે તે કંઈપણ વગર વિચાર્યું નહિ બની શકે એવું અસાધ્ય કાર્ય સહસ્રા આરંભતાજ નથી જે કાર્ય સુખે સાધી શકાય એવું માલમ પડે તેનોજ તે વિવેકથી આદર કરે ॥ સહસ્રાકારી મનુષ્ય બહુધા અસાધ્ય કાર્ય કરવા મંડી જાય ॥ અને તેમાં નિષ્ફળ નીવડવાથી તે પશ્ચાત્તાપનો ભાગી થાય છે, તેથી તે ધર્મરત્નને લાયક ઠરતો નથી,

૧૬ વિશેષજ્ઞ ગુરૂષ વસ્તુઓના ગુણ દોષને પદ્મપાત રહિતપણે પિંહાની શકે છે તેથી પ્રાય તેવા માણુસજ ઉત્તમ ધર્મના અધિકારી ઠહ્યા છે જે અજ્ઞાનનાવડે હિત્વહિત કૃત્યાકૃત્ય, ધર્માધર્મ, ભક્ત્યાભક્ત્ય, પેચાપેચ કે ગુણુરોડ સંબંધી બિલકુલ અજ્ઞાત છે તે ધર્મને અયોગ્યજ છે કેમકે જે પોતાનું હિત શુદ્ધ તેટલું સમજવા પણ નથી તે શી રીતે સ્વહિત સાધી શકે

શે ? અને સ્વહિત સાધવાને પણ અતમર્થ હોવાથી પરહિતનું તો કહેવું જ શુ ! તેથી પશુના જેવા અજ્ઞાન અને અવિવેકી જનો ધર્મને માટે અયોગ્ય છે

૧૭ પરિપક્વ બુદ્ધિવાળા અર્થાત્ સદ્વિવેકાદિક ગુણ સંપન્ન જેવા વૃદ્ધ પુરૂષો પાપાચારમા પ્રવૃત્તિ કરતાજ નથી એમ હોવાથી તેવા વૃદ્ધને અનુસરીને ચાલનાર પણ પાપાચારથી દૂરજ રહે છે, કેમકે જીવોને સોળત પ્રમાણે ગુણ આવે છે, કહેવત છે કે ‘ જેવી મોખત તેની અસર. ’ તેવા શિષ્ટ પુરૂષોને અનુમારે ચાલનાર ધર્મરત્નને યોગ્ય થાય છે પરંતુ સ્વચ્છંદે ચાલનાર માણસ કદાપિ ધર્મને યોગ્ય થઈ શકતો નથી કેમકે તે સદાચારથી તો પ્રાય વિમુખ રહે છે

૧૮ સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શનાદિક સર્વ સદ્ગુણોનું મૂળ વિનય છે, અને તે સદ્ગુણો વડેજ ખરૂં સુખ મેળવી શકાય છે માટેજ જનશામનમા વિનયવત-વિનીતને વખાણ્યો છે લૌકિકમા પણ કહેવાય છે કે ‘ વનો (વિનય) વેરીને પણ વશ કરે ’ તો પછી શાસ્ત્રોક્ત નીતિ મુજબ વિનયનો અભ્યાસ કરવામા આવે તો તેના ફળનું તો કહેવું જ શુ ? વિનયથી સર્વ ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ થાય છે તેથી ઇષ્ટસુખના અભિલાષી જનોએ અવશ્ય વિનયનું સેવન કરવું જ જોઈયે અવિનીત માણસ ધમનો અધિકારી નથી જ કેમકે તે તેથી અસંબંધ વૃત્તિથી કંઈ પણ સદ્ગુણ પેદા કરી શકતો નથી, અને ઉલટો કેકાણે કેકાણે કહેશોને માગી થાય છે.

૧૯ કૃતજ્ઞ પુરૂષ ધર્મચરૂને તત્ત્વબુદ્ધિથી પરોપકારી જાણીને તેનું જહુમાન કરે છે તેથી સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શનાદિક સદ્ ગુણોની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી કૃતજ્ઞ માણસજ ધર્મરત્નને લાવક છે.

ધર્મસાધન કરી શકે છે પૂર્વોક્ત સ્વભાવવાળા કુટુંબથી ધર્મ સાધનમાં કંઈ પણ અતરસ આવવાનો સંભવ રહેતો નથી કે મકે એવું સાનુકૂળ કુટુંબ તો ધર્મસાધનમાં લેઈયે તેવી સહાય હઈ શકે છે તેથી ધર્મશીવ અને મદાચારવાળા અનુકૂળ પરિવારવાળો ધર્મને દીપાવવાને જેવો યોગ્ય ગણાય છે તેવો પ્રતિ-કુલ આચાર વિચારવાળા પરિવારવાળો યોગ્ય ગણાતો નથી, કે મકે તેથી તો ધર્મ માર્ગમાં વખતોવખત વિદ્ય ઉભા થાય છે માટે શુદ્ધ અને સમર્થપક્ષની પણ ખાસ જરૂર છે

૧૫ દીર્ઘદર્શી માણુમ પૂર્વાપરનો અથવા લાભાલાભનો વિચાર કરી જેતું પરિણામ સારું જ આવવાનો સંભવ હોય, જેમાં લાભ વધારે અને ક્વેશ અદ્ય હોય અને જે ઘણા માણુસોને પ્રશ્ન સનીય હોય તેવા કામનોજ આરભ કરે છે તેવા દીર્ઘદર્શીજનો ધર્મ રત્નને યોગ્ય િ કેમકે તે વિચારશીવ અને વિવેકવત હોવાથી સફળ પ્રવૃત્તિને કરનારા હોય છે તે કંઈપણ વગર વિચાર્યું નહિ બની શકે એવું અસાધ્ય કાર્ય સહસા આરભતાજ નથી જે કાર્ય સુખે સાધી શકાય એવું માત્રમ પડે તેનોજ તે વિવેકથી આદર કરે છે સહમાત્રારી મનુષ્ય બહુધા અમાધ્ય કાર્ય કરવા મંડી જાય છે અને તેમાં નિષ્ફળ નીવડવાથી તે પશ્ચાત્તાપનો ભાગી થાય છે, તેથી તે ધર્મરત્નને લાયક ઠરતો નથી,

૧૬ વિશેષજ્ઞ પુરૂષ વસ્તુઓના ગુણ દોષને ધક્ષપાત રહિતપણે પિછાની શકે છે તેથી પ્રાય તેવા માણુસજ ઉત્તમ ધર્મના અધિકારી ઠહાય છે જે અજ્ઞાનનાવડે હિતાહિત, દૃત્યાદૃત્ય, ધર્માધર્મ, ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય કે ગુણદોષ સબધી બિલકુલ અજ્ઞાત છે તે ધર્મને અયોગ્યજ છે કેમકે જે પોતાનું હિત શુ છે તેટલું સમજતા પણ નથી તે શી રીતે સ્વહિત સાધી શકે

ચે ? અને સ્વહિત સાધવાને પણ અસમર્થ હોવાથી પરહિતતુ
તો કહેવુંજ શુ ! તેથી મથુના જેવા અજ્ઞાન અને અવિવેકી
જનો ધર્મને માટે અયોગ્ય છે

૧૭ પરિપક્વ બુદ્ધિવાળા અર્થાત્ સદ્વિવેકાદિક ગુણ સપન્ન
એવા વૃદ્ધ પુરૂષો પાપાચારમા પ્રવૃત્તિ કરતાજ નથી એમ હો
વાથી તેવા વૃદ્ધને અનુસરીને ચાલનાર પણ પાપાચારથી દૂરજ
રહે છે, કેમકે જીવોને સોખત પ્રભાણે ગુણ આવે છે, કહેવત છે
કે ' જેની સોખત તેની અસર. ' તેવા શિષ્ટ પુરૂષોને અનુસારે
ચાલનાર ધર્મરત્નને યોગ્ય થાય છે પરંતુ સ્વચ્છ હોવાનાર
માણસ કદાપિ ધર્મને યોગ્ય થઈ શકતો નથી કેમકે તે સદા-
ચારથી તો પ્રાય વિમુખ રહે છે

૧૮ સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શનાદિક સર્વ સદ્ગુણોનું મૂળ વિનય
છે, અને તે સદ્ગુણો વડેજ ખરૂં સુખ મેળવી શકાય છે માટેજ
જૈનશાસનમા વિનયવત-વિનીતને વખાણ્યો છે લૌકિકમા પણ
કહેવાય છે કે ' વનો (વિનય) વેરીને પણ વશ કરે ' તો
મહી શાસ્ત્રોક્ત નીતિ મુજબ વિનયનો અભ્યાસ કરવામા આવે
તો તેના ફળતુ તો કહેવુંજ શુ ? વિનયથી સર્વ ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ
થાય છે તેથી ઇષ્ટસુખના અભિલાષી જનોએ અવશ્ય વિનયનું
સેવન કરવુંજ જોઈયે અવિનીત માણસ ધર્મનો અધિકારી નથી
જ કેમકે તે તેથી અમર્ય વૃત્તિથી કંઈ પણ સદ્ગુણ પેદા કરી
શકતો નથી, અને ઉલટો ઠેકાણે ઠેકાણે કવેશનો ખાગી થાય છે.

૧૯ કૃતજ્ઞ પુરૂષ ધર્મગુરૂને તત્વબુદ્ધિથી પરોપકારી જાણીને
તેનું બહુમાન કરે છે તેથી સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શનાદિક સદ્ ગુણો
ની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી કૃતજ્ઞ માણસજ ધર્મરત્નને લાયક છે.

કૃતજ્ઞ માણસ ઉપર સામાન્ય ઉપગાર કર્યો હોય તો તેને પણ તે બૂલતો નથી તો અસાધારણ ઉપગારને કરનાર ઉપગારીને તો તે બૂલેજ કેમ? કૃતજ્ઞ માણસ ઉપગારીએ કરેલા ઉપગારને વિસરી જઈ તેનો ઉવટો અપવાદ કરવા તત્પર થઈ જાય છે. ક્રૂધ પાઈને ઉઠેરેલા સાપની જેમ કૃતજ્ઞ તુકસાન કરે છે માટે તે ધર્મને યોગ્ય નથી.

૨૦ ધન્ય કૃત પુન્ય એવો પરહિતકારી પુરૂષ ધર્મનું ખરૂં રહસ્ય સારી રીતે સમજી ગ્રામ કરીને નિસ્પૃહ ચિત્ત છોડી પોતાના પૂર્ણ પુરૂષાર્થયોગે આય જનોને પણ સન્માર્ગમા ભેડી દે છે અર્થાત્ ધર્મનું ખરૂં રહસ્ય જાણનાર અને નિસ્પૃહપણે પોતાનું છત્તુ વીર્ય ફેરવનાર એવા પરહિતકારી પુરૂષોનીજ બ લિહારી છે તેવા ધન્ય પુરૂષો સ્વપરતુ હિત વિશેષે સાધી શકે છે તેવા ભાગ્યશાળી ભગ્યો ધર્મને સારી રીતે દીપાવી શકે છે તેથી તે ધર્મરત્નને અધિક લાયક છે કેવળ સ્વાર્થ વૃત્તિવાળાથી તેવો સ્વપર ઉપગાર સંભવતો નથી તેથી નિસ્વાર્થ વૃત્તિ રાખવાની ખાસ જરૂર છે નિસ્વાર્થી જનો પદોપકારને પોતાના શુદ્ધ સ્વાર્થથી ભિન્ન સમજતા નથી અર્થાત્ પદોપકારને પોતાનું ખાસ ઈર્તવ્ય સમજીને કોઈની પ્રેરણા વિના સ્વભાવિક રીતેજ સેવે છે.

૨૧ લગ્ન લક્ષ પુરૂષ સકળ ધર્મકાર્યને સુખે સમજી શકે છે અને તે દક્ષ ચતુર્થ તથા સુખે કેળવી શકાય એવો હોવાથી થોડા વખતમાજ સર્વ ઉત્તમ કલામા પારગામી થઈ શકે છે આવો કાર્ય દક્ષ પુરૂષ ધર્મરત્નને લાયક હોઈ શકે છે પરંતુ અપ્રશાન્ત અશિશુણીય અને મદ પરિણામી તેમજ અતિ પરિણામી જનો ધર્મને લાયક થઈ શકતા નથી કેમકે તેમની નજર સાપે-

સપણે સર્વત્ર ફરી વળતી નથી તેથી તેઓ સત્ય ધર્મથી ળાહેર રહ્યા કરે છે. અર્થાત્ ધર્મના ખરા રહસ્યને પામી શકતાજ નથી માટે ધર્માર્થી જનોએ કાર્યદક્ષ અને કર્તવ્ય પસંદગી થવાની પણ પુરી જરૂર છે ”

આ પ્રમાણે એ એકવીશ ગુણોનું કઇંક સહેતુંક વર્ણન ‘ ધર્મરત્ન પ્રકરણુ ’ થયને અતુમારે કરવામા આંચુ છે એ ઉપર વલ્લવેલા ગુણો જેમણે સપ્રાપ્ત કર્યા છે તે ભાગ્યશાળી ભગ્ય જનો ધર્મરત્નને લાયક થાય છે એ એકવીશ ગુણ સપૂર્ણ જેમને પ્રાપ્ત થયા છે તે ઉત્કૃષ્ટ રીતે લાયક છે અતુર્થ ભાગે ન્યૂન ગુણવાળા ભગ્ય મધ્યમ રીત્યા લાયક છે અને અર્ધા ભાગથી ન્યૂન ગુણવાળા ભગ્યો જનન્ય ભાગે લાયક છે પરંતુ તેથી પણ ન્યૂન ગુણવાળા હોય તેનો દરિદ્રપ્રાય-અયોગ્ય સમજવાના છે એમ સમજીને સર્વજ્ઞ ભાષિત શુદ્ધ ધર્મના અભિલાષી જનોએ જેમ બને તેમ ઉક્ત ગુણોમા વિશેષે આદર કરવો યોગ્ય છે કારણ કે ખવિત્ર ચિત્ત પણ શુદ્ધ ભૂમિમાજ શોભે છે અને ભૂમિ-શુદ્ધિ ઉક્ત ગુણોવડેજ થાય છે

ઉક્ત ગુણ ભવિત ભગ્ય સર્વોએ શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ માટે શુદ્ધ સયમધારી સરચરૂ પાસે શુશ્રુષા પૂર્વક ધર્મનું સ્વરૂપ સાબળવા અને તેનું મનન કરવા સાથે યથાશક્તિ તેનું પરિશીલન કરવાને પ્રયત્ન મેવવો જોડીયે તે ધર્મ ગ્રુખ્યપણે બે પ્રકારનો છે દેશવિરતિ ધર્મ અને સર્વ વિરતિ ધર્મ દેશવિરતિ ધર્મના અધિકારી ગૃહસ્થ લોક હોઈ શકે છે અને સર્વ વિરતિ ધર્મના અધિકારી સાધુ મુનિરાજ હોઈ શકે છે સ્થૂલ થકી હિ સા, અસત્ય, અદત્ત, મૈથુનનો ત્યાગ અને પરિચ્છેદનું પ્રમાણ કરવારૂપ

પાત્ર અણુમત, દિગ્ વિરમણ, ભોગોપભોગ વિરમણ અને અનર્થદંડ વિરમણરૂપ ત્રણ ગુણમત તથા સામાયક, દેશાવગાસિક, પૌષધ અને અતિથિ સ વિભાગરૂપ દ્વાદશમત ગૃહસ્થ (ધાવક) ને હોઇ શકે છે. સાધુ મુનિરાજને તો સર્વથા હિંમ્, અમલ્ય, અદત્ત, અપ્રદા તથા પરિગ્રહના પરિહારથી અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અસંગતારૂપ પાત્ર મહામતો પાળવા સાથે ના પ્રીતોજનનો સર્વથા ત્યાગ કરવાનો દોષ છે (વિવેકવત ગૃહસ્થ પણ નાત્રીલોજનનો ત્યાગજ કરે છે,) તે ઉપરાંત સાધુ મુનિરાજને નીચેની દશ શિક્ષા સપૂર્ણ રીતે પાળવાની હોય છે અને ગૃહસ્થને જાની શકે તેટલા પ્રમાણમાં તે પાળવાની હોય છે.

‘ધર્મની દશ શિક્ષા’

૧ ક્ષમા-અપરાધિ જીવોનું અત કરણથી પણ અહિંત નહિ ઇચ્છના જેમ સ્વપરહિત થઇ શકે તેમ સહનશીલતા પૂર્વક ઉચિત પ્રતૃત્તિ યા નિવૃત્તિ કરવી અને જિનેન્દ્ર પ્રભુના પવિત્ર ચચનનો તેવો મર્મ સમજીને અથવા આત્માનો એવોજ ધર્મ સમજીને સહજ સહનશીલતા ધારવી તે

૨ મૃદુતા-જાતિમદ, કુળમદ, જાતમદ, પ્રજામદ, તપમદ, રૂપમદ, લાભમદ અને ઐશ્વર્યમદનું સ્વરૂપ સારી રીતે સમજી તેથી થતી જાનિને વિચારી તે સજાથી મિથ્યાનિમાન તણને નમ્રતા યાને લઘુતા ધારણ કરવી શબ્દચણીનો દ્રવ્ય જાવથી વિનય સાચવવો, તેમની ઉચિત સેવા ચાકરી કરવી તેમનું અપમાન કરનાથી સદતર દુર રહેવું વિગેરે નમ્રતાના નિયમો ધ્યાનમાં

રાખીને સ્વપરની પરમાર્યથી ઉન્નતિ થાય એવો સતત ખ્યાલ રાખી રહેવું તે

૩ સરલતા—સર્વ પ્રકારની માયા તણ નિષ્કપટ થઈ રહેણી કહેણી એક સરખી પવિત્ર રાખવી જેમ મન, વચન અને કાયાની પવિત્રતા સચવાય, અન્ય જનોને સત્યની પ્રતીતિ થાય તેમ પ્રયત્નથી સ્વ ઉપયોગ સાધ્ય રાખીને વ્યવહાર કરવો તે

૪ સતોષ—વિષય તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરી, તે માટે થતા સકલપ વિકલ્પોને શમાવી દઈ, તુષ્ટ વૃત્તિને ધારણ કરી, સ્થિર ચિત્તથી સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયીનું સેવન કરવું તેમજ સર્વ પાપ ઉપાધિથી નિવર્તવું તે

૫ તપ—મન અને ઇન્દ્રિયોના વિકાર દૂર કરવા તેમજ પૂર્વ કર્મનો ક્ષય કરવા સમતા પૂર્વક બાહ્ય અને અભ્યંતર તપનું સેવન કરવું ઉપવાસ આદિક બાહ્ય તપ મમલને સમતા પૂર્વક કરનાથી જ્ઞાન ધ્યાન પ્રમુખ અભ્યંતર તપની પુષ્ટિને માટેજ થાય છે તેથી તે અવશ્ય કરવા યોગ્યજ છે તપથી આત્મા કથનના જેવો નિર્મળ થાય છે

૬ સધમ—વિષય કપાયાદિક પ્રમાદમા પ્રવતતા આત્માને નિયમમા રાખવા યમ નિયમનું પાલન કરવું, ઇન્દ્રિયોનું હમન કરવું, કપાયનો ત્યાગ કરવો અને મન વચન કાયાને બનતા કાણુમા રાખવા તે

૭ સત્—તદુને પ્રિય અને હિતકર થાય એવુંજ વચન વિચારીને અચમ્ત ઉચિત બોલવું, જેથી ધર્મને કોઈ રીતે બાધક ન પડે તે

૮ ગૌય—મન , કાયાની પવિત્રતા

જનતો પ્રયત્ન સેવ્યા કરવો પ્રમાણિકપણેજ વર્તવું, સવ જીવને આત્મ સમાન લેખવા કોઈની સાથે અશમા પણ વૈર વિરોધ રાખવો નહિ સહુને મિત્રવત્ લેખવા, તેમને જનતી સહાય આપવી અને શુભવતને દેખી મનમા પ્રમુદિત થવું, પાપી ઉપર પણ દેશ ન કરવો તે

૯ નિષ્પરિગ્રહતા—જેથી મૂંઝા ઉત્પન્ન થાય એવી કોઈ પણ વસ્તુનો સંબંધ નહિ કરવો પરિગ્રહને અનર્થકારી જાણી તેનાથી દૂર રહેવું. કમલની પેરે નિર્લેપપણુ ધારવું પરસ્પૃહાને તણ નિરપૃહપણુ આદરવું

૧૦ પ્રદાયર્થ—નિર્મળ મન વચન અને કાયાથી કિંપાક ની જેવા પગિણામે દુ પ્રદાયક વિષયરસનો ત્યાગ કરી નિર્વિષય પણુ માને નિર્વિકારપણુ આદરવું વિવેક રહિત મશુના જેવી કામક્રીડા તણ મુશીલપણુ સેવવું લજ્જામહીન એવી મૈથુન ક્રીડાનો ત્યાગ કરી આત્મર્તત ધારવી તે આ દશવિધ ધર્મશિક્ષાનુ શુદ્ધ શ્રદ્ધાપૂર્વક સેવન કરવાથી કોઈ પણ જીવનું સહજમા કલ્યાણ થઈ શકે છે માટે તેનું યથાવિધ સેવન કરવાની અતિ આ વશ્યકતા છે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર એજ મોક્ષનો ખરો માર્ગ છે

॥ અથ પરમાત્મ છત્રીગી ॥

પરમ દેવ પરમાત્મા, પરમ જ્યોતિ જગદીશ ॥ પરમ જ્ઞાવ ઉરજ્ઞાનકે, પ્રણમત હું નીમ દીસ ॥ ૧ ॥ એક જ્યુ ચે તન દ્રવ્ય હૈ, તામે તીન પ્રકાર ॥ જહિસતમ અતર કહ્યો, પ

રમાત્મ પદ સાર ॥ ૨ ॥ બહિરાત્મ તાકુ કહે, લખે ન બ્રહ્મ
 સ્વરૂપ ॥ મગન રહે પરદ્રવ્ય મે મિથ્યાવત અનૂપ ॥ ૩ ॥
 અતર આત્મા જીવ સો, સમ્યક્ દૃષ્ટિ હોય ॥ ચોથે અર્ક કુનિ
 ગારમે, શુદ્ધિયાનક લો સોય ॥ ૪ ॥ પરમાત્મ પરબ્રહ્મકો, પ્રગ-
 ટ્યો શુદ્ધ સ્વભાવ ॥ લોકલોક પ્રમાણુ સળ, જલકે તિનમે
 આય ॥ બાહિર આત્મ ભાવ તજ, અતર આત્મા હોય ॥
 પરમાત્મ પદ બજતુ હૈ, પરમાત્મ વહે સોય ॥ ૬ ॥ પરમાત્મ
 સોઈ આત્મા, અવ ન દુલ્લે કોઈ ॥ પરમાત્મકુ ધ્યાવતે, એહ
 પરમાત્મ હોય ॥ ૭ ॥ પરમાત્મ પરબ્રહ્મ હ, પરમ જ્યોતિ
 જગદીસ ॥ પરમુ લિન્ન નિહાળીયે, જોઈ અલખ સોઈ ઇસ ॥ ૮ ॥
 જે પરમાત્મ સિદ્ધ મ, સોહિ આત્મા માહિ ॥ મોહ મયલ
 દગ લગી રહ્યો, તામે સંજત નાહિ ॥ ૯ ॥ મેહ મયલ રાગ
 દિકે, જા છિન કીજે નાસ ॥ તા છિન એહ પરમાત્મા, આપહિ
 લહે પ્રકાસ ॥ ૧૦ ॥ આત્મ સો પરમાત્મા, પરમાત્મ મોઈ
 સિદ્ધ ॥ વિચકી દુવિધા મીટ ગઈ, પ્રગટ લઈ નિજ રિદ્ધ ॥ ૧૧ ॥
 મેહિ સિદ્ધ પરમાત્મા, મેહિ આત્મરામ ॥ મેહિ જ્યાતા જે
 ચકો, એતન મેરા નામ ॥ ૧૨ ॥ મેહિ અનત સુખકો ધની,
 સુખમે મોહિ સોહાય ॥ અવિનાસી આણુદમય, સોડહ ત્રિ
 ભુવનરાય ॥ ૧૩ ॥ શુદ્ધ હમારો રૂપહે, ચોક્ષિત સિદ્ધ સમાન ॥
 શુણ અનત કરી સચુત, ચિદાનંદ ભગવાન ॥ ૧૪ ॥ જેમો સિવપે
 તહિવ' વસે, તેસો યા તનમાહિ ॥ નિશ્ચય દષ્ટિ નિહારતા,
 દેર રચ કષ્ટ નાહિ ॥ ૧૫ ॥ કરમનકે સંભોગતે, લએ તીન
 પ્રકાર ॥ એક આત્મા દ્રવ્યકુ, કરમ નટાવણુ હાર ॥ ૧૬ ॥

કર્મ સઘાતે અનાદિકે, જોર ન કષ્ટ જસાય ॥ પાપ કલા વિ
 વેકકી, રાગ દેષ છિન જાય ॥ ૧૭ ॥ કરમનકી^૧ જર રાગ હે,
 રાગ જરે જર જાય ॥ પરમ હોત પરમાતમા, જાઈ મુગમ ઉ
 પાય ॥ ૧૮ ॥ કાહેકુ બટકત ફીરે, સિદ્ધ હોનકે કાજ ॥ રાગ
 દેષકુ ત્યાગ હે, જાઈ મુગમ ઇલાજ ॥ ૧૯ ॥ પરમાતમ પદકો
 ધનિ, રક બયો બિલલાય ॥ રાગ દેષકી પ્રીતિ સૌ, જનમ
 અકારથર જાય ॥ ૨૦ ॥ રાગ દેષકી પ્રીતિ તુમ, ભુલે કરો જન
 રથ ॥ પરમાતમપદ ઢાકકે, તુમહિ કિયે તિરથથ ॥ ૨૧ ॥
 જપ તપ સજમ સખ જલે, રાગ દેષ ચો નાહિ ॥ રાગ દેષ
 જો જાગતે, જો સખ બયે જયુ નાહિ ॥ ૨૨ ॥ રાગ દેષકે ના-
 સતે, પરમાતમ પરકામ ॥ રાગ દેષકે જાસતે, પરમાતમ પદ
 નાસ ॥ ૨૩ ॥ જો પરમાતમ પદ ચહે, તો તુમ રાગ નિ
 વાર ॥ દેખી સજોગ સ્વામીકો, અપને હિયે વિચાર ॥ ૨૪ ॥
 જાખ ખાતકી ખાત ઈહ, તોકુ દેઈ જતામ ॥ જો પરમાતમ પદ ચહે,
 રાગ દેષ તજ જાઈ ॥ ૨૫ ॥ રાગ દેષ ત્યાગ વિનુ, પરમાતમ પદ
 નાહિ ॥ કોટિ કોટિ જપ તપ કરે, સખ અકારથ જાય ॥ ૨૬ ॥
 દોષ આતમાકુ ઈહ, રાગ દેષકો સખ ॥ જેસે પાસ મલકમે,
 વજ્ર ઝોર હિ રગ ॥ ૨૭ ॥ તેમે આતમ દ્રવ્યકુ, રાગ દેષકે પા
 સ ॥ કર્મ રગ લાગત રહે, કરમે લહે પ્રકાશ ॥ ૨૮ ॥ ઈલુ કર
 મનકો જીતયો, કડીન વાત હે વીર ॥ જર^૨ જોડે વિનુ નહિ
 મિટે, દુષ્ટ જાત જો પીર^૩ ॥ ૨૯ ॥ ૫ લલોપતો કે કીયો, જો

૧ કર્મનુ મુજ રાગ છે, રાગ ગરો છતે નિર્મુજ ચરો છતે કર્મનો અત
 આવવાનો છે અને ત્યારેજ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત થવાનું છે ૨ નિર્દુગ ૩ મુગ
 ૪ પીડ આપત ૫ લલોપતો કરો, જે માન પારવાયી કઇવળવાનું નથી,
 તે માટે તો પ્રજા પુરુષાચની જરૂર છે

મિટવે કે નાહિ ॥ ધ્યાન અગની પરકાશકે, હોમ દેહિ તે માહિ
 ॥ ૩૦ ॥ જ્યુ દારુ કે ગજકુ, નર નહિ શકે ઉદાય ॥ તનકે
 આગ મલોગ તે, છિન એકમે ઉડ જાય ॥ ૩૧ ॥ દેહે સહિત
 પરમાત્મા, એહ અચરીજકી ખાત ॥ સગ દેષકે ત્યાગ તે, કર-
 મ શક્તિ જરી જાત ॥ ૩૨ ॥ પરમાત્મ કે એક દ્વય, નિકલ
 અગલ પરવાન ॥ સુખ અનતમે એકમે, કહેવે કે દ્વય થાય ॥
 ॥ ૩૩ ॥ ભાઈ એહ પરમાત્મા, સોહ તુમમે યાહિ ॥ અપણિ
 ભક્તિ સભારકે લિખાળગ દેતાહિ ॥ ૩૪ ॥ સગ દેષ કુ ત્યા-
 ગદે, ધરી પરમાત્મ ધ્યાન ॥ યુ પાવે સુખ માસ્વત, ભાઈ એ
 મ ઠહ્યાન ॥ ૩૫ ॥ પરમાત્મ છત્રીસી કો, પઢિયો પ્રીતિ સ-
 ભાર ॥ ચિદાનંદ તુમ પ્રતિ લખી આત્મ કે ઉદ્ધાર ॥ ૩૬ ॥ ધતિ

અથ શ્રી અમૃતવેલીની સફળાય.

ચેતન જ્ઞાન અણુવાલીયે, ટાલીયે મોહ સતાપરે, ચિત્ત
 ડમરોલણ વાલીયે, પાલીયે સહજ શુણ આપરે ॥ ચે૦ ॥ ૧ ॥
 ઉપશમ અમૃત રસ પીલયે, કીલયે સાધુ શુણગાનરે, ૨અધમ-
 વયણે નવિ ખીલયે, દીલયે સનનને માનરે ॥ ચે૦ ॥ ૨ ॥
 કોધ ૩અનુબધ નવિ રાખીયે, ભાખીયે વયણ સુખ સાચરે, સ-
 મકિત રતન ઝચિ બેડીયે, હોડીયે કુમતિ મતિ કાચરે
 ॥ ચે૦ ॥ ૩ ॥ શુદ્ધ પરિણામને કારણે, ચારના શરણ ધરે ચિ-
 તરે, પ્રથમ તિહા શરણ અરિહ તનુ, જેહ જગદીશ જગ ૪મિ-

તરે ॥ ચે૦ ॥ ૪ ॥ જે સમોસરણુમા પ્રાજ્ઞતા ભાજતા ભવિક
 સદેહરે, ધર્મના વચન વરસે સદા, પુષ્કરાવર્ત જિમ મેહરે ॥
 ચે૦ ॥ ૫ ॥ શરણુ ખીજી ભજે સિદ્ધનુ, જે કરે કર્મ રચક
 ચરરે, ભોગવે રાજ શિવનગરનુ જ્ઞાન જ્ઞાનદ ભરપુરરે ॥ ચે૦
 ॥ ૬ ॥ સાધુનુ શરણુ ત્રીજી ધરે, જેહ સાધે શિવ પથરે, મૂ
 લ ઉત્તર ગુણ જે વર્યા, ભવતર્યા ભાવ નિશ્ચયરે ॥ ચે૦ ॥ ૭ ॥
 શરણુ યોથુ કરે ધર્મનુ, જેહમા સ્વર દયા ભાવરે, જે
 જે સુખહેતુ જિનવર કરુ, પાપજલ તારવા નાવરે ॥ ચે૦ ૮ ॥
 ચારના શરણુ જો પડિવજે, વળી ભજે ભાવના શુદ્ધરે, પદુરિત
 સવિ આપા ॥ નિદિયે, જેમ હોયે સવર વૃદ્ધિરે ॥ ચે૦ ॥ ૯ ॥ ઇહલવ
 પરભવ આચયા, પાપ અધિકરણુ મિથ્યાતરે, જેહ જિનાશાત
 નાદિક ધણા, નિદિયે તેહ ગુણ ધાતરે ॥ ચે૦ ॥ ૧૦ ॥ ગુરુ
 તણા વચન તે અવણી, ગુથિયા આપ મત જાલરે, બહુપરે
 લોકને ભોલભ્યા, નિદિયે તેહ જ જાલરે ॥ ચે૦ ॥ ૧૧ ॥ જેહ
 હિમા કરી આકરી જેહ ભોટયા મુખાવાહરે, જેહ
 પરધન હરી હરખીયા, ત્રીધસો નામ ઉન્માહરે ॥ ચે૦ ॥ ૧૨ ॥
 જેહ ધન ધાન્ય મૂઝા ધરી, સેવિયા ચાર કષ યરે, રાગને દેખને
 વશ હુઆ, જે કીયો કલહ ઉપાયરે ॥ ચે૦ ॥ ૧૩ ॥ જૂઠ જે
 આલ પરને દિયા, જે કયા પિશુનતા પાપરે, રતિ અરતિ
 નિદ માયા મુખા, વલિય મિથ્યાત્વ સતાપરે ॥ ચે૦ ॥ ૧૪ ॥
 પાપ જે જોહવા સેવીયા, તેહ નિદિયે ત્રીહુ કાલરે, સુકૃત અ
 નુમોહના કીજિયે, જિમ હોયે કમ વિસરાલરે ॥ ચે૦ ॥ ૧૬ ॥

વિશ્વ ઉપગાર જે છન કરે, સાર જિન નામ સયોગરે, તે શુભ
 તાસ અનુમોદિયે, પુન્ય અનુભવ શુભ યોગરે ॥ ચે૦ ॥ ૧૬ ॥
 સિદ્ધની સિદ્ધતા કર્મના, ક્ષય થકી ઉપની જેહરે, જેહ આચાર
 આચાર્યનો ૧ચરણ વન મિચવા મેહરે ॥ ચે૦ ॥ ૧૭ ॥
 જેહ ૨ઉવચાર્યનો શુભ લક્ષો, સૂત્ર સન્મય પરિણામરે,
 સાધુની જે વળી સાધુતા, મૂલ ઉત્તર શુભ ધામરે
 ॥ ચે૦ ॥ ૧૮ ॥ જેહ વિરતિ દેશ આવક તણી, જે સમકિત
 સદાચારરે, સમકિત દ્રષ્ટિ સુરનર તણી, તેહ અનુમોદિયે
 સારરે ॥ ચે૦ ॥ ૧૯ ॥ અન્યમા પણ દયાદિક શુભા, જેહ
 જિન વચન અનુસારરે, મર્વ તે ચિત્ત અનુમોદિયે, નમકિત
 બીજ નિરધારરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૦ ॥ પાપ નથી તીવ્ર ભાવે કરી,
 જેહને નવી લવ રાગરે, ઉચિત સ્થિતિ જેહ મેવે સદા, તેહ
 અનુમોદવા લાગરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૧ ॥ ચોડલો પણ શુભ પરતણો,
 સામળી હર્ષ મન આણુરે, દોષ લવ પણ નિજ દેખતા, નિજ શુભ
 નિજ આતમા જાણુરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૨ ॥ ઉચિત વ્યવહાર અવલખને
 એમ કરી સ્થિર પરિણામરે, ભાવિયે શુદ્ધ નય ભાવના, ૩પા-
 વનાગય તણું હામરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૩ ॥ દેહ દમન વચન પુરગણ
 થકી, કર્મથી ભિન્ન તુજ રૂપરે, અક્ષય અકલક છે છવતુ,
 જ્ઞાન આનંદ અરૂપરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૪ ॥ કર્મથી કદપના ઉપજે
 પવનથી જેમ જલધિ વેલરે, રૂપ પ્રગટે સહજ આપણુ, દેખતા
 દ્રષ્ટિ સ્થિર મેલરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૫ ॥ ધારતા ધર્મની ધારણા,
 મારતા મોહ વડ ચોરરે, જ્ઞાન રૂચી વેલ વિસ્તારતા, વારતા
 કર્મતુ જોરરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૬ ॥ રાગ વિષ દોષ ઉતારતા, ભરતા

દ્રેષ રસ શેષરે, પૂર્વ યુનિ વચન મહારતા ૧સારતા કર્મ
 નિ શેષરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૭ ॥ દેખીયે માર્ગ શિવ નગરનો, જે ઉદા-
 સિન પરિણામરે, તેહ અણુછાડતા ચાલિયે, પામિયે ભ્રમ
 પરમ ધામરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૮ ॥ શ્રી નય વિજય શુર શિખ્યની,
 શિખ્યી અમૃતવેલરે, એહ જે ચતુર નર આદરે, તે લહે મુયશ
 રજરેલરે ॥ ચે૦ ॥ ૨૯ ॥

॥ ઇતિ શ્રી હિતશિક્ષા સત્રાય સમાપ્ત

૧ નાશ ૩ તા.

સમાપ્તોદયં ગ્રથઃ

શ્રી જૈન હિતોપદેશ ભાગ ત્રીજો.

મંગલાચરણ રૂપ.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય વિરચિત શ્રી મહાવીરજિન સ્તોત્ર
સારાશ.

૧ અધ્યાત્મ વેદીને પણ પરાક્રાંતિથી પ્રાપ્ત, વિદ્વાનોને
પણ વચન અગોચર અને ચર્મ અશુને પ્રગટ ન દેખાય એવા
શ્રી વર્ધમાન પ્રભુની સ્તુતિ કરવા પ્રયત્ન કરું છું

૨ હે પ્રભુ તારી સ્તુતિ કરવા યોગીજનો પણ અસમર્થ
છે, તો મારા જેવાનું તો કહેવું શું ? પરંતુ શુણ્યાનુરાગ તો તે
જ્ઞાની પેદે મારે પણ નિશ્ચય છે, આવો નિશ્ચય કરીને તારી
સ્તુતિ કરતો છું પોતે મૂર્ખ છતાં અપસંધી કરતો નથી

૩ ગભીર અર્થવાળી શ્રી સિદ્ધતેન સૂરિની રચેલી સ્તુ-
તિયો કયા ! અને આ અણકેળવાયેલી સ્તુતિ કયા ? તથાપિ હ-
રિત નાયકના પથે ચાલનારો તેનો ખાળ ગતિમા સખલના પા-
મતો છતો શોચવા યોગ્ય નથી કેમકે તે સ્વપિતાનાજ પનોતે
પગલે ચાલનારો હોવાથી અતે પિતાની પવિત્ર પદવી પ્રાપ્ત
કરી શકે છે.

૪ હે જિનેશ્વર પાયોવડે આપ જે દુષ્ટ દોષોને
દૂર કરી નાખો એ અન્ય તીર્થ નાયકો આપની

અસૂયાવડે જાણે હોય નહિ તેમ સ્વયંસ્વીકારીને સાર્થક (અર્થજ) કરે છે, તે આશ્ચર્યકારક વાત । કેમકે ગમે તેવો પણ દુષ્ટ રાજા દ્વાદિક દોષો તો દરજ કરવા યોગ્ય છે છતાં તેમણે તો તેજ દુષ્ટ દોષોનો આગ્રહ પૂર્વક સ્વીકારજ કર્યો લાગે છે, એજ મહા આશ્ચર્યકારક છે

૫ હે નાય ? વસ્તુ સ્વરૂપને યથાસ્થિત બતાવતા આપ લગારે આડબર રચતા નથી ખીલ વાગાડબરી તો કંઈક કપોલ કલ્પિત વાનો લાવીને ખડી કરે છે તેવા મિથ્યાડબરી-મહા પ-હિતોથી સર્થ ?

૬. ક્ષણે ક્ષણે શુભ ધ્યાનના બલથી ત્રણ જગતને, નિત્ય પ્રતિ અત્યંત અનુગ્રહ કરતા આપ વિદ્યમાન છતાં અન્યજનો આપ વિના નામ માત્ર દયાને દાખવનારા ખીલ બુદ્ધાદિક દે વનો શા માટે આશ્રય કરતા હશે ? ખરેખર તે તેઓની શુદ્ધ દેવ તત્વાદિકની ખરી ખરીક્ષાની ગતીર ખામીને લીધેજ યજુ સભવે છે શુદ્ધ તત્ત્વ ખરીક્ષક તો વિવેકના સદ્ભાવે સત્ય વસ્તુનો અનાદર કરી શકેજ નહિ

૭ પોતેજ કુમાર્ગને લવતા છતાં અન્ય જનોને પણ એવા દુષ્ટ દોષના જાગી કરે છે, ખીલને પણ એવીજ ઠગાઇ રી ખવે છે, અને સન્માર્ગગામીનો, સન્માર્ગના નાણનો, તથા સન્માર્ગ દર્શકનો, કેવળ ગુણરૂપથી અથ યથેલા આક્ષાત્ અનાદર કરે છે, એજ ખેદકારક ।

૮ જો આકાશમા તગતગતા ખજવા સહુજ કીરણવાળા સૂર્યનો પરાભવ કરી શકે, તોજ અન્ય દશ ની જનો આપના

સર્વોત્તમ શાસનનો પરાજય કરી શકે સર્વદર્શી જોવા આપના સ્વાદ્રાઢ શાસનનો ટોણ ક્યારે પણ પરાજય કરવા સમર્થ થઈ શકેજ નહિ.

૯ આશ્રય કરવા યોગ્ય અને પવિત્ર જોવા આપના શાસનમા જે શકા અથવા ગેરવિશ્વાસ કરે છે, તે ખરેખરા સ્વા દિષ્ટ અને સ્વહિતકારી પદ્યમાજ સ દેહ અને ગેરવિશ્વાસ કરે છે

૧૦ અમે પરીક્ષા પૂર્વક કહિયે છીએ કે હિંસાદિક અસત્ કર્મનો ઉપદેશ કરવાથી અસર્વજ્ઞ કથિત હોવાથી તથા નિર્દય અને દુર્બુદ્ધિજનોએ આદર કરેલો હોવાથી આપના સિવાયના અન્યના આગમ અપ્રમાણુ છે, આ વાત અમે નિષ્પક્ષપાતપણે વિચારીને કહીયે છીએ

૧૧ હિંતોપદેશ કરવાથી, સર્વજ્ઞ પ્રણીત હોવાથી, મોક્ષાભિલાષી ઉત્તમ સાધુજનોએ સ્વીકારેલ હોવાથી, અને પૂર્વાપર અર્થ વિષયે વિરોધ રહિત હોવાથી આપના આગમોજ ઉત્તમ જનોએ આદરવા યોગ્ય પ્રમાણુભૂત છે અન્ય અસર્વજ્ઞ કથિત આગમો તેવા પ્રમાણુભૂત નહિ હોવાથી મોક્ષાર્થી જનોએ આ દરવા યોગ્ય નથી

૧૨ આપના ચરણમા સુરેન્દ્રજી હુઠન અન્ય દર્શની માનો યા ન માનો કિંતુ આપજી યથાવસ્થિત વસ્તુજ્ઞ કથન તેમનાથી શી રીતે નિષેધી શકાયે? અવિરોધિ વચનજી ઉત્થાપન કરવા ટોણ પણ સમર્થ થઈ શકતુજ નથી

૧૩ છતાં જે આ લોકો આપના સર્વોત્તમ શાસનનો આદર કરે છે, જેમા ગેરવિશ્વાસ થારે છે, તે દુષમા કાળ

દોષ છે, અથવા તો તે તેમના જીવેખર ઉદય પ્રાપ્ત થયેલા એ
શુભ કર્મનોજ દોષ છે

૧૪ હજારો ગમે વયો સુધી તપ કરો, તથા યુગનાયુગ
સુધી યોગની ઉપાસના કરો, તોપણ આપના પવિત્ર માર્ગને
પકડયા વિના મોક્ષની ઇચ્છા રાખતા છતાં તે બાપદા મોક્ષને
પામતા નથી માટે મોક્ષથી મજબૂનોએ શુદ્ધ તત્ત્વને સમ્યક્
સમજી તેનોજ આદર કરવો યુક્ત છે શુદ્ધ તત્ત્વને બરાબર
જાણીને તેનો પૂર્ણ પ્રેમથી સ્વીકાર કરી તેમાજ તન્મય થઈ
રહેનાર અવશ્ય મોક્ષને પામી શકે છે આપની પવિત્ર ભક્તિથી
લબ્ધ જનોને દિવ્ય અમુવટે અવિરુદ્ધ માર્ગનું યથાર્થ જ્ઞાન ત
થા પ્રતીતિ થાઓ !

તથાસ્તુ

જ્ઞાનસાર સૂત્ર રહસ્ય-પ્રસ્તાવના.

જે સહેજ સ્વરૂપ સાધવાને જેવા લક્ષથી જીનેશ્વર દેવે

જીન મતાનુયાયી જનોને સ્વ સ્વ યોગ્યતાનુસારે ધર્મ સાધન કરવા ફરમાવ્યું છે, તેનું સંક્ષેપથી પણ નિચોલરૂપે સ્વરૂપ આ અથ ઉપરથી જાણીકીથી જોતા સમજાયે તેથી તત્ત્વ ગવેષી જનોનું આ અથના અધિકારી છે

આ અથમા જુદા જુદા ડર અગત્યના વિષયો સખલ યુક્તિ પૂર્વક સમજાવવામા આવ્યા છે તે તે વિષયોનું મધ્યસ્થતાથી મનન કરતા કોઇ પણ જાતના વિષય-કામનાદિકથી વ્યાવૃત્ત થઇ સહેજે નિવૃત્તિ માગે ચઢે એવું તેમા સામર્થ્ય છે. રાગાદિક અતરંગ વૈરીમાત્રનો જય કરનાર જીનેશ્વર દેવ આમ કટ્યાણ્યાર્થીઓને કેવો સન્માર્ગ ઉપદિશે છે, તે આવા અથથી સહેજે સમજી શકાય છે, આ અથ તત્ત્વજ્ઞાનનો એક નમૂનો છે. યદ્યપિ જૈનદર્શનમા તત્ત્વજ્ઞાન સખંધી સેકડો અથો વિદ્યમાન છે, તોપણ તે સર્વેમા જે કંઈ વકતવ્ય છે, તેનું અત્ર દોહનરૂપે કથન કરેલું છે, એમ ઉક્ત અથના નામ તથા તદ્ અતર્ગત વિષયો ઉપરથી સમજી શકાય છે આ વિષયોનું સ્વરૂપ એકાએક તેના સાર સસ્કાર વિના વાચવા માત્રથી સમજી શકાય

પૂર્ણાનંદ સ્વભાવોઽય ॥ જગદદ્રુત દાયક. ॥ ૬ ॥
 પરસ્વત્વ કૃતોન્માયા ॥ મૂનાયા ન્યૂનતે ક્ષિણ ॥
 સ્વસ્વત્વ સુખ પૂર્ણસ્ય ॥ ન્યૂનતા ન હરે રપિ ॥ ૭ ॥
 કૃષ્ણેપક્ષે પરિક્ષિણે ॥ શુક્રે ચ સમુદચતિ ॥
 દ્યોતતે સકલા ધ્યક્ષા ॥ પૂર્ણાનંદ વિધો કલા ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ ઇદ્રની સાહેબી જેવા સુખમા મગ્ન થયેલો જીવ જેમ
 જગત માત્રને સુખમય દેખે છે, તેમ સહજ આત્મસુખથી પૂર્ણ
 પણ જગત માત્રને પૂર્ણજ દેખે છે, જેમ સ પૂણ સુખી સર્વને સુખ
 મયદેખે છે, તેમ સહજાનંદ પૂર્ણ દષ્ટિ પણ સર્વને પૂર્ણજ દેખે છે
 અથવા આત્માની સહજ સપત્તિ સભધી સ્વાભાવિક સુખમા
 મગ્ન થયેલ શુદ્ધ-જ્ઞાનાનંદી પુરુષ, આ સમસ્ત જગતને ઇદ્ર
 બાલ તુલ્ય કલ્પિત ક્ષણિક પુદ્ગલિક સુખમા મગ્ન થઈ રહેલ
 દેખી, તેથી ઉદાસીન-વિરક્ત થઈ રહે છે કલ્પિત પુદ્ગલિક પૂ-
 ર્ણતાનો પરિહાર કરનાર પ્રાણી સહજ આત્મિક પૂર્ણતા પામી શકે છે

૨ પરઉપાધિવાલી પૂર્ણતા કોઈના યાચી લાવેલા પરેણા
 જેવી છે અને સ્વભાવિક પૂર્ણતા તો જાતિવત રતનની કાંતિ
 જેવી છે ઉપાધિમય ખોટી માની લીધેલી પૂર્ણતા ચિર સ્થાયિ
 નહિ હોવાથી ક્ષણિક છે, અને ખરી આત્મિક પૂણતા તો ચિર
 સ્થાયી હોવાથી અવિહત છે પહેલીને પુઠ દેવાથી ખીજી ખરી
 પૂર્ણતા પામી શકાય છે.

૩, સમુદ્રમા મોઝાની જેમ વિકલ્પ તરગથી માનેલી પૂર્ણતા ખોટી છે અને તેવા વિકલ્પ રહિત ખરી પૂર્ણતાવાલા સહજનની સત્પુરૂષ તો શાન્ત મહાસાગર જેવા નિશ્ચલ હોય છે ખોટી પૂર્ણતા તોફાની સમુદ્ર જેવી હાલકલોલવાલી છે તેથી વિશ્વાસ રાખવા યોગ્ય નથી અને ખરી પૂર્ણતા તો શાન્ત મહાસાગર જેવી નિશ્ચલ હોવાથી સર્વદા વિશ્વાસપાત્ર તથા આદરવા યોગ્યજ છે, પૂર્ણ અધિકારીનેજ તે પ્રાપ્ત થાય છે

૪ તૃષ્ણારૂપી કાલાનાગતુ ઝેર કાપવા જાગૃતી મત્ર જેવી જ્ઞાનદ્રી જેને જાગી છે એવા પૂર્ણાનંદી પુરૂષને દીનતારૂપી વીછીડાની વેદના શા હીસાખમા છે? ખરી વાત છે કે જેણે તૃષ્ણાને મમૂલગી છેદી નાખી છે તેને પરની દીનતા કરવાનું કાઈ પણ પ્રયોજન રહ્યું નથી તૃષ્ણાના તરગમા તણા તાનેજ પરની દીનતા કરવી પડે છે

૫ કૃપણ લોકો જેનાથી નતોષ માને છે એવી પુદ્ગલીક વસ્તુઓની ઉપેક્ષા કરવી તેજ સાચી પૂર્ણતા છે વિવેકી પડિ તની દૃષ્ટિ પૂર્ણ આનંદ અમૃતથી ભરેલી હોય છે એવા સ્વાભાવિક સુખથી કૃપણ લોકો કેવલ કમનમીજ રહે છે.

૬ ઉપાધિથી રહિત પુરૂષજ સહજ પૂર્ણતા પામે છે, પણ ઉપાધિઅસ્ત તો તેથી રહિતજ રહે છે, એવો પૂર્ણાનંદનો સહજ સ્વભાવ જગતને આશ્ચર્યકારક લાગે છે

૭ પરને પોતાનું માનવારૂપ મોહથી ઉન્મત થએલા પૃથ્વીપતિયો ન્યુનતાનેજ દેખે છે, ગમે તેટલી સપત્તિથી ન તોષ પામતાજ નથી અને આત્માના સ્વભાવિક જ્ઞાનાદિક ગુણ રત્નોનેજ પોતાના ગણી પૂર્ણ સુખ પામેલા પુર્ણાનંદી પુરૂષ તો

જે મગ્ન થયેલ છે તેને બીજી જાળત હલાહલ ઝેર જેવી લાગે છે જેવો ક્ષીરસમુદ્રના જલનું ખાન કર્યું હોય તેને ખારા જલથી તૃપ્તિ કેમ વળે ? જેણે શાન્તરસનું ખાન કર્યું છે તેને વિપયરસ કેમ ગમે ?

૩ સહજાનંદ સુખમાં મગ્ન અને જગત સ્વરૂપને જોનારને પરભાવનું કરવાપણું ઘટતું નથી તેને તો ફક્ત સર્વભાવમાં સક્ષીપણું જ હોયું ઘટે છે સર્વ પરભાવમાં તટસ્થપણું ત્યજીને ક્રતાપણું કરવા જતા સ્વભાવ હાનિ યાય છે માટે મોક્ષાર્થી જીવને સવત્ર કતૃત્વ અસિમાન સર્વથા ત્યજી તટસ્થપણું જ આદરવું યુક્ત છે

૪ પદ્મદામાં મગ્ન થયેલ મહાપુરુષને પુર્ણ સળધી કથાજ પ્રિય લાગતી નથી તો અન્યદારી સુવખાદિક દ્રવ્યનો સચય કે મનેહર સ્ત્રીઓમાં આગ્રહિત તો હોયજ શાની ? સ્વરૂપ સુખમાં મગ્ન થયેલને કનક કે કામિની બ્હાલા લાગતાજ નથી

૫. જેમ જેમ દીક્ષાનો પદ્યિ વધતો જાય છે તેમ તેમ સાધુ પુરુષને ચિત્તસંગ્રામિમાં વધારો થતોજ જાય છે, એમ જ ગણતી સૂત્રાદિકમાં કહ્યું છે તે આવા સ્વરૂપમગ્ન સાધુઓમાંજ ઘટમાન થાય છે કહ્યું છે કે ૨ જાર માસની દીક્ષાવાલા મુનિ અનુસાર વિમાનવાહી દેવના મુખને ઉઠાવી જાય છે તે દેવ ક રતા પણુ આવા મુનિ અધિક સુખી હોય છે કારણ કે દીક્ષા વૃદ્ધિથી તેમની લેશ્યાશુદ્ધિ થતી જાય છે અને નિમલ લેશ્યા યોગે ચિત્તની અધિક પ્રસન્નતા ટાય છે, તેથી સ્વભાવિક સુખમાં વધારો થતો જાય છે ૧૨ માસમાં આટલું સુખ યાય છે તો અધિમધિક દીક્ષા ગયાયનું તો કહેવુંજ શું ? મળલ શાન્ત

વાહિતાવટે કેવળ નિજસ્વરૂપમા મગ્ન થઇ રહે છે

૬ જ્ઞાનામૃતમા મગ્ન થયેલાને જે સુખ સંભવે છે તે સુખથી કહી શકાય તેવું નથી પ્રિયાતુ પ્રેમાલિંગન કે ચંદનનો રસ તેવી શીતલતાનું સુખ આપી શકેજ નહિ કેમકે પ્રથમતું સુખ સત્ય સ્વાભાવિક અને અતીન્દ્રિય છે અને પ્રિયાદિકનું સૃષ્ટિકૃત્રિમ અને ઇન્દ્રિયગોચર હોવાથી વિભાવિક સુખ અને અસત્ય શ્રમાત્મક છે

૭ સહજ સ્વાભાવિક શીતલતાને પુષ્ટિ કરનાર જ્ઞાનામૃતના લેશ માત્રતું સુખ અપાર છે તો તેમા મર્વાશે નિમગ્ન થઇ રહેનાર મહાપુરુષના મહિમાનું તો કહેવું જ છે ?

૮ જેની દૃષ્ટિમાથી કષ્ટચારસ વધી રહ્યા છે અને જેના વચન સમતારૂપી અમૃતતું સિચન કર્યા કરે છે એવા શુભ જ્ઞાન અને ધ્યાનમા મગ્ન થયેલા મહાપુરુષને નમસ્કાર ! જેની દૃષ્ટિમા કંઠુષ્ણ ભરેલી છે, તેમજ જેની વાણી અમૃત જેવી મીઠી અને શીતળ છે, તેને નમસ્કાર !

॥ ૩ ॥ સ્થિરતા—અષ્ટક ॥

ચત્સર્કિં ચંચલસ્વાંતો, ધ્રાંત્વા ધ્રાંત્વા વિપીદસિ ॥

નિવિ સ્વસન્નિધાવેવ, સ્થિરતા દર્શયિષ્યતિ ॥ ૧ ॥

જ્ઞાન દુર્ગ્ધં વિનશ્યતે, લોભ વિક્ષોભ કૂર્ચકે ॥

આમ્લ દ્રવ્યાદિવાઽસ્થેર્યાં, દિતિ મત્વા સ્થિરો ભવ ॥૨॥

અસ્થિરે હૃદયે ચિત્રા, વામેત્રાકાર ગોપના ॥

પુશ્વલ્યા ઇવ કલ્યાણ, કારિણી ન પ્રકીર્તિતા ॥ ૩ ॥
 અંતર્ગત મહાશત્ય, મસ્થૈર્યં યદિ નોધ્યતમ્ ॥
 ક્રિયૌપધસ્ય કો દોષ, સ્તદા ગુણ મયચ્છતઃ ॥ ૪ ॥
 સ્થિરતા વાદ્મન. કાર્યે, યેષા મગાંગિતાં ગતા ॥
 યોગિન સમશીલાસ્તે, ગ્રામેઽરણ્યે દિવા નિશિ ॥ ૫ ॥
 સ્થૈર્યં રત્ન પ્રદીપશ્ચે, હ્રીપ્ર સકલરદીપજૈ ॥
 તદ્વિકતપૈરલં ધૂમૈ, રલ ધૂમૈસ્તથાશ્રવૈ ॥ ૬ ॥
 ઉદીરયિષ્યસિ સ્વાતા, દસ્યૈર્યં પવન યદિ ॥
 સમાધે ધર્મ મેઘસ્ય, ઘટાં વિઘટયિષ્યસિ ॥ ૭ ॥
 ચારિત્ર સ્થિરતા રુપ, મત સિદ્ધેષ્વર્ષીણ્યતે ॥
 યત તાં યતયો વચ્ચ, મસ્યા એવ પ્રસિદ્ધયે ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ સ્થિરતા આદરવા વિના સ્વાભાવિક શુભ સંપ્રાપ્ત થતું
 નથી સંપૂર્ણ સ્થિરતાના બદલે જ સ્વભાવમત્ર થાય છે અને
 એવા સ્વરૂપમત્ર મહાયુરૂપજ પૂર્ણાનંદ પામી શકે છે તે વિના
 તો જીવ જ્યા ત્યા સુખની આતિથી માત્ર ભગ્યાજ કરે છે
 માટે શુરૂમહાસજ શિષ્યને સ્થિરતા આદરવા ઉપદેશ આપે છે
 કે હે વત્સ ! તુ અસ્થિર ચિત્તાથી અનેક સ્થલે ભટકી ભટકીને
 શા માટે એક ધારણુ કરે છે ? ફક્ત સ્થિરતાનું સેવન કરવાથી

તને સર્વ સમૃદ્ધિ તારા ઘટમાળ દેખાશે સ્થિરતા વિના અનત ગુણનિધાન સ્વસમીપે હતા દેખી શકાતો નથી

૨ જેમ ખટાશથી દૂધ ફાટી જઈ વિનાશ પામે છે, તેમ અસ્થિરતા યોગે ઘટા અનેક સંકટપ વિકલ્પોથી જ્ઞાન ગુણ શોભ પામી વિનાશ પામે છે અને સ્થિરતા યોગે જ્ઞાન ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે એમ સમજીને તું સ્થિર થા.

૩ ચિત્ત અસ્થિર હતે કંવામા આવતી અનેક પ્રકારની ક્રિયા કલ્યાણકારી થતી નથી જેમ વ્યભિચારિણી સ્ત્રી અતુલાઈ ભરેલા વચન બોલે છે અને ધુમટો તાણીને ચાલે છે છતાં અવળી ચાલથી તેવી ચેદા તેણીને હિતકારી નથી તેમ અપલ ચિત્તવાળાની પણ વિવિધ ક્રિયા આશ્રયી બળુવું પતિમતા સ્ત્રીની પવિત્ર આશયવાળી ક્રિયાની પેરે સ્થિરતાવતની સર્વ ઉચિત ક્રિયા લેખે પડે છે

૪ જ્યાં સુધી અસ્થિરતારૂપી અતરનું ભારે શબ્દ ઉદ્ભવું નથી ત્યાં સુધી ગમે તેવી ઉત્તમ ક્રિયા પણ થયેલ ફલ આપી શકશે નહીં જેમ શરીરની શુદ્ધિ કર્યા બાદ લીધેલુ ઔષધ તત્કાલ ગુણ કરી શકે છે, તેમ અસ્થિરતાવાળાના અનુદાન આશ્રયી પણ સમજવું

૫ જેમને મન વચન અને કાયાવડે સર્વ સ્થિરતા વ્યાપી ગઈ છે તેવા યોગી પુરૂષોને જામમા ઠે વનમા દિવસમા ઠે રાત્રિમા સમભાવ વર્તે છે જેમને મર્વાગે સ્થિરતા થઈ છે તેવા મહાપુરૂષને સર્વત્ર સમપરિણામજ વર્તે છે અરૂ કલ્યાણ પણ તેમનું જ થાય છે

૬ જો ઘટમા એક સ્થિરતા પ્રગટે તો અનેક પ્રકારના મલીન સકલ્પ વિકલ્પ સ્વત ઉપશમે કેમકે મલીન સકલ્પ વિકલ્પો અસ્થિર મનમાજ પ્રભવે છે જેમ દેહીચ્છમાન રત્નનો દીપક મેહેલમા પ્રગટયો હોય, તો ધુમાડાવડે ઝાઝિરને સ્થામ કરી નાખે એવા કૃત્રિમ દીવા કરવાનું પ્રયોજનજ ન રહે, તેમ જો મનમદિરના એક સ્થિરતાશુભ પ્રગટ થાય તો તેમા અન્યથા હંકતા અનેક પ્રકારના સકલ્પ વિકલ્પ સ્વય ઉપશમ પામે અને આત્માની સહજ જ્ઞાનજ્યોતિ સ્થાયીપણે પ્રસરે જેથી સર્વ ભાવને હસ્તામલકની પેરે દેખી શકાય

૭ હે વત્સ! જો તું સ્થિરતાનો ત્યાગ કરીને અસ્થિરતાની ઉદીરણા કરીશ તો તારી ઘણી મહેનતથી વાધેલી સમાધિ યો લાઇ જશે જેમ પ્રબલ પવનના યોગે મેઘઘટા વિખરાઈ જાય છે તેમ મકલ્પ વિકલ્પ કરવાથી પૂર્વ મહા પરિશ્રમથી પેદા કે રેહી સમાધિનો લોપ થઈ જશે માટે જેમ જને તેમ સર્વ સકલ્પ વિકલ્પને સમાધિને સ્થિરતા યોગે સમાધિસુખમાજ મળત રહેવું ઉચિત ॥ અસ્થિરતા કરવાથી તો પ્રાપ્ત થયેલી સમાધિનો પણ નાશ થઈ જાય છે

૮ આત્મશુભમાજ સ્થિરતા કરવી તેનું નામ જાવ ચારિત્ર છે એવું નિશ્ચય ચારિત્ર તો સિદ્ધ ભગવાનમા પણ વર્તે ॥ એટલે કે સિદ્ધ ભગવાને પણ સ્થિરતા-ચારિત્રનો સપૂર્ણ સ્વીકાર કરેલો છે એમ સમજીને સ્થિરતાશુભને પ્રગટ કરવા માટે સર્વ યુનિયોએ અવશ્ય ઉદ્યમ કરવો યુક્ત છે સ્થિરતા-શુભ વિનાનું ચારિત્ર પણ નિષ્ફલપ્રાયજ ॥

॥ ४ ॥ निर्मोह—अष्टक ॥

अहंममेति मंत्रोऽयं, मोहस्य जगदान्ध्यकृत् ॥

अयमेवहि नञ् पूर्वः, प्रतिमंत्रोऽपि मोहजिन् ॥ १ ॥

शुद्धात्मद्रव्य मेवाऽहं, शुद्ध ज्ञान गुणो मम ॥

नान्योऽह न ममान्ये चे, त्यदो मोहास्त्र सुत्वणम् ॥ २ ॥

यो न मुह्यति लग्नेषु, भावेष्वादिषु ॥

आकाशमिव पकेन, नासौ पापेन लिप्यते ॥ ३ ॥

पठ्यन्नेव परद्रव्य, नाटकं प्रतिपाटकम् ॥

भवचक्र पुरस्तेऽपि, नामूढः परि सिध्यते ॥ ४ ॥

विकल्प चपकै रात्मा, पीत मोहासवो ह्ययम् ॥

भवोच्चताल मुत्ताल, प्रपञ्च मवितिष्ठति ॥ ५ ॥

निर्मल स्फटिक स्येव, सहज रूपमात्मनः ॥

अध्यस्तोपाणि सवंधी, जड स्तत्र विमुह्यति ॥ ६ ॥

अनारोप सुखं मोह, त्यागादनुभवन्नपि ॥

आरोप प्रिय लोकेषु, ववतुमाश्चर्यवान् भवेत् ॥ ७ ॥

यश्चिदर्पण विन्यस्त, समस्ताचार चारुधौ ॥

क नाम स पर द्रव्ये, ऽनुपयोगि निमुह्यति ॥ ८ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ હું અને મારું એ મોહનો મહામત્ર છે તેવું આખા જગતને આપણું કહ્યું છે પણ જો તેની પૂર્વે એક નકાર જોડાયો હોય તો “નહિ હું અને નહિ મારું” એવો પ્રતિમત્ર થાય છે અને તેથી સામા મોહનોજ પરાજય થાય છે મોહ પેતાનો મત્રથી જગત માત્રને વશ કરી લીધેલું છે પણ જો સંસ્કરુ કે પાથી પ્રતિમત્ર હાય હાજે તો તેથી સમૃદ્ધગો મોહનોજ પરાજય થઈ શકે છે માટે મોહનો પરાજય કરવા માટે મોક્ષાયાએ તે પ્રતિમત્રનેજ એવવો યુક્ત છે મમતાને યુદ્ધને સમતાને સેવવાથી ઉક્ત મ ન સિદ્ધ થઈ શકે છે,

૨ શુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય એજ હું છું અને શુદ્ધ જ્ઞાનશુષ્પ એજ મારું સ્વરૂપ છે પણ આ ઢેહ એ હું નહિ તેમજ લક્ષ્મી કુદ્દળ વિગેરે મારું નથી એવી શુદ્ધ સમજ મોહનો વિનાશ કરવા સમય સંસ્કરુપ નીવડે છે

૩ મમે તેવા સયોગોમા જે સમતા ધારી રાખી મુજાતા નથી તે આકાશની જેમ પાપપકથી લેપાતાજ નથી મમ વિષમ સયોગોમા મુજાઈ જે સંપન્ન વિકલ્પને વશ થઈ આત્મધ્યાનમા પડી જાય છે તેજ પાપપકથી લેપાય છે

૪ સસારમા રહ્યા છતા ઠેકાણે ઠેકાણે સસારનું નાટક જોઈને જે ખેદ પામતા નથી તેવા મધ્યસ્થ દ્રષ્ટિ મોહથી લેપાતા નથી સસારમા સયોગયોગે પણ જે સમજાવતજતા નથી એને સર્વજ્ઞ સમાનભાવ રાખે છે એવા સમજાવીને સમતાના બલથી મોહ પતણીત કરી શકીને નથી

૫. મોહની પ્રણલતાથી વિવિધ વિકલ્પોને વશ થઇને જીવ દીર્ઘમસાર પરિણમણ કરે છે જેમ ઉપરાઉપર દારનાં ખ્યાલા પીવાથી પરવશ થયેલા જીવ અનેક પ્રકારની કુચેષ્ટા કર્યા કરે છે તેમ મોહના પ્રણલ વેગમા તણાતા જીવના મહા માઠ હાલ થાય છે માટે સુખના અથી જીવે મોહ મદિરાથી દૂર રહેવા સમતાને ધારી સદૃષ્ય વિકલ્પોને શમાવી દેવા યત્ન કરવો સુખ છે જેમ કરવાથી મહજ સ્વભાવિક નિવિકલ્પ શાન્ત સુખની પ્રાપ્તિ થઇ શકે છે પ્રણલ મોહને પરાધીન થયેલો પ્રાણી સ્વપ્નમા પણ જીવે સુખ પામી શકતો નથી

૬ આત્માનુ સ્વભાવિકરૂપ તો સ્ફટિક રત્ન જેવું નિર્મલ છે પરંતુ પુણ્યના સંબંધથી જીવ જડ જેવો થઇ તેમા સુખાર્થ જાય છે જેમ સ્ફટિક રત્નને રાત્રી પીલુ લીલુ કે કાળુ ફૂલ લગાડવાથી તે લગાડેલા ફૂલના પ્રસંગથી આખું રત્ન તદ્દુપજ થઇ જાય છે, તેમ જીવ પણ ઉપાધિ મળવાથી જડ જેવો બની જાય છે પુણ્ય પાપ રાગ દ્વેષાદિક જીવને દેવલ ઉપાધિરૂપ છે જ્યાં સુધી જીવને તેનો સંબંધ રહે છે ત્યાં સુધી તે તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ અપૂર્ણ ગીતે પ્રગટ કરી શકતો જ નથી પણ તેનો અપૂર્ણ વિયોગ થયે છતે આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ સહજ પ્રગટ થઇ રહે છે

૭ મોહના ક્ષયથી સહજ આત્મસુખને સાક્ષાત્ અનુભવતા છતાં પુર્જલિક સુખને સાચું મિષ્ટ માનનારા લોકોની પાસે તેનું કથન કરતા આશ્ચર્ય લાગે છે કેમકે પુર્જલાનદી જીવને આત્મિક સુખને સાક્ષાત્ અનુભવ થઇ શકેનો નથી અને સાક્ષાત્ અનુભવ થયા વિના તેની પ્રતીતિ પણ આવી શકતી નથી

તેથી નિર્મોહી પુરૂષ અધિકાર મુજબજ ઉપદેશ આપે ॥

૮ જે મહાશય શુદ્ધ સમજપૂર્વક સમસ્ત સદાચારને સેવવા ઉજમાલ રહે છે તે પ્રયોજનવિનાના પરભાવમા શા માટે મુજબ ? જેમ નિર્મલ આરીમામા વસ્તુનુ ચધાર્ય દશન થઇ શકે ॥ તેમ નિર્મલ જ્ઞાનર્પણયોગે આત્મા સ્વકર્તવ્ય સમ્યક્ સમજીને તેનુ નિરમિમાનતાથી આશધન કરી શકે છે નિર્મલ જ્ઞાનવડે સ્વકર્તવ્યનુ સ્વરૂપ નિધારીને જે શુભાશય તેનુ સેવન કરે ॥ તે અવશ્ય ક્ષેત્રમઠ નીવડે ॥

॥ ૬ ॥ જ્ઞાનાષ્ટક ॥

મજ્જત્યજ્ઞ કિલાજ્ઞાને, વિષ્ટાયામિત શૂકર ॥

જ્ઞાની નિમજ્જતિ જ્ઞાને, મરાલ ઇવ માનસે ॥ ૧ ॥

નિર્વાણ પદ મપ્યેક, માવ્પતે યન્મુદુર્મુદુ ॥

તદેવ જ્ઞાન મુત્કૃષ્ટ, નિર્વંધો નાસ્તિ ભૂયસા ॥ ૨ ॥

સ્વભાવ લાભ સસ્કાર, કારણ (સ્મરણ) જ્ઞાન મિષ્યતે ॥

ધ્યાન્ધ્યમાત્રમતસ્ત્વન્ય, તથા ચોક્તં મહાત્મના ॥૩॥

વાદાંશ્ચ પ્રતિવાદાંશ્ચ વદતોઽનિશ્ચિતાસ્તથા ॥

તત્ત્વાન્ત નૈવ ગચ્છતિ, તિલપીલકવદ્ગતૌ ॥ ૪ ॥

સ્વદ્રવ્ય ગુણ પર્યાય, ચર્યા વર્યા પરાન્યથા ॥

૧૦ દત્તાત્મ સત્તા, મુદ્દિ જ્ઞાનસ્થિતિર્મુને ॥ ૫ ॥

અસ્તિચેદ્ ગ્રંથિભિદ્ જ્ઞાનં, કિં ચિત્રૈસ્તંત્રયંત્રણૈઃ ॥
 પ્રદીપાઃ ક્રોપયુજ્યન્તે, તમોઘ્ની દ્વષ્ટિરેવચેત્ ॥ ૬ ॥
 મિથ્યાત્વશૈલપક્ષાચ્છિદ્, જ્ઞાનદંભોલિશોભિતઃ ॥
 નિર્ભયઃ શક્રવદ્યોગી, નંદત્યાનંદનંદને ॥ ૭ ॥
 પીયૂષમસમુદ્રોત્થં, રસાયનમનોપધમ્ ॥
 અનન્યા પેક્ષ મૈશ્વર્યં, જ્ઞાનમાહુર્મનીષિણઃ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ નિર્મલ જ્ઞાનપટે વસ્તુતત્ત્વનો નિધાર કરીને જે સદાચાર
 રહે તેવે છે તેજ મોહનો વિનાશ કરી શકે છે માટે નિર્મલ
 જ્ઞાન શુદ્ધ અદરવા શાસ્ત્રગર આગ્રહપૂર્વક કહે છે જેમ બૂડ
 વિદ્યામાં મગ્ન રહે છે તેમ મૂઢ માણુમ અજ્ઞાનમાજ મગ્ન રહે
 છે પણ જ્ઞાની પુરુષ તો જેમ હસ માનસ જલમાં મગ્ન રહે
 છે તેમ નિર્મલ જ્ઞાન શુદ્ધમાજ મગ્ન રહે છે જ્ઞાની પુરુષ ક
 દાપિ જ્ઞાનમાં અરતિ ધારતો નથી અથવા જ્ઞાનજ તેનો ખરો
 ખોરાક હોવાથી તે તેને અત્યંત આદરથી ગેવે છે

૨ જેનાથી શગ દ્વેષનો અત્યંત હાથ થવા પૂર્વક મોક્ષપદની
 પ્રાપ્તિ થઈ શકે એવા પણ એક પદનો વારંવાર અભ્યાસ કરી તેમાં
 તન્મય થવ તે જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ છે ‘મારુષ માતુષ’, જેવા એક
 માધી શકાય છે તેવાજ વધારે પદ હોય

ધ્યાનવૃદ્ધેર્દયા નદ્યા, શમપૂરે પ્રસર્પતિ ॥

વિકારતીસ્વૃક્ષાણાં, મૂલાદુન્મૂલનં ભવેત્ ॥ ૪

જ્ઞાનધ્યાન તપ શીલ, સમ્યક્ત્વ સહિતો ડ્યયહો ॥

ત નાપ્રોતિ ગુણ સાધુ, યં પ્રાપ્નોતિ શમાન્વિત ॥ ૫ ॥

સ્વયંભ્રમણસ્પર્દિ, વર્દિષ્ણુ સમતા રસ ॥

મુનિર્યેનોપમીયેત, કોપિનાસૌ ચરાચરે ॥ ૬ ॥

શમસૂક્ત સુધાસિક્ત, યેષાં નક્ત દિન મન ॥

કદાપિ તે ન દહ્યન્તે, રાગોરગવિષોર્ભિભિઃ ॥ ૭ ॥

ગર્જદ્જ્ઞાન ગજોત્તુગ, રગદ્ધ્યાન તુરગમા ॥

જયન્તિ મુનિરાજસ્ય, શમસામ્રાજ્ય સપદ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાથ

૧ સકલ વિકલ્પને શમાવી આત્માને મહાજ શીતલતા સદા આપનાર એવા શમશુભને સમ્યક્ જ્ઞાનના ઉત્તમ ફલરૂપે જ્ઞાની પુરૂષોએ વળાણે છે ઉપશમવત વિવિધ વિકલ્પ બાળથી મુક્ત હોઈ શકે એવા પરિષકવ જ્ઞાનના જાલથી સજ્જ સ્વહિત સાધી શકે છે

જે શા ત આત્મા

ગજ શુને સફર

સર્વ

આત્મ સમાનજ લેએ છે, તે અવશ્ય મોક્ષગામી થાય છે અર્થાત્
જેને સર્વત્ર સમભાવ વ્યાપ્યો છે તે જરૂર મોક્ષ મુખ સાધી શકે છે

૩ યોગારૂઢ થવા ઇચ્છનાર સાધુને તો બ્રહ્મ (વ્યવહાર)
ક્રિયાની અપેક્ષા રહે છે પણ યોગારૂઢ મુનિ તો અતરક્રિયા
નો આશ્રય કરનાર હોવાથી ઠેવલ સમગુચ્ચથીજ શુદ્ધ થાય છે
પ્રથમ તો યોગની અપલતા વારવા અને સહજ સ્થિરતા સાધવા
આત્મ પુરુષે ઉપદેશેલી વ્યવહારિક ક્રિયા કરવી પડે છે પણ
અનુક્રમે અભ્યાસખલ્લે મન વચન અને કાયાની અપલતા શાન્ત
થયે છને મુનિને ઉત્તમ ક્ષમાદિક સહજ શુદ્ધક્રિયા યોગે અત
ર શુદ્ધિ થઈ શકે છે તેવી યોગ્યતા પામવા પ્રથમ અભ્યાસ ક-
રી અતે સહજ ક્ષમાદિક અતરંગ ક્રિયથી આત્મશુદ્ધિ સા-
ધવી મુલભ પડે છે યોગ્યતા વિના કાર્ય સાધવા જતા અનેક
મુશીબતો આવી પડે છે

૪. ધ્યાનની વૃષ્ટિ ધવાથી, શુદ્ધ કરુણારુપી નદી શમપૂ-
રથી એવી તો છલકાઇ જાય છે કે તેના કાઠે રહેલા વિવિધ વિ-
હાર-વૃથો મૂલથીજ ધમકાઇ જાય છે, જ્યારે નિર્મલ ધ્યાનામૃ-
તની વૃષ્ટિ થાય છે ત્યારે શુદ્ધ અહિમક ભાવની એવી તો અ-
ભિવૃદ્ધિ થાય છે કે તેના શાન્ત રમના પ્રગવ પ્રવાહથી અર્વ
પ્રકારના વિપયવિકારો સમૂવગા ધમકાઇ જાય છે, તેથી તેના
કટુકે ફલની ભીતિ રહેતીજ નથી

૫ જ્ઞાન ધ્યાન તપ શીલ અને સમ્યક્ત્વ મહિત પણ
સાધુ, ઉપશાન મુનિ જેવો ગુણ પામી શકે નહિ એવ ગુણમા
ઉપશમગુણ પ્રધાન છે તેથીજ ઉપશાનમુનિ એવી વધારે સુ-
ખી છે ત્રાગ વેપાદિક દુષ્ટ દોષોને દૂર કયાથીજ સહજ ક્ષમા

ગુણયોગે સમતા આવે છે, જેથી તે શાન્ત આત્મા કોઈ પણ અપરાધીનું અતરથી પણ અહિત કરવા ઇચ્છે નથી ગમે તેવા અપરાધી ઉપર પણ કરણા રમથી જની શકે તેટલો ઉપકાર કરવા ઇચ્છે છે

૬ સ્વયંબૂરમણુ સમુદ્ર કરતા અધિક સમતા રસથી ભરેલા મુનિની ખરોખરી કરે એવી કોઈ પણ સીજ દુનીયા ભરમા ડેખાતીજ નથી, સ્વયંબૂરમણુમા પણ પરિમિત જલ છે અને ઉપશાન્ત મુનિમા તો કાપે સણે સમતા રમની અસિવૃદ્ધિ થયા જ કરે છે

૭ જેનું મન સદા સમતા અમૃતથી ભીનુંજ રહે છે, તેને શાગ બુજગમનું ઝેર કદાપિ ચઢી શકેજ નહિ જેના હૃદયમા સમતારૂપી અમૃતની વૃષ્ટી થઈ છે તેને ત્રાગદ્વેષાદિક ખાળી શકેજ નહિ કલુષિત મનવાનામાજ શગ દ્વેષાદિક દુષ્ટ વિકારો પ્રભવે છે

૮ ગાજતા જ્ઞાનરૂપી હાથીઓ તથા ઉંચા અને નાચતા ધ્યાન રૂપી ઘોડાઓવાલી મુનિરાજની શમ સામ્રાજ્યની સપક્ષ સદા જયવતિ વર્તે છે, ઉપશાન્ત મુનિરાજને અતિ ઉત્તમ જ્ઞાન અને ધ્યાનરૂપ અગ્રપમ લક્ષ્મીદ્વાર શ્રેષ્ઠ અખંડ મુખ સ્વાધીન થાય છે

॥ ૭ ॥ इन्द्रियपराजयाष्टकम् ॥

विभेषि यदि ससारा, न्मोक्ष प्राप्ति च काक्षसि ॥
तर्देन्द्रिय जय कर्तुं, स्फोरय स्फार पौरुषम् ॥ १ ॥

વૃદ્ધાસ્તૃષ્ણા જલાપૂર્ણે, રાલવાલૈઃ કિલેન્દ્રિયૈઃ ॥
 મૂર્ચ્છામતુચ્છાં યચ્છન્તિ, વિકાર વિષ પાદપાઃ ॥ ૨ ॥
 સરિત્ત્વ સહસ્ર દુષ્પૂર, સમુદ્રોદર સોદરઃ ॥
 તૃપ્તિમાન્નૈન્દ્રિય ગ્રામો, ભવ તૃષ્ણોઽન્તરાત્મના ॥ ૩ ॥
 આત્માનં વિપયૈ પાશૈ, ભવવાસપરાદ્મુખમ્ ॥
 ઇન્દ્રિયાણિ નિવચ્નન્તિ, મોહ રાજસ્ય કિંકરાઃ ॥ ૪ ॥
 ગિરિમૃત્સ્નાં ધન પશ્યન્, ધાવર્તીન્દ્રિય મોહિતઃ ॥
 અનાદિ નિધનં જ્ઞાનં, ધન પાર્શ્વે ન પશ્યતિ ॥ ૫ ॥
 પુર. પુર. સ્ફુરત્તૃષ્ણા, મૃગતૃષ્ણાનુકારિષુ ॥
 ઇન્દ્રિયાર્થેષુ ધાવાન્તિ, ત્યક્ત્વા જ્ઞાનામૃત જહાઃ ॥ ૬ ॥
 પતંગ ભંગ મિનેભ, સારંગા યાન્તિ દુર્દશામ્ ॥
 એકેન્દ્રિય દોષાન્ને, દુષ્ટૈ સ્તૈઃ કિં ન પચભિઃ ॥ ૭ ॥
 વિવેકદ્વિપહર્યક્ષૈ, સમાધિ ધન તસ્કરે ॥
 ઇન્દ્રિયૈર્નજિતોયોઽસૌ, ધીરાણાં ધુરિ ગણ્યતે ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ જો તુ સ સારથરિશ્વમણના દુખથી ડરતો હોય
 અને અખડ એવું મોક્ષમુખ સ્વાધીન કરવા ઇચ્છતો હોય તો

ઇદ્રિય વર્ગને દમવા પ્રબલ પ્રયત્ન કર વિવિધ વિષય સુખની વાસના મોક્ષાથી જીવને પણ બાધક થાય છે માટે પ્રથમજ વિવિધ વિષયમા ભટકતા મન અને ઇદ્રિયોને દમીને વશ કરવા સુક્ત છે અથવા તેઓને વશ પડિ રહેવાથી ઉદ્ધત યોદ્ધાની પેઠે તેઓ જરૂર જીવને વિવિધ જોવા દુર્ગતિના માર્ગમાજ એથી જાય છે પણ જો તેમનેજ આગમ સુક્તિથી વશ કરી લેવામા આવશે તો આત્મા અને અખંડ સુખ સાધી શકશે

૨ તૃષ્ણા-જલથી પરિપૂર્ણ જોવા ઇદ્રિય ક્યારાથી વૃદ્ધિ પામેવા વિકાર વિષયવૃક્ષો જીવને મહા મૂર્છા ઉપજાવે છે, જેમ જેમ જીવ વિવિધ વિષયને સેવે છે તેમ તેમ તેની તૃષ્ણા સ તેજ થાય છે, અને અતે અસતુષ્ટ રહી આર્તધ્યાન યોગે મ હાવિકારને તે ભજે છે એમ સમજી સતોષને સેવનારા જીવો મન અને ઇદ્રિયો ઉપર અરહે કાણુ મેળવી અતે અવશ્ય અખંડ સુખ સાધી શકે છે, બાકી મમાન્ધ તો દૈવિક સુખ માટે અનત અને અક્ષય સુખને શુભાવી અનત અપાર દુખનેજ બહોરી લે છે સતોષી જીવ સર્વ દુખને સહજમા જલાજલી દઇ અપાર સુખમા અવગાહી રહે છે, એમ સમજી સતોષ શુણુને સે વવે સુક્ત છે

૩ જેમ હજારો ગમે નદીઓથી પણ સમુદ્ર પૂરાતો નથી તેમ ગમે તેવા વિષયસ યોગથી પણ ઇદ્રિયવર્ગ ધરાતો નથી, જેમ ઇધનથી આગ ઉલટી વધે છે તેમ અનુકૂલ વિષય યોગે ઉલટી તૃષ્ણા વૃદ્ધિગત થાય છે માટે સહજ સતોષી થવુ સુક્ત છે જેમ જેમ સતોષ શુણુ વધે છે તેમ તેમ સહજ મખની વૃદ્ધિ થાય છે

૪ મ સારથી ઉદ્દેગ પામેલા જીવને પણ ઇદ્રિયો વિષય-પાશથી બાધી લે છે તો સમારમા રચ્યા પચ્યા રહેનાર તો કહેવું જ શુ ? તેવાને તો તે સદા સત્તાપ્યાજ કરે છે પણ મોક્ષાર્થી જીવને પણ લાગ મળ્યે છોડતી નથી કેમકે તે મોહરાજની આકરડીઓ છે, માટે મોક્ષાર્થીએ તેમનાથી વધારે એ વત્તા રહેવું યુક્ત છે

૫ ઇદ્રિય મળથી વિષયમુખમા મુજાયેલો જીવ ધનને અર્થે દુગરની મટોડી ભેવે છે પણ આત્મસમીપેજ રહેલું શાસ્ત્ર જ્ઞાનધન તપાસતો નથી, ખરૂં ભેતા વિષય વિરક્ત જીવનેજ સાચું જ્ઞાનધન હાથ લાગે છે વિષયાન્ધ જીવને કામ અને અર્થજ પ્રિય હોવાથી તેને ખરી પ્રીતિ વિના તત્ત્વ ધન હાથ લાગતું જ નથી, માટે અનાદિની વિષયવાસના તજીને સત્ય જ્ઞાનમાં પ્રીતિ ધારવી યુક્ત છે

૬ અધિકા ડધિક તૃષ્ણાને વધારનાર વિષય મુખમાજ મુઠ જીવો મગ્ન રહે છે, પણ જ્ઞાનામૃતનો આહર કરી શક્તા નથી ખરૂં છે કે ખાખરાની ખીમકોલી આળાના રસમા શુ જાણે ? અમૃત મમાન જ્ઞાન તો વિષયમુખથી વિરક્તનેજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે

૭ એક એક ઇદ્રિયના દોષથી, પતંગિયા, ભમરા, માછલા હાથી તથા હરણ દુર્દેશને પામે છે તો દુષ્ટ એવી પામે ઇદ્રિયોને પરવશ થઈ વર્તનારા મૂઠ જીવો તો કહેવું જ શુ ?

૮ વિવેકરૂપ કુજરને વિદારવા કેશરીગિહ સમાન તથા સમાધિ ધનને હરવા સામ્રાટ ચોર સમાન એવી ઇદ્રિયોથી

જેઓ જીતાયા નથી તેઓજ ધીર પુરૂષોમા પુરુધર ॥ જિતે
દ્રિય પુરૂષોજ ખરા ગુરવીર ગણાય ॥

॥ ૮ ॥ ત્યાગાઽષ્ટકમ્ ॥

સયમાત્મા શ્રયે શુદ્ધો, પયોગ પિતર નિજમ્ ॥
ધૃતિમવાંચ પિતરો, તન્માં વિસૃજત ધ્રુવમ્ ॥ ૧ ॥
યુષ્માક સંગમોઽનાદિ, વંધવોઽનિયતાત્મનામ્ ॥
ધ્રુવૈક રૂપાન્ શીલાદિ, વધૂનિત્યધુનાશ્રયે ॥ ૨ ॥
કાન્તા મે સમતૈ વૈકા, જ્ઞાતયોમે સમક્રિયા ॥
વાહ્ય વર્ગમિતિ ત્યક્ત્વા, ધર્મ સન્યાસવાન્ ભવેત્ ॥૩॥
ધર્માસ્ત્યાજ્યા સુસગોત્યા , ક્ષાયોપશમિકા અપિ ॥
પ્રાપ્ય ચદન ગધામ, ધર્મ સંન્યાસ મુત્તમમ્ ॥ ૪ ॥
ગુરુત્વ સ્વસ્ય નોદેતિ, શિક્ષા સાત્મ્યેન યાવતા ॥
આત્મ તત્ત્વ પ્રકાશેન, તાવત્ સેવ્યો ગુરુત્તમ ॥ ૫ ॥
જ્ઞાનાચારાદયોપીષ્ઠા , શુદ્ધ સ્વ સ્વપદાવધિ ॥
નિર્વિકલ્પે પુનસ્ત્યાગે, નવિકલ્પો ન વા ક્રિયા ॥ ૬ ॥
યોગ સન્યાસતસ્ત્યાગી, યોગાનપ્યશિલાં સ્ત્યજેત્ ॥
ત્યેવ નિર્ગુણ ત્સ્ય, પરોક્તમુપપદ્યતે ॥ ૭ ॥

વસ્તુતસ્તુ ગુણૈઃ પૂર્ણ, મનંતૈર્ભાસતે સ્વતઃ ॥

રૂપં ત્યક્ત્વાત્મનઃ સાધોર્નિરમ્ભસ્ય વિધોરિવ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧, સયમી આત્મા શુદ્ધ ઉપયોગરૂપિ પિતાનો તથા ધૃતિરૂપિ માતાનો આશ્રય કરી લૌકિક મનાતા માતાપિતાનો સગ નિશ્ચય પૂર્વક તણ દેછે જ્યાં સુધી લૌકિક સળધીઓ સાથે ક્નેહ બાંધ્યો રહે છે, ત્યાં સુધી નિર્મલ જ્ઞાન, ધ્યાન તથા સમાધિરૂપ આત્મસયમમા રતિ પડતી નથી શુદ્ધ સયમમા રગ લગાડવા માટે અને સહજ આનંદ છુટવા માટે લૌકિક ક્નેહ અવશ્ય તજવો સુક્ત છે,

૨ સયમાર્થી આત્મસ્વાર્થી બાંધવોનો ત્યાગ કરીને શીલ સતોષ પ્રમુખ પરમાર્થી અને નિશ્ચલ પરિણામવાળા બંધુઓનો આશ્રય કરવા ઉજમાલ રહે છે જ્યાં સુધી કૃત્રિમ સ્વાર્થી બંધુઓમા પ્રીતિ છે ત્યાં સુધી સત્ય પરમાર્થી શીલાદિક સદ્ગુણોમા પ્રીતિ જાગે નહિ માટે શીલાદિક મત્ય બંધુઓમા અકૃત્રિમ પ્રેમ જગાવવા અર્થે અનાદિ અવિવેક યોગે લાગેલો સ્વાર્થી લૌકિક બંધુઓ પ્રતિનો કૃત્રિમ રાગ અવશ્ય તજવોજ જોઇએ કૃત્રિમ રાગનો ત્યાગ કરતા મહજ સાત્વિક પ્રેમ અવશ્ય જાગવાનો

૩ સયમાર્થી પુરુષ સમતારૂપી સ્ત્રીનો તથા સાધર્મીરૂપી સાતિ જનોનોજ આદર કરે છે, પણ બાકીના મતલબીયા લૌકિક સળધીઓનો ત્યાગજ કરે છે લૌકિક સળધને વિવેકથી ઇંદીને આત્મસયમને

જિત્તમ ત્યાગી કહેવાય છે

૪. શુદ્ધ ક્ષાયક જ્ઞાનદર્શક ચારિત્રાદિક શુદ્ધો પ્રાપ્ત થયે છતે પૂર્વલા અશુદ્ધ અભ્યાસિક શુદ્ધો ત્યાજ્ય થાય છે, આત્મા ના શુદ્ધ જ્ઞાનાદિક સદ્ગુણોમા જોવી મહંજ અપૂર્વ શીતલતા તથા સુવાસના રહેલી છે કે તેને પામીને આત્મહુસ ખીજે કયા ય પણ રથીતિ કરતો નથી ક્રૂર તેમાજ મર્વ સગ તણને લયલીન થઇ રહે ॥

૪ આત્માનુ સ્વરૂપ જોથી સમ્યગ્ સમજી શકાય જોવા તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રમશવડે સ્વય આત્માને શિક્ષા આપી સુધારી શ કે તેવુ શુરત્વ પોતાને પ્રાપ્ત ન થાય ત્યા સુધી ઉત્તમ શુરુતુ શરણુ અવશ્ય આદરવુ યુક્ત છે, સ્વ કંયાણુ સાધવાનો સ પૂર્ણ અધિકાર પ્રાપ્ત થયા બાદ શુરુની આજ્ઞાથી એકલા વિચરવામા પણ હિત છે, પરંતુ તેવી યોગ્યતા પામ્યા પહેલા સ્વચ્છ દતાથી એકલા વિચરતા તો કેવળ અહિતજ છે

૬ જ્યા સુધી સદાચારની સ પૂર્ણ શુદ્ધતાસિદ્ધ થાય નહિ ત્યા સુધી જ્ઞાનાચાર આદિ સકલ આચાર અવશ્ય સેવ્ય છે, પણ જ્યારે અસગ યોગની પ્રાપ્તિ થશે ત્યારે ઠોઠ વિકલ્પ પણ રહેશે નહિ, તેમજ ક્રિયા કરવાની ચિતા પણ રહેશે નહિ, પ્રથમ મનની સ્થિરતા માટે સદા આચાર પાલવાની જરૂર છે આચારની શુદ્ધિથી મનની શુદ્ધિ વિશેષે માય છે, અને અતે નિર્વિકલ્પ સમાધિ સિદ્ધ થયે છતે સર્વ વિકલ્પ તથા ક્રિયા સ્વત ઉપગમે ॥ પરંતુ પરિપૂર્ણ યોગ્યતા-અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યા પહે લા આપમતિથી જોઓ સદાચારનો અનાદર કરેછે, તેઓ ઉભય બ્રહ્મ થઇ અતે જારે પશ્ચાતાપના ભાગી થાય છે, માટે પ્રથમ આચાર શુદ્ધિદ્વારા મન શુદ્ધિ કરી તે વડે અનુક્રમે વચન અને

કાય શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા અચત્ન સેવવો, ત્રિવિધ શુદ્ધિથી સહજ સર્માધિ સિદ્ધ થતા અનુક્રમે વિવિધ વિકલ્પો તથા ક્રિયાઓનો અતઃ આવશે એ વાત ખાત્રીપૂર્વક માનવી

૭ ત્યાગી-સયમી મિદ્ધ યોગી થઇને સમસ્ત યોગ-વ્યાપારનો ત્યાગ કરે છે અને સંપૂર્ણ વિવેક યોગે નિર્ગુણ બ્રહ્મ-પરમાત્મ પદને પ્રાપ્ત કરે છે એ ત્યાગનુજ મહાત્મ્ય છે

૮, સંપૂર્ણ ત્યાગી-સયમી સાધુ નિમલ ચદ્રની જેવે વસ્તુતઃ અનંત શુષ્ક જ્યોતિષી સ્વતઃ પ્રકાશે છે સંપૂર્ણ વિશાલ ત્યાગથી પૂર્ણ વિવેકયોગે નિર્મલ આત્મસ્વરૂપ સ્વતઃ પ્રગટે છે

॥ ૯ ॥ ક્રિયાષ્ટકમ્ ॥

જ્ઞાની ક્રિયાપર શાન્તો, ભાવિતાત્મા જિતેન્દ્રિય ॥

સ્વયં તીર્ણો ભવાં મોધે, પર તારયિતું ક્ષમ ॥ ૧ ॥

ક્રિયાવિરહિતમ્ હંત, જ્ઞાનમાત્રમનર્થકમ્ ॥

ગતિવિના પયિજ્ઞોઽપિ, નાપ્રોતિ પુરમીપ્સિતમ્ ॥ ૨ ॥

સ્વાનુકૂલાં ક્રિયાં કાલે, જ્ઞાન પૂર્ણોપ્યપેક્ષતે ॥

પ્રદીપઃ સ્વપ્રકાશોઽપિ, તૈલ પૂર્ત્યાદિકં યથા ॥ ૩ ॥

બાહ્યભાવ પુરસ્કૃત્ય, યે ક્રિયાં વ્યવહારત ॥

વદને કવલક્ષેપ, વિના તે તૃપ્તિકાંક્ષિણઃ ॥ ૪ ॥

ગુણવદ્ બહુમાનાદે, નિત્ય સ્મૃત્યાચ સત્ક્રિયા ॥

॥ ११ ॥ निर्लेपाष्टकम् ॥

ससारे निवसन् स्वार्थं, सज्ज कज्जलवेष्मनि ॥
 लिप्यते निखिलो लोको, ज्ञान सिद्धो न लिप्यते ॥ १ ॥
 नाह पुद्गल भावानां, कर्ता कारयिता च न ॥
 नानुमतापि चेत्यात्म, ज्ञानवान् लिप्यते कथम् ॥ २ ॥
 लिप्यते पुद्गलस्कवो न लिप्ये पुद्गलैरहम् ॥
 चित्रव्योमांजनेनेव, ध्यायन्निति न लिप्यते ॥ ३ ॥
 लिप्तता ज्ञानसपात, प्रतिघाताय केवलम् ॥
 निर्लेपज्ञानमग्नस्य, क्रिया सर्वोपयुज्यते ॥ ४ ॥
 तप श्रुतादिनामत्त क्रियावानपि लिप्यते ॥
 भावना ज्ञान सपन्नो, निष्क्रियोऽपि न लिप्यते ॥ ५ ॥
 अलिप्तो निश्चयेनात्मा, लिप्तश्च व्यवहारत ॥
 शुद्धयत्यलिप्तया ज्ञानी, क्रियावान् लिप्तयादृशा ॥ ६ ॥
 ज्ञान क्रीया समावेश, सहैवोन्मीलने द्वयो ॥
 भूमिका भेदतस्त्वत्र, भवेदेकैक मुख्यता ॥ ७ ॥
 सज्ञान यदनुष्ठान, न लिप्त दोष पंकत ॥
 शुद्ध बुद्ध स्वभावाय, तस्मै भगवते नम ॥

॥ ॥ રહસ્યાથ ॥

૧ સસારમા વસતા અને સ્વાર્થ સાધવામાજ તત્પર એવા સર્વ કોઈ પ્રાણી કર્મથી લેપાય છે અથવા કાજલની કોટડીમા રહેતા કોણુ કોરો રહીજ શકે? ફક્ત જ્ઞાન સિદ્ધ પુરુષજ નિર્લેપ રહી શકે છે તત્ત્વજ્ઞાની અને વિવેકી મહાત્માજ માત્ર કોરો રહી કર્મ અજનથી સુકન થઈ શકે છે એવા સત્પુરુષોને સસારના કોઈપણ પદાર્થમા આસક્તિ હોતી નથી, અને અતર આસક્તિ વિના રાગદ્વેષાદિકના અભારે કર્મ બધ પણુ થઈ શકતો નથી

૨ હું પરભાવને કરું નહિ, કરાવું નહિ તેમજ અનુભોહું નહિ, વિભાવમા રમવાનો મારો ધર્મજ નથી મને સ્વભાવમાજ રહેવું સુકત છે આ પ્રમાણે અતરમા સમજનાર આત્મજ્ઞાની કર્મ અજનથી કેમ લેપાય? જે વિભાવથી વિરમીને કેવલ સ્વભાવરમણી થાય છે, તેજ ખરો આત્મજ્ઞાની છે અને તેવા આત્મજ્ઞાનીજ સકલ કર્મકલકથી સર્વથા સુકન થઈ અંતે પરમપદને પ્રાપ્ત થાય છે

૩ ફક્ત પુદ્ગલજ પુદ્ગલથી લેપાય છે પણુ ચેતન પુદ્ગલથી લેપાતો નથી જેમ આકાશ અજનથી લેપાતું જ નથી તેમ આત્મા પણુ કર્મ અજનથી લેપાતો નથી એવા સમ્યક્ વિચાર પૂર્વક વિવેક સેવનારો સત્પુરુષ કદાપિ કિલક કર્મનો ભાગી થતોજ નથી પરંતુ જે અનાદિ અવિદ્યા યોગે મોહને વશ થઈ જડવત્ જની પુદ્ગલમાજ આનદ માની બેસે છે તેવો પુદ્ગલાનદી તો મોહ માયાના પાશમા પકી જરર કિંવદ્ધ કર્મ બધનનોજ સાગી થાય છે.

૪ નિર્લેપ દષ્ટિ એવા સત્પુરુષની સકલ સાપેક્ષ ક્રિયા વિ-

ભાવમા જતા ઉપયોગને વારવા માટે હોય છે સાધ્ય દૃષ્ટિવાળાની મુક્તિ ક્રિયા સાપેક્ષ-સહેતુકજ હોય છે, તેથી આત્માનદી પુરુષ જે જે ક્રિયા કરે છે તેનો હેતુ પુણ્યલભા જતી દૃષ્ટિને રોકવા અને સ્વભાવરમણી થવા માટેજ હોય છે જ્યાં મુખી સપૂર્ણ સ્વભાવરમણી ન થવાય ત્યાં મુખી તેજો સપૂર્ણ અધિકાર પામવા અને આધકમૂલ વિભાવ ઉપયોગને વારવા સ્વાનુકૂલ ક્રિયા કરવાની ખાસ જરૂર પડે છે

૫ તથા અને જ્ઞાન વિગેરેનો મહ કરનારો જામે તેવી આકરી કષ્ટકરણી કરતો હોય તોપણ કર્મથી લેપાય છે અને નિર્મલ ભાવથી જેનું અત કરણુ ભરેલું હોય તે કદાચ તેવી આકરી કરણી કરી શકતો ન હોય તોપણ કર્મથી લેપાતો નથી એમ સમજીને શાણા માણસોએ કર્તૃત્વ અભિમાન તજવું મુકત છે કોઈ પણ જાતનો મહ કરવાથી માણી પતિતપણુ પામે છે અને મહ તણુ નિમહ થઈ નષ્ટપણે સ્વકલબ્ય મમજી જે સત્ ક્રિયા કરે છે તે સ્વ ઉત્તતિને મુખે સાધે છે

૬, નિશ્ચય તત્ત્વદૃષ્ટિથી જોતા આત્મા અલિપ્ત છે અને બ્યવહાર દૃષ્ટિથી જોતા તેજ આત્માકર્મથી લિપ્ત દેખાય છે તત્ત્વદૃષ્ટિ પુરુષ અલિપ્ત દશાથી આત્માની શુદ્ધિ કરે છે, અને ક્રિયાવાન બ્યવહારદૃષ્ટિ પુરુષ સ્વાનુકૂલ ઉચિત આચરણથી શુદ્ધ થાય છે અનેનું સાધ્ય એકજ હોવાથી સ્વ સ્વ અનુકૂ સાધનવડે ઉભય સિદ્ધિ મેળવવા કરી શકે છે સાધ્ય વિકલ કોઈ પણ માણી સ્વાનુકૂલ સાધન વિના સિદ્ધિ સાધી શકતા નથી

જ નિશ્ચય અને બ્યવહારદૃષ્ટિનું સાથેજ પ્રગટન વિકાસ થવાથી જ્ઞાન અને ક્રિયા એ ઉભયનો સમાવેશ થઈ જાય છે,

પરંતુ સ્થાન વિશેષથી તો જ્ઞાનની કે ક્રિયાની મુખ્યતા હોય છે. વ્યવહાર સાધન વડે નિશ્ચય સાધ્ય થાય છે, અને નિશ્ચય સાધનથી મોક્ષ સાધ્ય થાય છે. વ્યવહાર એ મોક્ષનું પરપર કારણ છે અને નિશ્ચય અનંતર કારણ છે. ઉભયનું મીલન થવાથી શીઘ્ર મોક્ષ સાધના સિદ્ધ થાય છે. માટે મોક્ષાર્થીયે નિશ્ચય દૃષ્ટિ હૃદયમાં ધારીને વ્યવહાર માર્ગનું અવલંબન અવશ્ય કરવું યુક્ત છે. એમ કરવાથી સાધક શીઘ્ર સાધ્ય સિદ્ધિ કરી શકે છે.

૮ જ્ઞાનયુક્ત જેનું અનુષ્ઠાન દોષ પકથી હોવાયું નથી એ વા શુદ્ધ સ્વભાવ રમણી મહાપુરુષને નમસ્કાર થાઓ. જેની ક્રિયા સમજ પૂર્વક મોક્ષ માટેજ હોવાથી નિર્દોષ છે, તેમજ તીવ્ર ઉપયોગથી સહજ આત્મ વિશુદ્ધિ કરવા સમર્થ છે તેને નમસ્કાર છે.

॥ ૧૨ નિસ્પૃહાષ્ટકમ્ ॥

સ્વભાવલાભાત્ કિમપિ, પ્રાપ્તવ્ય નાવશિષ્યતે ॥
 इत्यात्मैश्वर्यं सपन्नो, निःस्पृहो जायते मुनिः ॥ १ ॥
 संयोजितकरै के के, प्रार्थ्यते न स्पृहावहै ॥
 अमात्र ज्ञान पात्रस्य, निस्पृहस्य तृण जगत् ॥ २ ॥
 छिंदन्ति ज्ञानदात्रेण, स्पृहाविपलतां बुधा ॥
 मुखशोषच मूर्च्छाच, दैन्यं यच्छति यत्फलम् ॥ ३ ॥

નિષ્કાસનીયા વિદુષા, સ્પૃહા ચિત્ત ગૃહાદ્વહિ ॥
 અનાત્મરતિ ચાંડાલી, સગમગી કરોતિ યા ॥ ૪ ॥
 સ્પૃહાવન્તો વિલોક્યતે, લઘવસ્તૃણતૂલવત્ ॥
 મહાશ્રય તથાપ્યેતે, મજ્જન્તિ ભવવારિધૌ ॥ ૫ ॥
 ગૌર્વં પૌરવદ્યત્વાત્, પ્રકૃષ્ટત્વ પ્રતિષ્ઠયા ॥
 રૂપાતિ જાતિ ગુણાત્સ્વસ્ય, પ્રાદુષ્કર્યાન્ન નિ સ્પૃહ ૬
 મૂશગ્યા મૈક્ષમશન, જીર્ણં વાસો વન ગૃહમ્ ॥
 તથાપિ નિ સ્પૃહમ્યાહો, ચક્રિણોઽપ્યધિકં સુખમ્ ॥ ૭ ॥
 પરસ્પૃહા મહા દુઃખ, નિ સ્પૃહત્વ મહા સુખમ્ ॥
 એતદુક્ત સમાસેન, લક્ષણ સુખદુઃખયો ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાથ ॥

૧ સહજ આત્મ સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થયા બાદ બીજી કંઈ પણ પ્રાપ્ત કરવું બાકી રહેતું જ નથી એવા આત્મ ઐશ્વર્ય સંપન્ન મુનિ પરસ્પૃહારહિત-નિસ્પૃહ બની જાય છે સર્વ રૂદ્ધિ અને મમૃદ્ધિ ઘટમાજ રહેલી છે તેવી સહજ સાહેબીને પ્રગટ થવા પામે તો બીજી બાહ્ય-તુચ્છ બાબતોમા મુજાવાતુ રહેતું નથી જ સહજ અર્થધવાન મુનિ પરની પરવા રહિત હોવાથી અને ઉત્તમ સદ્ગુણોથી સરપુર ટોવાથી નિસ્પૃહ થઈ જાય છે

૨ પરુપદ્રાવ્ય ત આણીએ કાથ જેડી જેડીને કોની કોની પ્રાર્થના કરતા નથી ? સરુપદ્રા સર્વ કોઈના દાસ છે અને અપાર જ્ઞાનવાન નિરુપદ્રાને તો જગતમા ડોઈની પરવા નથી પુદ્ગ લાનદી આણી પોતાના સ્વાર્થ માટે જમે તેવાની પણ પ્રાર્થના ક રવા ચુકતો નથી અને જ્ઞાનનાદી નિરુપદ્રાને કોઈની કરી પ રવા નહિ હોવાથી તેતો સદાનદમા સ્વાધીનપણે વર્તે છે

૩ તરવેદી પુરુષો જ્ઞાનરૂપી દાતરણથી રુપદ્રાક્રૂપી વિષ ચેલડીને છેદી નાખે છે કેમકે પરુપદ્રાથી મુખ શોષ મૂંઝા અને દીનતાદિક દોષોને નેવત્રા પડે છે જાની વિરેકી પુરુષો તેવી રુપ- દ્રાને દોષનુ મૂળ જાણીને સમૂલગી છેદવા તત્પર રહે છે

૪ કાદ્યા માણુમે રુપદ્રાને કુમતી ચ હલણીની મગન ક રનારી જાણીને ચિત્ત-મદિરમાથી દૂર કરની જોઈએ કુમતિને પોપનારી રુપદ્રાને સદ્વિવેકીજનો સેવતાજ નથી, પણ ભૂતના ઉતારની જેમ અમણને તેને ઘરથી બહાર કાઢે છે આવા નિરુપદ્રા પુરુષો મદા મુખમા મગન રહી શકે છે

૫ રુપદ્રાવત લોકો અત્યંત તુરુષ અને હલકા જણાતા છતાં ભવનાગરમા ડુળી બાય છે, તે મહા આશ્ચર્યકારક છે જે મકે હલકી વસ્તુ તો તરવીજ જોઈએ અને ભારે વસ્તુજ કુમવી જોઈએ એવો કુદરતી નિયમ છે તેનુ આમા ઉદ્ધવન ધતુ દે ખાય છે તેનુ અમાધાન એવુ છે કે તેઓ પ્રભાને તુરુષ છતાં મમતા દોષથી એવા તો ભારે ધયેલા હોય છે જે બેહદ ભારથી ભરેલા વડાણની જેમ તેઓ અધોગતિજ પ્રાપ્ત કરે છે

૬ નિરુપદ્રા લોકનાદનીકતાથી પોતાની વડીલના,

પ્રતિષ્ઠાથી શ્રેષ્ઠતા અને જાતિગુણથી જ્યાંતિને પ્રગટ કરતાજ ન થી જે લોક પૂજા, પ્રતિષ્ઠા કે જ્યાંતિનો વિકલ્પ નહિ કરતા સ્વકર્તાવ્યજ જાન્યા કરે છે તેજ ખરા નિરપૃહી છે ખરા નિરપૃહી સ્વપ્નમા પણ પગપગરનો જ લો ઇચ્છતા નથી

■ ભૂમી એજ એની શય્યા છે, મધુકરી વૃત્તિથી જેને લો જન કરવાતુ છે, પહેરવાને જેને હર્ણપ્રાય વસ્ત્ર છે, અને વનમા જેને વસવાતુ છે, એવા નિરપૃહી પુરુષને ઉત્તમ પ્રકારના સતોષ યોગથી થકવર્તી કરતા પણ અધિક સુખ ॥ જેણે સંસારને ખોટો વૈજય તણને સહેજ આત્મ ઐશ્વર્ય પામવા ઉત્તમ સય મનુ સેવન આદર્યું છે, એવા આત્મ સયમી મહાપુરુષ થકવર્તીથી આછા સુખી નથી ખોટો કનિષ્ઠ આનંદ તણ મહજ આનંદ સાધનાર સત્પુરુષ સર્વોત્તમ સુખી છે. પરરપૃહા રહિત-નિરપૃહી નિર્ઐય એવુ સર્વોત્તમ સુખ સાધી શકે છે

૮ સુખતુ અને દુઃખતુ સંલેપથી આવુ લક્ષણ શાસ્ત્રમા ઠહેકુ છે કે પરરપૃહા એજ મહા દુઃખ છે અને નિરપૃહતા એજ પરમ સુખ છે ખાટે મોક્ષાર્થીએ પરરપૃહા તણ નિરપૃહ થવુ સુખ છે

॥ ૧૩ ॥ મૌનાટકમ્ ॥

મન્યતે યો જગત્ત્વ, સ મુનિ પરિકીર્તિત ॥

સમ્યક્ત્વ મેવ તન્મૌન, મૌન સમ્યક્ત્વમેવ ચ ॥ ૧ ॥

આત્માત્મન્યેવચ્છુદ્ધ, જાનાત્યાત્માનમાત્મના ॥

સેય સ્તનત્રયે જ્ઞાતિ, રુચ્યાચારૈકતા મુને. ॥ ૨ ॥
 ચારિત્રમાત્મચરણાદ્, જ્ઞાનં વા દર્શનં મુનેઃ ॥
 શુદ્ધ જ્ઞાન નયે સામ્ય, ક્રિયા લાભાત્ ક્રિયાનયે ॥૩॥
 યત. પ્રવૃત્તિર્ન મળૌ, લભ્યતે વા ન તત્ફલમ્ ॥
 અતાત્ત્વિકી મણિજ્ઞાતિ, મૃણિશ્રદ્ધા ચ સા યથા ॥૪॥
 તથા યતો ન શુદ્ધાત્મ, સ્વભાવાચરણં ભવેત્ ॥
 ફલ દોષ નિવૃત્તિર્વા, ન તદ્જ્ઞાનં ન દર્શનમ્ ॥ ૫ ॥
 યથા શોફસ્ય પુષ્ટત્વં, યથા વા વય મંડનમ્ ॥
 તથા જ્ઞાનન્ ભવોન્માદ, માત્મતૃપ્તો મુનિર્ભવેત્ ॥૬॥
 સુલભ વાગનુચ્ચારં, મૌનમેકેદ્રિયેષ્વપિ ॥
 પુદ્ગલેષ્વ પ્રવૃત્તિસ્તુ, યોગાનાં મૌન મુત્તમમ્ ॥ ૭ ॥
 જ્યોતિર્મયીવ દીપસ્ય, ક્રિયા સર્વાપિ ચિન્મયી ॥
 યસ્યાનન્ય સ્વભાવસ્ય, તસ્ય મૌન મનુત્તમ્ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ જે સમગ્ર તત્ત્વને યથાર્થ બોલે છે તે મુનિ કહેવાય
 છે, જે વસ્તુ તત્ત્વને સમ્યક્ સમજી સર્વત્ર મધ્યસ્થ રહે છે,
 ખોટી બાબતમા નથી નથી તે મુનિ છે તેવું મુ

નિપણુ એજ ખડ સમકિત ॥ અને નિર્મલ સમકિત એજ
 મુનિપણુ છે શુદ્ધ સમકિત વિના ખડ મુનિપણુ સબવતુજ
 નથી મુનિપણુ જ્યાં સુધી તળવી રખાય છે, ત્યાં સુધી સમ
 કિત કાયમ રહે છે

૨ આત્મા પોતે પોતામા રહેલુ જે શુદ્ધ સ્વરૂપ જે વડે
 જાણે છે તેજ મુનિની રત્નત્રયીમા જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની
 એકતા રૂપ છે સમ્યગ્ જ્ઞાનથી સ્વ સ્વરૂપને સારી રીતે સમજી
 શકે છે સમ્યગ્ દર્શનથી રત્ન સ્વરૂપની યથાર્થ થકા પ્રતીતિ
 થઇ શકે છે અને સમ્યગ્ ચારિત્રથી આત્મ-ચીરતા એટલે
 સ્વરૂપ રમણુ થઇ શકે છે સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની
 એકતા એજ મુનિપણુ છે

૩ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર મુનિપણુના બાવથીજ સા
 થક છે, વિભાવનો ત્યાગ અથવા રત્નભાવનો સ્વીકાર કરવો એજ
 મુનિપણુ ॥ તેવા આચરણુ વિનાનો મુનિ યેવ વિકળના રૂપજ
 છે, જ્ઞાનવડે શુદ્ધા શુદ્ધનો હિતાદ્યતનો વિવેક જાગે છે દર્શનવડે
 તેની યથાર્થ પ્રતીતિ બેસે છે, અને ચારિત્રથી અહિતના ત્યાગ
 પૂર્વક હિત પ્રવૃત્તિ થાય છે ઉક્ત જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર મ
 ણીને રત્નત્રયી કહેવાય છે એ રત્નત્રયીને સમ્યગ્ સેવનારા મુનિ
 કહેવાય ॥ ઉક્ત મુનિની રહેણી કહેણી એક સરખી હોય છે
 કેમકે તે જ્ઞાન અને ક્રિયાનો એક સરખી રીતે સ્વીકાર કરે ॥
 અને અ ય મોક્ષાર્થને પણ તેવોજ હિતકારી માર્ગ જતાવી
 જ-મ મરણુના અનંત દુખમાથી મુક્ત કરવા યત્ન સેવે ॥

૪ મણિ-રત્ન હાથમા આવ્યા છતાં તેનો આદર કરી
 શકાય નહિ તેમજ તેલુ ફલ મેલવી શકાય નહિ તો જાણુ

કે મણીની પીઠાનજ થઈ નથી કે મણિની પ્રતીતિજ બેઠી નથી અન્યથા મણિનું મૂલ્ય સમજીને તેનો આદર જરૂર કરાયજ

૫ તેમ જો શુદ્ધ આત્મ સ્વભાવમા રમણ થઈ શકે નહિ તથા રાગદ્વેષ મોહાદિક દુષ્ટ દોષોનો ત્યાગ થઈ શકે નહિ તો તે જ્ઞાન કે દર્શન કંઈ કામનાજ નથી ખગ જ્ઞાન અને દર્શનથી સ્વરૂપ મગ્નતા અને દોષ હાનિરૂપ ઉત્તમ ફલ થવું જ જોઈએ, સહજ આનંદમા મગ્નતા થવી એ જેમ ઉત્તમ લાભ છે, તેમ દુષ્ટ દોષોનું દમન કરી તેમનો અમૃતગો નાશ કરવો એ પણ આત્મ ઉત્તમ લાભરૂપજ છે ખરૂં મુનિપણુ ભજનાના નિર્ઝથ સાધુઓ એવો ઉત્તમ લાભ હામલ કરી શકે છે

૬ જેવું ચોક્ક (સોજ) નું પુષ્પણુ, અથવા વાંચ (વધ કરવા લાઈ જવામા આવનાર) ને ગણગારવું નકામું છે, તેવોજ આ સમારનો ઉન્નદ અનથકારી છે, એમ સમજીને મુનિ સહજ નતોષી થઈ રહે છે સમારનું અમારપણુ સમ્યગ્ વિચારી મતોષ વૃત્તિથી જે મહાજાનંદમા મગ્ન થઈ રહે છે તેજ ખરો મુનિ-નિર્ઝથ ॥

૭ વચન નહિ ઉચ્ચરારૂપ મૌન તે એકે દ્રિયાદિકમા પણુ હોઈ શકે છે તેવા મૌનથી આત્માને કંઈ વિશેષ લાભ નથી, ખરો લાભ તો એ છે કે પુદ્ગલિક પ્રવૃત્તિમાથી વિરમી સહજ આત્મ સ્વભાવમા જ મગ્ન થવા મન, વચન અને કાયાનો મદા સવદા સદુપયોગ કર્યા કરવો

૮ જે સ
ક્રિયા દીપકના

સ્વકર્તવ્ય બળાવે છે, જેની
પ્રીમય છે, તેવા સમ સ્વભાવી

महापुरुषं न भान श्रेष्ठ ॥ समतापत महा मुनिन श्रेष्ठ
सेवी श्रेष्ठ ॥

॥ १४ ॥ विद्याष्टकम् ॥

नित्य शुच्यात्मताख्याति, रनित्याशुच्यनात्मसु ॥
अविद्या तत्त्वधीर्विद्या, योगाचार्य प्रकीर्तिता ॥ १ ॥
य पश्येन्नित्य मात्मान, मनित्य परसगमं ॥
लल लब्धु न रागोति, तस्य मोहमलिल्लुच ॥ २ ॥
तरग तरला लक्ष्मी, मायुर्वायुवदस्थिरम् ॥
अदभ्रधारनुध्याये, दभ्रवद् भगुरं वपु ॥ ३ ॥
शुचीन्यप्यशुचीकर्तुं, समर्थेऽशुची संभवे ॥
देहे जलादिना शौच, भ्रमो मूढस्य दारुण ॥ ४ ॥
य स्नात्वा समता कुडे, हित्वा कश्मलज मलम् ॥
पुन न याति मालिन्य सोऽन्तरात्मा पर शुचि ॥ ५ ॥
आत्मबोधो न व. पातो, देह मोह धनादिषु ॥
य क्षिप्तोप्यात्मना तेषु, स्वस्य वधाय जायते ॥ ६ ॥
मिथो युक्तपदार्थानां, मसकृमचमत्क्रिया ॥
चिन्मात्र परिणामेन, विदुषैवानुभूयते ॥ ७ ॥

અવિદ્યા તિમિરધ્વસે, દૃશા વિદ્યાજન સ્પૃશા ॥

પश्यन्ति परमात्मान, मात्मन्येव हि योगिनः ॥ ૮ ॥

૧ અનિત્ય, અશુચિ, અને અનાત્મિક પરવસ્તુને નિત્ય પવિત્ર અને પોતાની લેખવી એ અવિદ્યાનું લક્ષણ અને વસ્તુને વસ્તુગતયથાર્થ જેવા રૂપમા હોય તેવા રૂપમા ઘરાબર સમજવી એ વિદ્યાનું લક્ષણ છે, એમ યોગાચાર્યાએ સ્પષ્ટમા કહ્યું છે

૨ આત્મા નિત્ય અવિનાશી છે, તેની કદાપિ નાસ્તિ થતીજ નથી સદા સર્વદા તેની અસ્તિતા છે અને આ આત્માને થતો પર સયોગ વિનાશશીલ છે, તેનો તો અવશ્ય વિયોગ થવાનોજ છે એવો જેને નિશ્ચય થયો છે તેને મોહ ચારટો છલી શકતો નથી સદ્વિદ્યા સપત્ર આત્મા મોહનોજ જય કરી અખડ મુખ સાધી શકે છે પણ સદ્વિદ્યા વિહીનને તો મોહ ચારટો સદા સતાપ્યાજ કરે છે માટે મોક્ષાર્થીએ સદ્વિદ્યા સપત્ર થવા સર્વદા મદુદમ મેવવો

૩ નિમલ પુદ્ગિલાલો આત્મા લક્ષ્મીને જલતરંગની જેવી ચપલ લેખે છે, આયુષને વાયુની જેવું અધીર લેખે છે અને શરીરને શરદના મેઘની જેવું ક્ષણભગુર લેખે છે એવી અધીર પરવસ્તુઓમા વિવેકવાન્ મુખનો તથા

૪ અપવિત્ર એવા વીર્ય તથા રુધિર વિગેરેથી જેની ઉત્પત્તિ છે અને અશુચિમય હોવાથી પવિત્ર વસ્તુને પણ અપવિત્ર કરી નાખે છે એવા દેહને જલ વિગેરેથી સાફ કરવાનો પ્રયાસ ગમે તેમજ કરવામા આવે તો પણ તે મર્લ નિષ્ફળ થાય છે,

હતા મૂઠ લોકોને દેહ ચોથ કરવાનો મોટો જમલાગેલો હોય છે, તેથી અશુચિ મય દેહને સાફ સુક કરવા અતોનિશ યત્ન કર્યા કરે છે.

૫ ખરેખર પવિત્ર શોચના અર્થોએ સમતા રસના કુડ મા રનાન કરીને મર્વ પાપમલનો ત્યાગ કરી પાવન યત્ન જેથી પુન મલીન પણુ થાયજ નહિ પૂર્વ મહાપુરુષોએ આવેજ ઉત્તમ શાચ પોતે શેવી સર્વને હિત માટે બતાવ્યો છે, તે મુજબ જેઓ વર્તે છે તેઓ પરમ પવિત્ર મહાપુરુષોની ગણનામા આવે છે.

૬ જેઓ દેહાદિક પરવસ્તુઓમા મમતા બાધે છે તેઓ બાપડા પોતેજ બધાઈ બધ છે, એમ સમજીને સુવિવેકી જનો પરવસ્તુઓમા આસક્તિ ધારતા નથી,

૭ વિદ્યાન્ પુરુષ જ્ઞાન અશુધી સર્વ પદાર્થને સ્વસ્વભાવમાજ રહેતા દેખે છે જી સુકન વસ્તુનો વિયોગ થાય છે, પણુ ઠાઈ વસ્તુ પોતાનો મૂલ સ્વભાવ તણુ દેલી નથી, એમ જ્ઞાની પુરુષો સાક્ષાત્ અનુભવી પોતે સ્વસ્વભાવમાજ રિયત રહે છે રાગદ્વેષને તણુ સર્વત્ર સમભાવથીજ અનુવર્તન કરનારાજ વિદ્યાન્ ગણાય છે.

૮ સદ્વિદ્યારૂપી અજનશલાકા (સલી) થી અવિવેકરૂપી અધકાર નષ્ટ થયે છતે યોગી પુરુષો પોતાના ઘટમાજ પરમાત્માને સાક્ષાત્ દેખે છે સદ્વિવેકવાન્ યોગી સર્વ વિલાપને દૂર કરીને પરમાત્મ ભાવને સાક્ષાત્ અનુભવે છે,

॥ ૧૫ ॥ વિવેકાષ્ટકમ્ ॥

कर्म जीव च सञ्छिष्ट, सर्वदा क्षीर नीरवत् ॥

विभिन्नी कुरुते यो ऽसौ, मुनिहसो विवेकवान् ॥१॥
 देहात्माद्य विवेको ऽयं, सर्वदा सुलभो भवे ॥
 भव कोट्यापि तद् भेद, विवेकस्त्वति दुर्लभः ॥२॥
 शुद्धे ऽपि व्योम्नि तिमिरा, द्रेखाभिर्मिश्रता यथा ॥
 विकारैर्मिश्रता भाति, तथात्मन्य विवेकतः ॥ ३ ॥
 यथा योधै कृत युद्ध, स्वामिन्येवोपचर्यते ॥
 शुद्धात्मन्य विवेकेन, कर्म स्कंधो ऽर्जितं तथा ॥४॥
 इष्टकाद्यपि हि स्वर्णं, पीतोन्मत्तो यथेक्षते ॥
 आत्माभेदभ्रमस्तद्, द्वेहादावविवेकिन ॥ ५ ॥
 इच्छन्न परमान् भावान्, विवेकाद्रे पतत्यधः ॥
 परम भावमन्विच्छन्, नाविवेके निमज्जति ॥ ६ ॥
 आत्मन्येवात्मनः कुर्यात्, य षट्कारक संगतिम् ॥
 काविवेकज्वरस्यास्य, वैषम्य जड मज्जनात् ॥७॥
 संयमास्त्रं विवेकेन, शाणेनोत्तेजित मुने ॥
 धृतिधारोल्बणं कर्म, शत्रुच्छेद क्षमं भवेत् ॥ ८ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ સ્ત્રીરનીરની પેરે સર્વદા એક એક મલીને રહેલા કર્મ અને જીવને જે વ્યકતપણે જીદા કરી નાખે છે તે મુનિ-હસ વિવેકવાન્ ગણાય છે સદિવેક જાગ્યા વિના અનાદિ અનત કાલથી સચુકત થઇ રહેલા કર્મ અને જીવને કોઇ કદાપિ કપટ રીતે જીદા કરી શકેજ નહિ તેમ કરવાને સદિવેકની આવશ્યકતા રહેજ છે

૨ દેહજ આત્મા છે અથવા આત્મા દેહથી જુદો નથી એવો અવિવેક તો જન્મ જન્મમા અવિજ્ઞાના વશથી સુલભજ છે પણ આ દેહ આત્માથી ખાસ જુદોજ છે, કેમકે દેહ તો વિનાશી છે અને આત્મા અવિનાશી છે, દેહ તો જડ છે અને આત્મા સચેતન-ચૈતન્ય યુક્ત છે, એવો વિવેક ઠાટિગમે ભવોમા ભાગ્ય યોગેજ થઇ શકે છે અવિધાનો નાશથયે છતે સદિવેક જાગી શકે છે ॥

૩ શુદ્ધ-નિર્મલ આકાશમા પણ ચતુ વિકારથી જેમ રાતુ પીણુ દેખાય છે, તેમ અવિવેકથી આમામા વિવિધ વિકારો તિભાસે છે આત્મા આકાશવત્ નિરજન છતા ઉપાધિ સજ થથી મલીન વિકારી બાસે છે, સર્વ ઉપાધિ-સજ થ દૂર થયે છતે આત્મા સહજ સ્વભાવમા સ્થિત થઇ રહે છે, નિર્મલ નિઃકપાયજ આત્માનો નહુજ સ્વભાવ છે રાગ દ્રેષાદિક ઉપાધિ દૂર થવાથી સ્ફટિકે રત્નની સ્વસવિક કાતિ જેવો નિર્મલ આત્મ ધર્મ પ્રગટ થઇ જાય છે ॥

૪ જોકે નાના યોદ્ધાઓ યુદ્ધ કરે છે, છતા રાજાજ છત્યો

હાર્યે કહેવાય છે તેમ શુભાશુભ કર્મથીજ સુખ દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે છતાં અવિવેકથી અમુક આત્માએ અમુક ઉપર અનુગ્રહ યા નિગ્રહ કર્યો કહેવાય છે કર્મની વિચિત્રતાથી ફલની વિચિત્રતા થાય છે, છતાં આ કાર્ય મારાથી ચલુ, મારા વિના આપુ કામ બની શકેજ નહિ, હુંજ સર્વનું પાલન કરૂં છું, મારા વિના કોઈ પાલક નથીજ એવું કર્તૃત્વ અભિમાન કરવું એ કેવલ અવિવેકનુંજ જોર છે, સુવિવેકી પુરૂષો એવું મિથ્યાભિમાન કદાપિ કરતાજ નથી તેવા પ્રાણ પુરૂષો તો સર્વમા સાક્ષીપણુંજ સેવે છે

૫ જેમ ધતૂરો પીને ગાઝો થયેલો આદમી સર્વત્ર સોનુંજ દેખે છે તેમ અવિવેકીને પણ દેહાદિક બાહ્ય પદાર્થોમા આત્મ જ્ઞાન પેદા થાય છે, જેમ ધતૂરો પીવાથી સર્વત્ર દેખાતું સોનું સાચું નથી તેમ અવિવેકથી દેહાદિ પદાર્થોમા માની લીધેલું પોતાપણું પણ મિથ્યાજ છે જેમ ચંદ્રેલો છાક ઉપશાન્ત થયે છતે સામી વસ્તુ જેવી હોય તેવી દેખાય છે, તેમ સદ્વિદ્યાયોગે સુવિવેક જાગવાથી દેહાદિક બાહ્યભાવોમા પ્રથમ ચંદ્રેલો જ્ઞાન ભાગી કેવલ સાક્ષીપણુંજ રાખવું સૂઝે છે એ સર્વ સદ્વિવેકનોજ પ્રભાવ છે ॥

૬ બાહ્યભાવને ઇન્દ્રિયો છતો જીવ વિવેક ચક્રી ચુકે છે, અને ઉચ્ચ-અતરભાવની અભિલાષાચક્રી જીવને વિવેકથી ચુકવાતું બનતું નથી પુદ્ગલિક સુખની વાછાથી જીવ સદ્વિવેકને ચુકી અવિવેકને આદરે છે જેમ હુગર ઉપર ચડતા આડું અવળું જોનાર સરત ચુકથી નીચે પડે છે, તેમ સ્વાય અધ બની પરમાર્થ પથ ચુકવાથી પ્રાણી અધોગતિ પામે છે. મારે મોટાથી

રમાય દૃષ્ટિ જ રાખી રહેવું યુક્ત છે પરમપદના અભિલાષી
પુરૂષો પુરૂષાર્થ યોગે પરમપદને નાધી શકે છે ॥

૭ જે મર્વ બાદ્ય ભાવને છડીને અતર આત્મપણાથી સ
હજ સ્વભાવનેજ નેવે છે, સદા આનંદમાં જે મસ્ત રહે છે તેવા
મહા પુરૂષને અવિરેકજન્ય જડ ભાવમાં મગ્નતા કયાથી હોય ?
જે સ્વભાવમાં મગ્ન રહે ॥ તેનો કદાપિ અવિવેક પરાભવ કરી
શકતોજ નથી અવિવેકજ સર્વ દુઃખનું મળ છે ॥

૮ જેણે વિવેક-શરણથી ઉત્તેજિત કરેલું નિર્ભય પરિણા
મની ધારવાનું મયમ-શમ્ય ધારણ કર્યું છે, તે મુખેથી કર્મ શ-
રૂને વિદારી શકે છે જે વિવેક પૂર્વક મયમ મેવવામાં આવે
તો પરિણામની શ્રદ્ધિથી શીઘ્ર પાપ ક્રમનો ક્ષય થઇ શકે છે
સદ્વિવેક વિના સર્વદા કથિત સ્યાદ્વાદમાં આરાધી શકતો નથી
સદ્વિવેક વડે દ્રવ્ય, હોન, કાવ અને ભાવને સમ્યગ્ સમજી સ-
ખમ મુખે મેવી શકાય છે વિવેક વિના સવમમાર્ગમાં મથાને
સ્થાને રખવાના શાય છે માટે સદ્વિવેક સર્વદા ક્લેબ્ય છે ॥

॥ ૧૬ ॥ માધ્યસ્થાટકમ્ ॥

સ્થાયતામનુપાલમં, મ યસ્વેનાં તરાત્મના ॥

કુતર્ક કર્કરત્તેપૈ, સ્ત્યજ્યતા વાલચાપલ ॥ ૧ ॥

મનો વત્મો યુક્તિ ગર્ભો, મયસ્વસ્યાનુધાવતિ ॥

તામાર્કર્ષતિ પુચ્છેન, તુચ્છાગ્રહમન કપિ ॥ ૨ ॥

તયેપુ સ્વાર્થ સત્યેપુ, મોષેપુ પરચાલને ॥

સમશીલ મનો યસ્ય, સ મધ્યસ્થો મહામુનિઃ ॥૩॥
 સ્વ સ્વકર્મ કૃતાવેશા, સ્વ સ્વકર્મ ભુજો નરા ॥
 નરાગં નાપિ ચ દ્વેષં, મધ્યસ્થ સ્તેષુ ગચ્છતિ ॥૪॥
 મનઃ સ્થાદ્ વ્યાપૃત યાવત્, પરદોષ ગુણ ગ્રહે ॥
 કાર્યં વ્યગ્રં વરં તાવન્, મ યસ્થે નાત્મભાવને ॥૫॥
 વિભિન્ના અપિ પંથાન, મમુદ્ર સરિતામિવ ॥
 મ યસ્થાનાં પરંબ્રહ્મ, પ્રાપ્નુવન્ત્યેકમક્ષયમ્ ॥ ૬ ॥
 સ્વાગમ સગ માત્રેણ, દ્વેષમાત્રાત્પરાગમ ॥
 ન શ્રયામસ્યજામો વા, કિંતુ મધ્યસ્થયા દૃશા ॥૭॥
 મ યસ્થયા દૃશા સર્વે, જ્વપુનર્વંધકાદિષુ ॥
 ચારિસીવની ચાર, ન્યાયાદાશાસ્મહે હિતં ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ મધ્યસ્થતા આદરવાથીજ મદ્વિનેક પ્રાપ્ત થાય છે અથવા
 વિવેકવતજ મધ્યસ્થતા આદરે છે, માટે મ યસ્થ રહેવા શાસ્ત્ર
 કાર ઉપદિશે છે જેથી અપવાદ પાત્ર થવું ન પડે જેની
 અતરદૃષ્ટિથી મધ્યસ્થતા આદરની ચુકત છે મધ્યમ્યત્ત મેવવાથી
 મળત ચુકિતનો યોગ્ય આદર કરવામા આવે છે અને કુનકે
 કરનારુપી બાવ અપવતા દૂર કરવાનું બને છે

વિભેતિ નૈવ સગ્રામ, શીર્ષસ્થ ઇવ નાગરાદ્ ॥ ૪ ॥
 મયૂરી જ્ઞાન દ્દષ્ટિશ્ચેત્, પ્રસર્પતિ મનોવને ॥
 વેદનં ભયસર્પાણાં, ન તદાનદચદને ॥ ૫ ॥
 કૃતમોહાશ્ચવૈફલ્ય, જ્ઞાનવર્મ વિભર્તિ ચ ॥
 ક્ક મીસ્તસ્ય ક્ક વા ભગ, કર્મ સગરફેલિપુ ॥ ૬ ॥
 તૂલવલ્લુધવોમૂઢા, ભ્રમન્ત્યધ્રેભયાનિલૈ ॥
 નૈક રોમાપિ તૈ જ્ઞાન, ગરિષ્ઠાનાં તુ કપતે ॥ ૭ ॥
 ચિત્તે પરિણત યમ્ય, ચારિત્રમકૃતોભયં ॥
 અલંબજ્ઞાનરાજ્યસ્ય, તસ્ય સાધો કૃતો ભય ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ જેને કેાઇની કઇપણુ પશ્વા નથી જોવા એક ગરખા
 ઉદાસીન સ્વભાવવાળા મહાપુરુષને ભય આતિજન્ય કહ્ય પરમશ
 હોમજ કેમ? મધ્યસ્થદ્દષ્ટિ મહાપુરુષ સદા નિર્ભય-ભયઆતિથી
 સુક્ષ્મ રહે છે

૨ ભારે ભયથી ભરેલા સસારસુખથી શુ ? તેથી સર્વુ
 ભય ભરેલુ સુખ તે હુ ખરુપજ છે સર્વથા ભય રહિત સહજ
 આત્મિક સુખજ સુખરૂપ ગણવા યોગ્ય છે આધિભ્યાધિ અને
 ઉપાધિજન્ય હુ ખથી ભરેલા સસારમા

૧ સુક્ષ્મ કરે જોવ

૩ સમ્યગ્ જ્ઞાનવટે જ્ઞેય-પદાર્થને યથાર્થ જ્ઞેનાર મુનિને ભય સંભવાતુ શુ પ્રયોજન છે? સહજ સુખમા ઝીલી રહેલા મુનિને પુદ્ગલિક સુખનુ પ્રયોજન નથી પુદ્ગલ ઉપરથી મૂર્છા ઉઠી જવાથી સહજ નિવૃત્તિ સુખ સંપન્ન છે

૪ નિર્મલ જ્ઞાનરૂપી-શસ્ત્રને ધારી, મોહની દેશનો ધાત કરનાર મુનિ સ આમના મોખરે ઉભેલા હાથીની પેરે લગારે ખીતા નથી તે તીક્ષ્ણ જ્ઞાન ધારાવટે સાવધાનપણે સકળ મોહ સુભટોને વિદારી નાખી શિવશ્રીને સંપાદન કરે છે

૫ જેના મનમા ખરી જ્ઞાનકલા ભગી ॥ તે સદા ભય રહિત આનંદમા મસ્ત રહે છે, જે વનમા મયુરો વિચરે ॥ ત્યાં ભુજંગનો ભય હોયજ કેમ? જ્યાં કેમરી કીડા કરતો હોય ત્યાં ગળ્નો પ્રચાર મલવેજ કેમ? જ્યાં જળહણતો સૂર્ય ઉદય પામ્યો હોય ત્યાં અધકાર રહેવા પામેજ કેમ? તત્ત્વદષ્ટિ પશુ તેવીજ પ્રભાવવાળી છે

૬ મોહાશ્ત્રને-નિષ્કૂળ કરવા સમર્થ જ્ઞાનબળતર જેણે ધાર્યું છે તેને કર્મસંશ્રામમા ભય કે ભગ હોયજ શાનો? તત્ત્વદષ્ટિને મોહનો ભયજ નથી તે ગમે તેવા સમ યા વિષમ સંયોગોમાથી સાવધાનપણે પગાર થઇ જાય છે

૭ મોહથી સુઝાયેલા જીવો ભયભીત થકા ભવ અટવીમા ભગ્યાજ કરે છે મૂઠ જીવો ભયભીત થકા કષ્ટ્યાજ કરે છે પરંતુ પ્રબલ જ્ઞાનવતનુ તો એક પશુ રૂવાડુ કંપતુ નથી, તે તો નિર્ભયપણે સ્વાભાવિક આત્મસુખમા મગ્ન રહે છે

૮. જેના ચિત્તમા નિર્ભય ચારિત્ર પરિણમ્યું છે એવા અ-

ખડ જ્ઞાન તેજથી તપતા સાડ યુનિસજ્જને થાથી બચ સભવે ?
 શુદ્ધ ચારિત્રવતને કશે ભય નથી શુદ્ધ ચારિત્ર સર્વ ભયને દૂર
 કરી અખડ અનંત સુખ સાધી શકે છે

॥ ૧૮ ॥ અનાત્મશસાષ્ટકમ્ ॥

ગુણૈર્યાદિ ન પૂર્ણો ઽસિ, કૃતમાત્મ પ્રશસયા ॥

ગુણૈરેવાસિ પુર્ણશ્ચેત્, કૃતમાત્મ પ્રશસયા ॥ ૧ ॥

શ્રેયોદ્રુમસ્ય મૂલાનિ, સ્વોત્કર્ષાભ પ્રગાહત ॥

પુણ્યાનિ પ્રકટી કુર્વન્, ફલ કિ સમવાપ્સ્યસિ ॥ ૨ ॥

આલંબિતા હિતાય સ્યુ, પૈરે સ્વગુણરશ્મય ॥

અહો સ્વય ગૃહીતાસ્તુ, પાતયન્તિ ભયોદયૌ ॥ ૩ ॥

ઉચ્ચત્વ દ્વિષ્ટિ દોષોત્થ, સ્વોત્કર્ષજ્વર શાન્તિક ॥

પૂર્વપુરુષ સિદ્ધેભ્યો, મૃશ નીચત્વ ભાવન ॥ ૪ ॥

શરીરરૂપ લાવણ્ય, ગ્રામારામ યનાદિભિઃ ॥

ઉત્કર્ષ. પરપર્યાયૈ, શ્રિદાનન્દ ઘનસ્યક ॥ ૫ ॥

શુદ્ધા પ્રત્યાત્મ સામ્યેન, પર્યાયા પરિભાવિતાઃ ॥

અશુદ્ધાશ્ચા ઽપ્રકૃષ્ટવાન્, નોત્કર્ષાય મહામુને ॥ ૬ ॥

શ્રોમં ગચ્છન્ સમુદ્રોઽપિ, સ્વોત્કર્ષપવનેરિત ॥

શુણૌધાન્ વુદ્ વુદી કૃત્ય, વિનાશયસિ કિ મુધા॥૭॥
 નિરપેક્ષાનવચ્છિન્ના, નતચિન્માત્રમૂર્તય ॥
 યોગિનો ગલિતોત્કર્ષા, પ્રકર્ષાનલ્પકલ્પના. ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ જો તું શુણથી પૂર્ણ નથી તો આત્મ-પ્રશ-ના કરવાથી સયુ તેમજ જો તું શુણથી પૂર્ણ છે, તોપણ આત્મ-પ્રશ સા કરવાનું કંઈ પણ પ્રયોજન નથી કેમકે શુણહીનને ખોટી આત્મ-પ્રશ સાથી કંઈ ફાયદો થતો નથી તેમજ સંપૂર્ણ શુણવતને કૃત કૃત્યપણાથી પરરપૃહા નષ્ટ થઈ જવાથી પોતાની પ્રશ સા પોતાના મુખે કરવાનું કંઈ પણ પ્રયોજન રહેતું જ નથી

૨ જેમ જલના પ્રબલ પ્રવાહથી વૃક્ષના મૂલાડીયા ઉઘાડા પડી જવાથી તેને ફલ બેસતા નથી, તેમ આત્મ-ઉત્કર્ષથી કરેલા સુકૃતોને પ્રગટ કરી વખાણવાથી વિશિષ્ટ આત્મ લાભ સંપાદન થઈ શકતો નથી

૩ આપણા શુણનું બીજા અવલબન કરે તે હિતકારી થાય છે, પણ જો પોતાના શુણ પોતેજ ગાવા બેને તો તેથી અધોગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે શુણગ્રાહી જનોને શુણીના શુણ ગાવા ઉચિત અને હિતકારી છે પણ શુણી માણસે સ્વમુખે સ્વશુણ ગાવા અનુચિત અને અહિતકારીજ છે માટે મોક્ષાર્થી જનોએ સદા શુણગ્રાહી થવા સાથે આત્મજ્ઞાવાનો સમૂળગો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે સ્વજ્ઞાવાર્થી પ્રાણી લઘુતાનેજ પામે છે

૪ આપણામા અન્ય કરતા અધિકતા માનવારૂપી દોષથી ઉત્પન્ન થયેલા સ્વાભિમાનરૂપી જ્વરને શાન્ત કરવાનો ઉત્તમ ઉપાય એ છે કે આપણે પૂર્વ પુરૂષ મિહોથી લઘુતા ભાવથી પૂર્વ પુરૂષ સિહોના પવિત્ર ચરિત્રને સારી રીતે સભારી યાદ લાવતા આપણ ગુમાન આપોઆપ ગળી જાય છે,

૫ શરીર, રૂપ, લાવણ્ય, ગ્રામ, આરામ, અને ધન વિગેરે પર પર્યાયોવડે સ્વ ઉત્કર્ષ માનવો, આત્માની જીવને ખિલકુલ ઉચિત નથી તેવી વસ્તુ વડે તો કેવળ પુદ્ગલાનની જીવોજ ગર્વ કરે છે, પણ આત્માની કરતા નથી

૬ શાનાદિક શુદ્ધ પર્યાયો પણ પ્રત્યેક આત્માને સરીખા હોવાથી અને શરીર વિગેરે અશુદ્ધ પર્યાયો અપકૃષ્ટ (નજીવા) હોવાથી તે વડે મહાશુનિને સ્વોત્કર્ષ કરવો લાયક નથી શુદ્ધ પર્યાયોવડે પણ ગર્વ કરવો સુક્ત નથી તો નજીવા શરીરરૂપ લા વપ્ત્યાદિક અશુદ્ધ પર્યાયોવડે તો ગર્વ કરવોજ કેમ થટે ?

૭ શુદ્ધ મહારાજ શિષ્યને ઉપદેશે છે કે, જાણ તુ હીક્ષિત છતા સ્વોત્કર્ષ વડે સયમનો શોભ કરીને શુષ્ક રત્નોનો વ્યર્થ વિનાશ શા આટે કરે છે ? ગમે તેટલા શુષ્કને પામેલો સયમી સ્વશુષ્કને ગર્વ કરવાથી હાનિજ પામે છે

૮ સ્પૃહા સંહિત અને અખડ અનત જ્ઞાનનાજ નમુનારૂપ યોગી જનો સ્વ ઉત્કર્ષ અને પર અપકર્ષ અભધી સર્વ કલ્પનાઓથી સુક્તજ રહે છે સ્વ સ્વરૂપમા સ્થિત યોગીજનો કેવલ નિસ્પૃહ હોવાથી આપ બહાઈ કે પરનિન્દા કરતાજ નથી તેઓ તો પરમ સુખમય નિવૃત્તિ માગજ પસંદ કરે છે, પરપરિણતિરૂપ કુત્સિત પ્રવૃત્તિ તેમને પસંદ પડતીજ નથી

॥ १९ ॥ तत्त्वदृष्ट्यष्टकम् ॥

रूपे रूपवती दृष्टि, दृष्ट्वा रूपं निमुह्यति ॥
 मज्जत्यात्मनि नीरूपे, तत्त्वदृष्टिस्त्वरूपीणी ॥ १ ॥
 भ्रमवादी बहिर्दृष्टि, भ्रमच्छाया तदीक्षणं ॥
 अभ्रान्तस्तत्त्वदृष्टिस्तु, नास्यां शेते सुखाशया ॥ २ ॥
 ग्रामारामादि मोहाय, यद्दृष्ट ब्राह्मयादृशा ॥
 तत्त्वदृष्ट्या तदेवांत, नीत वैराग्य सपदे ॥ ३ ॥
 बाह्यदृष्टिः सुधा सार, घटिता भाति सुंदरी ॥
 तत्त्वदृष्टेस्तु सा साक्षा, द्विष्मूत्रपिठोदरी ॥ ४ ॥
 लावण्य लहरी पुण्य, वपु पश्यति बाह्यदृक् ॥
 तत्त्वदृष्टि श्रकाकानां, भक्ष्य कृमिकुलाकुलं ॥ ५ ॥
 गजाश्वैर्भूपभवन, विस्मयाय बहिर्दृशः ॥
 तत्राश्वेभवनात्कोऽपि, भेदस्तत्त्वदृशस्तु न ॥ ६ ॥
 भस्मना केशलोचेन, वपु धृतमलेन वा ॥
 महान्त बाह्यदृग्बुद्धि, चित्रसाम्राज्येन तत्त्ववित् ॥ ७ ॥
 न विकाराय विश्वस्यो, पकारायैवनिर्मिताः ॥
 स्फुरत्कारुण्यपीधूप, वृष्टयस्तत्त्व दृष्टयः ॥ ८ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ બાહ્યદષ્ટિ જીવ પુદ્ગલિક રૂપ જોઈને સુખાય છે-મૂઢ બની જાય છે, પણ અરુપી જોવી તત્ત્વ દષ્ટિ તો નિર્મલ નિરાકાર જ્ઞાત્ર સ્વરૂપમાજ મગ્ન થઈ રહે છે બાહ્યદષ્ટિ બહાર હો કે છે અને અંતરદષ્ટિ સ્વભાવમા રમે છે

૨ બાહ્યદષ્ટિ જો જામની વાડી છે અને બાહ્યદષ્ટિથી જોવું જો જામની જાય છે તેમા જ્ઞાતિ દહિત તરદષ્ટિ તો સુખની આશાથી સૂતો નથી પણ પુદ્ગલવાનદી-બાહ્યદષ્ટિ જરૂર તેમા સુખ બુદ્ધિથી વિજ્ઞાતિ કરે ॥

૩ ગામ, આશામ આદિ બાહ્યદષ્ટિથી જોતા જરૂર જીવને મોહ ઉપજાવે છે, પણ તરદષ્ટિથી જોતા તો તે પૈરાગ્ધરસની વૃદ્ધિ માટેજ થાય છે, બાહ્યદષ્ટિ જીવ મધની માખીની જેમ તેમાં સુખાઈ મરે છે, પણ તત્ત્વદષ્ટિ તો સાકરની માખીની પેરે મિષ્ટ સ્વાદ લઈ તેમાંથી મુજે મુક્ત થઈ શકે ॥ તત્ત્વદષ્ટિપદ્મ જા ગતા ચક્રવર્તી પોતે પોતાની સકલ સમૃદ્ધિને સહજમાં તણ દઈ સમમનો સ્વીકાર કરે છે પરંતુ મૂઢ દષ્ટિ જોવો બીખારી પોતાનું રામપાન પણ ત્યજી શકતો નથી, જો સર્વ મોહ નોજ મહિમા છે

૪ બાહ્યદષ્ટિ જીવ, મુદરી (સી) ને અમૃતના નિચોલ થી ઘડેલી માને છે, પણ તત્ત્વદષ્ટિ તો તેણીને વિષ્ટા મૃત્તાદિક અશુચિમુખ્ત દેહવાયીજ માને છે બાહ્યદષ્ટિ કોઈ મુદર સ્ત્રીને દેખી તેણીના રૂપ લાવણ્યમા સુખાઈ તેમા પતંગની પેરે અપલાય છે, પણ તત્ત્વદષ્ટિ તો તેણીને અશુચિમય સમજીને તેથી

તદન દૂરજ રહેવા ઇચ્છે છે તત્ત્વદર્શિ વિષય સુખને વિષ સમાનજ લેજે છે

૫ બાહ્યદર્શિ એવ શરીરને લાવણ્ય લહરીથી પવિત્ર માને છે, પણ તત્ત્વદર્શિ તો નાના પ્રકારના કરમીયા વિગેરેથી ભરપૂર દેહને ફક્ત કાગડા કુતરાવડે ભક્ષણ કરવા યોગ્યજ માને છે તેને બાહ્યદર્શિની પેરે ક્ષણિક, અશુચિ અને ભૌતિક દેહ પ્રપચ્ચમા સુઝાઈ સ્વકર્તવ્ય વિમુખ થવાનું હોતું નથી તે તો ક્ષણ વિનાશી દેહદ્વારા બની શકે તેટલું સ્વહિત માધી હોવા સાવ ધાન થઈ રહે છે પણ વિનાશી દેહનો વિશ્વાસ કરતોજ નથી

બાહ્યદર્શિ એવ સંભના મહેલમા હાથી, ઘોડાની સાહેબી જોઈ ચક્રિત થઈ જાય છે, પરંતુ તત્ત્વદર્શિને તો તેમા હાથી ઘોડાના વનથી કંઈ વિશેષ લાગતું નથી તેને તો તેવો મહેલ અને તેવું વન સમાનજ લાગે છે

૭. બાહ્યદર્શિ એવ, ભરમ લગાવવાથી, કેશનો લોચ કરવાથી અને મલમલીન દેહ સખવાથી કોઈને મહત્ત માને છે પણ તત્ત્વદર્શિ તો તેની અતર સમૃદ્ધિથીજ તેને તેવો લેજે છે તત્ત્વદર્શિ આત્મા બાહ્યદર્શિની પેરે ઉપરના યલ્લરિમાક માત્રથી કોઈને મોટો માની લેતા નથી તેતો તેના સદ્ભૂત ગુણોની સારી રીતે પરીક્ષા કરીનેજ તેમ માને છે

૮ અત્યંત કંઠુષાડૂપી અમૃતને વર્ષનારા તત્ત્વદર્શિ પુરૂષો વિશ્વના તિલમાત્ર અહિતને માટે નહિ, કિંતુ કેવળ ઉપકારને માટેજ નિર્માણ થયેલા છે, તત્ત્વદર્શિ મહાપુરુષોનો જન્મ લોકના અવ્યુદય માટે જ ગાય છે તેઓ પરમાર્થથી અધલોઢોને, આજો આપીને ઉદ્ધરે છે તેઓ પરમાર્થ પથ બતાવીને અવળે

રસ્તે ચઢવાઓને સપલે રસ્તે દોરે છે તેઓજ અનાયના નાય
 અને અશરણના શરણ ॥ તેઓજ વિશ્વના ખરા મિત્ર, બધુ કે
 પિતા છે, અને તેથીજ સદા સુખના અર્થી જનોવડે અવલબવા
 યોગ્ય ॥ તેવા નિસ્વાર્થ મિત્ર વિના વિશ્વનો કદાપિ ઉદ્ધાર ॥
 વાનોજ નથી જ્યારે ત્યારે તેવા નિષ્કારણ બધુ મર્યેજ સુખિ
 મળવાની છે, તેથી મોક્ષાર્થી જનોએ તેવા જગત્ બધુનીજ જપ
 માળા ગણવી યોગ્ય છે તેવા પરોપકારી પિતાની સેવા સાચા
 દિલથી કરનારા સાધક પુરુષોની સિદ્ધિ જ્યા ત્યા સુખેથી ॥
 ॥ શકે છે, માટે તેજ કરવા યોગ્ય છે

॥ ૨૦ ॥ સર્વ સમૃદ્ધિ—અષ્ટકમ્ ॥

વાત્સ્યદ્વાદિ પ્રચારેષુ, મુદ્રિતેષુ મહાત્મન ॥
 અંતરેવાવભાસન્તે, સ્ફુટા સર્વાસ્સમૃદ્ધય ॥ ૧ ॥
 સમાધિ નંદન ધૈર્ય, દમ્ભોલિ સમતા શર્ચી ॥
 જ્ઞાન મહા વિમાન ચ, વાસવશ્રીરિય મુને ॥ ૨ ॥
 વિસ્તારિત ક્રિયા જ્ઞાન, ચર્મ છત્રો નિવારયન્ ॥
 મોહમ્લેચ્છ મહાટ્વિં, ચક્રવર્તી નર્કિ મુનિ ॥ ૩ ॥
 નવબ્રહ્મસુધાકુડ, નિષ્ઠાધિષ્ઠાયકો મુનિ ॥
 નાગલોકેશવદ્ ભાતિ, ક્ષમા રક્ષન્ પ્રયત્નત્ ॥ ૪ ॥
 મુનિરન્યાત્મ કેલાશે, વિવેક વૃષભ સ્થિત ॥

શોભતે વિરતિજ્ઞસિ, ગંગાગૌરીયુત. શિવઃ ॥ ૫ ॥

જ્ઞાનદર્શનચદ્રાર્ક, નેત્રસ્ય નરકચ્છિદ ॥

સુખસાગર મગ્નસ્ય, કિં ન્યૂનં યોગિનો હરેઃ ॥ ૬ ॥

યા સૃષ્ટિર્બ્રહ્મણો વાહ્યા, વાહ્યાપેક્ષાવલવિની ॥

મુને. પરાનપેક્ષાંત, ઇંણસૃષ્ટિ સ્તતો ઽવિકા ॥ ૭ ॥

રત્ને સ્ત્રિભિ પવિત્રા યા, શ્રોતોભિ રિવ જાન્હવી ॥

સિદ્ધયોગસ્ય સાપ્યર્હત્, પદવી ન દવીયસી ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ બ્રહ્મદષ્ટિપણ્થનો દોષ ન દ થયે છેને મહાત્મા પુરુષને
અતરમાજ સર્વ સમૃદ્ધિ સ્ફુટતર ભાસે છે આમ બનવાથી તત્ત્વ
દષ્ટિપણ્થુ અધિકાધિક નિર્મલ થતુ બળ્ય છે તથા નિર્મલ તત્ત્વ
દષ્ટિના થોળે સકલ સમૃદ્ધિ સહજ ઘટમા પ્રગટે છે જેથી મહાન્ન-
નન્દ શુકલ થવાથી વિષયાસક્તિ વિગેરે વિકારો સ્વત વિનાશ
પામે છે અને નિર્મલ જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણો પૂર્ણ રીતે પ્રગટે છે

૨ સમાધિરૂપી નદનવન, ધૈર્યરૂપી વચ્ચ, સમતારૂપી ઇ
દ્રાણી, અને જ્ઞાનરૂપી વિશાલ વિમાન, એની ઇંદ્રની સાહેબી
મુનિને ઘટમાજ પ્રગટે છે તત્ત્વદષ્ટિ નિર્ગ્રંથ મુનિરાજને ઇંદ્રથી
અધિક માહેળી અતરમા પ્રગટે છે

૩ વિશાલ જ્ઞાન અને ક્રિયારૂપી ચર્મરત્ન અને છત્રરત્ન-

થી મોહરૂપી મ્હેચ્છ રાજની મહાવૃદ્ધિને નિવારતા મુનિરાજ ચક્રવર્તીની બરોબરી કરે છે નિર્મલ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર્ય રૂપી રત્નત્રયી આસપડક મુનિરાજ કોઈ રીતે ચક્રવર્તીથી ન્યૂન નથીજ, કિંતુ અધિકજ છે.

૪ નવનવા જ્ઞાનામૃતના કુડમા મગ્ન રહી પ્રયત્નથી ક્ષમા તુ પાલન કરનારા મુનિ, પૃથ્વીનુ પાલન કરનારા નાગેન્દ્રની પેરે શોભે છે અધ્યાત્મ જ્ઞાનરૂપી અમૃતના કુડમાજ મગ્ન રહી સહજ શાંતિને સાક્ષાત્ અનુભવનારા ક્ષમાથમણે આત્મગુણોથી નાગેન્દ્ર કરતા અધિક શોભે છે.

૫ અધ્યાત્મરૂપી કેલાશમા વિવેકરૂપા વૃષભ ઉપર આરુઠ થ ચેલા મુનિ જ્ઞાન (જ્ઞાન) અને નિવૃત્તિ (ચારીત્ર) યુક્ત હોવા થી ગગા અને ગૌરી યુક્ત શિવ-શ કરની પેરે શોભે છે તત્ત્વથી જોતા અધ્યાત્મ ગિરિના ઉચ્ચ શિખર ઉપર રહેલા અને મદ્ધિવેક વૃષભ ઉપર સ્વાર થઈ સમ્યક્ જ્ઞાનક્રિયાને સમતાથી સેવનારા નિર્ઘ્રય અણુગારો સહજુલોમા કોઈ રીતે શિવ-શ કરથી ઉતરતા નથી.

૬ જ્ઞાન અને દર્શનરૂપી ચંદ્ર અને સૂર્ય જેવા નિર્મલ નેત્રાવાલા નરકને છેદવાવાલા અને સુખસાગરમા સ્થપન કરનારા મુનિરાજ કોઈ રીતે હરિથી ન્યૂન નથી પગ્માથથી વિખ્યુ કર તા વધારે સમૃદ્ધ છે.

૭ પરરૂપહારહિત સહજ અતરગુણ સૃષ્ટિને કરનારા મુનિરાજ બાહ્ય વસ્તુઓની અપેક્ષાવાલી બાહ્ય સૃષ્ટિને રચનાર પ્ર દા કરતા બહુ અદિયાતા છે નિસ્પૃહપણે આત્મ ગુણોનેજ પ્ર ગટ કરનારા મુનિઓ ઉપાધિ યુગ્મ બાહ્ય સૃષ્ટિના કરનારાં પ્રદાને

નદુષ્ટોધી ઉલ્લઘી બલ્ય એમા આશ્ચર્ય શુ ? નિરૂપાધિક ગુણ-
સૃષ્ટિ કરવી 'એજ મુનિનુ કર્તવ્ય ॥

૮ જેમ ત્રિવેણીથી ગંગા નદી પવિત્ર મનાય છે, તેમ રત્નત્ર
યીથી પવિત્ર ગણાતી શ્રી તીર્થ કરની પદ્મી પણ સિદ્ધયોગી મહા
પુરુષ મુનિરાજને કંઈ દુલભ નથી જેણે મન વચન અને કાયા
ને બરાબર નિયમમા રાખી યોગ સાધના કરી છે એવા સિદ્ધયોગી
મહાપુરુષને તીર્થકર મહારાજની પરમ પવિત્ર પદ્મી પામવી
પણ મુલભજ છે

॥ ૨૧ ॥ કર્મવિપાક ધ્યાનાટકમ્ ॥

દુઃખ પ્રાપ્ય ન દીનઃ સ્યાત્, સુખ પ્રાપ્ય ચ વિસ્મિતઃ ॥

મુનિઃ કર્મ વિપાકસ્ય, જાનન્ પસ્વશં જગત્ ॥ ૧ ॥

યેષાં શ્રૂમગ માત્રેણ, મજ્યન્તે પર્વતા અપિ ॥

તૈરહો કર્મ વૈપમ્યે, મૂપૈર્મિક્ષા ઽપિ નાપ્યતે ॥ ૨ ॥

જાતિ ચાતુર્ય હીનો ઽપિ, કર્મણ્યમ્યુદયાવહે ॥

ક્ષણાદ્રંકો ઽપિ રાજા સ્યા, ચ્છત્રચ્છત્રદિગતરઃ ॥ ૩ ॥

વિપમા કર્મણ સૃષ્ટિ, દૈષ્ટા કરમપૃષ્ઠવત્ ॥

જાત્યાદિ મૂતિ વૈપમ્યા, ત્વા રતિ સ્તત્ર યોગિન ॥૪॥

આરુઢ પ્રશમશ્રેણિ, શ્રુત કેવલિનો ઽપિ ચ ॥

બ્રામ્યન્તે ઽનન્ત   દુષ્ટેન કર્મણા ॥ ૫ ॥

અર્વાક્ સર્વાપિ સામગ્રી, શ્રાંતેવ પરિતિષ્ઠતિ ॥
 વિપાક કર્મણઃ કાર્ય, પર્યંત મનુધાવાતિ ॥ ૬ ॥
 અસાવ ચરમાવર્તે, ધર્મ હરતિ પશ્યતઃ ॥
 ચરમાવર્તિ સાધોસ્તુ, છલમન્વિષ્ય હૃષ્યતિ ॥ ૭ ॥
 સામ્ય વિભર્તિ ય કર્મ, વિપાક હૃદિ ચિંતયન્ ॥
 સ એવ સ્પાચ્ચિદાનન્દ, મકરન્દ મધુવ્રતઃ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧. સર્વે જગજ્જુઓ ઉદિત કર્માડ્યુસારેજ સુખ દુઃખ
 પામે છે, એજુ સમજનારા મુનિ દુઃખને પામીને દીન થતા નથી
 તેમ સુખને પામીને ચકિત થતા નથી મુનિ સમજે છે કે જ-
 ગત્ માત્ર કર્મ વિપાકને પરવશ છે

૨ જેમની ભૂકુટી ફરતા પર્વતોનો પણ ભુલે. યહ જાય
 એવા ભૂપોને વિષમકર્મ યોગે ભિક્ષા સરખી પણ મળતી નથી
 હૈવ વિચરીત છતે મોટા ભૂપાલને પણ ચેટ જરવાને ફાફા મા-
 રવા પડે ॥

૩ ઉત્તમજાતિ અને ચતુસર્થ રહિત દત્તા અત્યંત અ-
 નુકલ કર્મયોગે ક્ષણવારમા રાક પણ એક છત્ર રાજ્ય પામે છે
 પ્રખલ પુન્યનો ઉદય થયે છતે ભીખારી જેવો માણસ પણ વિ-
 શાલ રાજમવાળો સભ્ય થઇ પડે છે

૪ કર્મની રચના જુદાના જરડાની જેવી વાકીજ છે કેમકે,

યત્ર સાં યાત્રિકા લોકાઃ, પતન્ત્યુત્પાત સંકટે ॥ ૪ ॥
 જ્ઞાની તસ્માદ્ ભવાંભોધે, નિત્યોદ્દિશો ડતિ દારુણાત્ ॥
 તસ્ય સંતરણોપાયં, સર્વયત્નેન કાંક્ષતિ ॥ ૫ ॥
 તૈલ પાત્રવરો યદ્વ, દ્રાધાવેવોદ્યતો યથા ॥
 ક્રિયા સ્વનન્ય ચિત્ત.સ્યા, ઢ્રુવભીત સ્તથા મુનિ. ॥૬॥
 વિપં વિપસ્ય વન્હેશ્ર, વન્હિરેવ યદૌપધ ॥
 તત્સત્યં ભવભીતાના, મુપસર્ગેડપિ યત્રમી ॥ ૭ ॥
 સ્થૈર્યં ભવમયાદેવ, વ્યવહારે મુનવ્રજત્ ॥
 સ્વાત્મારામ સમાધૌ તુ, તદપ્યંતર્નિમજ્જતિ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ કર્મ વિષાકને સમ્યક્ ચિતવતો મુનિ ભવથી ઉદ્દિમ-
 ઉદ્દાસી થયો છનો જેને તરી પાર જવા પ્રતિદિન પ્રયત્ન કર્યા
 કરે છે તેજ ભવ સમુદ્રનુ સ્વરૂપ કહે છે-જેનો મધ્ય ભાગ બહુ
 ઉંચો છે જન્મ મગ્ણાદિક જન્મ અનંત દુખરૂપ જલ સશિધી
 અથાગ ભરેલો છે, જેતુ અજ્ઞાન રૂપ વજ્રમય તણુ છે-અજ્ઞાન
 અવિવેક યા મિથ્યા શ્રમના આધારેજ અસારની સ્થિતિ રહેલી
 છે, અજ્ઞાનના જોરથીજ ચાર ગતિ યા ૮૪ લક્ષ છવાયેાનિમા
 પુન પુન અવતરના રૂપી સગાર શ્રમણ થાય છે, તથા આધિ,

વૈર રાખે છે ધર્મરાજાનું ચરણ લેનાર સાથે પોતાનું વૈર શોધ
તોજ કરે છે અને લાગ કાવે તો વૈર વાળવાનું ચુકતો નથી ગમે
તેટલી આત્મ ઉન્નતિને પામેલાને પણ સ્વ સાધ્યથી ચુકાવી નીચે
જાળાવી પાડે છે આવા ક્રૂર કર્મવિચારથી વેગલા રહેવા છંછ
નારે તેની રાગદ્વેષથી માઠી જડ ખોદી કાઢવી જોઇએ રાગ
ધનો સમલગો નાશ કરવાથી મોહનો સર્વથા દૂર થાય છે, અને
મોહનો ક્ષય થવાથી સકલ કર્મ વર્જનો સ્વતઃ દૂર થઈ જાય છે

૮ કર્મના વિષાકને હૃદયમાં ચિતવતો છતો જે સમ વિ
ષમ સ્થિતિમાં સમભાવજ રાખે છે-તેવે વખતે જે હર્ષ વિષાદ
પામતો નથી, તેજ મહાપુરુષ જ્ઞાનામૃતનો રમ ચાખવા સમર્થ
થઈ શકે છે તેવા સમર્થ પુરુષ સિદ્ધજ સહજાનંદ મગ્ન થઈ
અતે અખંડ શાસ્વત સુખના ભાગી થઈ શકે ■

॥ ૨૨ ॥ ભવ-ઉદ્દેગાટકમ્ ॥

यस्य गभीर मयस्या, ज्ञानं वज्रमय तल ॥

रुद्धा व्यसनशैलौघं, पथानो यत्र दुर्गमा ॥ १ ॥

पाताल कलशा यत्र, मृतास्तृष्णा महानिलै ॥

कपायाश्चित्त सकल्प, वेला वृद्धिं वितन्वते ॥ २ ॥

स्मरौर्वाग्निर्ज्वलत्यत, यत्र स्नेहेन्धन सदा ॥

यो घोर रोगशोकादि, मत्स्यक्रुच्छप सकुल. ॥ ૩ ॥

दुर्बुद्धि मत्सरोद्દૈ, વિંદ્યુર્દુર્વાત ગર્જિતે ॥

યત્ર સાં યાત્રિકા લોકાઃ, પતન્ત્યુત્પાત સકટે ॥ ૪ ॥
 જ્ઞાની તસ્માદ્ ભવાંભોધે, નિત્યોદ્દિમો ઽતિ દારુણાત્ ॥
 તસ્ય સંતરણોપાયં, સર્વયત્નેન કાંક્ષતિ ॥ ૫ ॥
 તૈલ પાત્રધરો યદ્વ, દ્વાધાવેવોદ્યતો યથા ॥
 ક્રિયા સ્વનન્ય ચિત્ત-સ્યા, દ્ભવમીત સ્તથા મુનિ- ॥૬॥
 વિપ વિપસ્ય વન્હેશ્ચ, વન્હિરેવ યદૌપધ ॥
 તત્સત્યં ભવમીતાના, મુપસર્ગેઽપિ યન્નમી ॥ ૭ ॥
 સ્થૈર્યં ભવમયાદેવ, વ્યવહારે મુનિવ્રજત્ ॥
 સ્વાત્મારામ સમાધૌ તુ, તદપ્યંતર્નિમજ્જતિ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ ક્રમં વિપાકને સમ્યક્ ચિતવતો મુનિ ભવથી ઉદ્દિમ-
 ઉદાસી થયો છો. જેને તરી પાર જવા પ્રતિદિન પ્રયત્ન કર્યા
 કરે છે તેજ ભવ સમુદ્રનું સ્વરૂપ કહે છે - જેનો મધ્ય ભાગ બહુ
 ઉંચો છે જન્મ મરણાદિક જન્ય અનંત હું ખરૂં જલ રાશિથી
 અથાગ ભરેલો છે, જેનું અજ્ઞાન રૂપ વજ્રમય તણુ છે-અજ્ઞાન
 અવિવેક યા મિથ્યા ભ્રમના આધારેજ સસારની સ્થિતિ રહેલી
 છે, અજ્ઞાનના ભેરથીજ ચાર જાતિ યા ૮૪ લક્ષ છવાયોનિભા
 પુન પુન અવતરવા રૂપી સસાર ભ્રમણ થાય છે, તથા આધિ,

વ્યાધિ અને ઉપાધિ જન્ય અનેક કષ્ટ રૂપી પર્વતોથી જેની વાટ વિષમ છે આવી વિષમ સ્થિતિમા જીવને પરિશ્રમણ કરવું પડે છે, છતાં અજ્ઞાન વશવર્તી જીવો તેથી ઉદ્ધિમ (વિરક્ત) થતા નથી

૨ વળી જેમા તૃષ્ણારૂપી તોફાની પવનથી ભરેલા ક્રોધાદિ કષાયોરૂપી ચાર મોટા પાતાલ કલશા વિવિધ વિકલ્પરૂપી વેલાની વૃદ્ધિ કરે છે, સ સારી જીવ તૃષ્ણા તરંગમા તણાતા કષાયને વ શપડી ચિત્તમા સંકટપ વિકલ્પોને પેદા કરી પરમ દુ ખના ભાગી થાય છે, છતાં અજ્ઞાનના ભેરથી વિષય તૃષ્ણાને તણ તેઓ કિંવદ કષાયોને જીતી સુખ સમાધિ સાધવા અદ્ય પણ પ્રયત્ન સેવી શકતા નથી એવા અજ્ઞાની જીવો આપ મતિથી અવળા ચાલી દુ ખ દાવાનલમા સ્વયં પથાય તેમા આશ્ચર્ય શું ?

૩ વળી જેમા ઠમ-અમિરૂપી વડવાનલ બકી રહેા છે, જે રનેહરૂપી ઈધનથી સદા જાળવવામાન રહે છે, અને ભય દ્વાર રોગ શોકાદિ મન્છ કન્ઠપોથી જે ચોતરફ વ્યાપ્ત હોય છે છતાં અવિવેકી જીવો તેમાજ રતિ ધારણ કરી ઝંપલાય છે પણ પ્રત્ય સ દુ ખરાશિથી મુક્ત થવા પ્રયત્ન કરતા નથી આવા વિવેક શૂન્ય સ સારીની વારવાર વિડંબના થયા કરે

૪ વળી કુર્ણુદિ, મત્સર, અને દ્રોહરૂપી વિજલી, વ ટો લીયા અને ગર્જનવ વડે જેમા જમણ કરનારા લોકો વિવિધ ઉત્પાતના સંકટમા આવી પડે છે છતાં જડ-યાત્રા (પુરુગલ-પ્રેમ) ને તણ તન્મયપણે તીર્થ-યાત્રાદિક ધર્મકરણી કરતા નથી, આવા પુરુગવાનદી જીવોને પરાધીનપણે અનેક આપદાઓ વેઠવી પડે છે એમ સમજીને આત્મકર્માણુ સાધવાને સમયશ પુરૂષ શું કરે છે તે શાસ્ત્રકાર પોતેજ જણાવે છે

૫ આવા ભય કર ભવસમુદ્રથી અત્યન્ત ઉદ્દેગ પામેલો જ્ઞાની પુરૂષ તેને તરી પાર જવાનો ઉપાય મર્વ યત્નથી આદરે ॥ સમયજ્ઞ પુરૂષ આવા ભય કર સંસારને તરવા પ્રમાદને તણ રત્નત્રયીનું સમ્યગ્ સેવન કરે છે

૬ જેવી રીતે સપૂર્ણ તેલના પાત્રને હાથમા લઈ ચાલનાર તેમજ રાધાવેધને સાધનાર સાવધાન થઈ રહે તેવીજ રીતે ભવ-ભીરૂ મુની સ્વચરિત્ર ક્રિયામા સાવધાન થઈ વર્તે છે જન્મ મરણના અનંત દુખથી બીધેલા ભવભીરૂ મુનિ ધર્મકરણીમા પ્રમાદ શીલ થતાજ નથી પ્રત્યક્ષ પુદ્ગલિક મુખ તણને દેહને દમવા તે કેમ ઉજમાલ થતા હશે? જેવી શિષ્યની શકાતું શાસ્ત્રકાર સમાધાન કરે છે

૭ જેમ વિષતું ઔષધ વિષ છે, અને અમિથી દગ્ધ થયે લાતું ઔષધ અમિજ ॥ તેમ ભવભીરૂ મુનિને ઉપસર્ગ સંબધી દુખનો ડર લાગતોજ નથી જેમ કોઈને સાપ કરડ્યો હોય ત્યારે તેને લીમડો ચવરાવે છે, અને અમિથી દાઝેલાને અમિનોજ શેક કરે છે, તેમ જન્મ મરણના દુખથી ત્રાસ પામેલા મુનિ તે દુખને કાપવા માટે વિવિધ ઉપસર્ગ સંબધી દુખને સમભાવે સહન કરે છે તેથી તે ભવ દુખથી મુક્ત થઈ શકે ॥ જેવી સપૂર્ણ ખાત્રીથીજ વિવિધ ઉપસર્ગ પરિપહાદિક સંબધી દુખને સમયજ્ઞ મુનિ સ્વાધીનપણેજ સમસાવથી સહન કરવા તત્પર રહે છે

૮ ભવભીરૂપણાથી જ વિવેકવાન મુનિ ધર્મ વ્યવહારને સ્થિરતાથી સેવે છે જન્મ મરણના ભયથીજ સમયજ્ઞ મુનિ વ્યવહાર માર્ગનું દૃઢ આલબન લઈ નિશ્ચય માર્ગને સાધે ॥ વીતસાગ પ્રણીત સ્વાદ્વાદ માર્ગનું સાવધાનપણે સેવન કરવા સમયજ્ઞ

મુનિ ચક્રતા નથી તેનું મુખ્ય કારણ બવભયજ છે એમ સાધ્ય દ્રષ્ટિથી શુદ્ધ વ્યવહારનું સેવન કરતા કરતા જ્યારે પોતાના આત્મામાં સદ્ગુણ સમાધિ જાગે છે, જ્યારે આશાત્-આત્મ-અનુભવ જાગે છે ત્યારે બવભય પણ અતર સમાર્પ જાય છે

॥ ૨૩ ॥ લોકસજ્ઞાત્યાગાદકમ્ ॥

પ્રાપ્ત પઠ્ઠગુણસ્થાન, ભવદુર્ગાદિલઘનમ્ ॥
 લોકસજ્ઞારતો ન સ્યાદ્, મુનિર્લોકોત્તર સ્થિતિ. ॥૧॥
 યથા ચિતામણિં દત્તે વઠરોવદરીફલૈ ॥
 હાહા જહાતિ સદ્ધર્મં, તથૈવ જનરજનૈ ॥ ૨ ॥
 લોકસજ્ઞા મહાનદ્યા, મનુશ્રોતોઽનુગા ન કે ॥
 પ્રતિશ્રોતોઽનુગસ્ત્વેકો, રાજહસો મહામુનિ ॥ ૩ ॥
 લોકમાલવ્ય કર્તવ્યં, કૃતં વહુભિરેવ ચેત્ ॥
 તથા મિથ્યાદૃશાં ધર્મો, ન ત્યાજ્ય સ્યાત્કદા ચ ન ॥૪॥
 શ્રેયોઽર્થિનો હિ ભૂયાંસો, લોકે લોકોત્તરે ચ ન ॥
 સ્તોકાહિ રત્નવણિજ , સ્તોકાશ્ચસ્વાત્મ સાધકા ॥૫॥
 લોકસજ્ઞાહતાહત, નીચૈર્ગમન દર્શનૈ ॥
 શસયન્તિ સ્વ સત્યાગ, મર્મઘાતમહાન્યથા ॥ ૬ ॥

આત્મસાક્ષિક સદ્ધર્મ, સિદ્ધૌં કિં લોકયાત્રયા ॥
તત્ર પ્રસન્નચંદ્રશ્ચ, ભરતશ્ચનિર્દર્શને ॥ ૭ ॥
લોકસંજ્ઞોઞ્જિતઃ સાધુઃ, પરબ્રહ્મસમાધિમાન્ ॥
સુખમાસ્તે ગતદ્રોહ, મમતા મત્સર જ્વર ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ મ સારસ્વતી વિષમ ઘાટીનો પાર પમાડનાર પ્રભાતગુણ-
સ્થાનક જેને પ્રાપ્ત વધુ છે એવા લોકોત્તર સ્થિતિવાલા મુનિ
લોકસંજ્ઞાનો ત્યાગજ કરે છે વિષય કપાયને વિવશ થઈ જેમ
દુનિયા દોરાય છે તેમ શ્રેષ્ઠ મર્યાદાશીલ મુનિરાજ લોકપ્રવાહમા
એવાઈ જતા નથી તેતો સ્વસ્થવગા સ્થિત છતાં મયમ આચ-
રણમા સદા સાવધાન થઈ રહે છે

૨ જેમ કોઈ મૂર્ખ ગોરડીના ફલ લઈ બહલામા ચિંતા
મણી રત્ન આપી દે છે, તેમ મૂઢ માણસ જનરજન માટે શ્રેષ્ઠ
ધર્મને હારી જાય છે, જેને સત્ય ધર્મની કદર નથી તે બાપડાથી
ચિંતામણી જેવો અમૂલ્ય ધન સાચવી શકતો નથી અને લોક-
રજન માટે શ્રેષ્ઠ લાલને ચુદી જાય છે પાછળથી તેને દુનિયાની
દેખાડેથી કરવાથી બહુ કષ્ટ સહન કરવું પડે ॥

૩ લોકસંજ્ઞા એ એક મોટી નદીનો પ્રબલ પ્રવાહ છે તેમા
પ્રવેશેલા કોણ કોણ તણાયા નથી ? તેને તરીને પાર જવાને સ-
મર્થ તો કેવલ સામેપર ચાલનારા રાજદંડ સંસ્માન મહામનિરાજ

જ છે જે લોકસંજ્ઞાનો મર્વયા ત્યાગ કરવા અનુદેવ પ્રયત્ન સેવે છે તેજ સુનિરાજ તેનો ત્યાગ કરી શકે છે બાકીના તો લોકપ્રવાહમાં તણાયા જાય છે લોકપ્રવાહમાં તણાતા પુરુષાર્થહીનને તારવા કોઈ સમર્થ યત્ન નથી જો જનરજન તણ કેવલ સ્વપર કલ્યાણાર્થે સયમ માર્ગનું સારી રીતે સેવન કરાય તો પ્રબલ પુરુષાર્થ થોગે જરૂર તેનો જય કરી શકાય એવા આત્મ વીર્યથી તેનો સર્વથા જય કરી સર્વોત્તમ સયમને આરાધી અનતા આત્માઓ અક્ષય સુખને સાધી શક્યા છે

૪ જો સર્વે કરે તેજ કરવું ઠીક માનીયે તો તો કદાપિ પણ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરી શકાયે નહિ જ્યારે સત્ય માર્ગનું શોધન કરી તેનોજ સ્વીકાર કરશું ત્યારેજ આપણે સત્ય-સાચા સુખને પામી શકશું તે વિના તો જેમ ધુમાડાના બાચકા ભરતા કંઈ હીરો હાથમાં આવે નહિ તેમ સત્ય માર્ગને તણ સ્વચ્છ પણે આલતા ખરૂં સુખ મલી શકે નહિ એવા સત્યમાર્ગને શોધી આલનારા વિરલાજ હોય છે

૫ શ્રેયના અર્થો લવો લોકિક કે લોકોત્તર માર્ગમાં થોડાજ હીમે છે જેમ રત્નના બ્યાપારી થોડા હોય છે તેમ આત્મ-સાધક પણ થોડાજ હોય છે જેમ રત્નની ખાણ દુર્લભ હોય છે તેમ કલ્યાણાર્થો ઉત્તમ લવો પણ દુર્લભ હોય છે ખરૂં આત્માર્થોપણ આપણે લવને દુર્લભ છે તે વિના મત્યમાર્ગને શોધી તેને હૃદયે અવલગવો ઝીનજ છે

૬ લોકસંજ્ઞાથી પરણત પામેલા પ્રાણી સ્વશ્રેયથી ચુકે છે છતાં લોક દેખાવો કરવા જે તેઓ નીચા વળીને આવે છે તે એમ જણાવે છે કે તેમના સત્ય અગમ મર્મઘાતની મહાબ્યથા થયેલી

છે, તેથીજ તેઓ વાકા વળીને ચાલતા લાગે છે લોક સંજ્ઞાનો આમા આવેળ કયો લાગે છે

૭ શ્રેષ્ઠ ધર્મની મિત્તિ આત્મ-સાક્ષિક છતાં લોક દેખાવો કરવાનું કામ શું ? મનથી જીવ કર્મ બાધે છે અને મનથીજ ઊંડી શકે છે તો પછી લોક દેખાવો કરવાથી શું વળે ? જેમ પ્રસન્નચદ્ર શજરૂપિને તથા સરત મહારાજને સાક્ષાત્ અનુભવાશુ તેમ સમ્યગ્ વિચારી સ્વકલ્યાણના અર્થિજીવોએ લોક દેખાવો કરવાની બુદ્ધિ તણ દેવી

૮ લોકસંજ્ઞા રહિત માધુ પરદ્રોહ, મમતા, અને મત્સર દોષથી મુક્ત હોવાથી સહજ સમાધિમા મસ્ત થઈ રહે છે જે મહાશય સુમુક્તિએ લોકસંજ્ઞા તણ દીધી છે તેને ઉક્ત દોષોનું સેવન કરવું પડતુંજ નથી તેથી તે શુદ્ધ સયમને સાધતા સ્વાભાવિક સુખમા મગ્ન થઈ રહે છે પરંપાધિ રહિત હોવાથી નિર્બંધ મુનિ ઉત્તમ નિવૃત્તિ ખારી સહજ સમાધિ સુખને પામી શકે છે પણ પરંપાધિ અસ્ત એવું કોઈપણ તેવું સ્વાભાવિક સુખ સ્વપ્નમા પણ પામી શકતો નથી એટલાજ માટે મોક્ષ સુખના અર્થે જનોએ લોક સંજ્ઞાનો જરૂર ત્યાગ કરવો જોઈયે અન્યથા જપ તપ મયમ સળધી સકલ ધર્મ કરણી કેવળ કષ્ટરૂપ થઈ પડશે ઉક્ત સર્વ ધર્મ કરણી જે વિવેકથી આત્મ કલ્યાણ અર્થેજ કરવામા આવશે તો તે સવળી લેએ પડશે, માટે કેવળ ગતાનુગતિકતા તણ વસ્તુ સ્વરૂપ સમજીનેજ સાધન કરવું હિતકારી છે

॥ २४ ॥ शास्त्राऽष्टकम् ॥

चर्मचक्षुर्भूत सर्वे, देवाश्चावधिचक्षुष ॥

सर्वतश्चक्षुष सिद्धाः, साधन शास्त्रचक्षुष ॥ १ ॥

पुरस्वितानिवोर्ध्वाध, स्तिर्यग्लोक विवर्तिन ॥

सर्वान् भावानपेक्षन्ते, ज्ञानिन शास्त्रचक्षुषा ॥ २ ॥

शासनात् त्राणशक्तेश्च, बुधैः शास्त्र निरुच्यते ॥

वचन वीतरागस्य, तत्तु नान्यस्य कस्यचित् ॥ ३ ॥

शास्त्रे पुरस्कृते तस्माद्, वीतरागः पुरस्कृत ॥

पुरस्कृते पुनस्तस्मिन्, नियमात् सर्वसिद्धयः ॥ ४ ॥

अदृष्टार्थेऽनुधावत, शास्त्र दीप विना जडाः ॥

प्राप्नुवन्तिपर खेद, प्रखलन्त पदे पदे ॥ ५ ॥

शुद्धोच्छाद्यपि शास्त्राज्ञा, निरपेक्षस्य नो हित ॥

भौतहतुर्यथा तस्य, पदस्पर्श निवारण ॥ ६ ॥

अज्ञानाहि महामत्र, स्वाच्छद्यज्वर लघन ॥

धर्मरामसुधाकृत्यां, शास्त्रमाहुर्महर्षयः ॥ ७ ॥

शास्त्रोक्ताचारकर्ता च, शास्त्रज्ञः शास्त्रदेशकः ॥

शास्त्रैकदृग्, महायोगी, प्राप्नोति परम पदम् ॥ ८ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ સર્વે મનુષ્ય તિર્યચો ચર્મચક્ષુને ધારણ કરનારા છે, એ ટલે કે તેમને આમડાની ચક્ષુ છે દેવતા માત્રને અવધિજ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ છે સર્વ સિદ્ધ ભગવાનોને પ્રદેશે પ્રદેશે ચક્ષુ છે કેમકે તેઓ અનંત જ્ઞાન અને દર્શન શુભ્રથી સુક્ષ્મ છે અને સાધુ મુનિરાજોને શાસ્ત્રરૂપી દિવ્ય ચક્ષુ હોય છે હવે શાસ્ત્ર ચક્ષુ કેવી ઉપયોગી છે તે બતાવે છે

૨ જ્ઞાની પુરૂષો શાસ્ત્ર ચક્ષુવડે ઉર્ધ્વ અધો અને તીર્થા-ત્રણે લોકમા વર્તતા સર્વ જાનોને પ્રત્યક્ષની પેરે દેખે છે જે નિર્મલ આરીસામા સાચી વસ્તુઓના પ્રતિબિંબ સારી રીતે પડી રહે છે તેમ નિર્મલ જ્ઞાનચક્ષુથી પણ ત્રિભુવનવર્તી સર્વ પદાર્થો નુ યથાર્થ જ્ઞાન થઈ શકે છે માટેજ મુમુક્ષુજનો વિનય પૂર્વક અહોનિશ જ્ઞાનનુ આરાધન કરવા ઉજ્જમાલ રહે છે હવે પ્રસંગોપાત્ત ગ્રંથકર્તા શાસ્ત્રનુ લક્ષણ કહે છે

૩ મોક્ષ માર્ગનુ શાસન-ચથાર્થ કથન કરવાથી અને ત્રાણ-રક્ષણ કરવા મમર્થ હોવાથી શાસ્ત્ર શબ્દ સાર્થક થાય છે એણુ શાસ્ત્ર તો વીતરાગના વચનરૂપ હોય છે તે વિના અન્ય રાગી દ્રેષી કે મોહાધીનના વચન સત્ શાસ્ત્રરૂપ હોઈ શકતા નથી. વીતરાગ પ્રભુના વચન સર્વ દોષ રહિત અને સર્વ શુભ સહિત હોવાથી શાસ્ત્રરૂપે માન્ય કરવા યોગ્ય છે પરંતુ તેવા શુભ વિનાના અન્ય વાગાડ બરીના વચન સત્ શાસ્ત્રરૂપ નહિ હોવાથી મુમુક્ષુ વર્ગને માન્ય કરવા યોગ્ય નથી તેવા સત્ શાસ્ત્ર માનવાથી માન-

નારને શો કાયદો થાય છે તે શાસ્ત્રકાર પોતેજ બતાવે છે

૪ સત્શાસ્ત્રને આગવ કર્યાથી વીતરાગને આગલ કર્યા સ
મજાવા અને વીતરાગને આગળ કર્યે છતે નિત્યે સર્વ સિદ્ધિયો
સ્વપણે ॥ વીતરાગ પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞાઓને માન્ય કરનારના
સર્વ મનોરથ સીજે છે એકાદ હિતકારી પ્રભુની પવિત્ર વાણીનો
અનાદર કરનાર અજ્ઞાની જનોના કેવા હાલ થાય ॥ તે શાસ્ત્રકાર
બતાવે છે

૫ શાસ્ત્રરૂપી દિવ્ય દીપક વિના અજાણ્યા વિવધમા એ
કદમ દોડતા દુર્બુદ્ધિજનો માર્ગમા પગલે પગલે સ્થલના પામતા
પરમ ખેદને અનુભવે છે સત્ શાસ્ત્રરૂપી દિવ્ય અશ્તુ વિના છ
વને સત્યમાર્ગ સૂજતોજ નથી તેથી સત્ય માર્ગથી ચુકી છવ
આડોઅવલો અથડાઈ બહુ હેરાન થાય છે સ્વકપોલ કટિપત
માર્ગે ચાલતા છવને એવા જોખમમા ઉતરવુ પડે છે જો વી-
તરાગ વચનનુ શરણુ લઈ તં મુજબ વર્તન કરાય તો કંઈપણ
બીતિ શખવાનુ કારણ રહે નહિ

૬ શાસ્ત્રઆજ્ઞા નિરપેક્ષ-સ્વચ્છદ્યારી ગમે તેવી ઉશ્ક્રિયા
કરે તોપણ તેથી તેનુ હિત થઈ શકશે નહિ, પણ જો વીતરાગ
પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞા મુજબ-શાસ્ત્ર પરત્રપણે અલ્પ પણ અ-
નુષાન સેવશે તે તેને જરૂર હિતકારી થઈ શકશે કેટલાક અણ-
સમજથી શાસ્ત્રઆજ્ઞાને લોપીને સદ્ગુરૂથી જાદા પડી પ્રથમ તો
ઉશ્ક્રિયા કરવાનો વિચાર રાખે ॥ પણ પાછવથી સમયોચિત
સારણાદિકના અભાવે તે શિથિલ થઈ જાય ॥ સારી બુદ્ધિથી
પણ સ્વચ્છદપણે સદ્ગુરૂને તજવામા અહિતજ રહેલુ છે તેથી

અપદોષ તજતા ભારે દોષ સેવવો પડે છે જેમ મનોહર મોર પીછી માટે જોધ ગુરૂની આજ્ઞા નહિ છતા તેના ભક્ત ભૂમિ-પાલે ગુરૂના ચરણ સ્પર્શનો દોષ નિવારવા બાણુવડે તે પીછી લેતા તે ગુરૂનોજ ઘાત કર્યા તેમ કમસમજવાલા આપમતિથી અપદોષ તજતા અધિક દોષનેજ સેવે છે

■ માટે મહાસુનિયો શાસ્ત્રને અજ્ઞાનરૂપી સર્પને દમવા બશુવી મત્ર સમાન, સ્વચ્છ હતા રૂપી જવરને શાન્ત કરવા લઘન (લાઘણ) સમાન, અને સત્ધર્મરૂપી આશમને સિચવા અમૃતની નીક સમાન લેખે છે સમયજ્ઞ મતપુરુષો એવા મતશાસ્ત્રના ધ લાભને ક્ષણવાર પણ ચૂકતા નથી

૮ શાસ્ત્રોક્ત આચારને સેવવાવાલા શાસ્ત્ર-રહસ્યને મમ્યગૂ બાણુવાવાળા, શાસ્ત્રના માર્ગનેજ બતાવવાવાળા અને શાન્ત સન્નિ-પત્ય દૃષ્ટિ રાખવાવાળા મહાયોગી-સુનિ નિશ્ચે પરમપદને પામેછે માટે મોક્ષાર્થિ જનોએ એવા સત્શાસ્ત્ર-સેવી મતપુરુષોજ સદા મેવવા યોગ્ય છે

॥ ૨૫ ॥ પરિગ્રહાષ્ટકમ ॥

ન પરાવર્ત્તે રાશે, વર્કતાં જાતુ નોઝ્ઝાતિ ॥

પરિગ્રહ ગ્રહ કોઝ્ય, વિઙ્વિત જગત્ત્રય. ॥ ૧ ॥

પરિગ્રહગ્રહાવેશા, દુર્માપિત રજઃ કિરાં ॥

શ્રૂયન્તે વિકૃતા કિં ન : લિંગિના મપિ ॥૨૫॥

ચસ્યક્ત્વા તૃણવદ્વાહ્ય, માન્તર ચ પરિગ્રહ ॥
 ઉદાસ્તે તત્પદાંભોજ, પર્યુપાસ્તે જગત્ત્રયી ॥ ૩ ॥
 ચિત્તેન્ત ગ્રંથ ગહને, વહિર્નિગ્રંથતા વૃથા ॥
 ત્યાગાત્કચુરુ માત્રસ્ય, ભુજગો નહિ નિર્વિષ ॥૪॥
 ત્યક્તે પરિગ્રહે સાધો, પ્રયાતિ સકલં રજ ॥
 પાલિત્યાગે ક્ષણાદેવ, સરસ મલિલ યથા ॥૫॥
 ત્યક્તપુત્રકલત્રમ્ય મૂર્છા મુક્તસ્ય યોગિન ॥
 ચિન્માત્ર પ્રતિવદ્ધસ્ય, કા પુદ્ગલ નિયત્રણા ॥ ૬ ॥
 ચિન્માત્રદીપકો ગચ્છેદ્, નિર્વાત સ્થાનસનિભૈ ॥
 નિષ્પરિગ્રહતાસ્થૈર્ય, ધર્મોપકરણૈ સપિ ॥ ૭ ॥
 મૂર્છાછન્નધિયાં સર્વ, જગદેવ પરિગ્રહ ॥
 મૂર્છયારહિતાનાં તુ, જગદેવાઽપરિગ્રહ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ શાસ્ત્ર ઉપદેશ સામળી-સદ્દહીને પરિગ્રહતુ સ્વરૂપ સ
 મજીને તેનો વિવેક ધારવો જરૂરનો છે પ્રાય પરિગ્રહજ પ્રાણિ
 જોને પીડાવાતુ કારણ છે માટે તેનો અવશ્ય પરિહાર કરવો
 જોઈએ તેજ વાત સ્ફુટ બતાવે છે, ત્રણે જગત્ત્યા જીવોની વિ-

વિષય વિહીન કરનાર પરિશદ્દ એવો તો આકરો ગ્રહ છે કે તે સુલ રાશિથી બદલાતો નથી તેમજ વક્રતા ત્યજતો નથી

૨ પરિશદ્દરૂપી પિશાચથી પરાભવ પામેલા લિંગધારી સાધુઓ પશુ પોતાની (સાધુ) પ્રકૃતિને તણ જેમ તેમ લવતા કરે છે, અનેક ઉન્માદ કરે છે, વેષ વિગોવણા કરે છે અને અતે અધોગતિમા જાય છે એ સર્વ પરિશદ્દનોજ પ્રભાવ સમજવો

૩ ધનધાન્યાદિક એ બાહ્ય પરિશદ્દ છે અને વેદોદયથી થતી વિષય-અભિલાષા, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, દુઃખ, મિથ્યાત્વ અને કપાય એ અભ્યંતર પરિશદ્દ છે તે બંને પરિશદ્દને તૃષ્ણની જેમ તણને જે જગતથી ઉદાસી (ન્યારા) છે, તેના ચરણ કમળને જગત્ માત્ર પુજે છે પણ જે તે પરિશદ્દમા સુખાદિ પરસ્પૃહા કરે છે તેતો જગત્ માત્રના દાસજ છે સુધી-મમતાનેજ જ્ઞાની પુરુષો પરિશદ્દ કહે છે

૪ જેમ સર્પ કાચલી ઉતારી નાખવાથી નિર્વિધ યદ્ જ તો નથી તેમ બાહ્ય પરિશદ્દના ત્યાગ માત્રથી ખરું સાધુપણુ પ્રાપ્ત થતુ નથી કેમકે વિવેક વિના ધન વિગેરે તજવા માત્રથી કાંઈ વિષય અભિલાષાદિક અતર વિષ ટલી શકતુ નથી. માટે સુમુખુજનોએ તો વિષય અભિલાષાદિક અતર વિષ વારવા પ્રથમ ખપી થતુ બોધેએ જ્યાં સુધી વિષયવામના બાગૃત છે, જ્યાં સુધી હાસ્યાદિક દોષોનુ સુતકલની જેમ સેવન કરાય છે, જ્યાં સુધી તત્ત્વ દૃષ્ટિ થવા યત્ન કરાવો નથી અને જ્યાં સુધી મોઘ, માન, માયા અને લોભની સેવા કર્યા કરાય છે, ત્યાં સુધી સાધુપણુ છેડુજ અતર વિષ ટલતાજ સાધુપણુ સંપન્નજે.

૫ જેમ સરોવરની પાલ તોડી નાખવાથી માહેતું
 ક્ષણ માત્રમા બહાર વહી જાય છે, તેમ પરિશ્રદ્ધાથી
 ઠવાથી-મુર્છાનો ત્યાગ કરવાથી સર્વ કર્મમલનો ક્ષણ
 થાય છે. ગમે તેટલી કટકરણી કરતા છતાં અતરને
 ધોવા માટે મુર્છાનો ત્યાગ કર્યા વિના શુદ્ધ થવાનું
 વિવેકપૂર્વક બાહ્ય અને અંતર ઉભય પરિશ્રદ્ધાથી પરિહર
 રવેા થટે ॥

૬ શ્રી પુત્ર લક્ષ્મી વિગેરેની મૂર્છા તણ કેવલ જ્ઞાન
 નોજ અભ્યાસ કરનારા સાધુપુરુષોને પુદ્ગલની શી
 શ્રી પુત્રને તણને જો પુનઃ પરિશ્રદ્ધા મમતાથી લોક
 કરી જ્ઞાન ધ્યાન ન કર્યું, સયમમાર્ગ સમ્યગ્ સેવ્યો નહિ
 મમતાજ વધારી તો પ્રથમના શ્રી પુત્રાદિકને તણને શ્રી
 ઉલટી ઉપાધિ વધારવાથી વિશેષે વિઠ જનાપાત્ર થવાના
 થાય એવું લક્ષ શખણ જ બેઘયે

૭ જેમ વાયરા વિનાના સ્થળવડે દીવો સ્થિર રહી
 છે-શુભ્રતો નથી તેમ ધર્મ-ઉપગરણોવડે નિષ્પરિશ્રદ્ધતા
 શકાય છે ધર્મની વૃદ્ધિ કરનારા સાધનજ ધર્મ-ઉપગરણ
 છે તેમનું મમતારહિત સેવન કરતા છતાં ગમે તે અશ્રય સુ
 અધિકારી થઈ શકે છે પણ જો તેમાજ ઉલટી મમતા કરવ
 આવે તો તે ઉપગરણ કેવળ અધિકરણ (શસ્ત્ર) રૂપજ ગણ
 માટે મમતા રહિત જ્ઞાનદર્શન કે ચારિત્રના ઉપગરણોવડે જ
 ઉપગારની સિદ્ધિ થાય તેમ ચતુર્થી પ્રવર્તવું એમ
 ધર્મ ઉપગરણને સેવનારને ધર્મની વૃદ્ધિજ થાય ॥ પણ
 તેમાં વિવેકની આગ્રીથી ઉલટી મમતા સ્થપાય તો તેથી

વૃદ્ધિના બદલે હાનિ થવાનો પ્રસંગ આવે છે માટે જેમ ધર્મો
પગરણુ સાર્યકપણુ થાય તેમ વિવેકધીજ વર્તણુ યુક્ત છે

૮ આવા કારણસર શાસ્ત્રકાર કહે છે કે મૂર્છાવટે જેની બુદ્ધિ
અભાવ ગઈ છે તેને આખુ જગત પરિગ્રહરૂપ જ છે, અને જે
મહાત્માએ મૂર્છા (મમતા) ને સમૂલગી મારી છે, તેને તો જગ
તમા જરા પણ પરિગ્રહનો લેપ લાગેજ નહિ આ ઉપરથી મૂ
ર્છા ઉતારવી કેટલી વિષમ છે તે તથા મૂર્છા ઉતાર્યાવી કેટલું બધું
સ્થાપ થાય છે, તેનું સહજ જ્ઞાન થઈ શકે છે ગમે એવું દુષ્કર
કાર્યપણુ પુરુષાર્થધી સાધી શકાય છે એમ સમજી કાયરતા તણ
પરિગ્રહનો પ્રમગ તજવા પ્રયત્ન કરવો ઘટે છે

॥ ૨૬ ॥ અનુભવાષ્ટકમ્

સંખ્યેવ દિન રાત્રિભ્યાં, કેવલશ્રુતયોઃ પૃથક્ ॥

સુધૈરનુભવો દૃષ્ટ, કેવલાઽકારુણોદયઃ ॥ ૧ ॥

વ્યાપારઃ સર્વશાસ્ત્રાણાં, દિક્પ્રદર્શન મેવ

પાર તુ પ્રાપ્યત્યેકોઽનુભવે ભવ વારિધેઃ ॥ ૨ ॥

અર્તીન્દ્રિયં પરંબ્રહ્મ વિશુદ્ધાઽનુભવં વિના ॥

શાસ્ત્રયુક્તિ શતેનાપિ, ન ગમ્ય યદ્બુધાજયુઃ ॥ ૩ ॥

જ્ઞાયેરન્ હેતુવાદેન, પદાર્થા યદ્યર્તીન્દ્રિયાઃ ॥

કાલેન્નૈત્તાવતા સ્માત્તેષુ નિશ્ચયઃ ॥ ૪ ॥

કેપાં ન કત્પના દર્વી, શાસ્ત્રસીરાન્નગાહિની ॥
 વિરલા સ્તદ્રસાસ્વાદ, વિદોઽનુભવજિહ્વયા ॥ ૫ ॥
 પદ્યતુ બ્રહ્મ નિર્ઘ્ન, નિર્ઘ્નઽનુભવં વિના ॥
 કથ લીપીમયી દૃષ્ટિ, વર્ણિયી વા મનોમયી ॥ ૬ ॥
 ન સુપુતિ રમોહત્વા, ન્નાઽપિ ચ સ્વાપ જાગરૌ ॥
 કત્પનાશિત્પવિશ્રાન્તિ, સ્તુર્યેવાનુભવો દશા ॥ ૭ ॥
 અધિગત્યાસિલ શબ્દ, બ્રહ્મ શાસ્ત્રદશા મુનિ
 સ્વસવેદ્ય પરબ્રહ્મા, નુભવેનાધિગચ્છતિ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાથ ॥

૧ જેમ દિવસ અને રાત્રિથી સંધ્યા જૂદી છે, તેમ અનુ-
 ભવ જ્ઞાન પણ કેવલ જ્ઞાન શુદ્ધ જ્ઞાનથી જુદું છે જેમ સૂર્ય-
 ઉદય પહેલાં અસ્થોદય થાય છે તેમ કેવલ જ્ઞાન પ્રગટયા પહે-
 લા અનુભવ જ્ઞાનનો ઉદય થાય છે પછી અવશ્ય અપકાળમા
 કેવલ જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે જેમ અસ્થોદય રાત્રિના અને થાય
 છે, તેમ અનુભવ જ્ઞાન પણ શુદ્ધ જ્ઞાનના અંતે પ્રગટે છે એટ-
 લે કે શુદ્ધ જ્ઞાન કારણ છે અને અનુભવ જ્ઞાન કાર્યરૂપ છે જ
 મ્યગ્ન જ્ઞાન વિના કદાપિ કદાચિ પણ અનુભવ પ્રગટે નહિ
 માટે મર્યાદી જેમ કારણનું સેવન કરે તેમ અનુભવના અર્થાએ
 શુદ્ધ જ્ઞાનનું અવશ્ય સેવન કરવું

જરૂર ॥ સ્વાનુભવી પણ પરમાત્મતાત્વને યથાર્થ જાણતા હતા
પોતેજ જાણીને વિરમે ॥ તે યથાર્થ અતીદ્રિય હોવાથી સ્વાનુ
ભવ વિના ચોતાના આદ્યમા આવનો નથી-આવી શકતો નથી
સ્વાનુભવ થયે તે મેહેજ યથાર્થપણે સમજી શકાય છે

૫ કેટલાક પડિતોની કંપના કંકણી, શાસ્ત્ર-ક્ષીરમા ફરી,
છતા તેઓ અનુભવ-જીજ્ઞાસા વિના તેનો સ્વાદ મેળવી શક્યા નહિ
અનુભવજ્ઞાન પ્રગટ થયેજ સર્વજ્ઞપ્રણીત શાસ્ત્રનો યથાર્થ સ્વાદ
આખી શકાય ॥

૬ અદ્વિતીય અનુભવ જગ્યા વિના લિપીવાળી, વાણીવાળી,
અને મનવાળી રૂપિદૃષ્ટિથી અરૂપિ-અદ્વિતીય અનુપમ પરમા
ત્મ તત્ત્વને કેમ જોઈ શકાય ! જ્યારે અપૂર્વ સામ્ય સેવનથી
અનુપમ અનુભવ જાગરો ત્યારેજ અતીદ્રિય તત્ત્વનું યથાર્થ જ્ઞાન
થશે તે વિના કેવલ અક્ષરમગ્ન લીપી, વાણી, કે મનવાળી રૂપી
દૃષ્ટિથી અરૂપી જોવા શુદ્ધ આત્મતત્ત્વનું યથાર્થ જ્ઞાન થઈ શ
કવાનું નહિ કાયાથીજે કાયાનુકૂલ કારણોનું સેવન કરવુંજ
જોઈએ તે વિના ઇષ્ટકાર્ય મિદ્ધિજ નથી માટે શુદ્ધ આત્મ
તત્ત્વના કામી પુરૂષે નિર્લેશ (સર્વ કનેશરહિત શુદ્ધ) અનુભવ
માટે પ્રયત્ન કરવો

૭ સુપુત્રિત, શયન, જાગર અને ઉજાગર એ ચાર દશાઓ
શાસ્ત્રમા વર્ણવી છે તેમા પ્રજલ મોહના ઉદયવાની પ્રથમ દશા
તથા વિવિધ કંપનાવાળી (સવિકંટપક) શયન અને જાગર
દશા આ અનુભવ જ્ઞાનમા ઘટી શકે નહિ, તેમા તે સમસ્ત
વિકંટપની વિદ્યાન્તિ શાંતિરૂપ નિર્વિકે પ યોથી ઉજાગર દશાજ
હોવી ઘટે ॥

૮ શાસ્ત્રદ્વીપી સમસ્ત શબ્દ સ્વરૂપને સમ્યક્ પામીને
મુનિ, અનુભવમય શુદ્ધ આત્મતત્ત્વને અનુભવ જ્ઞાનવડે પામે
છે એટલે કે સમ્યક્ જ્ઞાન જ્ઞાનના અભ્યાસથી અનુભવજ્ઞાન
પામીને મુનિ શુદ્ધ સ્વરૂપને બાણે બેસે છે

॥ ૨૭ ॥ યોગાષ્ટકમ્ ॥

મોક્ષેણ યોજનાદ્યોગઃ, સર્વોઽપ્યાચારદ્વિષ્યતે ॥
ત્રિશિષ્ય સ્થાનવર્ણાર્થા, લબ્ધેનકાઙ્ગ્ય ગોચરઃ ॥ ૧ ॥
કર્મયોગ દ્વયં તત્ર, જ્ઞાનયોગ ત્રયં વિદુઃ ॥
વિરતેષ્વેષ નિયમાદ્, વીજ માત્ર પરેશ્વરિ ॥ ૨ ॥
કૃપા નિર્વેદ સવેગ, પ્રશમેત્પત્તિકારિણ ॥
ભેદાઃપ્રત્યેકમત્રેચ્છા, પ્રવૃત્તિસ્થિર સિદ્ધય ॥ ૩ ॥
ઇચ્છા તદ્વત્કથાપ્રીતિ, પ્રવૃત્તિ પાલનપર ॥
સ્વેયં વાધકર્મા હાનિ, સિદ્ધિરન્યાર્થ સાધન ॥ ૪ ॥
અર્થાલંબનયોશ્ચૈત્ય, વદનાદૌ વિભાવન ॥
શ્રેયસે યોગિન સ્થાન, વર્ણયોર્યત્નૈવ ચ ॥ ૫ ॥
આલબનમિહ જ્ઞેય, દ્વિવિધ રૂપ્યરૂપિ ચ ॥
અરૂપિગુણસાયુજ્ય, યોગોઽનાલબન પર ॥ ૬ ॥

પ્રીતિભક્તિ વચોઽસમે , સ્થાનાદ્યપિ ચતુર્વિધ ॥
 તસ્માદયોગ યોગાસિ, મૌલ્યયોગ ક્રમાદ્ ભવેત્ ॥ ૭ ॥
 સ્થાનાદ્યયોગિનસ્તીર્થો, ચ્છેદાદ્યાલ્લવનાદપિ ॥
 સૂત્રદાને મહાદોષ, इत्याचार्या प्रचक्षते ॥ ૮ ॥
 ॥ રહસ્યાર્ય ॥

૧ જીનને મોક્ષમુખ સાથે જોડી આપે એવો સર્વ મહાચાર
 ‘યોગ’ ના નામથી ઝાળખાય છે તેના પાંચ પ્રકાર આ પ્ર
 માણે છે ૧ સ્થાન (આસન-મુદ્રા વિશેષ) ૨ વજ્ર (અક્ષર
 વિશેષ) ૩ અર્ધ ૪ આત્મવન (પ્રતિભાવિ) અને ૫ ઝોકા
 થતા (મનની નિશ્ચિતતા)

૨ તેમા પુર્વવા જો કમયોગ કહેવાય છે, અને પાછલા
 ત્રણ જ્ઞાન યોગ કહેવાય છે. આ યોગ વિરતિ (નિવૃત્તિગીત)
 વતમા નિશ્ચયથી હોય છે, અને બીજામા તો અનેરામા પશ્ચ
 હોય ॥ એ વચનમા એવો ધ્વનિ થાય છે કે યોગના અર્થ(એ
 નિવૃત્તિગીત થવું જોઇયે

૩ આ પાંચે યોગમાના પ્રત્યેક ૧૧ કૃપા, નિર્વદ, સયોગ
 અને શીતલતાને કરનારા ૧ ઇન્દ્રિય, ૨ પ્રવૃત્તિ, ૩ સ્થિરતા અને સિદ્ધિ
 એવા ચાર ચાર લેટો કહેવા છે તે દરેકનું લક્ષણ આ પ્રમાણે

૪. તેના યોગ-સેવીની કયામા પ્રિતિ થાય તે ઇન્દ્રિય યોગ.
 ઉક્ત યોગનું ખાતન કરવામા તત્પરતા તર તે પ્રવૃત્તિ યોગ.
 તે યોગનું સેવન કરતા અતિચારાદિક દુષણ લાગે નહિ, લાગ
 વાની બીક પશ્ચ રહે નહિ, તે સ્થિરતા યોગ અને સ્વયં યોગ

ની સિદ્ધિ પૂર્વક અન્ય (ભવ્ય) જીવોને યોગની પ્રાપ્તિ કરાવવી તેનું નામ સિદ્ધિ યોગ સમજાયો.

૫ પૂર્વોક્ત યોગોમાના અર્થ અને આલબન યોગનું ચૈત્ય-વદન, તથા ગુરુવદનાદિક કરતા સ્મરણ સખલુ તેમા તથા સ્થાન અને વર્ણયોગમા યોગી પુરૂષે સ્વશ્રેય માટેજ પ્રયત્ન કરવાનો છે ઉક્ત યોગાસેવનમા જેમ અધિક પ્રયત્ન તેમ ઐકાગ્રતા દ્વારા અધિક શ્રેય સધાય છે.

૬ આલબન બે પ્રકારે છે ૧ રૂપી અને ૨ અરૂપી તેમા જિન મુદ્રાદિકરૂપી આવબન છે અને અરૂપી જીવા મિદ્ધ ભગવાનના અનંત જ્ઞાનાદિક ગુણોમાજ ઐકાગ્ર ઉપયોગ દેવો તે અરૂપી આલબન છે તેનું બીજું નામ નિરાલબન યોગ છે અનાવબન યોગ ઉત્કૃષ્ટ યોગ છે.

૭ વળી પ્રીતિ, ભક્તિ, વચન અને અસંગતેદે કરીને સ્થાનાદિ યોગ ચાર ચાર પ્રકારે છે પૂર્વોક્ત ઇચ્છાદિક ચાર પ્રકારવાલા સ્થાનાદિક પાંચે યોગોના ૨૦ લેહ થાય છે અને તેમના પ્રત્યેક પ્રીતિ વિગેરે ચાર ચાર લેહ ગણતા યોગના ૮૦ લેહ થાય તેમજી 'અયોગ' યોગની અનુક્રમે પ્રાપ્તિ થતાજ મોક્ષ યોગની અશ્રય અવ્યાખ્યાન સુખની સપ્રાપ્તિ થાય છે એમ સમજી મોક્ષાર્થી સન્નિધે ઉપર બતાવેલા યોગના અગોનુ આદરથી સેવન કરવું ઘટે છે કેટલાક અનુદ્યાન પ્રીતિપૂર્વક અને કેટલાક ભક્તિ પૂર્વક જ કરવાના કહ્યા છે જેમકે દેવવદન, ગુરુવદન, વિગેરે ભક્તિપૂર્વક કરવાના છે અને પ્રનિઙમણ, કાયોર્ગર્ગ (કાઉરસંગ), પચ્ચખખાણુ વિગેરે પ્રીતિપૂર્વક કરવાના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાવ, જ્ઞાન ને લક્ષમા ગળી સર્વજકથિન નિદા-

નતને અનુસરીને વિધિપૂર્વક ધર્મવર્તન કરવું તે વચનઅનુષ્ઠાન. તે પૂરો કરતા પ્રીતિ ભક્તિયુક્ત વચનઅનુષ્ઠાનને આચરતા, અનુક્રમે અભ્યાસ બલથી મન, વચન, કાયાની, એકાગ્રતા સધાતા અસંગ ક્રિયાનો અપૂર્વ લાભ મળે છે. અસંગ ક્રિયા માધનારને મોક્ષ સુલભ છે. મારે મોક્ષાથી જનોએ મન, વચન, અને કાયાના યોગેને પરમાવમા જતા વારી સ્વભાવસન્મુખ કરવા જોઈએ. પુદ્ગલિક સુખની ઝંઘા તણને સહજ આત્મસુખમાજ પ્રીતિ કરવી જોઈએ. કર્વામા આવતી ધર્મક્રિયાના પણ પવિત્ર હેતુ-ફલ સબંધી સારી મમજ મેળવી તેમા યોગ્ય આદર કરવો જોઈએ જેમ અને તેમ અવિધિ દોષ તણ વિધિરસિક થવું જોઈએ.

- ૮૬ના સ્થાનાદિક યોગનો અનાદર કરનારા અને સ્વચ્છ દે આવનારાને સૂત્ર-દાન દેવામા મોટે દોષ છે, એવો સમર્થ આચાર્યોનો અભિપ્રાય છે. શાસનનો ઉચ્છેદ થઈ જશે એવી ખીકથી પણ પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞાથી વિમુખને શાસ્ત્ર શિષ્યવવામા મોટામા મોટું પાપ છે.

॥ ૨૮ ॥ નિયાગાટ્કમ્ ॥

ય કર્મહુતવાન્ દીક્ષે, ત્રહ્વામૌ ધ્યાન ધામ્યયા ॥

સ નિશ્ચિતેનયાગેન, નિયાગપ્રતિપત્તિમાન્ ॥ ૧ ॥

પાપધ્વસિનિનિષ્કામે, જ્ઞાનયત્ને સ્તો ભવ ॥

કર્મયજ્ઞૈર્કિં, મૃતિકામનયાવિલૈ. ॥ ૨ ॥

વેદોક્તત્વાન્મનઃ શુધ્યા, કર્મયજ્ઞોઽપિ યોગિન. ॥
 બ્રહ્મયજ્ઞ ઇતીચ્છતઃ, રથેનયાગં ત્યજન્તિ કિમ્ ॥ ૩ ॥
 બ્રહ્મયજ્ઞ પરં કર્મ, ગૃહસ્થસ્યાધિકારિણ. ॥
 પૂજાદિવીતરાગસ્ય, જ્ઞાનમેવ તુ યોગિન. ॥ ૪ ॥
 ભિન્નોદ્દેશેન વિહિતં, કર્મ કર્મક્ષયાક્ષમ ॥
 વલૃષ્ઠભિન્નાધિકાર ચ, પુત્રેષ્ટ્યાદિવદિપ્યતા ॥ ૫ ॥
 બ્રહ્માર્પણમપિ બ્રહ્મ, યજ્ઞાંતર્ભાવસાધનં ॥
 બ્રહ્મામૌ કર્મણો યુક્ત, સ્વકૃતત્વ સ્મયે હુતે ॥ ૬ ॥
 બ્રહ્મણ્યર્પિત સર્વસ્વો, બ્રહ્મદગ્ધ્વ બ્રહ્મસાધન ॥
 બ્રહ્મણા હુદ્વદબ્રહ્મ, બ્રહ્મણિ બ્રહ્મયુષ્મિમાન્ ॥ ૭ ॥
 બ્રહ્માઽધ્યયનનિષ્ઠાવાન્, પરબ્રહ્મ સમાહિતઃ ॥
 બ્રહ્મણો લિપ્યતેનાઘૈ, નિયાગપ્રતિપત્તિમાન્ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ નિશ્ચિત યાગ (પૂજા) તે નિયાગ કહેવાય છે તેનું સ્વ-
 રૂપ સમજાવે છે જે શુદ્ધ બ્રહ્માગ્નિમાં ધ્યાન-સાધનથી વિવિધ
 કર્મને હોતે છે તે નિશ્ચિત-યાગવડે નિયાગી કહેવાય છે

૨ પાપના દાય

૩ નિષ્કામ યજ્ઞગ્નિ

ન્તને અનુસરીને વિધિપૂર્વક ધર્મવર્તન કરવું તે વચનઅનુષ્ઠાને
 ઠે પૂરોક્ત પ્રીતિ ભક્તિયુક્ત વચનઅનુષ્ઠાનને આચરતા અ
 નુકમે અભ્યાસ જવથી મન, વચન, કાયાની, એકાગ્રતા સંધાતા
 અસંગ ક્રિયાના અપૂર્વ લાભ મળે છે અસંગ ક્રિયા સાધનારને
 મોક્ષ મુક્તિ માટે મોક્ષાધીજનોએ મન, વચન, અને કાયા-
 ના યોગેને પરભાવના જતા વારી સ્વભાવસંમુખ કરવા જોઈ-
 એ પુરૂષસિક્ક મુખની ઇંદ્રિય તણને સહજ આત્મસુખમાજ
 પ્રીતિ કરી જોઈએ કરવામા આવતી ધર્મક્રિયાના પણુ પવિત્ર
 હેતુ-ફલ મળથી સાગી સમજ મેળવી તેમા યોગ્ય આદર કર-
 નો જોઈએ જેમ અને તેમ અવિધિ દોષ તણ વિધિરસિક્ક
 થતુ જોઈએ

૮ ઉક્ત સ્થાનાદિક યોગનો અનાદર કરનારા અને સ્વચ્છ દે
 આવનારાને સૂન-દાન દેવામા મોટે દોષ છે, એવો સમર્થ આ-
 ચાર્યોનો અભિપ્રાય છે શાસનનો ઉચ્છેદ થઈ જશે એવી ખીક-
 થી પણ પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞાથી વિમુખને શાસ્ત્ર શિખવવામા
 મોટામા મોટું પાપ છે

॥ ૨૮ ॥ નિયાગાદ્યક્રમ ॥

ય કર્મહતવાન્ દીપ્તે, બ્રહ્મામૌ ધ્યાન ધામ્યયા ॥
 સ નિશ્ચિતેનયાગેન, નિયાગપ્રતિપત્તિમાન્ ॥ ૧ ॥
 પાપધ્વસિનિનિષ્કામે, જ્ઞાનયજ્ઞે સ્તો ભવ ॥

કર્મયજ્ઞે કિં, મૃતિકામનયાવિલૈ ॥ ૨ ॥

ક્ષય થાય છે પણ તેથી વિરુદ્ધ આચરણથી તો કદાપિ થઇ શકે નહિ સ્વ સ્વ અધિકર મુજબ કરેલી કરણી સુખદાયી નિવડે છે. સાધુ સાધુ યોગ્ય અને ગૃહસ્થ ગૃહસ્થ યોગ્ય કરણી કરતા સુખી થાય છે, પણ આધુ પોતે ગૃહસ્થ યોગ્ય અને ગૃહસ્થ પોતે સાધુ યોગ્ય કરણી કરવા જતા ઉદ્ધગ અનર્થ પામે છે પુત્રેષ્ટિ-નીપેરે (પુત્ર માટે કરવામાં આવતો યજ્ઞ વિશેષ “ પુત્રેષ્ટિ ” કહેવાય છે, તેનીપરે) અધિકાર વિરુદ્ધ અને નિર્દોષ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ આચરણથી અનર્થજ મળે છે એમ મમજીને મુનિપુણ જનો પાપયુક્ત યજ્ઞોથી સદતર દુર રહે છે, અને પવિત્ર એની ધર્મકરણી પણ પવિત્ર દેશથી કરે છે

૬ ધ્રુક્ષાર્પણ કરવું એનેજ જો જ્ઞાન યજ્ઞનું ખરેખર સાધન કહેવામાં આવે તો તેથી પણ સ્વકૃતત્વ-અહંકાર એટલે પોતે કર્યાપણનો ગર્વ જાણી નાખી જ્ઞાનાગ્નિમાં કર્મનોજ હોમ કરવો ઘટે છે પ્રથમ અહંકારનો હોમ કરતા કર્મનોજ હોમ કે ગ્વો કરેછે માટેજ પાપયુક્ત કર્મ-યજ્ઞ કરવાનો કદાચહ તણ ગૃહસ્થોએ તેમજ સાધુઓએ ઉપરની સુક્તિયુક્ત વાત વિવેકથી વિચારી સ્વ સ્વચિત સદાચાર સેવવો જ યોગ્ય છે

૭-૮ આત્મસમર્પણ કરનાર, તત્ત્વદર્શી, તત્ત્વસાધક, તત્ત્વ જ્ઞાનવટે અજ્ઞાનનો ઠરેઠ કરનાર, શુદ્ધ ધ્રુક્ષાર્થ સેવનાર, તત્ત્વજ્ઞ જ્યાસગા રક્ત રહેનાર, અને સ્વરૂપમાજ રમણ કરનાર એવા નિશ્ચિત યાગ સ પન્ન સાધુઓ કદાર્પિ પાપકર્મથી લેપાતા નથી, નિલપ રહેવા ઇચ્છનાર સાધુએ અનતરોક્ત લક્ષણ ધારવા જોઇયે ણાકી તો અહંતા, મમતા, અજ્ઞાન, અવિવેકાચરણ, અને સ્વાર્થ અધ તાદિક સર્વ અપલક્ષણો તો કેવળ દુર્ગતિના જ કારક છે, માટે એ સર્વથી અલગ થઇ સ્વહિત સાધવું ઘટે છે

રહિત) જ્ઞાન-યજ્ઞમા રતિ કરવી યુક્ત છે વૈભવની ઇચ્છાથી મ
લીન એવા પાપયુક્ત કર્મ-યજ્ઞ કરવાનું શુ પ્રયોજન છે ? જો-
મને પાપનો હાથ કરી નિષ્પાપ થવા ઇચ્છા હોય તેમને તો
પાપયુક્ત કર્મચક્ષોને અનાદર કરી કેવલજ્ઞાન-યજ્ઞનો જ આદર
કરવો ઘટે ॥ કેમકે તોહી ખરડયું વસ્ત્ર લોહીથી સાફ થઈ શકે
નહિ, પણ શુદ્ધ જલ વિગેરેથી જ સાફ થઈ શકે છે તેમ પા
પથી ખરડાએલું મન પાપયુક્ત કર્મ-યજ્ઞથી શુદ્ધ થઈ શકે નહિ
પણ પાપરહિત એવા જ્ઞાનયજ્ઞથી તો તે અવશ્ય શુદ્ધ થઈ શકે
માટે જ નિષ્કામ એવા જ્ઞાન-યજ્ઞમા રક્ત થવું, જ્ઞાની-વિવેકીને
ઉચિત છે પણ પાપયુક્ત કર્મ-યજ્ઞ કરવા તો ઉચિત નથી જ

૩ કર્મ-યજ્ઞ પણ કરવાનું વેદમા કથન હોવાથી મનની
શુદ્ધિથી તે પણ જ્ઞાન-યજ્ઞનું ફલ આપે છે એવું ઇચ્છતાત
બ્રહ્મ-જ્ઞાનીઓ રૂપેન યાગને કેમ તજે છે ? જો ખીલ્લ કર્મ-
યજ્ઞથી મનની શુદ્ધિ મળતી છે તો આથી કેમ નહિ ? એમ
સમજી વિવેકી જનોએ પાપ-યુક્ત મર્વ કર્મ-યજ્ઞનો પરિહાર
કરવો ઘટે ॥

૪ શ્રી વીતરંગની પૂજા સદગુણને દાન, દીન કુખીનો ઉ
દ્ધાર વિગેરે ગૃહસ્થ-અધિકારીને યોગ્ય એમ આચરણ બ્રહ્મયોગનું
કારણ હોવાથી જ્ઞાનયોગ કહી શકાય છે, પરંતુ જ્ઞાની-મુનિને
તો ફક્ત જ્ઞાન-યોગ જ નેવવા યોગ્ય છે ગૃહસ્થ યોગ્ય આચાર
સાધુને સેવવાનો નથી તેમકે જન્મેનો અધિકાર લિન્ન છે

૫ જદા હેતુથી કરેલી ક્રિયા કિલ્બટ-કર્મોનો હાથ કરી શકે
નહિ એવો પાપ-કર્મને હાથ કરવાની પવિત્ર શુદ્ધિથી જ ઉ
ચિત ક્રિયા વિરેકથી કરવામા આવે તો જ તેથી પાપ-કર્મનો

સય થાય છે પણ તેથી વિરુદ્ધ આચરણથી તો કદાપિ થઇ શકે નહિ. સ્વ સ્વ અધિકાર મુજબ કરેલી કરણી મુખદાયી નિવડે છે. સાધુ સાધુ યોગ્ય અને ગૃહસ્થ ગૃહસ્થ યોગ્ય કરણી કરતા મુખી થાય છે, પણ સાધુ પોતે ગૃહસ્થ યોગ્ય અને ગૃહસ્થ પોતે સાધુ યોગ્ય કરણી કરવા જતા ઉત્તમ અનર્થ પામે છે પુત્રેષ્ટિ-નીપેરે (પુત્ર માટે કરવામા આવતો યજ્ઞ વિશેષ “ પુત્રેષ્ટિ ” કહેવાય છે, તેનીપરે) અધિકાર વિરુદ્ધ અને નિર્દોષ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ આચરણથી અનર્થજ સકારે છે એમ સમજીને મુનિપુણ જનો પાપયુક્ત યજ્ઞોથી સદતર દુર રહે છે, અને પવિત્ર એવી ધર્મકરણી પણ પવિત્ર હેશથી કરે છે.

૬ પ્રદ્ધાર્પણ કરવું એનેજ નો જ્ઞાન યજ્ઞનું ખરેખર સાધન કહેવામા આવે તો તેથી પણ સ્વકૃતત્વ-અહ કાર એટલે પોતે કર્યાપણાનો ગર્વ ગાલી નાખી જ્ઞાનાગ્નિમા કર્મોનોજ હોમ કરવો ઘટે છે પ્રથમ અહ કારનો હોમ કરતા કર્મોનોજ હોમ કરવો કરેછે માટેજ પાપયુક્ત કર્મ-યજ્ઞ કરવાનો કદાચહ તણ ગૃહસ્થોએ તેમજ સાધુઓએ ઉપરની મુક્તિયુક્ત વાત વિવેકથી વિચારી સ્વ સ્વચિત સલાચાર સેવવો જ યોગ્ય છે.

૭-૮ આત્મસમર્પણ કરનાર, તત્ત્વદર્શી, તત્ત્વસાધક, તત્ત્વ જ્ઞાનવડે અજ્ઞાનનો ઉચ્છેદ કરનાર, શુદ્ધ પ્રદ્ધાર્થ સેવનાર, તત્ત્વ અભ્યાસમા રક્ત રહેનાર, અને સ્વરૂપમાજ રમણ કરનાર એવા નિશ્ચિત યાગ સ પન્ન સાધુઓ કદાપિ પાપકર્મથી લેપાતા નથી, નિલપ રહેવા ઇચ્છનાર સાધુએ અન તરોક્ત લક્ષણ ધારવા જોઇયે યાકી તો અહ તા, મમતા, અજ્ઞાન, અવિવેકાચરણ, અને સ્વાર્થ અ ધ તાદિક સર્વ અપલક્ષણો તો કેવળ દુર્ગતિના જ કારક છે, માટે એ સર્વથી અલગ થઇ સ્વહિત સાધવું ઘટે છે.

॥ २९ ॥ पूजाष्टकम् ॥

दयाभसा कृतस्नान, सतोपशुभवस्त्रभृत् ॥
 विवेक तिलकभ्राजी, भावना पावनाशय १ ॥
 भक्ति श्रद्धान घुसृणो, मिश्रपाटी रज द्रवे. ॥
 नव ब्रह्मांगतो देव, शुद्धमात्मानमर्चय ॥ २ ॥
 क्षमा पुष्पस्रज धर्म, युग्म क्षौमद्वय तथा ॥
 ध्यानाभरणसार च, तदगे विनिवेशय ॥ ३ ॥
 मदस्थान भिदा त्यागै, लिखाग्रे चाष्ट मंगली ॥
 ज्ञानाग्नौ शुभ सकृत्प, काकतुड च धूपय ॥ ४ ॥
 प्राग् धर्म लवणोत्तार, धर्मसन्यास बन्हिना ॥
 कुर्वन् पूरय सामर्थ्य, राजन्नीराजना विधिं ॥ ५ ॥
 स्फुरन् मंगलदीप च, स्थापयानुभव पुर ॥
 योग नृत्य परस्तौर्य, त्रिक सयमवान् भव ॥ ६ ॥
 उल्लसन्मनस सत्य, घट्ट वादयत स्तव ॥
 भाव पूजा रतस्येत्य, करकोडे महोदय ॥ ७ ॥
 द्रव्य पूजोचिता भेदो, पासना गृहमेधिनां ॥
 भाव पूजा तु साध्वना, मभेदोपासनात्मिका ॥ ८ ॥

॥ रहस्यार्थ ॥

૧ પૂજ્ય પૂજા જે પ્રકારની છે એક દ્રવ્યપૂજા તથા ભાવપૂજા શુદ્ધ લક્ષ્યથી કરવામા આવતી દ્રવ્યપૂજા ભાવપૂજાનું કારણ હોવાથી અધિકારી જીવને અધિક ઉપકારી થાય છે ગૃહસ્થ દ્રવ્યપૂજાનો મુખ્યપણે અધિકારી છે, અને સુનિ ભાવપૂજા નાજ અધિકારી છે પરંતુ ગૃહસ્થ પણ શુદ્ધ લક્ષ્યથી દ્રવ્યપૂજાવડે ભાવસાધી શકે છે તેથી તે અતે ભાવપૂજાનો પણ અધિકારી થઈ શકે છે માટે સ્વ સ્વકથિત કર્તવ્ય કરવામા પ્રમાદ નહિ કરતા શુદ્ધ લક્ષ્યપૂર્વક આત્માર્પણ કરતા રહેવું જોઈએ પ્રથમ ભાવપૂજાનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરે છે, એવા શુદ્ધ લક્ષ્યથી જે ગૃહસ્થ દ્રવ્યપૂજા કરવામા આદરવત થાય તો તે પણ અતે તે ભાવને પામે સુનિનું તો ખાસ કર્તવ્યજ છે માટે તેને ઉદ્દેશીને મુખ્યપણે અત્ર કથન છે, પણ એવું લક્ષ્ય ગૃહસ્થને પણ કર્તવ્ય છે.

૨ હે ભાઈ ! નિર્મલદયા-જલથી સ્નાન કરી સતોષરૂપી શુભ વસ્ત્રને ધારી, નિવેકરૂપ તિવડ કરી, ભાવનાવડે પવિત્ર આશય બની, જકિતરૂપ કેશઃ ધોત્તી, શ્વેતરૂપ ચદન લેખવી, તે મજા અન્ય ઉત્તમ શુભરૂપ કરતુરી પ્રમુખ સયોજી નવવિધ-બ્રહ્મચર્યરૂપ નવ અંગે શુદ્ધ આત્મારૂપ દેવાધિદેવની તું ભાવથી પૂજા કર.

૩, ક્ષમારૂપી સુગંધી પુષ્પમાલા તથા દ્વિવિધ ધર્મરૂપ વસ્ત્ર યુગલ તથા શુભ ધ્યાનરૂપ શ્રદ્ધ આશરણ હે મહાતુભાવ ! તે પ્રભૂના અંગે તું સ્થાપ અર્ચાત્ એવા સદગુણોને તું ધારણ કર એ મહાગુણો તારે અવશ્ય છે

૪ વલી આઠે મઠના ત્યાગ કરવારૂપ અદ્વિતીયને તુ આગન સ્થાપન કર તથા જ્ઞાન-અગ્નિમા શુભ અધ્યવસાયરૂપ કૃષ્ણાગરૂનો ધુપ કર

૫ શુદ્ધ ધર્મરૂપી અગ્નિવડે અશુદ્ધ ધર્મરૂપી હુણ ઉતારીને દેહીધ્યમાન વીર્યોદ્ધામરૂપી આરતી ઉતારે એટલે સત્તાગવૃત્તિ તણ વીતરાગ વૃત્તિ ધારે-ધારવાના ખપી થાઓ સરાગદશાએ અશુદ્ધ ધર્મ છે અને વીતરાગદશા એ શુદ્ધ આત્મધર્મ છે માટે અશુદ્ધ આત્મદશાને તણ શુદ્ધ આત્મદશાના કામી થાઓ

૬ શુદ્ધ આત્મ-અનુભવરૂપ દેહીધ્યમાન મગલદીવાને તમે પ્રભુની આગળ સ્થાપો, અને યોગાસેવન રૂપ નૃત્ય કરતા હુ અયમરૂપ વિવિધ વાણ ન બળવો અર્થાત્ સદ્ગુણોદ્ધિથી તત્ત્વ પરીક્ષા કરી શુદ્ધ અનુભવ જગાવો, અને તેમ કરી પ્રમાદ વે રીને દુર તણ સાવધાન થઈ શુદ્ધ અયમનુ સેવન કરવા પ્રવૃત્ત થાઓ રત્નનયીનુ પાનન કરો

૭ આ પ્રમાણે સત્ય-પટાચાદને કરનાત ઉલ્લસિત મનવાગા, જાત પજમા મગ્ન થયેલા મહાપુરૂષનો મહોદય સુલભ ॥ તા રપર્થકે શ્રીવીતરાગ વચનાનુમારે વર્તી સત્ય પ્રરૂપણા કરનારા પ્રસન્ન ચિત્તવાલા સારિકે પુરૂષોજ પરમાત્મ પ્રભુની પવિત્ર આ જ્ઞાના અખંડ પાનનરૂપ લાવપૂજના પૂર્ણ અધિધારી હોવાની પરમપદને સુજેથી પામી શકે છે, પણ સ્વચ્છદચારી, કલુષિત મનવાના, કાયર માણ્યો કંઈ પામી શકતા નથી, એમ સમજી પરમપદના અર્થોએ સ્વચ્છદ-ચારિતા, કુપતા, તથા કાયરતા, પરિહરી, શાસ્ત્ર પરત્રના, કષાયરહિતતા, તથા અપ્રમત્તતા અવશ્ય આદરવા ખપી થવું

૮ આ ભાવ પૂજામાં પ્રસ્તાવે કહેલી દ્રવ્ય પૂજા સુખ્યપણે
વ્યવહારદષ્ટિ એવા ગૃહસ્થોનેજ આદરવા યોગ્ય છે અને ભાવ-
પૂજા તો સુખ્યપણે નિશ્ચયદષ્ટિ એવા મુનિશ્રેષ્ઠોનેજ ઉપામવા યો-
ગ્ય છે. કહ્યાણુ પણ તેમજ સભવે છે ઇત્યલભ ॥

॥ ૩૦ ॥ ધ્યાનાદ્દેવ ॥

ધ્યાતા ધ્યેયં તથા ધ્યાનં, ત્રયં યસ્યકૃતાં ગત ॥
મુનેરનન્યચિત્તસ્ય, તસ્ય દુઃખ ન વિદ્યતે ॥ ૧ ॥
ધ્યાતાન્તરાત્મા ધ્યેયસ્તુ, પરમાત્મા પ્રકીર્તિત. ॥
ધ્યાનં ચૈકાગ્ર્ય સ્મવિત્તિ, સમાપત્તિ સ્તદેકતા ॥૨॥
મળાવિવ પ્રતિચ્છાયા, સમાપત્તિ. પરાત્મન
ક્ષીણવૃત્તો ભવેદ્ધ્યાના, દતરાત્મનિ નિર્મલે ॥ ૩ ॥
આપત્તિશ્ચ તત પુણ્ય, તીર્થકૃત્ કર્મવંધત. ॥
તદ્ભાવા મિમુક્ષત્વેન, સપત્તિશ્ચ ક્રમાદ્ ભવેત્ ॥ ૪ ॥
ઇત્ય ધ્યાનફલાદ્યુક્તં, વિશતિ સ્થાનકાદ્યપિ ॥
કષ્ટમાત્રં ત્વમવ્યાના, મપિ નો દુર્લભં ભવે ॥
જિતેન્દ્રિયસ્ય ધીરસ્ય, પ્રશાન્તસ્ય સ્થિરાત્મન. ॥
સુલાસનસ્ય નાસાગ્ર, ન્યસ્તનેત્રસ્ય યોગિન ॥૬॥
રુદ્ધવાહ મનોવૃત્તે, પ્રાર્યાત્ ॥

પ્રસન્નસ્યા પ્રમત્તસ્ય, ચિદાનંદ સુધાલિહ ॥ ૭ ॥
 સામ્રાજ્યમ પ્રતિઘ્ઢ્ય, મતરેવ પિતન્વત ॥
 ધ્યાનિનો નોપમા લોકે, સદેવ મનુજેઽપિહિ ॥ ૮ ॥

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૧ ધ્યાતા, ધ્યેય, અને ધ્યાન એ ત્રણે જોને એકતાને પામ્યા છે એવા એમમ ચિત્તવાળા મુનિને કઇ પણ દુઃખ નથી જેટલી એ બાબતમાં ખામી છે તેટલુજ દુઃખ ગ્રેષ્ઠ છે એમ સમજવું અને જેમ તે ખામી જલદી દુર થઇ જાય તેમ સાધ-વાનપણે તેનો ખપ કરવો.

૨ બાહ્યદષ્ટિપણુ તથાને અતર દૃષ્ટિથી આત્મ-નિરીક્ષણ કરનારો અતર-આત્મા ધ્યાતા-ધ્યાન કરવાનો અધિમત્રી છે સમસ્ત દોષને દલી નિમલ સ્ફટિક જેવું શુદ્ધ સ્વરૂપ જેમને સર્વ પ્રગટયું છે, એવા પરમાત્મા, ધ્યેય-ધ્યાનગોચર કરવા યોગ્ય છે આવા ધ્યેયમાં એકતાનું સત્ત્વ જ્ઞાન તે ધ્યાન અને એ ત્રણેની અજોડતા થવી તે એકતા અથવા લય કહેવાય છે એવી એકતામાં હું ધ્યાતા છું અને પ્રભુજી ધ્યેય છે, એવું જ્ઞાન પણ હોતું નથી, એટલે હું પ્રભુના ધ્યાનમાં લીન થયો છું, એવો પણ ભેભાવ રહેતો નથી તેમાં તો કેવલ એકાકાર વૃત્તિજ બની રહે છે.

૩ જેમ ચદ્રકાન્ત વિગેરે મણિમાં સામી વસ્તુનું પ્રતિબિંબ પડી રહે છે તેમ (ધ્યાનપડે) અતરમલનો ક્ષય થયે.

‘છને’ નિર્મળ એવા અતર-આત્મામા પરમાત્માની પ્રતિધાયા (પ્રતિબિંબ) પડિ રહે છે. મર્વ અતરમલનો સર્વથા ક્ષય થયે છને તે અતર આત્માજ પરમાત્મારૂપ થઈ રહે છે તે પહેલાં પણ ધ્યાનના દૃઢ અભ્યાસી સુમુક્ષુને એકતા થતા તેનામા પરમાત્મ સ્વરૂપ ઝલકી રહે છે.

૮ ધ્યાન કરતા પ્રથમ તો આત્મ-અનુભવ સારી રીતે થાય છે એટલે કે સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર થાય છે ત્યારબાદ પવિત્ર એવા તીર્થંકર નામ કર્મના બંધથી કુમે કરીને તે ભાવની સન્નિવૃત્તિથી તીર્થંકર પદની પ્રાપ્તિ થાય છે આ વચનથી એવો પરમાર્થ પ્રગટપણે સમભવ્ય છે કે પવિત્ર ધ્યાનના પ્રભાવથી આ-રમાનુભવ જાગે છે, અને તેથી શ્રી તીર્થંકર નામ કર્મ જેવો પ્રકૃષ્ટ પુણ્ય પ્રકૃતિ પણ બધાય છે.

૫ આ પ્રમાણે તીર્થંકર પદવીની પ્રાપ્તિ રૂપ ધ્યાનનું ફળ પ્રભવે છે, એવો વીસ ધ્યાનકાંદિક તપ પણ કરવો યુક્ત છે, કદાચ માત્ર રૂપ તપ તો અભવ્ય જીવોને પણ સુલભ છે કેવલ સસાવિક સુખને માહિતારા અભવ્યને અયોગ્યતાથી પરમાર્થ-ફલની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી.

૬-૭-૮ હવે ધ્યાન કરવાને યોગ્ય જીવની કેવી દશા હોય છે, તે કઈ વિશેષતાથી જણાવે છે જીતેન્દ્રિય, ધીર, પ્રશાન્ત, સ્થિરતાવત, સુખાસન, અને નાશિકાના અગ્રભાગે સ્થાપી છે દ્રષ્ટિ જેણે, તથા ધ્યેય વસ્તુમા ચિત્તને સ્થિર બાધી રાખવા રૂપ પારણાના અખડ પ્રવાહથી જેણે બાહ્ય મનોવૃત્તિનો શીઘ્ર રોધ કર્યો છે, પ્રસન્ન, અપ્રમત્ત, અને જ્ઞાનાનંદરૂપી અમૃતને આસ્વાદ કરનારા, તેમજ અનુપમ એવા આત્મ-સામાન્યનો અત-

રમાજ અનુભવ કરનાત, જોવા ધ્યાની-યોગીની ધરોળરી ઠરે
 એવો કોઇ પણ દેવલોકમા કે મનુષ્ય લોકમા નથી સુખાસન
 એટલે ધ્યાનમા વિદ્ય ન પડે એવો અનુકુળ પદ્માનનાદિને સેવ-
 નાર જેને ભવવાસનાનો દુઃખ થયો છે, એટલે વિષય તૃષ્ણા જેની
 શમી ગઇ છે, અને નિરપૃહતાથી જગતથી ન્યાસે રહી શાન્ત
 પછે સદ્ગુણ-સ્વભાવમા જ રહી જે પ્રમાણ રહિત પરમાત્મ સ્વરૂ-
 પને એકાગ્રપણે ધ્યાવે છે, એવા આત્મ શુભ-વિશ્રામી સુપ્રસન્ન
 ધીર મહાપુરુષની જગતમા કોણુ હોક કરી શકે? આવા મહાપુ-
 રુષોને જ અનેક પ્રગરની ઉત્તમ લગ્નિવ, સિદ્ધિ વિગેરે સભવે
 છે, અને આવા દ્વાતા પુકયોજ અતે ધ્યેય રૂપ થાય છે

॥ ૩૧ ॥ તપાષ્ટકમ્ ॥

જ્ઞાનમેવ બુધા પ્રાહુ , કર્મણા તાપના તપ ॥
 તદાભ્યતર મેવેષ્ટ, વાહ્ય તદુપવૃત્તમ્ ॥ ૧ ॥
 આનુસ્રોતસિકી વૃત્તિ, વાલાનાં સુખશીલતા ॥
 પ્રાતિસ્રોતસિકી વૃત્તિ, જ્ઞાનિના પરમ તપ ॥ ૨ ॥
 વનાર્થિના યથા નાસ્તિ, શીતતાપાદિ દુસ્સહ ॥
 તથા મરગિરક્તના, તત્ત્વજ્ઞાનાર્થિનામપિ ॥ ૩ ॥
 સદુપાયાપ્રવૃત્તાના, મુખેય મધુસ્ત્વત ॥
 ત્પાનિના નિત્ય માનદ, વૃદ્ધિરેવ તપસ્વિના ॥ ૪ ॥

इत्थं च दुःखरूपत्वात्, तपो व्यर्थं मितीच्छतां
 बौद्धानां निहता बुद्धिः, वैद्धानंदा परीक्षयात् ॥ ५ ॥
 यत्र ब्रह्म जिनार्चा च, कपायाणां तथा हतिः ॥
 सानुवधा जिनाज्ञा च, तत्तपः शुद्धमिष्यते ॥ ६ ॥
 तदेव हि तपः कार्यम्, दुर्ध्यानं यत्र नो भवेत् ॥
 येन योगा न हीयन्ते, क्षीयन्ते नेंद्रियाणि वा ॥ ७ ॥
 मूलोत्तर गुणश्रेणि, प्राज्य साम्राज्यसिद्धये ॥
 बाह्यमाभ्यतरं चेत्थं, तपः कुर्याद् महामुनिः ॥ ८ ॥

॥ रहस्यार्थ ॥

૧ કર્મને શિથિલ કરી નાખનાર હોવાથી જ્ઞાનજ તપ
 છે, એમ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કહે છે તે તપ બે પ્રકારનું છે, એકતો
 બાહ્ય અને બીજું અભ્યંતર તેમાં કર્મ માત્રનો ક્ષય કરવા સ
 મર્થ એવો અભ્યંતર તપજ શ્રેષ્ઠ છે પ્રાથશ્ચિત્તા, વિનય, વૈયા
 વૃત્ત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને કાર્યોત્સર્ગ એ અભ્યંતર તપના
 લેહ છે આવા અભ્યંતર તપની પુષ્ટિ માટેજ બાહ્ય તપ કર
 વાનો કહેવા છે અનશન (ઉપવાસ વિગેરે) ઉનોદય (અદ્ય
 આહાર કરવો તે) વૃત્તિ સંક્ષેપ (લોભોપલોભના સંજોગમાં
 વિશેષ નિયમ પાળવા તે) રસત્યાગ, કાયકલેશ, અને મલીનતા

(આસન જ્ય કરવા નિયમ વિશેષ) એ બાહ્ય તપના છ પ્રકાર છે. વિવેકી આત્મા બાહ્યતપ સાધનવડે અભ્ય તર તપની અધિક અધિક પોષણ કરતોજ રહે છે

૨ ઇન્દ્રિયો અને મન દોરી બંધ તેમ દોરાવારૂપ બાહ્ય જીવોની અનુસૌત વૃત્તિ તો સર્વને સુખસાધ્ય છે, પણ તેમનો જ્ય કરી સામાપૂરે ચાલવા જેવી જ્ઞાની પુરૂષોની પ્રતિસૌત વૃત્તિજ પરમ તપરૂપ છે પ્રથમની વૃત્તિ શીખની પડતી નથી અને બીજી તો ખામ શીખવી પડે છે

૩ જેમ ધનના અર્થોને શીત તપ વિગેરે સહવા કરીન પડતા નથી, તેમ તત્ત્વજ્ઞાનના અર્થો જોવા લગવાસથી વિમુખ જીવોને પણ તે સહેવા સ્વલભ થઈ પડે ॥

૪ કદ્યાણુ સાધવાના શ્રેષ્ઠ ઉપાયમા લાગેલા તત્ત્વજ્ઞાની તપસ્વીને તેમા મિઠાસ ઉપજવાથી નિરતર આનંદની વૃદ્ધિ થતી બંધ ॥ નિત્ય ચંદને પરિણામે સદુપાયદ્વારા તે આત્મ કદ્યાણુને સાધે છે વિવેકીને તપ સુખ રૂપજ છે

૫ આથી સિદ્ધ થાય છે કે “દુખરૂપ હોવાથી તપ કરવો બંધ છે એમ ઇચ્છનાર બાધ લોકોની મતિ ભારી ગઈ છે” કેમકે તપથી તો દુખને બદલે સહજ આનંદની વૃદ્ધિ થાય ॥ માટે જોવા કાયર અને સ્વચ્છદી સુખ શીલજનોના વચન સાબલી મહા મગલ મય તપમા મદ આદર ન થયુ યથારક્ષિત ઉભય તપમા અવરય ઉદયમ કરવે

૬ જે તપ કરતા, પ્રદાયર્થની શુભિ (શીવ સરસુણ), વીતરાગની ભક્તિ, તથા કષાયની શાન્તિ સુખે સધાય છે, તેમજ જિનેશ્વર પ્રભુની ખવિત્ર આજ્ઞાનુ પ્રતિપાલન થાય છે, તેનું

જરા પણ ઉદ્ધવન થતુ નથી તેનો તપ શુદ્ધ-દોષ રહિત હો-
વાથી અવશ્ય આચરના યોગ્યજ છે, તપસ્યા કરનાવાળાએ ઉત્તમ
ફલ મેળવવા ઉપરની ખામન લક્ષમા રાખવા યોગ્ય છે કેમકે
તે પ્રમાણે વર્તતાજ તપસ્યા લેજે થાય છે એટલે આત્મા નિ-
મલ થતો જાય છે, અને અતે સર્વ કર્મભવનો ક્ષય થતા
અક્ષય સુખ સંપ્રાપ્ત થાય ॥

૭ તપ કરતા લગારે દુર્ધ્યાન થાય નહિ, સ્વાધ્યાય દ્વાના
દિક સયમ-યોગમા ખામી આવે નહિ, તેમ ધર્મકર્મમા સહા
ચલુત થનારી ઇન્દ્રિયો સમૂહગી ક્ષીણ થઈ જાય નહિ, એમ
ખાસ ઉપયોગ રાખીને સ્વશક્તિ ગોપવા વિના સમતાભાવ લા-
વીને શ્રી તીર્થંકર દેવે પણ સેનેલા તપનો દરેક મોક્ષાર્થીએ
અવશ્ય આદર કરવો

૮ અહિ સાદિક પાંચ મહામત અને આહારશુદ્ધિ વિગેરે
મૂલ તથા ઉત્તર સયમ ગુણોની શ્રેણિરૂપ શ્રેષ્ઠ આશ્રાનયની
સિદ્ધિ કરવા માટે મહામુનિ પણ ઉત્તમ પ્રકારના તપતુ યથાર્થ
સેવન કરવામા પ્રમાદ કરે નહિ કેમકે સયમવડે જોકે નવા
કર્મ રોકાય છે, પણ સચિત કર્મનો ક્ષય તો તપ વડેજ થાય
॥ અને ત્યારેજ અક્ષય પદની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે માટે સ-
યમની ખરી સફલતા પણ તપથીજ સિદ્ધ થાય છે

॥ ૩૨ ॥ સર્વનયાશ્રય—અષ્ટકમ્ ॥

ધાવન્તોઽપિ નયા સર્વે, સ્યુર્ભાવે કૃતવિશ્રમાઃ ॥
ચારિત્રગુણ લીનઃ સ્યા, દિગ્વિજયનાશ્રિતઃ ॥

पृथङ् नया मिथः पक्ष, प्रतिपक्ष कदर्थिता ॥
 समवृत्ति सुखास्वादी, ज्ञानी सर्वनयाश्रित ॥ २ ॥
 नाप्रमाण प्रमाण वा, सर्वमप्य विशंपित ॥
 विशोपित प्रमाण स्या, दिति सर्वनयज्ञता ॥ ३ ॥
 लोके सर्वनयज्ञाना, तादस्थ्य वाप्यनुग्रह ॥
 स्यात्पृथङ् नयमूढानां, स्मयार्तिर्वातिविग्रहः ॥ ४ ॥
 श्रेय सर्वनयज्ञानां, विपुल वर्मवादतः ॥
 शुष्क वादाद्विवादा च, परेषा तु विपर्यय ॥ ५ ॥
 प्रकाशित जनानां यै, र्मत सर्व नयाश्रितम् ॥
 चित्ते परिणत चेद, येषां तेभ्यो नमोनमः ॥ ६ ॥
 निश्चये व्यवहारे च, त्यक्त्वा ज्ञाने च कर्मणि ॥
 एक पाक्षिक विश्लेषा, मारुदा शुद्ध भूमिकां ॥ ७ ॥
 अमृद लक्ष्या सर्वत्र, पक्षपात विवर्जिता ॥
 जयति परमानन्द, -मया सर्वनयाश्रया ॥ ८ ॥

॥ रहस्यार्थः ॥

१ अतएव धर्म (शुद्ध) वादी वस्तुना धी-१ अधा धर्मनी
 सामान्यतः उपेक्षा करी मुख्यपक्षे अशुद्ध लोकधर्मने स्थाप-

નાર નય કહેવાય છે તેવા નય અનતા હોવા ઘટે છે તોપણ
અત્ર સ્થુલતાથી માત્ર નયનું કથન કર્યું છે, તેમા શેષ મર્વેનો
સમાવેશ થઈ જાય છે નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર, અનુસૂત્ર, શબ્દ,
સમભિરૂઠ, અને એવજૂન એ સાતે નયના નામ છે તેનું વિ-
શેષ વ્યાખ્યાન બીજા અથોથી જાણવા યોગ્ય છે અત્ર તો ફક્ત
સમુદય નયોનું સ્વરૂપ કહેલું છે સર્વ નયો ઉતાવલા છતા
સ્વવસ્તુ-ધર્મમા વિગ્રામ કરનારા છે અર્થાત્ વસ્તુ ધર્મને તણ
બહાર જતા નથી, એમ સમજી ચારિત્ર ગુણમા લીન સાધુ સર્વ
નયનો સમાધય કરે છે, સર્વ નયનો અભિપ્રાય સાથે મળતાજ
સ પૂર્ણ વસ્તુ-અનત ધર્માત્મક સમજાય છે, બીજી રીતે બોલિ
એ તો સર્વ નયનો એકી સાથે આશ્રય કરનારજ ચારિત્ર ગુણમા
લીન હોઈ શકે છે, પણ બીજો નહિ

૨ જુદા જુદા નયો પરસ્પર પક્ષ અને પ્રતિપક્ષથી કદ
ધિન થાય છે અર્થાત્ એકેક બાજુ જુદા નયનેજ અવલ બનારની
માહોમાહે સ્વપક્ષ અને પરપક્ષથી કથનના થયા કરે છે પણ
સર્વ નયને સરખી રીતે આદરનાર તો સમતા સુખનોજ આસ્વાદ
કરે છે તાત્પર્ય એવો નીકળે છે કે મમતારસ (આન્તરસ) ના
અર્થા જને તો મર્વ નયનો સરખી રીતેજ આશ્રય કરવો યોગ્ય
છે અર્થાત્ નિરપેક્ષપણે કોઈ નયનું બંડન મંડન કરવા
પ્રવર્તેલું નહિ

૩ સામાન્ય કથન માત્ર, અપ્રમાણ પણ નથી તેમ પ્રમા-
ણ પણ નથી તેની તેજ વાન સ્થાત્ પદથી વિશેષિત થાય તો
તે પ્રમાણબૂત થાય છે જેમકે વસ્તુ નિત્ય છે, એ કથન સામા-
ન્ય હોવાથી અપ્રમાણ પ્રમાણ પણ નથી પણ “

નિત્ય ” એ કથન વિશેષિત હોવાથી પ્રમાણરૂપ છે તેમજ
 ‘ સ્થાત્ અનિત્ય ’ એણે કથન પણ પ્રમાણભૂતજ ॥ કેમકે ૬
 રેક વસ્તુ દ્રવ્યપણે નિત્ય છે પણ પર્યાયપણે તો અનિત્ય છે, જેમ
 આત્મા દ્રવ્યપણે નિત્ય છે પણ મનુષ્યાદિ પર્યાયપણે અનિત્ય છે
 એમ પ્રત્યેક વસ્તુ કથયિત્ નિત્યાનિત્ય હોઈ શકે છે એ પ્રમા
 ણેજ સર્વ નયનુ રહસ્ય સમજવાનું ॥ તાત્પર્ય કે એકલો-નિર
 પેક્ષ નય પ્રમાણ પણ નથી તેમ અપ્રમાણ પણ નથી પણ
 બીજા નયની અપેક્ષાવાળો-સાપેક્ષ નયજ પ્રમાણભૂત થાય ॥
 માટેજ સર્વ નયાશ્રિતતા શ્રેષ્ઠ ॥

૪ સવ નયજ પોતે સાપેક્ષદષ્ટિ હોવાથી તટસ્થ રહિ
 શકે છે, અથવા અન્યજનોનું ગમાધાન કરી શકવાથી ઉપકારી
 નીવડે છે પણ પૃથક્-એકાત-નિરપેક્ષ નયમા આશ્રયવતને તો
 અહંકારજન્ય પીડા અથવા ભારે કલેશજ પેદા થાય છે, કેમકે
 તેવા કદાચહીને સ્વપક્ષનું મહન કરવાનો અને પરપક્ષનું ખડન
 કરવાનો સહજ ગર્વ આવે છે અને તેમ કરવા જતા સહેજે કનેશ
 વધે છે એવું કિલ્લ પરિણામ આપેક્ષદષ્ટિ એવા સર્વ નયજને ૬
 દાષિ આવવાનો મહાવ નથી સ્વપરહિત પણ એમજ સાધી
 શકાય છે માટે સર્વ નયજતાજ શ્રેષ્ઠ છે

૫ સર્વ નયજનેજ ધર્મચર્યાથી ઘણો લાભ લઈ શકે છે
 બાકી બીજાને તો શુક્રવાદ કે વિવાદથી લાભને બદલે ઉલ્લે
 ટોટો (ગેરલાભ) જ થાય છે

જેમણે સવ નયાશ્રિત ધર્મ પ્રકાશ્યો ॥ અને તે જેમને
 અતરમા પરિણુચ્યો ॥ તેમને અમારો વારવાર પ્રણામ છે
 કથક અને કારક એ ઉભયની બલિહારી ॥

૭-૮ નિશ્ચય અને વ્યવહાર તેમજ જ્ઞાન અને ક્રિયામાં એકાન્ત પક્ષ તણને જેમણે સ્થાપાદનો સ્વીકાર કર્યો છે એવા તત્ત્વદષ્ટિ, પક્ષપાત વર્જિત, અને સર્વ નયનો આશ્રય કરનારા પરમાનંદી પુરુષોજ જગતમાં જ્યવતા વર્તે છે એકાન્ત પક્ષજ સર્વ કદાચક્ષ અને દુ ખનુ મૂળ છે એમ સમજીનેજ સર્વ નયા શ્રિત સાપુરુષોજ એકાન્ત નહિ' એવતા મર્વત્ર જ્ઞાન અને ક્રિયા, ઉત્તર્ગ અને અપવાદ, તથા નિશ્ચય અને વ્યવહારનો સ્વીકાર કરે છે ઇતિશમ્.

॥ ઉપસહાર ॥

પૂર્ણો મમ્ સ્થિરોઽમોહો, જ્ઞાની શાન્તો જિતેન્દ્રિય- ॥
 ત્યાગી ક્રિયાપરસ્તૃષ્ઠો, નિર્લેપો નિસ્પૃહો મુનિ ॥ ૧ ॥
 વિદ્યાવિવેક સપત્નો, મધ્યસ્થો મયવર્જિત ॥
 અનાત્મ શંસકસ્તત્ત્વ, દૃષ્ટિ સર્વસમૃદ્ધિમાન્ ॥ ૨ ॥
 ધ્યાતા કર્મવિષાકાના, મુદ્ધિમ્નો ભવવારિધે- ॥
 લોક સજ્ઞાવિનિર્મુક્તઃ, શાસ્ત્રદૃગ્ નિષ્પરિગ્રહ ॥ ૩ ॥
 શુદ્ધાનુભવવાન્ યોગી, નિયાગપ્રતિપત્તિમાન્
 ભાવાર્ચાધ્યાન તપસાં, મૂમિ સર્વનયાશ્રય ॥ ૪ ॥
 સ્પષ્ટં નિષ્ક્રિતતત્ત્વ, મષ્ટકૈ પ્રતિપત્તિમાન્ ॥
 મુનિર્મહોદયજ્ઞાન, સારં સમાધિગચ્છતિ ॥ ૫ ॥

॥ रहस्यार्थ ॥

૧-૫ અક્ષય અને અવ્યાખ્યાય એવું મોક્ષમુખ મેળવી આપનાર ગ્રેહ જ્ઞાનસંપન્ન કૌણુ યદ્ય શકે છે ? તેનું સમાધાન કરે ॥ જે સર્વથા ઉપાધિ મુખ્ય થઈ સદૃશ શુણ્ણસંપત્તિનેજ સાર લેખી નેનેજ ગ્રહે છે, તેમાજ મગ્ન થાય છે, તેમાજ સ્થિરતા કરે છે, ઇતર કોઈ વસ્તુમા મુખ્યતો નથી, ખીજા સ-કલ્પ-વિકલ્પ કરતોજ નથી પણ જ્ઞાન ચિત્તથી સ્વભાવમાજ રમે છે, મન અને ઈન્દ્રિયો ઉપર જેણે જય મેળવ્યો છે પણ તેમને પરાધીન થઈ રહેતો નથી, બાહ્યસાવનો જેણે ત્યાગ કર્યો છે, અને અતરંગાવ જેને ભગૃત થયો છે, તેનીજ પુષ્ટિ માટે જે પ્રયત્ન કરે ॥ પણ ખીજી નકામી બાબતમા રાચતો નથી, સદૃશ સતોષી છે, એટલે જેણે વિવચાદિ તૃષ્ણુને ઇદી છે, જે જગતથી ન્યારોજ રહે છે, તેમા લેપાનો નથી, જે કોઈની આશા જાખતો નથી, કેવળ નિરપૃહ થઈ રહે છે, જે સારસારને સારી રીતે સમજે ॥ અને સમજીને અસારના પરિહાર પૂર્વક સાર માર્ગને સ ગ્રહે છે, મુખ્ય હુ ખમા સમદશી છે, તેમા હર્ષ વિપાદ કરતોજ નથી, જે ભય તણ નિર્ભયપણે સ્વ-ઈષ્ટ સાધે છે, જે કદાપિ સ્વ-શ્રવાણા કે પરનિન્દા કરતોજ નથી જે તત્ત્વદૃષ્ટિ હોવાથી વસ્તુને વસ્તુગતેજ જાણે-જોડે છે, જે ઘટમાજ સકલ સમૃદ્ધિ રહેલી માને છે, જે કર્મનું સ્વરૂપ યથાર્થ સમજીને શુભા શુભ કર્મના ઉચ્ચમા સામ્ય (ગમતા) ધારે છે, પણ મનમા તે સબધી સકલ્પ-વિકલ્પ કરતો નથી, વળી જે આ ભવ-સમુદ્રથી ઉદ્ધિત છો તેને વેગે પાર પામવા માટે નિત્ય પ્રમાદ

રહિત પ્રયત્ન કર્યા કરે છે, જેણે લોક સજ્જા તણ છે એટલે
મિથ્યા લોભ લાલચમા નહિ તણાતા જે સામા પૂરે તરે છે,
જે શાસ્ત્ર દૃષ્ટિથી સર્વભાવને પ્રત્યક્ષની પેઠે દેખે છે, જેણે મૂ-
ર્છાને તો મારી નાખી છે તેથી કોઈ પણ પદાર્થમા પ્રતિબંધ
કરતો નથી, જેને શુદ્ધ અનુભવ જાગ્યો તેથી જેણે યોગી ઉગ્ર
ગરદશા ધારી છે, અને કેવળ જ્ઞાન પણ જેને અતિનિકટજ
રહેલું છે, જેથી અવધ્ય (અચુક) મોક્ષદ્વેષ મળે એવો સમર્થ
યોગ જેણે સાધ્યો છે, વીતરાગ આજ્ઞાનુ અખંડ આરાધન ક-
રવારૂપ નિશ્ચિત યાગ જેણે મેળ્યો છે, ભાવપૂર્ણમા જે તત્ત્વીન
થયો છે, શ્રેષ્ઠ ધ્યાન જેણે સાધ્યું છે, તેમજ સમતાપૂર્વક વિવિધ
તપને સેવી જેણે કઠીન કર્મનો પણ ક્ષય કર્યો છે, અને સર્વ
નયમા જેણે સમાનતા છુદ્ધિ સ્થાપી છે, તેથી તટસ્થપણે રહી
અર્વંત્ર સ્વપરહિત મુખે સાધી શકે છે, એવા પરમાધર્શી નિ-
ષ્પક્ષપાતી મુનિરાજ અનતરોક્ત ઉર અદ્વક વડે સ્પષ્ટ એવા
નિશ્ચિત તત્ત્વને પામીને, પરમ પદ પ્રાપ્તક 'જ્ઞાનસાર' ને મ-
ગ્યશૂ આરાધી શકે છે

નિર્વિકાર નિરાવાધ, જ્ઞાનસારમુપેયુષાં ॥
વિનિવૃત્તપરાશનાં, મોક્ષોઽત્રૈવ મહાત્મનાં ॥ ૬ ॥
ચિત્તમાર્દીકૃત જ્ઞા . સાર સ્વતોર્મિભિ.
નામોતિ તં . લોપ શોપ

॥ રહસ્યાર્થ ॥

૬ સવથા વિકારવર્જિત (નિદોષ) અને વિરોધરહિત એવા આ જ્ઞાનસારને પ્રાપ્ત થયેલા અને પરઆશાથી મુક્ત થયેલા મહાત્માઓને અહિંજ મોક્ષ છે અર્થાત્ એવા યોગીશ્વરે જીવનમુક્ત છે.

૭ જ્ઞાનસારના ઉત્તમ રહસ્ય વડે જેતુ મન દ્રવિત (શાન્ત શીતલ) થયું છે, તેને તીવ્ર મોહ અમિથી હાઝવાનો ભય નથી અર્થાત્ આત્મ સાર રહસ્ય જેને પરિણમ્યું છે તેને મોહ પરાભવ કરી શકતો નથી.

અચિન્ત્યા કાપિ સાધૂનાં, જ્ઞાનસાર ગરિષ્ઠતા ॥
 ગતિર્યયોર્ધ્વમેવ સ્યા, દધ પાત કદાપિ ન ॥ ૮ ॥
 ક્લેશક્ષયો હિ મદૂક, ચૂર્ણતુલ્ય ક્રિયાકૃત ॥
 દગ્ધતચ્ચૂર્ણસદૃશો, જ્ઞાનસાર કૃત પુન ॥ ૯ ॥
 જ્ઞાનપૂતાં પરેષ્યાહુ, ક્રિયા હેમઘટોપમા ॥
 યુક્ત તદપિ તદ્ભાવ, ન યદ્ભગ્નાપિ સોજ્જ્ઞતિ ॥ ૧૦ ॥
 ક્રિયાશૂન્ય ચ યજ્ઞજ્ઞાન, જ્ઞાનશૂન્યા ચ યાક્રિયા ॥
 અનયોરતર જ્ઞેય, માનુ સ્વદ્યોત યોસ્વિ ॥ ૧૧ ॥
 ચારિત્ર વિરતિ પૂર્ણા, જ્ઞાનસ્યોત્કર્ષ એવ હિ ॥
 જ્ઞાનાદૈતનયે દૃષ્ટિ, દેવ્યાતદ્યાગ સિદ્ધયે ॥ ૧૨ ॥

॥ रहस्यार्थ ॥

૮ જ્ઞાનસારથી ગુરુ (વજનવાળા) થયા છતાં સાધુજનો ઉચી ગતિજ પામે છે કદાપિ નીચી ગતિમા જતાજ નથી એ આશ્ચર્ય છે કેમકે ભારે વજનવાળી વસ્તુ તે સ્વભાવિક રીતે નીચેજ જવી જોઇયે

૯ જ્ઞાન વિના શુષ્ક ક્રિયાથી માત્ર નામનોજ કલ્પેશ ક્ષય થાય છે અને જ્ઞાનમારની મહાયથી તે સમૂળગો કલેશનો ક્ષય થઇ શકે છે

૧૦ જ્ઞાનયુક્ત ક્રિયા સોનાના ઘડા જેવી છે, એમ વેદ વ્યાસાદિક કહે છે તે વ્યાજથી છે કેમકે કદાચ તે ભાગે તોપણ સોનું જાય નહિ ફરત ઘાટ ઘડામણ જાય તેમ દહાય કર્મવ-શાત્ જ્ઞાની ક્રિયાથી પતિત થઇ જાય તોપણ તત્ ક્રિયા સબધી તેની ભાવના નહ થઇ જતી નથી

૧૧ ક્રિયા શૂન્ય જ્ઞાનમા અને જ્ઞાન શૂન્ય ક્રિયામા જે-ટલો સૂર્ય અને ખગુવામા આતરો છે તેટલોજ આતરો છે. અર્થાત્ ક્રિયા રહિત પણ ભાવના જ્ઞાન સૂર્ય સમાન છે અને જ્ઞાન શૂન્ય શુષ્ક ક્રિયા માત્ર ખગુવા જેવી છે

૧૨ વિભાવથી સંપૂર્ણ વિરમવા રૂપ યથાર્થ ચારિત્ર પણ વિશિષ્ટ જ્ઞાનનુજ કાઠ છે એમ સમજીને એવા ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રની સિદ્ધિ માટે જ્ઞાનથી અભિન એવા સયમમાર્ગમા દૃષ્ટિ દેવી. જેથી સંયમની પુષ્ટિ થાય એવો જ્ઞાન યોગનો અભ્યાસ પ્રમાદ રહિત કરવો. સંપૂર્ણ અભ્યાસથી સહજ ચારિત્ર સિદ્ધ થશે.

સિદ્ધિ સિદ્ધપુરે પુરદરપુરસ્પર્ધાવહે લબ્ધવાં ॥
 શ્રિદ્દીપોડ્યમુદારસારમહસા દીપોત્સવે પર્વણિ ॥
 એતદ્ ભાવન ભાવ પાવન મન શ્રંચન્નમત્કારિણાં ॥
 તેસ્તેર્દીપિશતૈઃ સુનિશ્ચયમતૈર્નિત્યોઽસ્તુ દીપોત્સવ ૧૩

૧૪ સ્વર્ગપુરી જેવા સિદ્ધપુરમાં દીવાલી પર્વ સમયે ઉદાર
 અને સાર જ્યોતિયુક્ત આ જ્ઞાનસાર રૂપ ભાવદીપક પ્રગટ થયો,
 અર્થાત્ આ અથ સિદ્ધપુર નગરમાં દીવાલીના દિવસે પ્રભુ કયો
 આ અથમાં કહેવા મુદર ભાવથી ભાવિત પવિત્ર મનવાળા ભ
 વ્ય જીવોને આત્મા સે કહો ગમે ભાષ દીપકો વડે નિત્ય દિવાળી
 થાઓ ! એવી આ અધિકારની જ તર આશિષ ॥

કેપાચિદ્વિપગ્જરાતુરમહો ચિત્ત પરેષા વિષા—
 વેગોદર્ક કુતર્ક મૂર્છિત મથાન્યેષા કુઝૈરાગ્યતઃ ॥
 લગ્નાલર્ક મર્ગોવ કૂપ પતિત ચાસ્તે પરેયામપિ ॥
 સ્તોકાનાં તુ વિકારભાર રહિતં તદ્ જ્ઞાનસારાશ્રિત ૧૪

૧૪ કેટલાકનું ચિત્ત વિષય પીગ્રથી વિદ્વેષ હોય છે કે
 ટલાકનું ચિત્ત કુત્સિત (મદ) વૈરાગ્યથી હક્કવાવાળું હોવાથી
 જે તે વિષયમાં ચોતરફ દોડતું હોય છે કેટલાકનું વળી વિષય
 વિષયના આવેશથી ચતા કુતર્કોમાં મગ્ન થયેલું હોય છે, તેમજ
 કેટલાકનું તો અજ્ઞાનરૂપ અધર્મમાં રૂપેલું હોય છે કંઈત

ચોડાકતુ ચિત્ત જ્ઞાનસારમા લાગેલુ હોવાથી વિકાર વિનાનુ હોય છે તાત્પર્ય કે જ્ઞાનસારની પ્રાપ્તિ મહા લાગ્યેજ થઈ શકે છે જેમનુ ચિત્ત વિકાર રહિત હોવાથી અધિકારી (યોગ્ય) બન્યું છે તેમનેજ આ જ્ઞાનસાર સપ્રાપ્ત થઈ શકે છે બાકીના યોગ્યતા વિનાના ને તેની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી

જાતોદ્રેક વિવેક તોરણ તતો ધાવલ્યમાતન્વતે ॥
હૃદ્ગેહે સમયોચિત. પ્રસરતિ સ્ફીતશ્ચ ગીતધ્વનિ ॥
પૂર્ણાનદધનસ્ય કિ સહજયા તદ્ભાગ્ય ભગ્યાભવન્ ॥
નેતદ્ ગ્રંથ મિષાત્ કસ્યહમહશ્ચિત્ર ચરિત્રશ્રિય. ॥૧૫॥

૧૫ ચારિત્ર લક્ષ્મીનો થતો વિવાહ મહોત્સવ આ થયનાર મિયથી પૂર્ણાનદી આત્માના સહજ તેની લાગ્ય રચનાવડે વૃદ્ધિ પામેલા વિવેકરૂપી તોરણની શ્રેષ્ઠિવાળા મનમદિરમા ધવલતાને વિસ્તારે છે અને સ્ફીત (વિશાળ) મગળ ગીતનો ધ્વનિ પહોં માહે પ્રસરી રહ્યો છે તાત્પર્ય કે ચારિત્ર લક્ષ્મીનો પૂર્ણાનદધન (આત્મા) ની સાથે વિવાહ થાય છે ત્યારે તેનુ મન ઉચ્ચ પ્રકારના વિવેકવાળુ અને ઉત્તવલ નિર્મલ બને છે તેમજ મહા મગલમય સ્વાધ્યાયધ્યાનનો ઘોષ બન્યો રહે છે લૌકિકમા પણ વિવાહ સમયે તોરણ બાધવામા આવે છે, ધરને ધોળવામા

વિધ વાજિત્ર તથા મગળ

ગાવામા આપે છે તેમ અહિ ચારિત્ર લક્ષીને વગ્નાર પૂણાન
દીને સર્વ પરમાર્થથી યથુ છે સમ્યક્ જ્ઞાન અને ચારિત્રના મે
જાપથી સર્વત્ર આવી ઘટના થાય છે અને યશે એમા ગુ આ
શ્ર્વર્ગ છે? અપિતુ કંઈજ નહિ

भावस्तोमपवित्रगोमयसै लिखैव भू० सर्वत ॥
ससिक्ता समतोदकैरथपथि न्यस्ता विवेक स्रज० ॥
अध्यात्मामृतपूर्णकामकलशश्चक्रेऽत्र शास्त्रे पुर ॥
पूर्णान्दधने पुर प्रविशति स्त्रीयकृत मंगलम् ॥ १६ ॥

૧૬ પૂણાનદધન પેતે અમ્રમાદ નગરમા પ્રવેશ કર્યે છેને,
પવિત્ર લાવનાઓ રૂપી ગોમયથી ભૂમિ લિખેલી છે, ચોતરફ
અમ્રતારૂપી જળનો ડાઢકાવ કરેલો છે, માર્ગમા વિવેકરૂપી પુષ્પ
ની માળાઓ પાથરેલી છે, અને અધ્યાત્મરૂપી અમૃતથી ભરેલો
મંગલ કલશ આ શાસ્ત્રદ્વારાજ આગળ કરેલો છે એમ વિવિધ
ઉપચારથી નિજ લાવ મંગલ કર્યું છે

गच्छे श्रीविजयादिदेव सुगुरो स्वच्छे गुणानां गणे ॥
प्रौढि प्रौढिम घाम्नि जीतविजयप्राज्ञा परामैयरु ॥

તત્સાતીર્થ્યમૃતાં નયાદિ વિજય પ્રાજ્ઞોત્તમાનાં શિશોઃ ॥
 શ્રીમન્ ન્યાય વિશારદસ્ય કૃતિનામેપાકૃતિઃ પ્રીતયે ॥૧૭

૧૭ જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રાદિક ગુણોના સમૂહથી નિર્મલ અને
 ઉન્નતિના સ્થાનરૂપ શ્રી વિજયદેવ સૂરિના ગચ્છમા પ્રાજ્ઞ શ્રી
 જિતવિજયજી એક ઉન્નતિને પામ્યા તેમના ગુરુભાઈ શ્રી નય
 વિજયજી પડિતમા એક થયા તેમના શિષ્ય શ્રીમન્ ન્યાય વિ
 શારદ બિરૂદના ધરનાર શ્રી યશોવિજયજીની આ રચના પડિત
 લોકોની પ્રીતિને અથે થાઓ ! વિવિધ ગુણ વિશાળ એવા ત
 પગચ્છમા થયેલા પડિત શ્રી નયવિજયજીના શિષ્ય શ્રી યશો
 વિજયજીએ આ જ્ઞાનસાર સૂત્રની રચના કીધી છે. આ ગ્રંથમા
 શાન્ત રસનીજ પ્રધાનતા હોવાથી તે રસજ્ઞ પડિતોને અભીષ્ટજ
 યશો કેમકે સર્વ રસમા પ્રધાનરસ શાન્તરસજ છે અને તે રસ
 ની સિદ્ધિથીજ આત્મા નિરૂપાધિક મુખ પામી શકે છે

આ અર્પણ અને અતિશય ગંભીર ગ્રંથનું સ્વરૂપ નિરૂપણ
 કરતા જે કંઈ પુણ્યાર્જન થયું હોય તેથી અમને તથા આતા
 જનોને પવિત્ર શાન્ત રસની પુષ્ટિ થાઓ ! તથાસ્તુ ! શુભં
 સ્થાત્ સર્વ ભૂતાનામ્

વૈરાગ્યસાર અને ઉપદેશ રહસ્ય

(૧) જે પરાઈ નિદા વિકથા કરવામા મુગો છે, પરસ્ત્રીનું મુખ ભેવામા આધણો છે, અને પરાયુ ધન હરવામા પાગળો છે, તેવો મહાપુરુષજ જગમા જ્યવતો વર્તે છે, પરનિદા, પર-સ્ત્રીમા રતિ અને પરદ્રવ્ય હરણુ મહા નિદા છે

(૨) જે આકોશ ભરેલા વચનોથી દ્વભાતો નથી અને ખુ શામતથી ખુશી યઇ જતો નથી, જે દુઃખથી દુઃખ છા કરતો નથી, અને ખુશગેથી તાજી યઇ જતો નથી, જે સ્ત્રીના રૂપમા રતિ ધારતો નથી, અને મૃતત્વાનથી સૂગ લાવતો નથી, એવો સમભાવી ઉદાસી યોગીશ્વરજ સર્વજ મુખ સમાધિમા રહે છે

(૩) જેને શત્રુ અને મિત્ર જને સમાન છે, જેને ભોગની લાલસા નૂટી ગઇ છે, અને તપશ્ચર્યામા જેને ખેડ થતો નથી, જેને પથ્થર અને મુવણ (રત્નાદિક) માને સમાન છે, એવા શુદ્ધ હૃદયવાળા સમભાવી યોગીજનોજ ખરા યોગધારી છે

(૪) કુરગની જેવા ચચળ નેત્રવાળી અને કાળા નાગની જેવા કુટિલ કેશને ધારવાવાળી કામિનીના તગ પાશમા જે નથી પડી જાતા તેજ ખરા શુરવીર છે

(૫) સ્ત્રીના મધ્યમા કૃશતા, અક્રુદીમા વકતા, કેશમા કુટિલતા, હોઠમા રકતા, ગતિમા પ્રદતા, સ્તનભાગમા કઠીનતા, અને ચ સુમા ચચળતા સ્પષ્ટ જોઇને કંકેત કામાકુવ મદમતિ જનોજ વૈરાયની વૃદ્ધિ માટેજ યાય છે

(૬) સ્ત્રીયો કપટ કરી

કામાધનનો પ્રેમક્રિત તરીકે લેખે છે વિવેકી હસો તેથી ઠ ગાઈ જતા નથી

(૭) જ્યાં સુધી આહારની લોભપતા તણ નથી, મિદ્ધા તના અર્થરૂપી મહોપધિનુ સમ્યગ્ સેવન કર્યું નથી, અને અધ્યાત્મ અમૃતનુ વિધિવત્ પાન કર્યું નથી, ત્યાં સુધી વિષય જ્વરનુ જોર જોઈએ તેવુ ઘટતુ નથી વિષય તાપની શાંતિ માટે રસલૌચના લાગ પૂર્વક મિદ્ધાતમાર ચર્ણુ તથા તત્ત્વામૃતનુ સમ્યગ્ સેવન કરવુજ જોઈએ

(૮) ભર્યોવન વયમા કામને જ્ય કરનાર ધન્ય ધન્ય છે

(૯) જેણે જાણી જોઈને કામિનીને તણ છે, અને સયમ શ્રીને સેવી છે, એવા સુવિવેકી સાધુને કુપિત થયેલો પણ કામ કંઈ કરી શકતો નથી

(૧૦) પ્રિયાને દેખતાજ કામજ્વરની પરવશતાથી સયમ-મત્ત ક્ષીણ થઈ જાય છે, પણ નરકગતિના વિપાક સાહારતાજ તત્ત્વવિચાર પ્રગટ થવાથી ગમે તેવી ંહાત્તી વલ્લભા પણ વિખ જેવી ભાસે છે

(૧૧) જેમણે યૌવન વયમા પવિત્ર ધમ ધુરાને ધારી મહાવ્રતો અગ્નિકાર કર્યા છે, તેવા ભાગ્યશાળી લગ્ન્યોથીજ આ પૃથ્વી પાવન થયેલી છે

(૧૨) કામદેવના અધુભૂત વસતને પામીને સકળ વનરાજી પણ વિવિધ વર્ણુવાળી માજરના મિષથી રોમાચિત થયેલી લાગે છે, તેમા સિદ્ધાતના સારનુ સતત સેવન કરવાથી, જેમનુ મન વિષય તાપથી લગારે તપ્ત થતુ નથી, એવા સત સુસાધુ જનોનેજ ધન્ય છે

(૧૩) સ્વાધ્યાયરૂપી ઉત્તમ સંગીત યુક્ત, સતોષરૂપી શ્રેષ્ઠ પુષ્પથી મહિત, સમ્યગ્ જ્ઞાન વિલાસરૂપી ઉત્તમ મહાપમા રહી શુભ ધ્યાન શય્યાને સેવી, તત્વાર્થ જોધરૂપી દીપકને પ્રગટી, અને સમતારૂપી શ્રેષ્ઠ સ્ત્રીની સાથે રમણ કરી કેવલ નિર્વાણ સુખના અભિલાષી મહાશયોજ સત્રીને સમાધિમા ગાળે છે.

(૧૪) શુદ્ધ ધ્યાનરૂપી મહા રસાયણમા જેનું મન મગ્ન થયું છે તેને કામિનીના કટાક્ષ વગેરે વિવિધ હાવભાવો શુ કરનાર છે ?

(૧૫) સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપી જેના ઉઠા મૂળ છે, સમક્રિતરૂપી જેની મજબૂત આબા છે, એવા મત-વૃક્ષને જેણે શ્રદ્ધાજળથી સિંચ્યું છે તે તેને અવશ્ય મોક્ષદ્વાર આપે છે સ્વર્ગાદિકના સુખ તો પુષ્પાદિકની પેરે પ્રાસંગિક છે, તેતો સદ્ગુણમા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

(૧૬) કાષ્ઠાદિક C/m કથાયરૂપી ચાર ચરણવાળા, વ્યામોહ રૂપી સૂઠવાળા, રાગ દ્વેષરૂપી તીક્ષ્ણ દીર્ઘ દાતવાળા અને દુર્વાર કામથી મદોન્મત્ત થયેલા, મહા મિથ્યાત્વરૂપી દુષ્ટ ગજને સમ્યગ્ જ્ઞાન-અકુશળ પ્રભાવથી જેણે વશ કર્યો છે, તે મહાત્મ ભાવેજ ત્રણે લોકને સ્વવશ કર્યા છે એમ જાણવું.

(૧૭) યશકીર્તિને માટે પોતાનું સર્વસ્વ આપીદે એવા, અને પોતાના સ્વામીને માટે પ્રાણ પણ આપીદે એવા, બહુ જનો મળી આવશે, પણ શત્રુમિત્ર ઉપર જેમનું મન સમરસ (સરખું) પડે છે એવા તો દૈર્ઘ્ય વિરલાજ દેખાય છે.

(૧૮) જેનું હૃદય દયાર્દ્ર છે, વચન સત્યભૂષિત છે, અને

કાયા પરમાર્થ આધનારી છે, એવા વિવેકવાનને કળિકાળ શુ કરી શકવાનો છે ?

(૧૯) જે કદાપિ અસત્ય બોલતોજ નથી, જે રણસ આ મમા ખાડી ખાની કરતો નથી, અને યાચકોનો અનાદર કરતો નથી, તેવા રત્નપુરુષથીજ આ પૃથ્વી રત્નવતી કહેવાય છે કે મહે કહેવાય છે કે- 'બહુરત્ના વસુધરા'

(૨૦) સર્વ આશારૂપી વૃક્ષને કાપવા કુવાડા જેવો કાળ, જો સર્વની પાછળ પડ્યો ન હોત તો વિવિધ પ્રકારના વિષય સુખથી કેાઈ કદાપિ વિરક્ત થાતજ નહિ

(૨૧) જગતની કલ્પિત માયામા ફસાઈ જવો મમતા થી મારુ મારુ કર્યા કરે છે, પણ મૂઢતાથી સમીપવર્તી કેાપેલા કૃતાત-કાળને દેખી શકતા નથી નહિ તો જગતની મિથ્યા મોહ માયામા અલસ જઈ મારુ મારુ કરીને તેઓ કેમ મરે ?

(૨૨) છતી સામગ્રીનો સદુપયોગ કરવામા બેઠરકાર રહે નારને કાળ સમીપ આવ્યે છતે મનમા બેઠ થાય છે કે હાય ! મે સ્વાધીન પણે કાઈ પણ આત્મ સાધન ન કર્યું, હવે પરા-થીન પડેલો હું શુ કરી શકું ? પ્રથમથીજ સાધધાનપણે સત્ સામગ્રીને સફલ કરી બાણુનારને પાછળથી બેઠ કરવો પડેનોજ નથી

(૨૩) પ્રથમ પ્રમાદવડે તપ જપ વ્રત પરચખાણુ નહિ કરનાર કાયર માણસ પાછળથી વ્યર્થ માત્ર દૈવનેજ દોષ દેછે અરે દોષ તો પોતાનોજ છે કે પોતે છતી સામગ્રીએ સવેળા ચેત્યો નહિ,

(૨૪) જાળ જરા અવરથાને ગ્રાસ વચને ગ્રાસ કરેના અને તિપણ કાળને વશ થયો

દૃષ્ટ નદ્ર થયો દેખાય છે, જોવા પ્રત્યક્ષ કૈતુકવાળા બનાવ દેખ્યા બાદ બીજા ઇંદ્રબળનું શુ પ્રયોજન છે? આ સસારજ અનેક પાન યુક્ત વિચિત્ર નાટકરૂપજ ॥

(૨૫) કમનુ વિચિત્રપણ તો બૂરો? કે મોટો રાજ ધિરાજ પણ હુદૈવ યોગે બીખ માગનો દેખાય છે, અને એક પામર બીખારી જેવો મોટું આશ્રાન્ય સુખ પામે છે એ પૂર્વકૃત કર્મનોજ મહિમા છે

(૨૬) પરલોક જતા પ્રાણીને પુત્રાદિક સતતી તેમજ લક્ષ્મી વિગેરે કામે આવતા નથી ફક્ત પુણ્યને પાપજ તેની સાથે જાય છે

(૨૭) મોહના મહથી માનવી મનમા ધારે છે કે, ધર્મ તો આગળ કરાશે પણ વિકરાળ કાળ અચાનક આવીને તે બા પડાનો કોળીયો કરી જાય છે. યવિન ધર્મનું આરાધન કરવામા પ્રમાદ એવનાર ખરેખર ઠગાઇ જાય છે, માટેજ કહ્યું છે કે 'કાલે કરવું હોય તે આજે કર અને આજે કરવું હોય તે અબધડીએ કર' કેમકે કાલને કાળનો જાય છે

(૨૮) રાવણ જેવા રાજવી, હનુમાન જેવા વીર અને રામચંદ્ર જેવા ન્યાયીનો પણ કાળ કોળીયો કરી ગયો તો બીજાનું તો કહેવું જ શુ? આથીજ કાળ સર્વભક્ષી કહેવાય છે, એ વાત સત્ય છે

(૨૯) સુકૃત યા સદાચરણ વિના માયામય બધનોથી બધાયેવા સસારી ભવોની સુકિત-મોક્ષ શી રીતે થઈ શકે વાર?

(૩૦) આ મનુષ્ય જન્મરૂપી ચિતામણી રત્ન પામીને, જે ગફલત કરે છે, તે તેને શુભાવીને પાછળથી પરતાવો કરે છે.

કામ ક્રોધ, ક્રોધોષ, મત્સર, કુણ્ણિક અને મોહ માયાવટે જીવે સ્વજન્મને નિષ્કળ કરી નાખે છે

(૩૧) આ મનુષ્ય દેહાદિક શુભ સામગ્રીનો સદુપયોગ કરવાથી નિર્વાણ મુખ સ્વાધીન થઈ શકે તેમ છતાં, રાગાદિ બની જીવ મોહમાયામાં મુજાઈ મૂઢની જેમ કોટી મૂઢવાળું રત્ન આપી કાગણી ખરીદે છે

(૩૨) ભયકર નર્કાદિકનો મોટો ડર ન હોત તો કોઈ કદાપિ પાપનો ત્યાગ કરી શકત નહિ, અને સદ્ગુણનો માર્ગ સેવી શકત નહિ

(૩૩) જેણે નિર્મલ શીઘ્ર પાળ્યું નથી, શુભ પાત્રમાં દાન દીધું નથી અને મદ્ગુરૂતું વચન સાભળીને આદ્યું નથી, તેનો દુર્લભ માનવ ભવ અલેખે ગયો જાયવો

(૩૪) સયોગતું મુખ ક્ષણિક છે, દેહ વ્યાધિગ્રસ્ત છે અને ભયકર કાળ નજીક આવતો જાય છે તોપણ ચિત્ત પાપ કર્મથી વિરક્ત કેમ થતું નથી ? અથવા મમારની માયાજ વિલક્ષણ છે

(૩૫) આ સસાર ચક્રમાં જીવે અનતશ જન્મ મરણના અસદ્દુષ્ઠ સદ્દા છતાં હજી તેથી મન ઉદ્વિગ્ન થતું નથી, અને પાપ ક્રિયામાં તો તે અહોનિશ મગ્નજ રહે છે

(૩૬) અહો આકેલા સાઠની પેરે ચિત્ત સ્વેચ્છા મુજબ નિધ માર્ગમાં ભગ્યા કરે છે, પણ ચારિત્ર ધર્મની ધુરાને અને મહાત્મતાના ભારને વહન કરતું નથી (આથીજ આત્માની સસાર ચક્રમાં ખરડામકાડે ખરાણી થાય છે

(૩૭) સદુપયોગે અનુકૂળ સામગ્રી મળ્યા છતાં મમા-

દના વગથી જીવ કંઈ પણ આત્મ સાધન કરી શકતો નથી, તેથી જ તેને સંસાર ચક્રમા પુન પુન ભ્રમણ પડે છે.

(૩૮) જેણે સંસાર સળધી ગર્વ દુ ખના મૂળ કારણ ભૂત ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભરૂપી ચારે કષાયોને હઠાવવા પ્રયત્ન કર્યા નથી તે બાપડાએ હાથમા આવેલું મનુષ્ય જન્મરૂપી કટપટકાનું અમૃત રૂળ ચાખ્યું જ નથી.

(૩૯) બાપરવચ કીડા માત્રમા, યોગનવચ વિષયભોગમા અને વૃદ્ધ અવસ્થા વિવિધ વ્યાધિના દુ ખમા હારી જનારને સુકૃતના અભાવે પરલોકમા કંઈ પણ સુખ સાધન મળી શકતું નથી.

(૪૦) જે દ્રવ્યના લોભથી જીવ અનેક આપ્તરા ભોખમમા ઉતરે છે તે દ્રવ્યનું અસ્થિરપણું વિચારીને સતોષવૃત્તિ ધારવી ઉચિત છે.

(૪૧) આ મન મફટ મોહ મદિસના મદથી મત્ત બન્યું હતું, અનેક પ્રકારની કુચેષ્ટા કરવા તરફ રહે છે, સત્ સમાગમ રૂપી અમૃત સિંચન વિના મનનું ઠેકાણું પડતું મહા સુરકેલ છે. મરણોપથી કેળવાઈને લાભા અભ્યાસે તે પાસરૂં ચાપ છે.

(૪૨) નિર્ભજ ગીવવતધારી આવકને, પરત્રીથી અને જીવન ચારિત્રધારી સાધુજનને સર્વ સ્ત્રીથી નિરતર ચેતતા રહેવાની ખામ જરૂર છે. પ્રમાદથી ઘણા પતિત થઈને પાયમાલ થઈ ગયા છે.

(૪૩) જે વિષયભોગમા નિત્ય જતું મન રોકવામા આગ્યું નહિ તો, ભરમ ચોળવાથી ધૂમ પાન કરવાથી, વસ્ત્ર ત્યાગથી, તેમજ અનેક બીજા કટ સહન કરવાથી કે જખમોના ફેરવવાથી શું વળવાનું હોતું ?

(૪૪) અમૃત જેવા મધુર વચનથી ખળ પુરુષોને જે સન્માર્ગમા જોડવા ઇચ્છે છે, તે મધનાળી દુધી ખારા સમુદ્રને મીઠો કરવા વાછે છે અને નિર્મળ જળથી કોયલાને સાફ કરવા માગે છે, જે બનવું કેવળ અશક્ય છે

(૪૫) કુમતિને સર્વથા તિલાજલી દઇને, સુમતિને સર્વદા આદર કરનાર મહામતિ દુર્ગતિને દળીને સદ્ગતિને ભાગી થઇ શકે છે

(૪૬) કમળના પત્ર ઉપર રેલા જળબિંદુ સમાન જીવિતને, ચત્રજ લેખીને વિવિધ વિષય લોગથી વિરમીને, ભાક્ષાર્થી જીવે દાન શીલ તપ અને જાવના રૂપી પવિત્ર ધર્મનું સેવન કરવું જીવિત છે

(૪૭) સર્વ સયોગિક ભાવોને ક્ષણ વિનાશી સમજીને, શુરુપાથી શીઘ્ર સ્વક્રિત સાધી લેવા બનતો શ્રમ કરવો વિવક્રીને જીવિત છે

(૪૮) જેમણે દુર્જનની સગતિ કરી તેણે ધર્મસાધનની આ અપૂર્વ તક જોઇ છે, એમ નિશ્ચયથી સમજવું દુર્જન દ્વિજિદ્ધ સર્પની જેવાજ ઝેરીલા હોવાથી સામાને પણ વિક્રિયા ઉપજાવે છે

(૪૯) જે પરમાત્મામા પૂર્ણ પ્રેમ જાગ્યો નહિ યાતો સ પૂર્ણ ગુણાનુરાગ જાગ્યો નહિ, તો વિવિધ શાસ્ત્ર પરિશ્રમ માત્રથી શુ વળ્યું ?

(૫૦) મિથ્યાડબરથી જીવ પરીણામે ભારે દુખી થાય છે મિથ્યા દમામથી જીવ ઉધું વેતરવા જાય છે, જેમા નિશ્ચે હાનિજ પામે છે એવો દબ નિશ્ચે દુર્ગતિનુજ મૂળ છે. માટે

અર્થ પ્રકારે કષ્ટવૃત્તિ તણને સરલ ભાવજી ધારણ કરવો, મોક્ષા
ર્થાને યુક્ત છે. હસ યુક્ત સર્વ કંટ કરણી મિથ્યા થાય છે,
નિમળ જ્ઞાન વૈરાગ્ય યોગેજી હસની દુષ્ટ ઘાટી ઉત્તમી શમય છે.

(૫૧) હે હૃદય ! કરુણા સમાન બીજે ઠોણ અમૃતરસ
નથી પરોક્ષ સમાન બીજી હાવાહલ એર નથી, સદાચરણ સ
માન બીજે કષ્ટવૃક્ષ નથી, ક્રોધ મમાન ઠોણ દાવાનળ નથી,
સતોષ ઉપરાત ઠોણ પ્રિય મિત્ર નથી અને લોભ સમાન ઠોણ
શત્રુ નથી આમાથી યુક્તાયુક્ત વિચારીને તુજને રૂચે તે આ
દર ! હિતકારી માર્ગજી આદરવો એ સદિવેક પામ્યાનુ સાર છે.

(૫૨) હે ભાઈ ને તું નિર્વાણ મુખને વાળેના હોય તો
પરમ શાન્તિરૂપી પ્રિયાનો આદર કર, કેમકે તેણી શીલ યદ્દા,
ધ્યાન, વિવેક, કારણ્ય ઔચિત્ય, સદ્બોધ અને સદાચરણાદિક
અનેક શુદ્ધ રત્નોથી અવરૂત છે જ્ઞાનિ-શ્રમાનુ સમ્યગ્ સેવન
કયા વિના ઠોણ કદાપિ મોક્ષપદ પામી શકેજ નહિ.

(૫૩) જે શમદેવ અને મોહાદિક દુષ્ટ દોષોથી સર્વથા
યુક્ત થઈ, પરમાત્મપદને પ્રાપ્ત થયા છે, અને જેમનું વચન
સર્વ વિદોષરહિત છે, જે જગત્ ત્રયના નિષ્કારણ બાધુ છે, એવા
પરમ કારણિક સવસ પુરુષજી શરણ કરવા યોગ્ય છે એવા આ
જ્ઞ પુરુષના વચન અનુસારે વાનારા સત્પુરુષો પણ મોક્ષાર્થી
સમજીને એ સારધાનપણે સેવન કરવા યોગ્યજી છે.

(૫૪) જ્યાં મુખી મુદતવડે કરેવો પૂજ્યનો સમય પડો
એ છે, ત્યાં મુખીજી સર્વ પ્રકારની અનુકૂળ મુખ સામગ્રી મળી
આવે છે, એમ સમજીને શુભ ધર્મકરણી કરવા મન સદોદિત ર
હે તેમ પ્રમાણરહિત વર્તવું.

(૫૫) જ્યાં સુધી દુષ્ટ-કરેલો પાપ મથય પહોંચે છે ત્યાંસુધીજ સર્વ પ્રકારની પ્રતિકુળતાવાળા કારણ મળી આવે છે, એમ સમજીને પૂર્વ પાપનો ક્ષય કરવા ઉદ્ધિત દુષ્ટને મમભાવે સહન કરવા પૂરક નવા પાપ કર્મથી સદા નિવર્તીને શુભ ધર્મ-કરણી કરવા સદા સાવધાન રહેવું ચુકન છે

(૫૬) જેમણે આ અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મ પામીને પ્રમાદને પરવગ થઈ ધર્મ આશયો નહિ, તેમજ છને ધને કૃપણતાથી તેનો સદુપયોગ કર્યો નહિ, એવા વિવેક વિકળને મોક્ષની પ્રાપ્તિ દૂરજ ॥

(૫૭) આકાશ મધ્યે પણ કદાચ પર્વતશિવા મત્રતત્રના યોગે લાળે કાળ લટકી રહે, હેવ અનુકૂળ હોય તો બે હાથના બળે કદાચ સમુદ્ર પણ તરાય અને ધોળે દહાડે પણ કદાચ મહા યોગથી આકાશમા સ્ફુટ રીતે તારાઓ દેખાય, પરંતુ હિ સાથી કોઈનું મદાપિ કઈ પણ કદયાણ સંભવતુજ નથી

(૫૮) જેમ જ્યોતિશ્વક રાત્રી અને દિવસનું મહન છે, તેમ અખઠ શીલ સતીઓ અને યતિઓનું ખરેખરૂ બૂપણ છે

(૫૯) માયાવટે વેશ્યા, શીલવટે કુવ બાલિકા, ન્યાયવટે પૃથ્વીપતિ, અને સદાચારવટે યતિ મહાત્મા એવે ॥

(૬૦) જ્યાં સુધીમા શરીર વ્યાધિચરત થઈ ન જાય, જ્યાં સુધી મા જરા અવસ્થાથી દેહ જજ રિત થઈ ન જાય, અને જ્યાં સુધીમા ઇન્દ્રિયોનું બળ ઘટી ન જાય, ત્યાં સુધીમા સ્વસ્વશક્તિ અને યોગ્યતા સુજળ નિવર ધર્મનું સેવન કરવું ચુકન છે, સદ ઉદ્યમથી સકળ કાર્ય આચરે છે, અને પ્રમાદચરણથી ચક્ર-બળ કાર્યને હાનિ ન પહોંચાડે ॥

(૬૧) મદ (Intoxication) વિષય (evil propensities) ક્રોધ (wrath etc) નિદ્રા (Idleness) અને વિક્રયા-ક્રપોલ કથારૂપ પાપ પ્રકારના પ્રમાદ છોડીને કુત્ર વ્યથા મા પાડે છે

(૬૨) જગત્પુત્ર જિનેશ્વર પ્રભુના પવિત્ર વચનનું ઉદ્ધ-ધન કરીને સ્વચ્છ વર્તન ચલાવવું જોઈ પ્રમાદનું વ્યાપક લક્ષણ છે

(૬૩) જોવા પ્રમાદના ભેરથી ચોદ પૂરંધર સમાન સમર્થ પુરૂષો પણ સત્ય ચારિત્ર ધર્મથી ચલાવમાન થઈ પતિત થઈ ગયા છે, તો બીજા અદ્યક્ષ અને જોછા સામર્થ્યવાળાઓનું તો કહેવું જ શું ?

(૬૪) થોડું મધુ, થોડું ઝણુ, (ચાકુ) થોડો અગ્નિ અને થોડા કપાયનો પણ કદાપિ વિશ્વાસ કરવો નહિ કેમકે તે સર્વ થોડામાંથી વધીને મોટું બનકર રૂપ પારણ કરે છે

(૬૫) જના સુધી ક્રોધાદિ ચારે કપાયોનો સર્વથા ક્ષય થાય નહિ, થોડો પણ કપાય થેપ રહ્યો ત્યાં સુધી તેનો વિશ્વાસ કરવો નહિ થોડા પણ અવશિષ્ટ રહેલા કપાયની ઉપેક્ષા કરવાથી કવચિત્ ભારે વિષમ પરીણામ આવે છે, માટે તેમનો સવથા ક્ષય કરવા સતત પ્રયત્ન કરવો યુક્ત છે

(૬૬) રાગી પુરૂષો ક્રોધાદિક ચારે કપાયને અડાળચોકડી તરીકે જોળખાવે છે, અને તેનાથી સર્વથા અજાગ રહેવા આ બહુ કરે છે

(૬૭) રાગ અને દ્વેષ એ બંને ક્રોધાદિક ચારે કપાયનું પરિણામ છે, અથવા તો રાગ અને દ્વેષથી ઉક્ત ક્રોધાદિ ચારે

કપાયની દિપત્તિ અને વૃદ્ધિ થાય છે એમ સમજીને રાગદેવ-
નોજ અત કરવા ઉજમાળ થવું યુક્ત છે તે બનેનો અત
થયે પૂર્વોક્ત ચારે કપાયનો સ્વત અત થઈ જાય છે

(૬૮) રાગદેવ એ બને મોહયદી પ્રભવે છે, તેથી તે બને
મોહનાજ પુત્ર તરીકે જાણખાય છે, રાગને કેસરી સિંહ જેવો
બળવાન કહ્યો છે અને દેવને મહોન્મત હાથી જેવો મસ્ત મા-
ન્યો છે તેથી તેમનો જય કરવા શાની પુરૂષો મોટા સામર્થ્યની
જરૂર જોવે છે

(૬૯) રાગ અને દેવ કેવળ મોહનાજ વિકારજૂત હોવાથી,
શાની પુરૂષો મોહનેજ મારવાનું નિશાન તાકે છે મોહ સર્વ
કર્મમા અંતેસર છે

(૭૦) મોહનો ક્ષય થયે છને શેષ સર્વ પરિવાર પણુ સ્વ
ત ક્ષય થાય છે પણુ તેની પ્રબળતા વડે સર્વ શેષ પરિવારનું
પણુ પ્રાબલ્ય વધતું જાય છે. હુનીયામા બળવાનમા બળવાન
શત્રુ મોહજ છે

(૭૧) કામ, ક્રોધ, મદ મત્સરાદિક સર્વ મોહનાજ પરિવાર
છે, એમ સમજીને મોહ ક્ષયાર્થીએ તે સર્વથી ચેતતા રહેવાની
ખાસ જરૂર છે.

(૭૨) હું અને મહારૂ એવા ગુપ્ત મત્રથી મોહે જગતને
આધણું કરી નાખ્યું છે અર્થાત્ મમતાથીજ મોહની વૃદ્ધિ થતી
જાય છે.

(૭૩) નહિ હું અને નહિ મારૂ એ મોહનેજ મારવાનો
ગુપ્ત મત્ર છે અર્થાત્ નિજ જ મોહને મારવાન પ્રબળ
સાધન છે

(૭૪) આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજવાથી તેમજ પરભાવને બરાબર ખીછાનવાથી મોહનું જોર પાતળું પડે છે

(૭૫) સ્ફટિક રત્નોની જેવું નિર્મલ આત્માનું સ્વરૂપ છે, છતાં કમકવકથી તે મનીનતાને પામેલું હોવાથી, છપ તેમાં સુન્ધતાથી મુગ્ધાય છે

(૭૬) કર્મકલક દૂર થયે છને જેવું ને તેવું નિર્મલ આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટે છે, ત્યારે આત્માને તેનો સાક્ષાત્ અનુભવ થાય છે

(૭૭) કર્મકવકને દૂર કરવા માટે સર્વજ્ઞ પ્રભુએ સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપી શ્રેષ્ઠ સાધન બતાવેલું છે,

(૭૮) જોજ સાધનથી પૂર્વે અનેક મહાશયોએ આત્મ શુદ્ધિ કરી છે, વતમાન કાળે સાક્ષાત્ કરે છે, અને આગામી કાળે કરશે જોમ સમજીને ઉક્ત સાધનમાં હલતર ઉદ્યમ કરવો યુક્ત છે

(૭૯) જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ જોજ આત્માનું અનન્ય લક્ષણ છે એથી ભિન્ન વિપરીત લક્ષણ અછવ જડનુંજ છે

(૮૦) સ્વ લક્ષણાકિત સદગુણોમા રમણ કરવું તે સ્વભાવ રમણ કહેવાય છે, અને તેથી વિપરીત દોષોમા વિભાવ પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે મોક્ષાર્થીએ વિભાવ પ્રવૃત્તિને તજી સ્વભાવ રમણજ કરવું ઉચિત છે, જોમ કરવાથી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે

(૮૧) સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રરૂપી રત્નત્રયી નું સ સેવન કરવાથી જોમને અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર અને અનંત-વીર્યરૂપી અનંત ચતુષ્ટયી પ્રાપ્ત થયેલ

છે, એવા પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત મહાપુરુષોજ મોક્ષાર્થીઓ એ ધ્યાન વા યોગ્ય છે,

(૮૨) એવા પરમાત્માનું ધ્યાન કરવાથી મન સ્થિર થાય છે, ઇન્દ્રિયો અને કવાયનો જય થાય છે, અને શાત રસની પુષ્ટિથી આત્મા પોતેજ પરમાત્મપદનો અધિકારી થાય છે, ધન યાતિ કર્મના ક્ષય થતાજ પોતે પરમાત્મ રૂપ થાય છે, માટે મોક્ષાર્થી જનોએ એવાજ પરમાત્મ પ્રભુનું ધ્યાન કરવું કે જેથી અતે પોતે પણ તદ્રૂપજ થાય

(૮૩) એવા પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત પુરુષો પણ અવશિષ્ટ અધાતિ કર્મ ક્ષય થતા સુધી તો શરીરધારીજ હોય છે પણ સંપૂર્ણ કર્મથી મુક્ત થયે છને તેઓ શરીરમુક્ત-અશરીરી પૂર્ણ સિદ્ધ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે અને એકજ સમયમા સર્વથા મર્વ બધન મુક્ત થયા હતા લોકના અગ્ર ભાગે જઈ અક્ષય સ્થિતિને ભજે છે

(૮૪) ત્યાં તેઓ અનંત જ્ઞાનાદિક સ્વરૂપ સ્વભાવમા સ્થિત હતા પરમાનંદમા મગ્ન રહે છે જન્મ મરણાદિક મર્વ બધનથી સર્વથા મુક્તજ રહે છે એવા સિદ્ધ પરમાત્મા પણ અનંત છે.

(૮૫) એવા સિદ્ધ ભગવાનના સદ્ગુણોનું અનુકરણ કરીને જે તેમનું અલેખણું ધ્યાન કરે છે તે રક્ષીતાશયો પણ તેવીજ સ્થિતિને અતે ભજે છે

(૮૬) એવા ભાવી સિદ્ધ પુરુષો પણ અનંત છે

(૮૭) ઉત્તમ પ્રકારના આચાર વિચારમા કુશલપણે પોતે પ્રવર્તતા હતા અન્ય મોક્ષાર્થી વર્ગને પ્રવર્તાવનારા આચાર્ય મહારાજ, પવિત્ર અગ્ર ઉપાગરૂપ આજમ મિદ્ધાતને સંપૂર્ણ જા-

હીને અન્ય વિનીત વર્ગને પરમાર્થ દાવે પઠાવનારા ઉપાધ્યાય મહારાજ, તથા પવિત્ર રતનત્રયીના પાલન પુર્વક અન્ય આત્મા થી જનોને યથાશક્તિ આલબન આપનારા મુનિરાજ મહારાજ, સર્વોત્તમ લોકોત્તર માર્ગના સેવનથી પૂર્વેકના પરમાત્મ પદના પૂર્ણ અધિભરી હોવાથી અનુક્રમે પરમાત્મપદ પામીને સ પૂર્ણ સિદ્ધરૂપ થાય છે

(૮૮) જેઓ સસારીક સુખ સયોગોની અનિત્યતા વિચારીને સસારના સર્વ સળધથી વિરકત થઈ ઉદાસીન બાવધારણુ કરી પરમાત્મ પથને અનુસરવા કટિબદ્ધ થઈ સ્વ સ્વભાવમા સ્થિત થઈ સિદ્ધ પરમાત્માને અલોહ ભાવે ધ્યાવે ॥ તેઓ સર્વ દુઃખળધનને ઇંદીને નિષ્ઠે સિદ્ધ દશાને પ્રાપ્ત થાય છે

(૮૯) જોવા મહાપુરૂષોનો સમાગમ મોક્ષાથી જીવોને પરમ આશીર્વાદરૂપ છે એમ સમજીને સર્વ પ્રમાદ તજી મત્સમાગમનો બનતો લાભ લેવા ચુકવું નહિ, જોવા સત્સમાગમથી ક્ષણ વાર મા અપૂર્વ લાભ પ્રાપ્ત થાય છે

(૯૦) જેમણે મન સત્સમાગમ વડે શાા વૈરાગ્યમા તર યોગ રહે છે તેમણે સુખ તેઓજ જાણે ॥ પ્રિયાના આલિંગનથી કે ચદનના રસથી જેવી શીતળ વળતી નથી એવી શી તળતા વૈરાગ્ય રસની ટહેરીયોથી પ્રભર છે જેમ વૈરાગ્ય રસની વૃદ્ધિ થાય તેમ પ્રયત્ન કરવો જરૂરનો છે

(૯૧) વૈરાગ્ય રસથી અનાદિ કાળનો સગાદિકનો તાપ ઉપશમે છે, તૃષ્ણા શાન્ત થાય છે, અને મમત્વભાવ દૂર થાય છે, યાવત્ મોહનું જોર નરમ પડે છે અને આરિત્રમાગની પુષ્ટિ થાય છે

(૯૨) વૈરાગ્ય રસની અભિવૃદ્ધિથી એવી તો ઉત્તમ ઉદા-
સીન દશા ધાય જાય છે કે તેથી સર્વત્ર સમાનભાવ વર્તે છે નિદા-
સ્તુતિમા તેમજ શત્રુ-મિત્રમા સમપણુ આવવાથી હર્ષ શોક થતા
નથી અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ સર્વ સયોગોમા સમચિત્તપણુ આવે
છે તેથી સ્વભાવની શુદ્ધિ વિશેષે થાય છે

(૯૩) વૈરાગ્યની વૃદ્ધિથી સસારવાસ કારાગૃહ જેવો ભાસે
છે અને તેથી વિરક્ત થઈ પારમાર્થીક સુખ માટે યત્ન કરવા
મન દોરાય છે

(૯૪) શાત રસથી પુષ્ટિ થતા દ્રવ્ય અને ભાવ ઠરણીની
વૃદ્ધિ થાય છે અને શાત રસના સમુદ્ર એવા વીતરાગ પ્રભુના
વચન ઉપર પૂર્ણ પ્રતીતિ આવે છે જેથી ગમે તેવી કસોટીના
વખતે પણ સત્ય માર્ગથી ચલાયમાન થવાતું નથી,

(૯૫) પ્રથમ રસની પુષ્ટિ થવાથી અપશધી છુવતું મ
નથી પણ પ્રતિકૂળ-અહિત ચિત્તવન કરાતું નથી આવી રીતે
'વિવેક વર્તનથી મોક્ષ મહેલનો મજબૂત પાયો નખાય છે અને
સકળ ધર્મકરણી મોક્ષ સાધકજ થાય છે

(૯૬) ચિરકાળના લાભા અભ્યામથી શાતવાહિતા યોગે
અહિ સાદિક મહામતોની દૃઢતા અને સિદ્ધિ થાય છે જેથી સમી
પવતી હિ સંક છુવો પણ પોતાનો કૂર સ્વભાવ તથા દધને શાત
ભાવને ભજે છે અને સાતિશયપણાથી દેવ દાનવાદિક પણ સેવામા
હાજર રહે છે આવો અપૂર્વ મહિમા શાત-વૈરાગ્ય રસનોજ છે
એમ સર્વ મોક્ષાર્થી જનોને વિશેષે પ્રતીત થાય છે તેથી તેમા
તેઓ અધિક પ્રયત્ન કરે છે

(૯૭) જેમને મન, વચન અને કાયામા સ પૂર્ણ સ્થિરતા

પ્રાપ્ત થઇ છે એવા ચોગીશ્વરો ગામમાં કે અરણ્યમાં દિવસે કે રાત્રીમાં સરખી રીતે સ્વ સ્વભાવમાંજ સ્થિત રહે છે કદાચિ મ-
યમ ભાગમાં અરતિ ભજતાજ નથી સુવણની પેરે વિષમ મયો
ગમાં ચડવાને તે વર્તે છે

(૬૮) જેઓ ક્ષકન અન્યનેજ શિખામણ દેવામાં શૂરા છે
તેઓ ખરી રીતે પુરૂષની ગણનામાંજ નથી પણ જેઓ પોતા
નેજ ઉત્તમ શિખામણો આપીને ચારિત્ર માર્ગમાં સ્થિર કરે છે,
તેઓ ખરેખર સત્ પુરૂષોની ગણનામાં ગણાવા યોગ્ય છે

(૬૯) કાચનને જેમ જેમ અગ્નિમાં તથાવત્રામાં આવે
છે તેમ તેમ તેનો વાન વધતોજ જાય છે શેલડીના સાકાને જેમ
જેમ છેદવામાં કે પીલવામાં આવે છે તેમ તેમ તે સરસ મિષ્ટ
રસ સમર્પે છે તેમજ ચંદનને જેમ જેમ ઘસવામાં કે કાપવામાં
આવે છે તેમ તેમ તે તેના ઘસનાર ને કે કાપનારને ઉત્તમ પ્ર-
કારની યુગ્મ અથવા ખુશખો આવે છે તેવીજ રીતે સત્પુરૂષોને
પ્રાણાત કદ પડયે છને પણ કદાચિ પ્રકાતનો વિકાર થતોજ નથી
તે તો તેવે વખતે ઉલટી અધિક ભજી થઈ આત્મભાષા ભણી
ચાય છે આવાજ પુરૂષો જગતમાં ખરા પુરૂષની ગણનામાં
ગણાવા યોગ્ય છે

(૧૦૦) ચોગી પુરૂષોને વૈરાગ્ય—પુરિધી જે અતરંગ
સુખ થાય છે તેવું સુખ ઇદ્રાદિકને સ્વપ્નમાં પણ સંભવતું
નથી કેમકે ઇદ્રાદિકનું સુખ વિષયજન્ય હોવાથી કેવળ બ
હિરંગ-ગાદ્ય—કલ્પનજ છે

(૧૦૧) મધ્ય-ઉદરની દુર્ગંધતાથી ફસોદરી—શ્રી શોભે છે,
તપોનુષ્ઠાનવડે ઘેરી શરીરની દુર્ગંધતાથી યતિ સુની શોભે છે,

અને મુખની કૃશતાથી ઘોટા ચોલે છે, પણ તેઓ કંઈ આલુ-
પણથી ચોક્કસ નથી સર્વ કોઈ સ્વ સ્વ લક્ષણ લક્ષિત છ-
તાજ ચોલે છે

(૧૦૨) જે સ્ત્રીના પ્રેમાળ વચન સાંભળીને અચળ-ચિત્ત
થતો નથી, તેમજ સ્ત્રીના નેત્ર કટાક્ષથી પણ લગારે સંક્ષોભ
પામતો નથી તેજ યોગીશ્વર રાગદ્વેષ વિવર્જિત હોવાથી જગ
તમા જયવતો વર્તે છે

(૧૦૩) અનેક દોષથી ભરેલી કામની કુપિત થયે છેતે
પણ કામાતુર છવ તેણીનો આદર કરતો જાય છે એવી કામા-
ધતાને ધિક્કાર પડે

(૧૦૪) જેનો સયોગ થયો છે તેનો વિયોગ તો અવશ્ય
બહેલો મોડો થવાનોજ છે ત્યારે વિયોગ વખતે શા માટે હૃદયને
શત્યરૂપ શોક કરવોજ લોઇએ ! તેવા કુખ્યાથી શોકથી શુ-
વળવાતું છે ?

(૧૦૫) મમતા વિના શોક થતો નથી જ્ઞાન વૈરાગ્યથી તે
મમતા ઘટે છે, સમ્યગ્જ્ઞાન યા અનુભવ જ્ઞાનથી મોહની ગાઠ તૂટે છે
અને હૃદયનું બળ વધવાથી ઘટમા વિવેક જાગવાથી શોકાદિકને
અતરમા પેસવાનો અવકાશ મળતો નથી

(૧૦૬) કરૂના પિકારવાળું નારીનું મુખ કયા અને અ
મૃતથી ભરેલો અદ્રમા કયા ? તે બંને વચ્ચે મહાન અતર છ
તા મદ્યુદ્ધિ એવા કામી લોકો તેમનું ઐક્ય-સરખાપણ જ
માને છે

(૧૦૭) હાથીના કાનની માફક અપજ-ક્ષણવારમા છેલ્લું

એવા વિષય લોગને પરિણામે માઠા વિષાક આપવાવાળા બન
વ્યા છતાં તજી ન ચકાય જે કેવળ મોહનીજ પ્રબળતા
રૂપાય છે,

(૧૦૮) એક એક ઇન્દ્રિયની વિષય લપટતાથી પતંગી
યા, ભમરા, માછલા, હાથી અને હરણ પ્રાણી તુ ખ પામે
છે, તેા એકી સાથે પાંચેઈ દ્રિયોને પરવશ પડેલા પામર પ્રાણી
યોતુ તેા કહેવુ જ શુ ?

૧૦૯ જેમ ઇંધનથી અગ્નિ શાત થતો નથી, પરંતુ તે
વૃદ્ધિજ પામે છે તેમ વિષય લોગથી ઇન્દ્રિયો તૃપ્ત થતી નથી,
પરંતુ તેથી તૃષ્ણા વધતી જાય છે, અને જેમ જેમ વિશેષે વિ
ષય સેવન કરવા છવ લલચાય છે તેમ તેમ અગ્નિમાં આકૃતિ
ની પેરે કામાગ્નિની વૃદ્ધિ થયા કરે છે

(૧૧૦) અનુભવ જ્ઞાનિયોએ યુક્તજ કહ્યું છે કે જ્ઞાન
વૈરાગ્યજ પરમભિન્ન છે, કામ લોગજ પરમચત્ર છે, અહિંસા
જ પરમ ધર્મ છે અને નારીજ પરમ જરા છે (કેમકે જરા
વિષય લપટીનેા શીઘ્ર પરાભવ કરે છે)

(૧૧૧) વળી યુક્તજ કહ્યું છે કે તૃષ્ણા સમાન કોઈ, બ્યા
ધિ નથી, અને સતોષ સમાન કોઈ મુખ નથી

(૧૧૨) પવિત્ર જ્ઞાનામૃત યા વરાય રસથી આત્માને
ચોષવાથી તૃષ્ણાનેા અત આવે છે, અને સતોષ શુભની પ્રાપ્તિ
અને વૃદ્ધિ થાય ॥

(૧૧૩) સતોષ સર્વ મુખતુ સાધન હોવાથી મોક્ષાર્થી
જનોએ તે અવશ્ય સેવન કરવા યોગ્ય છે અને લોક સર્વ દુ ખ

તુ મૂળ હોવાથી અવશ્ય તજવા યોગ્ય છે લોભ-બુદ્ધિ તજવાથી સતોષ શુભ વાધે છે,

(૧૧૪) ક્રોધાદિ ચારે કપાય, સ સારરૂપી મહાવૃક્ષના ઉપામજ્યુત મૂળ છે ત સારનો અત કરવા ઈચ્છનાર મોક્ષાર્થીએ કપાયનોજ અત કરવો યુક્ત છે કપાયનો અત થયે છતે ભવનો અત થયોજ સમજવો

(૧૧૫) ઉપશમ ભાવથી ક્રોધને ટાળવો, વિનયભાવથી માનને ટાળવો, સરલભાવથી માયા કપટનો નાશ કરવો અને સતોષથી લોભનો નાશ કરવો કપાયને ટાળવાનો એજ ઉપાય જ્ઞાનીયોએ જતાવ્યો છે

(૧૧૬) રાગ અને દ્વેષથી ઉક્ત ચારે કપાયને પુષ્ટિ મળે છે, માટે વીતરાગ પ્રભુએ સર્વ કર્મનો જડ જેવા રાગ અને દ્વેષનેજ મૂળથી ટાળવા વારવાર ઉપદેશ કર્યો છે દ્વેષથી ક્રોધ અને માનની તથા રાગથી માયા અને લોભની વૃદ્ધિ થાય છે રાગ દ્વેષનો ક્ષય થવાથી સર્વ કપાયનો સ્વત ક્ષય થઈ જાય છે માટે મોક્ષાર્થીએ રાગ દ્વેષનો અવશ્ય ક્ષય કરવો યુક્ત છે

(૧૧૭) વિષય લોભની લાલભાથી રાગ દ્વેષની ઉત્પત્તિ અને વૃદ્ધિ થાય છે, માટે મોક્ષાર્થીએ વિષય લાલસાને તણને સહજ સતોષ શુભ મેરવો યુક્ત છે-

(૧૧૮) વિવિધ વિષયની લાલસાવાળુ મલીન મનજ હૃગતિતુ મૂળ છે, માટે એવા મનનેજ મારવા મહાશયો ભાર દઈને કહે છે

(૧૧૯) મનને માર્યાથી ઇદ્રિયો સ્વત મરી જાય છે ઇદ્રિયોના

વિમાનો અત આવવાથી ગગનેચ

કષાયનો પણ અત આવે છે, સગદેષ રૂપ કષાયનો હાય ચવાથી ઘાતિ કર્મનો હાય થાય છે, અને અનત જ્ઞાનાદિક સહજ અનત ચતુષ્થી પ્રગટ થાય ॥ ચાવત્ અવશિષ્ટ અઘાતિ કર્મનો પણ અત થતાજ અજ અવિનાશી મોક્ષ પદવી પ્રાપ્ત થાય છે

(૧૨૦) મન અને ઇન્દ્રિયોને વશ કરીને વિષયલાલસા તજવાથી આવે અનુષમ લાભ થતો જાણીને ઠોણ હાતભાગ્ય કામ ભોગની વાધ કરીને આજ યેજ લાભ થકી ચૂકયો ? મુમુક્ષુ જનોને તો વિષયવાછા હાવાહલ ઝેર જેવી છે

(૧૨૧) વિષયલાનસા હાવાહલ ઝેરથી પણ આકરી છે કેમકે ઝેરતો આધા બાદજ જીવનુ જોખમ કરે છે અને વિષયનું ચિંતવન કરવા માત્રથી ચારિત્ર પ્રાણુ જોખમ થાય છે, અથવા વિષ ખાધુ છતુ એકજ વખત મારે છે, પણ વિષયવાછા તો જીવને ભવોભવ ભટકાવે છે

(૧૨૨) વિષયમુખને વૈરાગ્ય યોગે તણને ફરી વાછનાર વખત ભક્ષી જ્ઞાનની ઉપમાને લાયક છે

(૧૨૩) યોગમાર્ગથી પતિત થતા મુમુક્ષુને યોગ્ય આલ-ખન આપીને પાછા માગ માસ્થાપવામા અનર્ગળ લાભ રહેલો છે.

(૧૨૪) જેમ રાજમતિયે રથનેમિને તથા નાગિલાએ ભવદે વ મુનિને તથા ઠોશાએ સિંહ ગુફાવાસી સાધુને પ્રતિગ્રાધ આપીને સયમ માર્ગમા પુન સ્થાપ્યા, તેમ નિસ્વાર્થ જુદિથી મોક્ષાર્થ જીવને અવસર ઉચિત આલખન આપનાર મોટો લાભ હાંસલ કરી શકે છે

(૧૨૫) મોક્ષાર્થી જનોએ હમેશા ચઢતાના નાખવા

લેવા યોગ્ય છે પણ પડતાના દાખલા લેવા યોગ્ય નથી ચઢતાના દાખલાથી આત્મામા શુરાતન આવે છે, અને પડતાના દાખલાથી કાયરતા આવે છે

(૧૨૬) સ્વાય તો પુરૂષ હોય કે સ્ત્રી હોય પણ ખરો પુરૂષાર્થ સેવવાથીજ તે સદ્ગતિ સાધી શકે છે પુરૂષ છતાં પુરૂષાર્થહીન હોય તો તે પુગલુમા નથી અને સ્ત્રી છતાં પુરૂષાર્થ-યોગે પુગલુનામા ગણવા યોગ્યજ છે પૂર્વે અનેક ઉત્તમ સ્ત્રીઓએ પુરૂષાર્થના બળે પરમ પદનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યા છે ભોક્ષાથી જનોએ એવા ચઢતાના દાખલા લેવા યોગ્ય છે તેથી સ્વપુરૂષાર્થ જાગૃત થાય છે

(૧૨૭) કેવળ પુરૂષજ પરમપદનો અધિકારી છે, સ્ત્રીને તેવો અધિકાર નથી, એમ ઓલનારા પક્ષપાતી યા મિથ્યાભાષી છે ખરી વાત તો એ છે કે જે ખરો પુરૂષાર્થ સેવે છે, તે સ્વાય તો પુરૂષ હોય યા તો સ્ત્રી હોય પણ અવ્યય પરમપદનો અધિકારી હોવાથી પરમ-પદ ભોક્ષ મુખને સાધી શકે છે. પુરૂષની પેરે અનેક સ્ત્રીઓએ પૂર્વે પરમપદ માધેલું છે

(૧૨૮) સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રતુ વિધિવત્ પાલન કરવું તે ખરો પુરૂષાર્થ છે પુરૂષાર્થ હીન કાયર માણસો તેમ કરી શકતા નથી

(૧૨૯) અહિંસાદિક પાત્ર મહાવ્રત તથા રાત્રીભોજનનો સર્વથા ત્યાગ કરવારૂપી છઠું વ્રત વિવેકબુદ્ધિથી સમજીને ગ્રહણ કરી સિંહની પેરે શુરવીરપણે તે સર્વ વ્રતોનું યથાવિધિ પાલન કરવું તથા અન્ય ધિકારી સ્ત્રીપુરૂષોને શુદ્ધમાર્ગ સમજાવ-

વી સન્માર્ગમા સ્થાપી તેમને યથોચિત સહાય આપવી તે ખરો કલ્યાણનો માર્ગ છે

(૧૩૦) સર્વ જીવોને આત્મ સમાન લેખીને કોઇને કોઈ રીતે મનથી, વચનથી કે કાયાથી હણવો નહિ, હણાવવો નહિ કે હણનારને સમત થવું નહિ એ પ્રથમ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ છે એમ સર્વત્ર સમજી લેવાનું છે

(૧૩૧) કોષાદિક કપાયથી, ભયથી કે હારયથી જીવ બોલતું નહિ, જીવ બોલાવતું નહિ તેમજ જીવ બોલનારને સમત થવું નહિ એ બીજું મહાવ્રત છે પવિત્ર શાસ્ત્રના માર્ગને શુદ્ધીને સ્વછંદે બોલનાર મૃધાવાદીજ છે

(૧૩૨) પવિત્ર શાસ્ત્રની આજ્ઞા વિરુદ્ધ કોઈ પણ ચીજ સ્વામીની રક્ષા વિના લેવી નહિ, લેવડાવવી નહિ, તેમજ લેનારને સમત થવું નહિ સયમના નિર્વાહ માટે જે કાંઈ અશન વપનાદિક જરૂર હોય તે પણ શાસ્ત્ર આજ્ઞા મુજબ સફળરૂપે સમતિ લઈને અદીનપણે ગવેષણા કરતા નિર્દોષ મળે તોજ મહણ કરવું એ ત્રીજું મહાવ્રત કહ્યું છે

(૧૩૩) દેવ, મનુષ્ય કે તિર્થંક સજાથી વિષયલોગ મન, વચન, કે કાયાથી સેવવા નહિ બીજાને સેવડાવવા નહિ અને સેવનારને સમત થવું નહિ એ ચોથું મહાવ્રત બીજું

(૧૩૪) કઈ પણ અપ મૂલ્યવાળી કે બહુ મૂલ્યવાળી વસ્તુ ઉપર ઝુઝી રાખવી નહિ, સયમને બાધકમૂત કોઈ પણ વસ્તુનો સંગ્રહ કરવો નહિ, કરાવવો નહિ, તેમજ કરનારને સમત થવું નહિ એ પાંચમું મહાવ્રત છે

(૧૩૫) અશન, પાણી, ખાદિમ કે સ્વાદિમ ચત્રી સમયે (સૂર્ય અસ્ત પછી અને સૂર્ય ઉદય પહેલા) સવથા વાપરવા નહિ, વપરાવવા નહિ તેમજ વાપરનારને સમત થવું નહિ એ છઠું મત છે

(૧૩૬) પૂર્વોક્ત સર્વ મહાવ્રતોનું યથાવિધિ પાલન કરતા જેમ રાગદેવની હુની થાય તેમ સાવધાનપણે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ માર્ગ સ્વીકારી તેનો યથાર્થ નિર્વાહ કરવો, અને અન્ય આત્મા ઈર્ષ્યનોને યથાશક્તિ યથાવકાશ સહાય કરવી તે ઉત્તમ પ્રજ્ઞનો પુરૂષાર્થ છે

(૧૩૭) સદ્ગુરુ શરણ લઈ તેમની પવિત્ર આજ્ઞાનુસારે વર્તનાર મહાશયોનો સકળ પુરૂષાર્થ સકળ થાય છે

(૧૩૮) સદ્ગુરુની કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલા સદ્ગોપવડે, મયમ માર્ગમા આવતા અપાયો સહેલાઈથી દૂર કરી શકાય છે

(૧૩૯) સુમુખજનોએ ચંદ્રની પેરે ગીતળ સ્વભાવી, સાચરની જેવા ગભીર, ભારડ પખીની જેવા પ્રમાદ રહીત, અને કમળની પેરે નિર્લેપ થવું જોઈએ યાવત્ મેરૂ પર્વતની પેરે નિશ્ચળતા ધારીને સિંહની જેમ શુરવીર થઈને વૃષભની પેરે નિર્મળ ધર્મની ધુરા સુનિજનોએ અવગ્ય ધારવી જોઈએ

(૧૪૦) સુમુખજનોએ કચન અને કામનીને દૂરથીજ તજવા જોઈએ

(૧૪૧) સુમુખજનોએ રાય અને રકને સરખા લેખવા જોઈએ, તથા સમભાવથી તેમને ધર્મ ઉપદેશ આપવો જોઈએ.

(૧૪૨) સુમુખજનોએ નારીને નાગણી સમાન લેખી તેણીને

સગ સવથા તજવો જોઇએ નારીના સગથી નિજે કલક મટે ॥

(૧૪૩) મુમુક્ષુજનોએ સમરસ જાવમા ઝીલતા થકા શાસ્ત્ર અવગાહન કર્યા કરવું જોઇએ

(૧૪૪) મુમુક્ષુજનોએ અધિકારીની હિતશિક્ષા હૃદયમા ધારીને સ્વશક્તિને ગોપળ્યા વિના તેનું મત્તથી પાલન કરવું જોઇએ કેાઇ રીતે અધિકારીની હિતશિક્ષાને અનાદર નજ કરવો જોઇએ

(૧૪૫) મુમુક્ષુજનોએ સુધાદિકનો ઉદગ થયે છતે શુ વાદિકની સમતી લઇને નિર્દોષ આહાર પાણીની ગવેષણા કરી તેવો નિર્દોષ આહાર પ્રમુખ મળે તો તે અદીનપણે લઇને શુ વાદિકની સમીપે આવીને તેની આયોચના કરી સુધાદિકની રક્ત થી અન્ય મુમુક્ષુ જનની યથાયોગ્ય ભક્તિ કરીને લોભુપતા રહીત લાવેલો આહાર ગયમના નિર્વાહ માટે વાપરતા મનમા અમભાવ રાખી તેને વખાળ્યા કે વખોડ્યાવિના પવિત્ર માનુના માંભા પુનઃ કટિબદ્ધ થઇને વિશેષે ઉદયમ કરવો જોઇએ.

(૧૪૬) મુમુક્ષુજનોની શાસ્ત્ર આજ્ઞા મુજબ વર્તીને કરવામા આવતી ભાધુકરી શિક્ષાને જ્ઞાની પુરુષે 'સવ સંપત્ત કરી' કહે છે

(૧૪૭) મુમુક્ષુજનોની શાસ્ત્ર આજ્ઞા ત્રિરુદ્ધ વર્તીને કરવામા આવતી શિક્ષાને જ્ઞાની પુરુષે 'બલહરણી' કહીને બોલાવે છે

(૧૪૮) કેવળ અન્ય અશરણુ એવા આધ્યા પાગળા વિગેરે દીનજનોની શિક્ષાને જ્ઞાની પુરુષે 'વૃત્તિ શિક્ષા' કહીને બોલાવે ॥

(૧૪૯) મુમુક્ષુજનોએ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ માર્ગે વર્તતા થતી 'બલહરણી' ભિક્ષાને સર્વથા તજીને શાસ્ત્ર વિહિત માર્ગ વતીને 'સર્વ સપત્કરી' ભિક્ષાનોજ અપ કરવો યુક્ત છે.

(૧૫૦) મુમુક્ષુ જનોએ અકૃત, અકારિત અને અસકલ વિપતજ આહાર ગવેષીને ગૃહણ કરવો જોઈએ. પોતે નહિ કરે તો નહિ કરાવેલો તેમજ પોતાને માટે ખાસ સહધીને ગૃહ સ્થાપિકે નહિ કરેલો કે કરાવેલોજ આહાર મુમુક્ષુજનોને કત્તે છે તેવો પણ આહાર ગવેષણા કરતા મળી શકે છે.

(૧૫૧) યતિ ધર્મ યાને મુમુક્ષુ માગ અતિ દુષ્કર કહ્યો છે કેમકે તેમા એવા નિર્દોષ આહારથીજ અયમ નિર્વાહ કરવાનો કહ્યો છે.

(૧૫૨) ગૃહસ્થ જનો પોતાના માટે અથવા પોતાના કુટુંબને માટે અન્ન પાનાદિક નીપજાવતા હોય તેમા એવો શુભ વિચાર કરે કે આપણે માટે કરવામા આવતા આ અન્ન પાણી માથી દ્વાય ભાગ્ય થોગે કોઈ મહાત્માના પાત્રમા થોડું પણ અપાશે તો મોટો લાભ થશે આવો શુભ વિચાર ગૃહસ્થ જનોને હિતકારીજ છે.

(૧૫૩) એવા શુભ ચિંતન યુક્ત ગૃહસ્થોએ પોતાને માટે કે પોતાના કુટુંબને માટે નીપજાવેલા અન્ન પાણી વિગેરે મુમુક્ષુનિને લેવામાં બાધક નથી.

(૧૫૪) નિર્દોષ આહાર લાવી વિધિવત્ તે વાપગનાર મુનિ સયમની શુદ્ધિ કરી શકે છે તેથી ઉલટી રીતેવર્તતા અયમની વિશધના યાય છે.

(૧૫૫) મુમુક્ષુજનોએ શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ સળધી સર્વ વિષય આસક્તિથી સાવધપણે દૂર રહેવું ચુકત છે.

(૧૫૬) મુમુક્ષુજનોએ વિષય વાસનાનેજ હઠાવવા યત્ન કરવો જોઈએ

(૧૫૭) મુમુક્ષુજનોએ ગૃહસ્થોનો પરિચય તણને બ્રહ્મચર્યની ખૂબ પુષ્ટિ થાય તેમ પવિત્ર જ્ઞાન ધ્યાનનો સતત અભ્યાસ કરવો જોઈએ

(૧૫૮) મુમુક્ષુજનોએ સ્ત્રી, પશુ, પડગ વિનાનું સય મને અનુકૂળ સ્થાનજ રહેવાને પસંદ કરવું જોઈએ

(૧૫૯) મુમુક્ષુજનોએ કામવિકાર પેદા થાય એવી કોઈ પણ ઘેષ્ટા કરવી ન જોઈએ સ્ત્રી કથા, સ્ત્રી શબ્દા, સ્ત્રીના અંગેપાગતું નિરીક્ષણ, સ્ત્રી સમીપે સ્થિતિ, પૂર્વે કરેલી કામક્રિયાનું સ્મરણ, સ્નિગ્ધ લોજન તથા પ્રમાણાતિરિક્ત લોજન, તથા શરીર વિભૂષાદિક સર્વે તજવા જોઈએ

(૧૬૦) મુમુક્ષુજનોએ પૂર્વ થયેલા મહા પુરુષોના પવિત્ર ચરિત્રને જાણીને તેમનું બનતું અનુકરણ કરવાને સદા સાવધાન રહેવું જોઈએ

(૧૬૧) મુમુક્ષુજનોએ ગમે તેવા સંયોગોમા સયમથી ચત્રાયમાન થવું ન જોઈએ દેવ, મનુષ્ય કે તિર્યંચે કરેલા સર્વ અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ પરીપહોને અહીનપણે આત્મ કલ્યાણાર્થે સહન કરવા જોઈએ

(૧૬૨) મુમુક્ષુજનોએ માર્ગમા ચાલતા ધુસરા પ્રમાણ

ભૂમિને આગળ જોતા કોઈ પણ ન્હાના કે મોટા જીવને જોખમ ન પડોયે તેમ કરૂણા નજરથી તપાસીને ચાલવું જોઈએ

(૧૬૩) સુમુખજનોએ જરૂર પડતું જોડતા કોઈને અપ્રીતિ ન ઉપજે એવું હિત, મિત, મિષ્ટ અને મત્ય, ધર્મને બાધક ન થાય તેવું બાપણું કરવું જોઈએ

(૧૬૪) સુમુખજનોએ સયમના નિર્વાહ માટે જરૂર પડે છે તે ૪૨ દોષ રહીત આહાર પાણી વિગેરે શુદ્ધિકર્મી સમતિથી લાગીને વિધિવત્ વાપરવા જોઈએ

(૧૬૫) સુમુખજનોએ કોઈપણ વસ્તુ લેતા યા મૂકતા કોઈ પણ જીવની વિરાધના થઈ ન જાય તેમ સભાળીને તે વસ્તુ લેવી મૂકવી જોઈએ

(૧૬૬) સુમુખજનોએ લઘુનીતિ, વડીનીતિ વિગેરે શરીરના સર્વ મળનો ત્યાગ નિર્જીવ સ્થાનમાં જઈને વિધિવત્ કરવો જોઈએ

(૧૬૭) સુમુખજનોએ મુખ્યપણે મનને ગોપવીને ધર્મ ધ્યાનમાં જોડાવું જોઈએ જેમ અને તેમ તેને વિવિધ વિકલ્પ ના જાયી મુક્ત રાખવું જોઈએ

(૧૬૮) સુમુખજનોએ મુખ્યપણે તથાગ્રકારના કારણવિના મોનજ ધારણ કરી રહેવું જ જોઈએ જરૂર જણાતા સત્ય નિર્દોષ જ બાપણું કરવું જોઈએ

(૧૬૯) સુમુખજનોએ મુખ્યપણે સયમાર્થે જવા આવવાની જરૂર ન હોય તો કાચગાની પેરે ગોપવી રાખવી જોઈએ. સ્થિર આસન ધ્યાનનોજ અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

(૧૭૦) મુમુક્ષુજનોએ ચાલવાની, બેસવાની, ઉઠવાની, સુવાની, ખાવાની, પીવાની કે બોલવાની જે જે ક્રિયા કરવી પડે તે તે કોઈ જીવને ધર્મ ન થાય તેમજ મલાજથીજ કરવી જોઈએ

(૧૭૧) મુમુક્ષુજનોએ રમગૃહ નહિ થતા પરિમિતભોજન થવું જોઈએ

(૧૭૨) મુમુક્ષુજનોએ સયમ અનુષ્ઠાનને ગમજપૂર્વક પ્રમાદ રહિત સેવીને અન્ય મુમુક્ષુજનોને યથાશક્તિ અયમમાં સહાયભૂત થવું જોઈએ એક દણ માત્ર પણ ક'યાણાથીએ પ્રમાદ કરવો ન જોઈએ

(૧૭૩) પ્રીય મનોહર અને સ્વાધીન લોગને જે જાણી જોઈને તજે છે, તેજ ખરો ત્યાગી કહેવાય છે

(૧૭૪) વસ્ત્ર, ગધ, માન્ય, અલંકાર તથા સ્ત્રી શમ્યાદિક નહિ મળવા માત્રથી લોગવનો નથી, પણ મનથી તો તેવા વિષયમાં સાર માનીને મગ્ન રહે છે તે ત્યાગી કહેવાય નહીં

(૧૭૫) જે જળમાં મચ્છની પદ પડિત માણુમ પડે કે આકાશમાં પખીની પદ પડિત જણાય, તોજ સ્ત્રીના ગદ્ગદ ચરિત્રની સમજ પડી શકે, તાત્પર્ય કે સ્ત્રીના ચરિત્રનો પાર પામવો અશક્ય છે

(૧૭૬) પ્રિયાલાપથી કોઈની નાથ વાત કરતી કામની કે ટાક્ષ વડે કોઈ અન્યને સાનમાં સમજાવતી હોય તેમ વળી હૃદયથી તો કોઈ જીભનું ધ્યાન [ચિતવન] કરતી હોય, એવી સ્ત્રીની અચળતાને વિદ્યાર પડે સ્ત્રીઓ પ્રાય કપટનીજ પેટી હોય છે

(૧૭૭) જો મન વૈરાગ્યના રંગથી રંગાયલું ન હોય તો દાન, શીલ, અને તપ કેવળ કષ્ટરૂપજ થાય છે વૈરાગ્ય યુક્ત કરેલી સર્વ ધર્મકરણી કલ્યાણકારી થાય છે માટે જેમ જાને તેમ વૈરાગ્ય ભાવની વૃદ્ધિ કરવી યુક્ત છે તે વિના અલુણાધાન્યની પેરે ધર્મકરણીમા ટહેજત આવતી નથી, વૈરાગ્ય ચોગે તેમા ભારે મીઠાશ આવે છે

(૧૭૭) અભિનવ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રો વાચનાથી સહજે વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ થાય છે

(૧૭૯) મૈત્રી, મુદિતા, કરુણા અને મધ્યસ્થ જોવી ચાર ભાવનાઓનું સઘનના કામીએ અવશ્ય સેવન કરવું જોઈએ

(૧૮૦) જગતના સર્વ જતુઓ આપણા મિત્ર છે, કોઈ પણ આપણા શત્રુ નથી, તે સર્વ મુખી થાઓ, કોઈ દુખી ન થાઓ, સર્વે મુખના માર્ગે ચાલો જોવી મતિને મૈત્રીભાવના કહે છે

(૧૮૧) સંતુષ્ટીના સદ્ગુણો જોઈને ચિત્તમા રાજ થવું જેમ ચદ્રને દેખીને ચક્રાર રાજ થાય છે, અથવા મેધનો ગર્જાવ સાક્ષીને મોર રાજ થાય છે, તેમ સુષ્ટીને દેખી પ્રમુદિત થવું, અત કરણુમા આનંદની ઉમીઓ ઉઠે તેનું નામ મુદિતા ભાવના કહેવાય છે

(૧૮૨) કોઈ પણ દુખીને દેખી દયાર્દ્ર દીલથી શક્તિ અનુસારે તેને સહાય કરવી તેમજ ધર્મ કાર્યમા સીદાતા સાધર્મી ભાઈને ચોગા આલેખન આપવું તેનું નામ કરુણા ભાવના કહેવાય છે.

(૧૮૩) કોઈ પણ પ્રકારે હિતોપદેશ અસર કરવી

ચક્રે નહિ એવા અત્યંત કઠોર મનગણા છુપ ઉપર પણ દેખ નહિ કરતા તેવાથી દૂરજ રહેવું તેનું નામ મધ્યસ્થ ભાવના કહેવાય ॥

(૧૮૪) બીજી પણ અનિત્ય, અશરણ, સંસાર, એકત્વ, અન્યત્વ, અશુચિત્વ, આશ્રય, સંવર, નિર્જન, હોક સ્વભાવ, યોધિ દુર્લભ અને સ્વતત્ત્વનું ચિત્તનરૂપ દ્વાદશ અનુપ્રેક્ષા, - ભાવના કહી છે

(૧૮૫) ભાવનાભવનાશિની અર્થાત્ આવી ઉત્તમ ભાવનાથી જીવ સતતિનો ક્ષય થઈ જાય છે અને ચાતરસની વૃદ્ધિથી ચિત્તની શાંતિ-પ્રસન્નતા યાય છે માટે મોક્ષાધી જનોએ અવશ્ય ઉકત ભાવનાઓનો અભ્યાસ કર્યા કરવો યુક્ત છે

(૧૮૬) ગમે તેટલી કળા પ્રાપ્ત થાય, ગમે તેવો આકરે તપ તપાય, અથવા નિર્મળ કિર્તિ પ્રસારે પરંતુ અતરમા વિવેક કળા એ ન પ્રગટી તો તે સર્વ નિષ્ફળજ છે વિવેક કળાથી તે સર્વની સફળતા છે

(૧૮૭) વિવેક એ એક અભિનવ સૂર્ય યા અભિનવ નેન છે જેથી અતરમા પરંતુ તત્ત્વનું ચત્યાર્થ દર્શન થાય એવું અજવાળું થાય છે માટે બીજી બધી જગત્ત તણને કેવળ વિવેકકળા માટે ઉપમ કરવો યુક્ત છે

(૧૮૮) સત્ સમાનમ યોગે હિતોપદેશ સાધનવાથી યા તો આપ્ર પ્રણીત આચરના ચિર પરિચયથી વિવેક પ્રગટે છે

(૧૮૯) વિવેકવટે સત્યાસત્યનો નિષ્ક્રય કરી શકાય છે તે વિના હિતાહિત કૃત્યાકૃત્ય લક્ષ્યાલક્ષ્ય પેચાપેચ, ઉચિતાનુચિત

કે શુદ્ધદોષની ખાત્રી થઇ શકતી નથી વિવેક વહેજ અસત્ વસ્તુનો ત્યાગ કરીને સદ્ વસ્તુનો સ્વીકાર કરી શકાય છે

(૧૬૦) જેમ નિર્મળ આરિસામા સામી વસ્તુનું ભરાબર પ્રતિબિંબ પડી રહે છે, તેમ નિર્મળ વિવેકયુક્ત હૃદયમા વસ્તુનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે જેમ સૂક્ષ્મદર્શક યત્રથી સુદ્ધ વસ્તુ સહેલાઇથી દેખી શકાય છે, તેમ વિવેકના અધિકાધિક અભ્યાસથી સુદ્ધમા સુદ્ધમને દુરમા દુર રહેલા પદાર્થનું યથાર્થ જ્ઞાન થઇ શકે છે માટે જ્ઞાની પુરૂષો વિવેક રહીતને પશુ માનેછે,

(૧૬૧) 'વિવેકી પુરૂષ આ મનુષ્ય ભવતા ક્ષણને પણ ત્યાગેલો (લક્ષ મુદ્ધ અથવા અમુદ્ધ) લેખે છે

(૧૬૨) જેમ રાજ હાસ પક્ષી ક્ષીર નીરને ભુલા કરીને ક્ષીર માત્ર ગ્રહે છે, તેમ વિવેકી પુરૂષ દોષ માત્રને તણ શુદ્ધ માત્રને ગ્રહણ કરે છે

(૧૬૩) મનની મુદ્રતા (પારકા છિદ્ર જ્ઞેવાની બુદ્ધિ) મનુષ્યાથીજ શુદ્ધ ગ્રાહકતા આવે છે, શુદ્ધ શુણીનો યોગ્ય આદરસત્કાર કરવારૂપ વિનયશુદ્ધી શુદ્ધ ગ્રાહકતા વધતી જાય છે

(૧૬૪) વિનય સર્વશુણીનું વશીકરણ છે ભક્તિ યા બાદસેવા, હૃદય પ્રેમ યા બહુમાન, સદ્ગુણની સ્તુતિ અવગુણને દાકવા અને અવજ્ઞા, આશાતના, હેલના, નિંદા કે ખિ સાથી દૂર રહેવું એવા વિનયના મુખ્ય પાત્ર પ્રકાર છે

(૧૬૫) જેમ અણુધોયેલા મેલા વસ્ત્ર ઉપર રંગ ચડી શકતો નથી અથવા વિષમ ભૂમિમા ચિત્ર ઉઠી શકેલું નથી તેમ વિનયાદિ શુદ્ધ હીનને સત્ય ધર્મની ગ્રાહી થઇ શકતી નથી.

(૧૬૬) વિનયાદિ સદ્ગુણ સપન્નને સહેજે ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે

(૧૬૭) વિનયાદિશુન્યને વિદ્યાદિકળા ઉલટી અનર્થકારી થાય છે, માટે પ્રથમ વિનયાદિકનો જ અભ્યાસ કરવો યોગ્ય છે

(૧૬૮) ધર્મની યોગ્યતા પાત્રતા પ્રાપ્ત કરવી એ પ્રથમ અવશ્યનુ છે તૃણ થકી ગાયને દુધ થાય છે અને દુધ થકી સર્પ ને જેર થાય છે એ ઉપરથીજ પાત્રાપાત્રનો વિવેક ધારવો અગત્ય સમજાય છે

(૧૬૯) ધર્મની યોગ્યતા મેળવવા માટે નીચેના ૨૧ ગુણોનો ખુબ અભ્યાસ કરવો ખાસ જરૂરનો છે

૧ અક્ષુદ્રતા-ગભીરતા-ગુણ ગ્રાહકતા. ૨ સામ્યતા-પ્રસન્નતા ૩ નિરોગતા-અગમૈવ-સુદરાકૃતિ ૪ જનમિયતા-લોકમિયતા ૫ અકુરતા-મનની ક્રોમળતા-નરમાશ ૬ બીરૂતા-પાપથી યા અપવાદથી બીવાપણુ ૭ અશકતા-નિષ્કપટીપણુ-સરલતા ૮ દક્ષિણ્યતા મોટાની અનુભવ પાળવી તે ૯ લભગુતા મર્યાદા શીલપણુ માળ ૧૦ દયાગુતા-કરૂણા ૧૧ સમદૃષ્ટિ-મધ્યસ્થતા-નિષ્પક્ષપાતપણુ ૧૨ ગુણરાગીપણુ ૧૩ સત્યવાદીપણુ-સત્યમિયતા ૧૪ સુપક્ષતા-ધર્મીકુટુંબ હોવાપણુ ૧૫ દીર્ઘ દક્ષિતા-લાબી નજર પહોઆકવાપણુ ૧૬ વિશેષજ્ઞતા-લાબી સમજ ૧૭ વૃદ્ધાનુસારીપણુ શિષ્ટાનુસારિતા ૧૮ વિનીતતા-નમ્રતા ૧૯ કૃતજ્ઞતા-કર્યા ગુણનુ બાણુપણુ ૨૦ પરીપકારતા-પરહિતપિતા ૨૧ લબ્ધલક્ષતા-કાર્યલક્ષતા-સુનિયુક્તા કળાક્રોધ

(૨૦૦) પુલકત ગુણના અભ્યાસ રહિત યોગ્યતા વિનાજ

ધમની પ્રાપ્તિ થવી વધ્યાપુત્ર અથવા શશશૃંગની પેરેઅશક્ય છે

(૨૦૧) યોગ્ય જીવને પણ સત્ય ધર્મની પ્રાપ્તિ બહુધા મમણુ નિર્ઐયદ્વારા હિતોપદેશ સામળવાથીજ થાય છે માટે યોગ્ય જીવને પણ સત્સમાગમની ખાસ અપેક્ષા રહેછેજ

(૨૦૨) હુઝરો અથ વાચવાથી સાર ન મળે એવો મરમ સાર ક્ષણ માત્રમા સત્સમાગમથી ભાગ્ય યોગે મળી શકે છે

(૨૦૩) દુર્જનો છને યોગે તેવા લાભથી કમનસીબજ રહે છે

(૨૦૪) સજ્જનોને તો દુર્જનોની હુયાલીથી અભિનવ ભગૃતિ રહે છે

(૨૦૫) દુર્જનો સજ્જનોના નિષ્કારણુ શત્રુ છે પણ મ જ્જનો તો મમસ્ત જગતના નિષ્કારણુ મિત્ર છે

(૨૦૬) દુર્જનોને દ્વિજીર્ણ સર્પ જેવા કદા છે તે યથાર્થજ છે કેમકે તે એકાત હિતકારી સજ્જનને પણ કાટે છે

(૨૦૭) સજ્જનો તો એવા ખારીવા—ઝેરીલા દુર્જનોને પણ હુલ્લવા ઇચ્છતા નથી એજ તેમનું ઉદાર આગયપણુ સૂચવે છે

(૨૦૮) કાગડાને કે કોયલાને ગમે તેટલો ધોયો હોય તોપણુ તે તેની કાળાથ તજેજ નહિ તેમ દુર્જનને પણ ગમે તેટલું જ્ઞાન આપો પણ તે કદાપિ કુટિલતા તજવાનો નહિ

(૨૦૯) સજ્જનને તો ગમે તેટલું સતાપયો તોપણુ તે તેમની સજ્જનતા કદાપિ તજશેજ નહિ

(૨૧૦) સજ્જનજ સત્ય ધર્મને લાયક છે માટે ણીજી ખમાલ તજી દઈને કેવલ સજ્જનતાજ આદરવા પ્રયત્ન કરો,

(૨૧૧) વીતરાગ સમાન કોઈ મોક્ષતા દેવ નથી

(૨૧૨) નિર્ઐય સાધુ સમાન કોઈ સન્માર્ગ દર્શક આથી નથી

(૨૧૩) શુદ્ધ અહિંસા સમાન કોઈ ભવદુ ખતારક આ
વધ નથી

(૨૧૪) આત્માના સહજ ગુણોનો લોપ કરે એવા રાગ
દેશ અને મોહાદિક દોષોને સેવવા સમાન કોઈ પ્રબળ હિંસા નથી

(૨૧૫) આત્માના જ્ઞાન દર્શન અને વ્યારિત્ત્વિક સદ્ગુ-
ણોને સાચવી રાખવા અથવા તે મહજ ગુણોનું પોષણ કરવું
તેના સમાન કોઈ શુદ્ધ અહિંસા નથી

(૨૧૬) આત્મ હિંસા તજ્યા વિના કોઈપિ આત્મ દયા પાળી
શકવાના નથી રાગદ્વેષ અને મોહ-મમતાદિક દુષ્ટ દોષોને તથા
સહજ આત્મ ગુણમા મગ્ન રહેવું એજ ખરી આત્મ દયા છે
બીજી ઔપચારિક ભવદયા પાળવાનો પણ પરમાર્થ રાગાદિ દુષ્ટ
દોષોને આવતા વારવાનો અને જ્ઞાન દર્શન અને વ્યારિત્ત્વિક
સદ્ગુણોને પોષવાનોજ ॥

(૨૧૭) સત્યાદિક મહાત્મનો પાળવાનો પણ એજ મહાન્
ઉદ્દેશ છે, યાવત્ સકલ ક્રિયાનુષ્ઠાનનો ઉચ્ચ હેતુ શુદ્ધ અહિંસા
નિતની દૃઢતા કરવાનોજ ॥

(૨૧૮) એવી શુદ્ધ મમજ દીલમાં ધારી મયમક્રિયામાં
સાવધાન રહેનારા યોગીશ્વરો અવશ્ય આત્મહિંસા સાધી શકે છે

(૨૧૯) એવી શુદ્ધ સમજ દીલમાં ધાર્યા વિના કેવળ
અધશ્રદ્ધાથી ક્રિયાકાંડને કરનારા સાધુઓ શીઘ્ર સ્વહિંસા સાધી
શકતા નથી

(૨૨૦) શુદ્ધ સમજવાળા જ્ઞાની પુરૂષોનો પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી
આગ્રય લઈ મયમ પાળનારા પ્રમાદ રહિત સાધુઓ પણ અ-
વશ્ય આત્મહિંસા સાધી શકે છે કેમકે તેમના નિયામક (નિ

યતા નાયક) નેષ છે

(૨૩૧) સુવિહિત સાધુજનો મોક્ષમાર્ગના ખરા સારથી છે
એવી શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી મોક્ષાર્થી ભગ્ય જનોએ, તેમનું દૃઢ આત-
મન કરવું અને તેમની લગાવે યજ્ઞ અવજ્ઞા કરી નહિ

(૨૩૨) શ્રદ્ધણું કરેલા મત યા મહામતને અખંડ પા
ખનાર સમાન કોઈ ભાગ્યશાળી નથી, તેનું જ છવિત સફળ છે

(૨૩૩) શ્રદ્ધણું કરેલા નત કે મહામતને ખડીને જે છવે
છે તેની સમાન કોઈ મહામત નથી કેમકે તેવા છવિત કરતા
તો શ્રદ્ધણું કરેલા નત કે મહામતને અખંડ રાખીને મરવું જ સાચું છે

(૨૩૪) જેને હિતકારી વચનો કહેવામા આવતા હતા
ભિવદ્ધ કાને ધારતો નથી અને નહિ સામળ્યા જેવું કરે છે
તેને છને કાને ખહેરોજ લેખવો ચુકત છે, કેમકે તે શ્રોત્રને
સફળ કરી શકતો નથી

(૨૩૫) જે જાણી જોઈને ખરા રસ્તો તજીને ખોટું માર્ગ
ચાલે છે, તે છની આખે આધળો છે એમ સમજવું

(૨૩૬) જે અવસર ઉચિત પ્રિય વચન બોલી સામાનું
સમાધાન કરતો નથી તે છને ગુણે મૂળો છે, એમ શાશ્વત
માણસે સમજવું

(૨૩૭) મોક્ષાર્થી જનોએ પ્રથમપદે આદરવા 'યોગ્ય
સંતુરુતું વચનજ છે

(૨૩૮) જન્મ મરણના દુ ખનો અત યાય એવો ઉપાય
વિચારણુ પુરૂષે સીધ કરવો ચુકત છે કેમકે તે વિના કદાપિ
તત્વથી શાંતિ થતી નથી

(૨૩૯) તત્વજ્ઞાન પૂવક સચમાતજ્ઞાન સેવનથી.

અત યાય છે

(૨૪૦) પરભવ જતા સળલ માત્ર ધર્મનુજ છે માટે તેનો વિશેષે ખપ કરવો, તે વિનાજ છવ દુ ખની પર'પરાને પામે છે

(૨૪૧) જેનું મન શુદ્ધ-નિર્મળ છે તેજ ખરો પવિત્ર છે એમ જ્ઞાનીયો માને છે

(૨૪૨) જેના અતર-ઘટમા વિવેક પ્રગટયો છે, તેજ ખરો પડિત છે એમ જ્ઞાનવુ

(૨૪૩) સદ્ગુરુની સુખકારી સેવાને બહલે અવજ્ઞા કરી એજ ખરું વિષ છે

(૨૪૪) સદા સ્વપરહિત સાધવા ઉજ્જમાત રહેવું એજ મનુષ્ય જન્મનું ખરું ફલ ॥

(૨૪૫) છવને બેજાન કરી દેનાર સ્નેહ રાગજ ખરી મ દિશ છે એમ સમજવું

(૨૪૬) ઘોળે હઢાડે ધાડ પાડીને ધર્મધનને લૂટનારા વિ પયોજ ખરા ચોર છે

(૨૪૭) જન્મ મરણના અત્યંત કટુક ફળને દેનારી તૃષ્ણા જ ખરી ભવનેત્રી છે

(૨૪૮) અનેક પ્રમારની આપત્તિને આપનાર પ્રમાદ સમા ન કોઈ શસ્ત્ર નથી

(૨૪૯) મરણ સમાન કોઈ ભય નથી અને તેથી સુકા કરનાર વૈરાગ્ય સમાન કોઈ મીત્ર નથી, વિષયવાસના જેથી ના બુદ્ધ માય તેજ ખરો વૈરાગ્ય બાણવો

(૨૫૦) વિષયલપટ-કામાધમચાન કોઈ અધ નથી કેમકે તે વિવેક શુ ય હોય છે

(૨૫૧) સ્ત્રીના નેત્ર કટાક્ષથી જે ન ડગે તેજ ખરો શુ-
રવીર છે

(૨૫૨) સત પુરષોના નદુષ્ટદેશ પ્રમાણે બીજી અમત ન
થી કેમકે તેથી ભવ તાપ ઉપશાન્ત થવાથી જન્મ મરણના અ-
નંત દુષ્ટોનો અંત આવે છે

(૨૫૩) દીનતાનો ત્યાગ કરવા સમાન બીજો શુરતાનો
ખીધો રસ્તો નથી

(૨૫૪) સ્ત્રીના ગહન ચરિત્રથી ન છેતરાય તેના જેવો કો
ઈ અતુર નથી

(૨૫૫) અસતોષી સમાન કોઈ દુષ્ટી નથી કેમકે તે
મમળ શેઠની જેવો દુષ્ટી રહે છે,

(૨૫૬) પારકી યાચના કરવા ઉપરાંત કોઈ મોટું લઘુતા
નું કારણ નથી

(૨૫૭) નિર્દોષ-નિષ્પાપ વૃત્તિમય બીજી સાફ ભવિત-
નું ફળ નથી

(૨૫૮) બુદ્ધિબળ છતાં વિદ્યાભ્યાસ નહિ કરવા સમાન
બીજી કોઈ જડતા નથી

(૨૫૯) વિવેકમયમાન જાગૃતિ અને મુઠતાસમાન નિદ્રા નથી

(૨૬૦) ચંદ્રની પેરે ભગ્ય લોકોને ખરી ગીનળતા કરનાર
આ કલિકાલમા ફક્ત સતજનોજ છે

(૨૬૧) પરવશતા નડની પેરે પ્રાણીઓને પીડકારી છે

(૨૬૨) સયમ યા નિવૃત્તિસમાન કોઈ સુખ નથી

(૨૬૩) જેથી આત્માને હિત યાય તેવું જ વચન વદવું તે
સત્ય ॥ પણ જેથી ઉલટું અહિત યાય એવું વચન વિચાર્યું

વિના વહુ તે મત્ય હોય તો પણ અનત્યજ સમજવું જીવે
જ અધને પણ અધ કહેવાનો શાસ્ત્રમા નિરોધ કરેલો ॥

અધ્યાત્મ-ગીતા.

પ્રજ્ઞામીએ વિશ્વ દિત^૧ જૈન વાણી,
મહાનંદ તરૂં મી ચવા અમૃત પાણી,
મહા મોહપુર ભેડવા વજ્ર પાણિ^૨,
ગહન ભવકંડ છેદન કૃપાણિ^૩. ૧

દ્રવ્ય અનંત પ્રકાસક ભાસક તત્ત્વ સ્વરૂપ,
આત્મા તત્ત્વ વિભોધક મત્ત ચિદ્ રૂપ,
નય નિરોપ પ્રમાણે જાણે વસ્તુ સમસ્ત
ત્રિકરણ જેએ પ્રજ્ઞામુ જૈનાગમ મુપશન્ત^૪ ૨

જેણે આત્મા શુદ્ધતાએ પિછાડ્યો,
તેણે લોક અલોકનો ભાર જાણ્યો,
આત્મા રમણી મુનિ જગવિદિતા,
ઉપદિશી તેણે અધ્યાત્મ ગીતા ૩

દ્રવ્ય સર્વના ભાવનો બતલુગ ખાસગ એહ,
જ્ઞાતા કર્તા લોકતા રમતા પરિણતિ ગેહ,
શાસ્ત્રક રક્ષક ન્યાયક ધારા
જ્ઞાન લાભ જોગ ઉપલોગ^૫

૫ શરદે એક આયા વખાણ્યો,

૧ શરદે દિતભરી.

દુવિધ વ્યવહાર નય વસ્તુવહે એ, અશુદ્ધ વળી શુદ્ધ ભાવન પ્રપ એ ૫

અશુદ્ધપણે પણસય તેસહી^૧ ભેદ પ્રમાણ,

ઉદય વિભેદે દ્રવ્યના ભેદ અનત કહાણ;

શુદ્ધપણે ચેતનતા પ્રગટે છવ વિભિન્ન,

ક્ષયોપશમિક અસખ્ય ક્ષાયક એક અનુન્ન^૨

નામથી છવ ચેતન પ્રશુદ્ધ, ક્ષેત્રથી અમખ્ય દેશી વિશુદ્ધ,

દ્રવ્યથી સ્વશુષ્ણ પર્યાય પિંડ, નિત્ય એકત્વ સદૃશ અખંડ ૭

ઉન્નત્યુચ્છે^૩ વિકલ્પ પરિણામે^૪ છવ સ્વભાવ,

વર્તમાન પરિણત મય વ્યક્ત આહક ભાવ,

શબ્દનયે નિજ સત્તા ભેતો ઇહતો^૫ ધર્મ,

શુદ્ધ અરૂપી ચેતન અણુઅહતો નવ^૬ ધર્મ ૮

૭થી પેરે શુદ્ધ સિદ્ધાત્મરૂપી, શુક્ત પરશક્તિ વ્યક્ત અરૂપી,

ગમકિતી દેશયતિ સર્વ વિરતિ, ધરે માધ્યરૂપે સદા તત્ત્વ પ્રીતિ ૯

સમભિરૂદ નયે નિશવરણી જ્ઞાનાદિક ગુણુ ગુખ્ય,

ક્ષાયક અનત અતુટથી^૭ લોગી ગુગ્ધ અલક્ષ્ય,

એવભૂતિ નિર્મળ સકળ સ્વધર્મ પ્રકાસ,

પુરણ પર્યાય પ્રગટે પૂરણ શક્તિ વિલાસ ૧૦

એમ નય ભગ સગે મનુરો, સાધના સિદ્ધતા રૂપ પૂરો,

સાધક ભાવ ત્યા લગે અધૂરો, સાધ્ય સિદ્ધે નહિ હેતુ સૂરો ૧૧

કાળ અનાદિ અતીત અનતે જે પર રકત,

ન ગાગી પરિણામે વર્તે મોહાસકત,

૧ પાપમેા અને ત્રેસઠ ૨ સપૂર્ણ ૩ રજુસુત્ર નરે ૪ અનુસારે ૫ અભિવપનો, ઇહતો ૬ નવા ૭ અનતગાન, દર્શન, ચારિત્ર અને નીચે

પુદ્ગલ ભોગે ધારે પુદ્ગળ બધ,

પર કતા પરિણામે બાધે કર્મનો બધ

૧૨

બધક વીર્ય કરણે ઉદીરે, વિષાકી પ્રકૃતિ લોગવે દળ વિગેરે,
કર્મ ઉદયાગતા સ્વશુણ રોકે^૧, શુણ વિના જીવ ભવોભવે ઠોકે.^૨ ૧૩

આતમશુણ આવરણે ન શહે આતમ ધર્મ,

આહક શક્તિ પ્રયોગે ભેટે પુદ્ગળ શમ,^૩

પરલાલે પરલોગને યોગે થાયે પર કીરતાગ,

એ અનાદિ પ્રવર્તે વાધે પર વિસ્તાર

૧૪

એમ ઉપયોગ વીયાદિ લગિધ, પરભાવ રંગી કરે કર્મ વૃદ્ધિ,

પરદયાદિક નહા સુહ વિરુદ્ધે, તદા પુણ્ય કર્મ તથો બધ કરે ૧૫

તેહજ હિમાદિક દ્રવ્યાશ્રય કરતો અચળ ચિત્ત,

કટુક વિષાકે એતન મેળે,^૪ કર્મ વિચિત્ત,^૫

આતમ શુણને હણતો હિ સકે ભાવે થાય

આતમધર્મ^૬ નો રક્ષક ભાવ અહિમ કહાય

૧૬

આતમશુણ રક્ષણ તોહ ધર્મ, સ્વશુણ વિશ્વમણાતે અધર્મ,

ભાવ અધ્યાત્મ પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસાર દિત્તિ^૭

૧૭

એહ પ્રબોધનો કારણ તારણ સદ્ગુણ સગ,

શ્રુત ઉપયોગી અરણ્યનદી દગી ગુરુ રગ,

આતમ તત્વાલળી રમતા આતમ શમ,

શુદ્ધ સ્વરૂપને લોગે યોગે જસુ^૮ વિસ્રામ

૧૮

સદ્ગુરુ યોગથી બહુતા જીવ, કોઈ વળી સહજથી ધર્મ સજીવ,

આતમ શક્તિ કરી ગહી^૯લેદી, ભેદજ્ઞાની અથો આતમવેદી, ૧૯

૧ અટકારે ૨ રખડે ૩ સુખ ૪ એમના કરે સચે ૫ વિચિત્ર

૬ આત્માદિક અત્મશુણ ૭ હેદ ૮ જોને ૯ મોહમયિ-રાગદ્વેષની માદ

દ્રવ્ય શુભ પરીચ અનતની થઈ પરતીત,
જલદ્યો આતમ કર્તા લોકતા ગઈ પરશીત,
શ્રદ્ધાયોગે ઉપન્યો જાસન સુનયે સત્ય,
સાધ્યાલબી ચેતના વળગી આતમતત્ત્વ

૨૦

ઈદ્ર થ દ્રાહિ પદવી રોગ જલદ્યો, શુદ્ધ નિજ શુદ્ધતા ધન પિછાડ્યો;
આતમધન અન્ય આપે ન ચોરે, દોષ જગ દીન વળી દોષ જોરે ૨૧

આતમ મર્વ સમાન નિધાન મહા સુખકંઠ,
સિદ્ધતણા આધર્મી ? સત્તાએ શુભવૃદ્ધ,
જેહસ્વભતિ તેહથી દોષ કરે વધ જધ,
પ્રગટ્યો ભાવ અહિ મક જાણે શુદ્ધ પ્રજધ,

૨૨

જ્ઞાનની તીક્ષ્ણતા ચરણ તેહ, જ્ઞાન એકત્વતા ધ્યાન ગેહ
આતમ તાદાત્મ્યતા^૧ પૂર્ણ જાને, તદા નિર્મળાનંદ સ પૂર્ણ પાવે ૨૩

ચેતન અસ્તિ સ્વભાવમા જેહને જાસે જાવ,
તેહથી જિન્ન અરોચક રોચક આતમસ્વભાવ
સમકિત જાવે જાવે આતમ શક્તિ અનત,
કર્મ નાસનો ચિતન નાણે ચિતે તે મતિમદ

૨૪

સ્વશુભ ચિતન રસે શુદ્ધિ ધાવે, આતમ સત્તા જાણી જે નિહાળે,
શુદ્ધ રચાદાદપદ જે મ જાણે,^૨ પરધરે^૩ તેહ મતિ કેમ વાળે ૨૫

પુન્ય પાપ બે પુનઃજન દળ જાસે પરજાવ,
પરજાવે પરમગત પામે દુષ્ટ વિભાવ,
તે માટે નિજ લોગી ચોગીસર સુપ્રસન્ન,
દેવ નરક તૃણ મણિ સમ^૪ જાસે જેહને મન્ન

૨૬

૧ . આત્માને) પામે
૨ . એકતા ૨ જાતના કાળજીથી (પીતરામની
૩ . આત્મા ૪ . સુનાધાતા રહિત.

તેહ સમતા રસ તત્ત્વ સાધે,
 નિશ્ચલાનહ અનુભવ આરાધે,
 તીવ્ર ધનઘાતિ^૧ નિજ કર્મ તોડે,
 સધિ^૨ પડિલેહિને^૩ તે નિષિડે

૨૭

સમ્યગ્ રત્નત્રયી રસ સાચો એતન રાય
 જ્ઞાનક્રિયા એ અકચુરે સર્વ અપાય^૪,
 કારક^૫ અકે સ્વભાવે સાધે પૂરણ સાધ્ય,
 કર્તા કારણ કારજ એક યથા નિરભાધ

૨૮

સ્વશુણ આશુધ ઘડી કર્મ ચુરે,
 અસખ્યાત શુણ નિર્જરા તેહ પુરે,
 ટળે આવશ્યથી શુણ વિકાસે,
 સાધના શક્તિ તેમ તેમ પ્રકાસે

૨૯

પ્રગટયો આતમ ધમ યથા સવિ સાધન રીત,
 બાધકભાવ બ્રહ્મણતા ભાગી ભાગી નીત,
 ઉદય ઉગરણ તે પણ પૂરણ નિજરા કાજ,
 અનભિસધી બધકતા નીરસતા^૬ આતમસજ

૩૦

દેશપતિ જળ થયો નિત્ય રગી,
 તદા ઠોણ આય કુનય આલ સગી,
 યદા આતમા આત્મભાવે રમાવ્યો,

તદા બાધક ભાવ દુરે ગમાવ્યો

૩૧

૧ જ્ઞાનાવસ્થા દર્શનાવસ્થા, મોહની અને અતત્ત્વ કર્મ, ૨ ભાગ
 ૩ જોઈને ૪ વિજન ૫ કર્તા કર્મ કરણ સપ્રદાન, અપ્રદાન, અને અધિ
 ૬ પપટ ૬ અન્યઉપયોગે બધાતા કર્મની ઓગાસ

સહજ સમા શુભ શક્તિથી છેલો કોષ સુમટ,
માર્ગ^૧ જાવ પ્રભાવથી લેલો માન મરદ,
માયા આર્જવ^૨ યોગે લોલે તે નિરપૃહ જાન,
મોહ મહાભક^૩ દેવસે દેવ સ્યો^૪ સર્વ વિભાવ ૩૨

એમ સ્વભાવિક થયો આત્મ વીર, લોગને આત્મ સુપદા સુધીર,
જે ઉદ્યાગતા પ્રકૃતિ વળગી, અન્યાયક થયો ખેરવે તેહ અગી ૩૩
ધર્મ^૫ ધ્યાન એક તાનમે ધ્યાવે અરિહા નિહ,
તે પરિણતિથી પ્રગટી તાત્ત્વિક મહજ સમૃદ્ધ,^૬
સ્વ સ્વરૂપ એકત્વે તન્મય શુભ પર્યાય,
ધ્યાને ધ્યાતા નિરમોહીને વિકલ્પ જાય ૩૪

યદા નિવિઠલથી થયો શુદ્ધ બ્રહ્મ, તદા અનુભવે શુદ્ધ આનંદ શર્મ,
લેહ રતનત્રયી તીક્ષ્ણતાએ, અલેહ રતનત્રયી મે સમાએ ૩૫
દર્શન જ્ઞાન અરણ્ય શુભ સમ્યગ્ એક એકના હેતુ,
સ્વ સ્વ હેતુ થયા સમકાલે તેહ અલેહ લાપેતુ,
પૂર્ણ સ્વભાતિ સમાધિ ધનઘાતિ હલ ઊન્ન,
શાયિક ભાવે પ્રગટે આત્મ ધમ વિશિન્ન ૩૬

પાછી યોગ^૭ રૂપી થયો તે અયોગી, લાવ શૈવે મિતાએ^૮ અલગી
પથ લઘુ અક્ષરે કાર્યકારી, ભવોઅહી^૯ કર્મ સતતિ વિકારી ૩૭
સમગ્રણે એક સમયે પહોત્યા જે લોકાત,
અપ્રુમમાણુ^{૧૦} ગતિ નિર્મળ ચેતન લાવ મહાત,
ચરમ ત્રિભાગ વિહીન^{૧૧} પ્રમાણે જસુ અવનાહ,

૧ નમના, લઘુતા-વિનય ૨ સરવતા ૩ સુમટ-તીર ૪ ત્રિનારો.
૫ સમૃદ્ધિ-અનર્ગલ ધન ૬ મન, વચન અને કાવા. ૭ મેરપરવની જેવી
નિશ્ચયતા, રૌનેશીકણ ૮ અર્થ ૯ અમાન ૧૦ રૂ

- આતમ લેદ અરૂપ અખ યા ડન દાખાહ ૩૮
- જીહા એક સિદ્ધાત્મ તિહાં છે અનતા,
અવન્ના અગ ધા નહિ કામમતા,^૧
આતમગુણ પૂર્ણતાવત સતા, નિભાપ,
અત્યત મુખાગ્રવાદ વતા, ૩૯
- કર્તા કારણ કારજ નિજ પરિણામિક ભાવ,
જ્ઞાતા જ્ઞાયક લોગ્ય લોગ્યતા શુદ્ધ સ્વભાવ,
ગ્રાહક રક્ષક વ્યાપક તન્મયતાએ લીન,
પૂરણ આતમ ધમ પ્રમમ રસે લયવીન ૪૦
- દ્રવ્યથી જીવ ચેતન અલેશી, ક્ષેત્રથી જે અસંખ્ય પ્રદેશી,
ઉત્પાદ વગી નાસ મુવ કાળધર્મ, શુદ્ધ ઉપયોગ ગુણ ભાવ શર્મ ૪૧
- સ્થાદ્વાદ આતમ સત્તા રૂચિ સમકિત તેહ,
આતમ ધર્મનો ભાસન નિમળ જ્ઞાની જેહ,
આતમ રમણી ધ્યાની આતમ લીન,
આતમ ધમ રમો તેણે^૨ લગ્ય સદા ગુણ પીન^૩ ૪૨
- અહો લગ્ય તમે જોળખો નીન ધમ, જેણે પામીયે શુદ્ધ અધ્યાત્મમર્મ,
અસ્પકાળે ટંગે દુષ્ટ કમ, પામીએ સોય આનંદ શમ ૪૩
- નય નિચેષ પ્રમાણે બાણે જીવાજીવ,
સ્વપર વિચેચન કરતા યાચે લાભ સદૈવ,
નિશ્ચયને વ્યહારે વિચરે જે મુનિરાજ,
ભવસાગરના તારણ નિશચ તેહ જહાજ ૪૪
- વસ્તુતરને રમ્યા તે નિર્થક, તરવ અધ્યાસ તિહાં સાધુ પથ,

^૧ વર્ચ્યે ગ્રંથ અને સ્પર્શરહિત, અશ્વી શુદ્ધ સદાજ સ્વરૂપી ૨ તે માટે ૩ પુ.

તીણે ગીતાર્થ ચરણે રહીજે, શુદ્ધ મિદ્ધાન્ત રસ તો લહીજે ૪૫
શ્રુત અભ્યાસી ચોમાસી વાસી લીમડી ઠામ,
શાસન રાગી સોશાગી શ્રાવકના બહુ ધામ,
ખરતર ગછ પાઠક શ્રી દીપચદ્ર સુપસાય

દેવચંદ્રે નિજ હૃદયે ગાયો આતમ રાય ૪ ૬

આત્મરમણ કરના અભ્યામે, શુદ્ધ સત્તા રસીને ઉઘાસે,
દેવચંદ્રે રચી આત્મગીતા, આત્મરમણી મુનિ મુખતીતા ૧ ૪૭
ઇતિ અધ્યાત્મ ગીતા,

ક્ષમા છત્રીશી.

આદર હવ ક્ષમા ગુણ આદર, મ કરીશ રાગ ને દેવણ,
સમતાયે શીવસુખ પામીજે, કોવે કુગતિ વિશેષણ આં ૧
સમતા સજમ માર મુણીજે, કટપસૂતની શાખેણ,
ગદ્ય પૂર્વ કોડિઆરિત્ર બાળે, ભગવત ઝોણીપેરે બાળેણ આં ૨
કુણ કોણ હવ તર્યા ઉપશમથી, માભણ તુ દંટાતણ,
કુણ કોણ હવ ભગ્યા ભવભાહે, કોધ તણે વિરતતણ આં ૩
સોમલ સસરે શીય પ્રજાળયો, બાધી માટીની પાળણ,
ગજસુકમાળ ક્ષમા મન ધરતો, મુકિત ગયો તતકાળણ આં ૪
કુળવાળુઓ સાધે કહાતો, કીધો કોધ અપારણ,
કોણિકની ગણિકા વશ પડિયો રહવડિયો સસારણ આં ૫
મોવનકાર કરી અતિ વેદન, વાપસુ વીટસુ શીયણ,
મેતારજ મુનિ મુગતિ પહોત્યો, ઉપશમ એહ જગીયણ આં ૬

કુરૂડ અકુરૂડ જે સાધુ કહાતા, રહ્યા કુણાલા ખાળજી,
 ક્રોધ કરી કુગતે તે પહોત્યા, જનમ ગમાયો આળજી આં ૭
 કમ ખપાવી મુગતે પહોતા, ખધક સૂરિના શિષ્યજી,
 પાલક પાપીયે ઘણી પીટ્યા, નાણી મનમા રીસજી આં ૮
 અચ્છકારી નારિ અછકી, તોડયો પિયુશું નેહજી,
 ગળખર કુળ સદ્યા હુ ખ બહોળા, ક્રોધ તણા ફળ એહજી આં ૯
 વાધણે સર્વ શરીર વધૂં, તત્સણ છોડ્યા પ્રાણજી,
 સાધુ સુકૌશળ શિવમુખ પામ્યા, એહ સમાશુભ જણજી આં ૧૦
 કુણ અડાળ કહિને બિહુમે, નિરતી નહિ કહે દેવજી,
 રૂપી અડાળ કહીને વઢતો, ટાળે વેઢની ટેવજી આં ૧૧
 સાતમી નરકે ગયો તે પ્રજ્ઞદત, ડાઘી પ્રજ્ઞજી આખજી,
 ક્રોધ તણા ફળ કડવા જણી, રાગદ્વેષ ઘા નાખજી આં ૧૨
 ખધક રૂપીની ખાલ ઉતારી, સદ્યા પરીસહ જેણજી,
 ગરબાવામના હુ ખથી છુટયો, સળળ સમાશુભ તેણજી આં ૧૩
 ક્રોધ કરી ખધક આચારજી, હુઓ અગિન કુમારજી,
 હડક નૃપનો દેશ પ્રજાળયો, ભમરો ભવહ મગારજી આં ૧૪
 અડરૂં આચારજી ચલતા, મસ્તકે દીધ પ્રહારજી,
 સમા કરતા કેવળ પામ્યો, નવ દિશીવ અણુગારજી આં ૧૫
 પામવાર રૂપીને મતાર્યો, આણી મનમા દ્રેષજી,
 પચસવ સીમદહો ન દનાદિક, ક્રોધતણા ફળ દેખજી આં ૧૬
 સામરઅદુ રીસ પ્રજાળી, નિશિ નલસેન નરિદજી,
 સમતા ભાવ મરી ચુલોકે, પુહુતો પરમાનદજી આં ૧૭
 અદના ચુરૂણીયે ઘણ નિષછી, ધિગૂ ધિગૂ તુજ આચારજી,
 મૂગાવતી કેવળ સિરિ પામી, એહ સમા અધિકારજી આં ૧૮

આળ પ્રદુર્ગન કુમારે સતાપ્યો, કૃષ્ણ દ્વેષાયન સાહજી,
 ક્રોધ કરી તપનુ રૂળ હાર્યા, કીધો દારિકા દાહજી આં ૧૬
 સરતને મારણ મૂઠિ ઉપાડી, બાહુબળ બળવતજી
 ઉપશમ રસ મનમાહિ આણી, સજ્જમ લે મતિમતજી આં ૨૦
 કાઉસગમા અડિયો અતિ ક્રોધે પ્રસનચદ્ર રૂપિરાયજી,
 આતમી નરકતણા દલ મેળ્યા, કડુઆ તેણે કષાયજી આં ૨૧
 આહારમાહે ક્રોધે રૂપિ ચુક્યો, આણ્યો અમૃત ભાવજી
 દુરગદુષ્ટે દેવળ પામ્યુ, ક્ષમાતણે પરભાવજી આં ૨૨
 પાર્શ્વનાથને ઉપમર્ગ કીધા, ઠમઠ ભવાતર ધીકજી,
 નરક તિર્યચતણા દુળ લાધા, ગેધતણા રૂળ દીકજી આં ૨૩
 ક્ષમાવત દમદત સુનિશ્ચર, વનમા રહ્યો કાઉસગજી,
 પ્રેરવ વટક હણ્યો ઇંટાળે, ગોઠ્યા કર્મના વર્ગજી આં ૨૪
 સન્યા પાળક કાને તરૂઓ, નાખ્યો ક્રોધ ઉદીરજી,
 બિહુ કાને ખીલા ઠેગણા, નવિ છુટા મહાવીરજી આં ૨૫
 ચાર હાથાનો કારક હુતો, નહ પ્રહારિ અતિરેકજી,
 ક્ષમા કરીને સુકિત પહોત્યો, ઉપમર્ગ સહી અનેકજી આં ૨૬
 પોહોરમાહે ઉપજતો હાર્યા, ક્રોધે દેવળ નાણજી,
 દેખો શ્રીદમસાર સુનીશ્ચર, સૂત્ર ગુણ્યો ઉઠાણજી આં ૨૭
 સિદ્ધ ગુણવામી રૂપિ કીધો, ચુલિશ્ચ ઉદર કોપજી,
 ચેશ્યા વચને ગયો નેપાળે, કીધો સજ્જમ લોપજી આં ૨૮
 ચદ્રાવત ચક્ર કાઉમગ રહિયો, ક્ષમાતણો ભડારજી,
 દામી તેલ ભર્યો નિશિ દીગો સુર પદવી લહી સારજી આં ૨૯
 એમ અનેક તર્યા ત્રિભુવનમે, ક્ષમા ગુણે ભવિ જીવજી,
 ક્રોધ કરી વ્રગતે તે પહોત્યા, પાક્યા સુખ રીવજી આં ૩૦

ઉપકારે અપકારથી, લોકિક વળી વિવાગ,	
ખહુ અતિચાર ભરી ક્ષમા, નહિ સયમને લાગ	૫
ભાર કપાયે ક્ષય કરી, જે મુનિ ધર્મ લક્ષાય,	
વચન ધર્મ નામે ક્ષમા, જે ખહુ તિહા કહાય	૬
મદન અનન્ય મુત્તિ તવ, પચ લેહ એમ જાણ,	
ત્યા પછુ ભાવ નિયંત્રે, ચરમ લેહ પ્રમાણ	૭
ઇહ લોકાદિક કામના, વિષુ અણસણુ મુખ ભોગ,	
શુદ્ધ નિર્જરા કૃણ કલ્પે, તપ શિવમુખ સયોગ	૮
આશ્રવ દારને રુધિયે, ઇન્દ્રિય હડ કપાય,	
સત્તર લેહ સયમ કલ્પે, એહિજ મોક્ષ ઉપાય	૯
સત્ય સૂત્ર અવિરુદ્ધ જે, વચન વિવેક વિશુદ્ધ,	
આલોચણુ જળ શુદ્ધતા, શૌચ ધર્મ અવિરુદ્ધ	૧૦
ખગ ઉપાય મનમે ધરે, ધર્મોપગરણુ જેહ,	
વરજિત ઉપધિ ન આપરે, ભાવ અક્રિયન તેહ	૧૧
શીલ વિષય મન વૃત્તિ જે, પ્રહ્લ તેહ મુપવિત,	
હોય અનુત્તર દેવને, વિષય ત્યાગનો ચિત્ત	૧૨
એ હસવિધ યતિધર્મ જે, આસાધે નિત્યમેવ,	
મૂળ ઉત્તર ગુણુ ચતનથી, તેહની કીજે સેવ	૧૩
અતર જતના વિષુ કિત્યો, બાહ્ય ક્રિયાનો લાગ,	
કેવળ કચુકિ પરિહરે, નિવિષ હુએ ન નાગ	૧૪
દોષરહિત આહાર ટ્યે, મનમા ગારવ રાખિ,	
તે કેવળ આજીવિકા, સૂચગડાગની સાખિ	૧૫
નામ ધરાવે ચરણુનુ, વિગર ચરણુ ગુણુખાણુ,	
પાપ શ્રમણુ તે	૧૬

વિષ હલાહલ ઠહીએ વિદ્રુઓ, તે મારે એકવારજી,
 પણ કપાય અનતી વેળા, આપે મરણ અપારજી આં ૩૧
 ક્રોધ કરતા તપ જપ કીધા ન પડે કાઈ હામજી,
 આપ તપે પરને મતાપે, ક્રોધ શુ કેહો કામજી આં ૩૨
 ક્ષમા કરતા અરચ ન લાગે, ભાગે કોડ કડેશ જી
 અરિહત દેવ આરાધક થાવે, બ્યાપે સુવશ પ્રદેશજી આં ૩૩
 નગરમાહે નાગોર નગીનો, જ્યા જિનવર પ્રાસાંજી
 આવક લોક વશે અંત મુખીયા, ધમતણે પ્રમાદજી આં ૩૪
 ક્ષમા છત્રીશી ખાતે કીધી, આનમ પર ઉપકારજી,
 સાબગતા શ્રાવક પણ સમજ્યા, ઉપચમ ધર્યો અપારજી આં ૩૫
 જુગ પ્રધાન જિણ્યદ સુરિશ્વર, મકળ્યદ તમુ શિષ્યજી
 સમય સુદર તમુ શિષ્ય ભણે એમ, ચતુવિધ સ ધમ્મગીસજી આં ૩૬
 ઇતી ક્ષમાછત્રીશી સ પૂર્ણ

યાતિ ધર્મ વત્રિસી

દોહા

ભાવ યતિ તેને કહો, જ્યા દશવિધ યતિ ધર્મ,
 કપટ ક્રિયામા માહતા, મહીયા બાપે કર્મ ૧
 લોકિક લોકોત્તર ક્ષમા, દુવિધ કહી ભગવત,
 તેહમા લોકોત્તર ક્ષમા, પ્રથમ ધમ ૨
 વચન ધમ નામે કહો, તેહના પણ બહુ લેદ,
 આગમ વચણે જે ક્ષમા તેહ પ્રથમ અપજેદ ૩
 ધર્મ ક્ષમા નિજ સકુળથી, ચદન ગદ્ય પ્રકાર,
 નિરતિચાર તે બણીએ, પ્રથમ સૂક્ષ્મ અતિચાર ૪

ઉપકારે અપકારથી, લોકિક વળી વિવાગ,	
બહુ અતિચાર ભરી ક્ષમા, નહિ સચમને લાગ	૫
ભાર કપાયે ક્ષય કરી, જે મુનિ ધર્મ લહાય,	
વચન ધર્મ નામે ક્ષમા, જે બહુ તિહા કહાય	૬
મદ્દત અનન્ય મુક્તિ તવ, પચ લેહ જોમ જાણ,	
ત્યા પણુ ભાવ નિચઠને, ચરમ લેહ પ્રમાણ	૭
ઇહ લોકાદિક કામના, વિષુ અણુસણુ મુખ જોગ,	
શુદ્ધ નિર્જરા ફળ કહ્યો, તપ શિવમુખ સયોગ	૮
આશ્રન દારને રુધિયે, ઇદ્રિય હઠ કપાય,	
સત્તર લેહ સચમ કહ્યો, જોહિજ મોક્ષ ઉપાય	૯
સત્ય સૂત્ર અવિરુદ્ધ જે, વચન વિવેક વિશુદ્ધ,	
આલોચણુ જળ શુદ્ધતા, શૌચ ધર્મ અવિરુદ્ધ	૧૦
ખગ ઉપાય મનમે ધરે, ધર્મોપગરણુ જેહ,	
વરજિત ઉપધિ ન આફરે, ભાવ અકિચન તેહ	૧૧
શીલ વિષય મન વૃત્તિ જે, ક્ષણ તેહ મુપવિત્ત,	
હોય અનુત્તર દેવને, વિષય ત્યાગનો ચિત્ત	૧૨
જો હસવિધ યતિધર્મ જે, આશયે નિત્યમેવ,	
મૂળ ઉત્તર શુણુ મતનથી, તેહની કીજે સેવ	૧૩
અતર જતના વિષુ કિત્યો, બાહ્ય ક્રિયાનો લાગ,	
કેવળ ઠચુકિ પરિહરે, નિવિષ હુએ ન નાગ	૧૪
દોષરહિત આહાર ત્યે, મનમા ગારવ રાખિ,	
તે કેવળ આજીવિકા, સૂચગઢાગની સાખિ	૧૫
નામ ધરાવે ચરણુતુ, વિગર ચરણુ શુણુખાણુ,	
પાપ શ્રમણુ તે	૧૬

શુદ્ધ ક્રિયા ન કરી શકે, તો તુ શુદ્ધ ભાષ,	
શુદ્ધ પ્રરૂપક હોઈ કરી, જિનશાસન સ્થિતિ રાખ.	૧૭
ઉચ્ચનો પણ કરમ રજ, ટાળે પાળે ભોધ,	
ચરણ કરણ અનુમોદતા, ગચ્છાચારે સોધ	૧૮
હીણો પણ જ્ઞાને અધિક, શુદ્ધ મુરુચિ વિશાળ,	
અપાગમ મુનિ નહિ બલો, ભોવે ઉપદેશ માળ	૧૯
જ્ઞાનવતને ઠેવણી, દ્રવ્યાદિક અહિ નાણ,	
બૃહત્ કલ્પ જાણે વળી, સરસા ભાષ્યા જાણ	૨૦
જ્ઞાનાદિક શુણ્ મચ્છરી, કષ્ટ કરે તે ફેક,	
અધિ ભેદ પણ તસ નહી, જુલે લોણા લોક	૨૧
જ્યે ભેદાર જવેહરી, જ્ઞાને જ્ઞાની તેમ,	
હીણાધિક જાણે ચતુર, મૂળ જાણે કેમ	૨૨
આદર ક્રીષે તેહને, ઉન્મારગ થીર હોય,	
જાણ ક્રિયા મત નાચળે, પચાશક અવનૈય	૨૩
જેહથી મરગ પામીયો, તેહને સામે થાય,	
પ્રત્યનીક તે પાપીયો નિશ્ચયે નરકે જાય	૨૪
શુદ્ધ પ્રુદ્ધિપણે કયો, શુદ્ધ સરવ ન થાય,	
જ્ઞાનાદિક વચને કરી, મારગ વ્યાપ્તો જાય	૨૫
જ્ઞાનાદિક વચને રહ્યા, માધે જે શીવ પથ,	
આતમ જ્ઞાને ઉજળો, તેહુ જાવ નિશ્ચય	૨૬
નિદક નિશ્ચે નરકી, જાણ રૂચિ મતિ અધ,	
આતમ જ્ઞાને જે રમે, તેહને તો નહિ બધ	૨૭
આતમ સાણે ધમ જે, ત્યા જનનુ શુ કામ,	
જન મન રજન ધર્મનુ, મૂન ન એક જલમ	૨૮

જગમા જન છે બહુ સુખી, રૂચિ નહીં કે એક,	
નિજ હિત હોય તિમ કીજીયે, થહી પ્રતિજ્ઞા ટેક	૨૬
દૂર રહી જે વિષયથી, કીજે શ્રુત અભ્યાસ,	
સગતિ કીજે સતની, હુધયે તેહના દાસ	૩૦
સમતાસે લય લાઇયે, ધરિ અધ્યાતમ રંગ,	
નિદા તજીયે પરતણી, બજીયે મયમ ચ મ	૩૧
વાચક યશ વિજીયે ઠહી, એ સુનિને હિત વાત,	
એહ ભાવ જે સુનિ ધરે, તે પામે શીવ સાત	૩૨

યતિ સંયમ બત્રીસી સ પૂર્ણ.

“ जैन कोमना हितनी खातर खास निर्माण करेली
समयानुसारी बहु उपयोगी सूचनाओ ”

१ विदेशी भ्रष्ट वस्तुओथी आपणे सदतर दूर
रहेवु अने स्वदेशी पवित्र वस्तुओनोज उपयोग नि-
श्चयपूर्वक करवो अने कराववो

२ आपणा पवित्र तीर्थोनी रक्षा मोटे आपणे
विशेषे सावधान रहेवु.

३ कोइ पण प्रकारना खोट व्यसनथी सावधा-
नपणे दूर रहेवु अने अन्य भाइ व्हेनोने दूर रहेवा
प्रेरणा कर्या करवी

४ शांत रसथी भरपूर जिन-प्रतिमाने जिनवत्
लेखीतेवी शात दशा प्रगटाववा प्रतिदिन पूजा अर्चा-
दिक करवा कराववा पूरतु लक्ष राखवु तथा रखाववु

५ परम सुख शातिने आपवावाळी श्री जिन
वाणीनो स्वाद मेळववा दिवस रात्रीमा थोडो वखत
पण जरूर श्रम लेवो, अभ्यास राखवो

६ जैन तरीके आपणु शु शु कर्तव्य छे ते पू-

રા તોરથી જાણી લેવા અને જાણીને તે પ્રમાણે વર્તવા પૂરો રહ્યાલ રાખવો.

૭. શરીર સારુ હોય તો ધર્મસાધન સારી રીતે સાધી શકાય છે એવી બુદ્ધિથી શરુઆતથીજ શરીરની સંભાલ રાખવા સાવચેત રહેવું વઢી વાઢલમ્મ, વૃદ્ધવિવાહ, પરસ્ત્રી તથા વેશ્યાગમન, કુપશ્ય ભોજન અને કુદરતવિરુદ્ધ વર્તનથી નાહક વિર્યનો નાશ થવા સાથે શરીર કમજોર થાયજ છે, એમ સમજી ઉક્ત અનાચારોથી સદતર દૂર રહેવા ખાસ લક્ષ રાખતાં રહેવું

૮ આવકના પ્રમાણમાંજ સ્વર્ચ કરવા તેમજ નકામા ઉઢાઉ સ્વર્ચો વંધ કરી વચેલા નાણાંનો સદુપયોગ કરવા કરાવવા પૂરતું લક્ષ રાખવું અને રાખાવું

૯. ધર્મદા સ્વતે જે સ્કમ સ્વર્ચવા ધારી હોય તે વિલંબ કર્યા વિના વિવેકથી સ્વર્ચી દેવી કારણકે સદા કાઢે સરસા પરિણામ રહી શકતા નથી. વઢી લક્ષ્મી પળ આજ છે, અને કાલે નથી.

૧૦. જ્ઞાનદાન, સમાન કોઈ દાન નથી, એમ

સમજી સહુએ તેમાં યથાશક્તિ સહાય કરવી, તત્ત્વ-જ્ઞાનનો ફેલાવો થવા પામે તેવો પ્રવધ કરવો, કેમકે શાસનની ઉન્નતિનો સ્વરો આધાર તત્ત્વજ્ઞાન ઉપરજ છે.

૧૧, જૈની ભાડ વ્હેનોમાં પણ કેટલાક ભાગે કબ્જા કોરાત્યની સામીથી, પ્રમાદથી તથા અગમચે-તીપણાના અભાવથી વધુધા નાતવરા વિગેરેનકામા સ્વર્ચો કરવાથી ઘુ સ્વી હાલત થતા પામેલી છે, તે દૂર થાય તેવી દેશફાલને અનુસારે ઉછરતી પ્રજાને તાલીમ (કે-લ્લવળી) આપવી દરેક સ્થળે શરુ કરવાની પૂરી જરૂર છે.

૧૨ વીતરાગ પ્રભુનો ઉપદેશ સારી આલમને ઉપગારી થઈ શકે એવાં હોવાથી તેનો જેમ પ્રસાર થવા પામે તેમ પ્રયત્ન કર્યા કરવો જિનેશ્વર ભગવાને આપેલી શિસ્ત્રામણોનું સાર એ છે કે -

ક સર્વ જીવનું મહત્ત્વું કરવા કરાવવા વનતી કા-લ્લજી રાખવી

સ સાદાઈ અને નરમાશ રાખવી

ગ સમજું અને સરલ (વિવેકી) વનવું

घ निर्लोभी थइ संतोष वृत्तिमांज सुख मानवुं
ङ आळस तजी चीवट राखी यथाशक्ति आ-
रमसाधन करवुं.

च, मन, वचन अने कायाने कावुमां राखवा
तत्पर रहेवु

छ सत्यनु स्वरूप समजीने सत्यज वोळवुं, हि-
तामित भाषण करवुं.

ज अतःकरण साफ राखी शुद्ध व्यवहार सेव-
वो कोइ रीते मलीनता आदरवी नहि

झ उदार दिलथी आत्मार्पण करवु, स्वार्थता
तजी परमार्थे प्रति प्रेम लगाडवो, परार्थ परायण रहेवु
ञ उत्तम प्रकारनु सद्वर्तन (आदरवु) सेववुं.

१३ काळ मुख कुसपने जेम तेम दाटी दइ सु-
खदायी संपने वधारवा शासन रसिक जनोए भगी-
रथ प्रयत्न सेववा तत्पर यवु

१४ हानिकारक रीत रीवाजोने दूर करवा क-
राववा पूरतुं मथन करवु.

१५ सीढाता साधर्मी जनोने चिबेकथी सहाय
आपवा मेदान पडन

૧૬ જે ઉત્તમ પુરુષે આપણને ઉપગાર કર્યો .

તેની સામા થઈ તેને નુકશાન કરવાની અગર .
બુરુ વોલવાની પ્રવૃત્તિ સ્વાર્થને સ્વાતર અગર પ્રાણ
કષ્ટ આવે છને પળ કરવી નહિ

૧૭ કોઈએ કરેલા અપરાધથી ગુસ્સે થઈ તે
અનાદર કરવાને વદલે શાંતિથી તેનું સ્વરૂપ ૨
મજાવી ઠેકાણે પાઢવામાંજ સાર છે

૧૮ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને લક્ષમાં રા
લીને ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરતા નમ્રતા ધારણ કરશે, તૈજ
ભવ્યજનો સ્વપર હિતને સાધવા સમર્થ થઈ શકશે
રાગદ્વેષ અને મોહને સર્વથા તર્જી સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી
થઈ આપણને પળ એવાજ-નિર્મલ નિર્દોષ થવા જિ-
નેશ્વર ભગવાન ઉપદિશે છે

ઉક્ત સૂચના મુજબ વર્તવા સરૂઠ ઉપદેશક
મુનિમહલ તથા અન્ય ઉત્સાહી શ્રાવક વર્ગ સ્વરા
જીગરથી પ્રયત્ન કરે તો સારો અને સગીન લાભ
સ્વલ્પ સમયમાં થયો સમ્ભવે છે સુજ્ઞેષુ કિંવદુના.

સમાપ્ત

